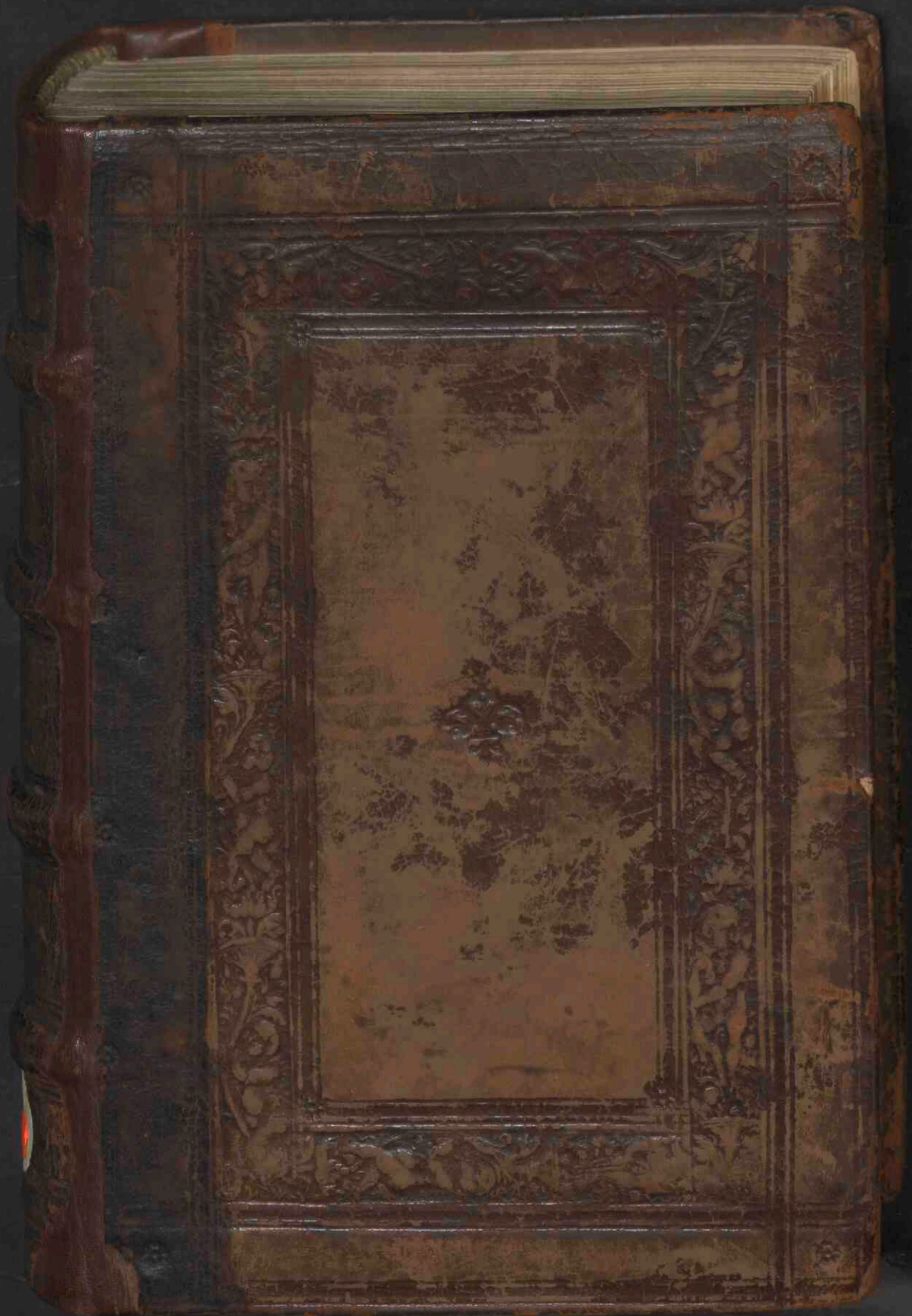

Sunt in hoc volumine. Apologia Edouardi Leei contra quorundam calumnias. Index annotationum prioris libri. Epistola nuncupatoria ad Desideriu[m] Erasmu[m]. Annotationu[m] libri duo, alter in Annotatio[n]es prioris aeditionis Noui Testamenti Desiderij Erasmi, alter in annotatio[n]es posterioris aeditio[n]is eiusde[m]. Epistola apologetica Edouardi Leei: qua respondet duabus Desiderij Erasmi epistolis.

<https://hdl.handle.net/1874/433094>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

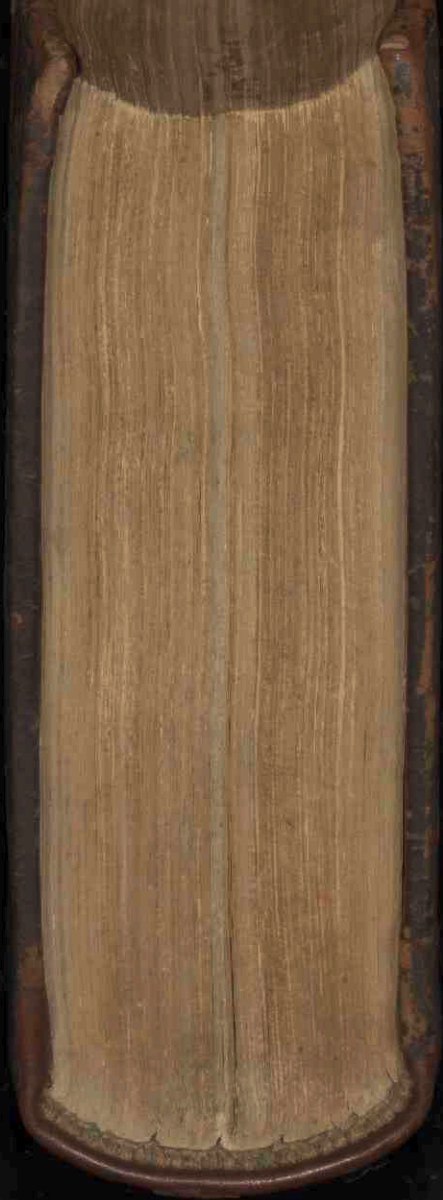
Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

F. qu.

150

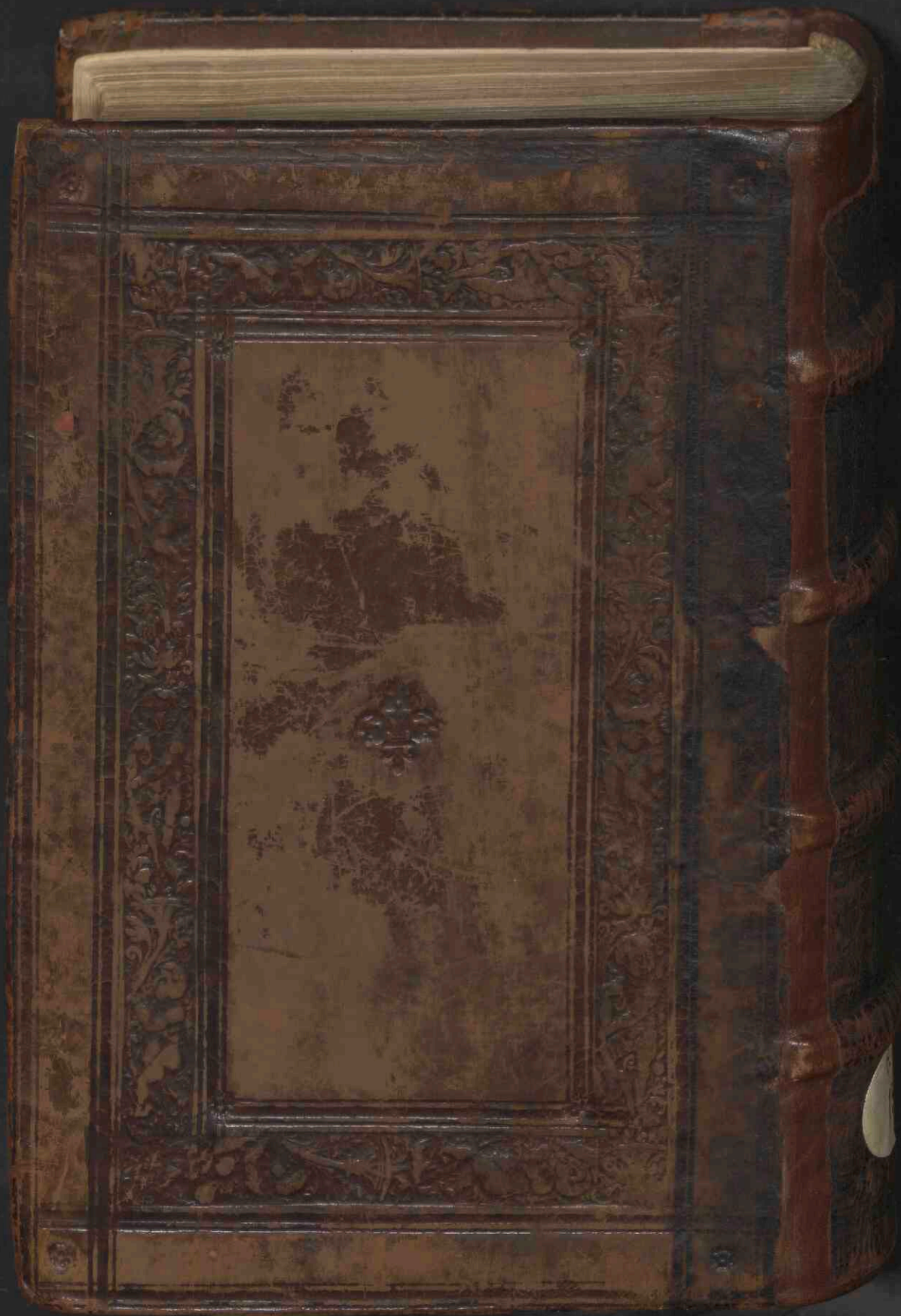

Ms. A. 1. 1

F. 9m.

150

pe. q. mult. uel. i. mabit. faggia. et. p. d. g. g. a. m. m. m. e. n. o. t. u. e. g. y. p. t. e. i. n. p. h. a. r. i. o.
m. et. m. o. u. i. s. s. e. r. u. o. s. e. i. u. s. h. e. e. t. a. m. a. n. i. f. e. s. t. a. s. i. m. t. u. t. e. x. p. o. s. i. t. i. o. n. e. m. a. g. i. s. t. r. i.
u. e. I. s. t. u. e. r. o. a. n. t. i. q. u. e. f. a. c. t. a. s. i. m. i. m. p. i. o. s. c. a. n. e. n. e. e. t. i. n. e. f. i. a. n. t. i. d. e. o.
m. a. l. i. a. s. e. c. u. l. l. e. g. u. n. t. u. r. D. e. a. n. d. e. q. u. e. d. n. s. f. e. c. i. t. p. o. s. t. q. u. a. p. o. p. u. l. u. s. e. d. u. c. t. u. s. e. s. t.
e. g. y. p. t. o. s. u. b. d. i. t. Q. u. i. p. e. c. u. s. s. i. t. g. e. m. e. s. i. n. u. t. r. a. s. q. u. e. p. o. s. s. i. d. e. b. u. n. t. t. r. a. d. n. s.
o. u. l. o. s. i. u. o. d. a. r. e. u. o. l. e. b. a. t. e. t. o. c. c. i. d. i. t. r. e. g. e. s. s. e. o. n. r. e. g. e. m. a. m. e. r. e. t. o. r. u. m.
g. r. e. g. e. n. t. u. m. b. a. l. a. m. b. o. e. s. u. d. o. j. o. y. e. s. f. a. c. i. t. u. r. I. n. h. u. i. b. u. l. b. r. o. m. u. n. d. e. s. l. e. g. i. t. u. r.
u. t. u. n. d. e. r. e. n. t. u. r. I. n. o. s. t. r. a. s. e. t. a. s. e. n. t. e. s. e. t. a. s. e. n. t. e. s. e. t. a. s. e. n. t. e. s. e. t. a. s. e. n. t. e. s.

mult. sign.

pdigga un.

uu. e. i. p. q.

vi pculit.

DE NOMINIBUS

lanam e. qd bone e. p. le. qn. re. cum. potita n. quanta. loc. n. x. m. e. Me bon
 suo bonus e. n. alimide. p. a. r. t. i. p. a. t. o. bono. Me et se ipso bonu e. n. adherendo altri
 bono. q. n. eguit a. q. fieret bonus. sed eguerunt. illo cetia. ut fieret bona. Sed
 ipse a nob n. pot uideri. q. ut sciamur a. b. h. p. ut oia. in d. e. a. m. **P** n. s. e. q. n. :
2 d. n. s. p. s. a. l. l. i. p. s. a. l. l. i. t. e. n. o. m. i. n. i. s. e. s. q. n. s. i. a. n. q. u. e. i. p. s. i. s. **M** e. s. i. s. t. i. t. i. s. e. p. o. s. s. e. q. u. e. r. i. t. u. r. e. n. e. f. a. c. t. u. r. e. a. n. q. u. e. r. i. t. u. r. i. u. m. h. o. q. d. e. p. e. n. s. i. u. m. i. n. t. c. e. t. e. r. a. o. p. e. a. e. r. i. d. e. o. a. n. t. e. a. h. a. b. e. o. p. o. n. t. u. r. q. e. p. s. a. l. l. i. t. e. n. o. s. e. a. n. t. e. u. s. q. d. u. d. f. e. r. u. t. q. d. r. e. l. n. o. m. i. n. i. s. s. u. a. e. n. i. g. n. u. r. c. u. s. e. m. e. d. a. r. n. a. s. t. i. s. u. e. d. i. c. i. t. u. r. q. u. i. b. e. s. t. **M** e. s. i. m. i. l. i. t. e. r. e. b. o. e. i. n. t. e. r. a. m. **M** e. s. i. m. i. l. i. t. e. r. e. b. o. e. i. n. t. e. r. a. m. **M** e. s. i. m. i. l. i. t. e. r. e. b. o. e. i. n. t. e. r. a. m.

N. S. C.

N. 31. 9.

SVNT IN HOC

volumine.

Apologia Edouardi Leei contra
quorundam calumnias.

Index annotationum prioris libri.

Epistola nuncupatoria ad Desideriū Erasmū.

Annotationū libri duo | alter in annotationēs prio-
ris æditionis noui testamenti Desiderij Erasmi |
alter in annotationēs posterioris æditionis eiusdē.

Epistola apologetica Edouardi Leei: qua respon-
det duabus Desiderij Erasmi epistolis.

Prostant Parrhisij in Edibus Egidij Gourmōt
sub signo trium coronarum: in via ad diuū
Iacbum sitis.

Donatione H. a. Bouchet.

SYNT IN HOC

Columna

Ad logicam Elementarem
quodammodo

Ad logicam Elementarem
quodammodo

Ad logicam Elementarem
quodammodo

Ad logicam Elementarem
quodammodo

Ad logicam Elementarem
quodammodo

Ad logicam Elementarem
quodammodo

APOLOGIA EDOVARDI

Leei ad diluēdas quorū
dā calūnias.

Edouardus Leeus florentissimę Academię
Louaniensis studiosis Salutē.

Ichabēt perditissimorū hominū p-
uersissima īgenia: vt qđ pie aliog ac
christiane factū ē: ipi ad calūnias cri-
minatiōesq; nō sine suo quodā arti-
ficio: detorqant. Id qđ quū multis:
tū mihi ni fallor maxie oīm: & qđē
lōge dissimili ac alijs sorte: cōtigit experiri. Audi-
tū est aliquādiu Leeū scripsisse in Erasmū. Inde tu
mult^o aliquis Sed quib^o primū in itijs nat^o sit hic
rumor: postea diuagar^o est: deide ad hęc tragœdiā
veluti quibusdā gradib^o puenit: pauci adhuc satis
stelleserūt: vt qđā ī me sint paulo īniqores añ tps
cōtra moseos pscriptū: quo cōmonemur audire al-
terā ptē. Id quū nūc res vrget: vt orbi declarē: tuo
fret^o cādore: cādīdissime lector: q̄ potero paucissis
explicabo. Statī a p̄cipis Caroli discessu ad Hy-
spanias: Erasm^o hęc florētissimā academiā cōcessit
meā domū descēdit: salutauit. Priā sic īnita est iter
nos noticia. Sermo (vt fit) post prias p̄faciūculas:
de multis habebat. Sed qđ ad hanc rē ptinet: is mi
īstitutū suū: de relegēdis/castigādīsq; suis ā no-
ratiōib^o in nouū testamētū: idicauit: simulq; quā-
tum cuperet ad hoc negocij libera amicoꝝ iudicia

Nullū te:
mere cre-
dendū nō
dū audi-
ta altera
parte.

Leus in
uitat⁹ ab
Eras. ad
annotadū
si qd se of-
fenderet
in nouo il-
lius testa-
mēto.

Me vero cum primis obnixè hortatus est: vt hunc
laborē capescerē monendise: si qd me offenderet.
Nā nescio quid de me supra q̄ in me agnosco: tūc
persuasit sibi. Respondi nihil tale esse in Leo: vt
monitor possit esse Erasmi. agnoscere me tenuita-
tē meā. Itaq; recusauī onus tanq̄ impar humeris
meis. Multa dehortabantur me ab hac re: & illud
in primis: q̄ scibam vt male alter quidē in nō diffi-
milī officio acceptus sit. Nec id tantū dehortabaſt
me: verum etiā vt ingenue fatear: suppuduit pro-
dere hanc infantia apud eloquentissimū virū. Sed
nec tam stupidus eram: quin partim p̄ſagire po-
terā: quæ nunc secuta sunt. Cæterum quis nescit:
q̄ sit mirus præſtigiator: quum quid cupiat. Non
cessat: quoad captus essem illis syrenibus. Sic de-
mum reddo me: non audeo dicere in malā rem: nā
sic forte deus voluit: cuius est abyssus multa & pro-
funda sunt iudicia. Ingredior palestrā non cū quo
uis homine: sed cū deo prope (vt quidā putāt) hui⁹
ætatis. Nempe eo opinionis euasit apud quosdā:
vt in literis quocunq; spectes: extra omnē ingenij
aleā habeatur. Sed statim meritas do p̄nas tantę te
meritatis. Nā p̄tin⁹ ab ingressu: p̄bet me spectato-
ribus ridendū. Habet vt scis palpones: q̄ illū solē
vocant: & lunā: mercuriū & venerē. & si quid præ-
terea est insignis syderis: q̄ nihil nō illi tribuūt &
p̄l⁹ forte: q̄ ille aut cupit: aut boni cōsultat: oracula
putātes ex tripode: q̄ cqd ab illo ore p̄ficiscit. Hos
cōſētaneū ē accitos fuisse a cōsilijs. p̄ferē mea char-
tula: nā chartulā iā dedi ānotationū plenā: q̄ me

offenderēt: aliquot nisi allucinor: grauis momen-
 ti. Illic nisi me coniectura fallit: diducto rictu ri-
 deor in confessu: stupidus vocor: qui audeam con-
 gredi cum tāto Achille: leuis: qui tam minuta no-
 tassem. Hæc haud multo secus habere: euentus
 probauit. In proximo congressu haud ita multo
 post disputationis exordium: non sine stomacho:
 bellum mihi indixit. Committere me voluit cum
 suis dialecticis: quorum verbis facialem agens:
 prouocauit me ad harenam. Iubent (inquit) ad se
 venias: & docebūt te dialecticam. Hic actutū sen-
 si hominis erga me animum exulceratū: nec respō-
 dentem officio meo: nec tam sancto suo pollicito.
 Nam pollicitus est: se omne quicquid id esset: quod
 monerem: & qui bonique consulturum. Et certe quo
 die primum me hortatus est: decem & octo locos
 quos tunc protulit: videbatur non diffiteri. Hesi-
 mus duntaxat in vno: nec id quidem magnopere.
 Nō vulgares prætulit debiturum se mihi gratias:
 si pergerem. Et quiddam pollicitus est: quod ego
 tūc deprecabar: & vsq; huc deprecor: potius quā hac
 ratione eueniat. Neq; vero statim primo hortatu:
 ingressus sum hanc operam: datis chartulis mo-
 nendi hominem: sed multis: ac sæpe impensissime
 rogatus. Quoties nos inuicē inuiserem? hic sem-
 per erat primus hominis sermo. Quando incipies
 nos monere? quando aliquid ad nos dabis tuarum
 annotationum? Nunquā cessauit obtundere: quo
 ad impulisset prope inuitum. Nam tunc grauissi-
 mum mihi fuit: vel momētum auelli a græcis lité-

Le. contu
 meliose p
 uocat⁹ ab
 Eras. ad
 harenam
 cum diale
 cticis,

ris: quas vtcūq; iam ante degustaueram. Et tamen non poteram hoc officium negare: etiam si recentis adhuc: amici tamen (vt putaueram) tam importunis precibus. At quum fucum esse: nō synceram erga me amicitiam viderem: nec non primum officium tam inique retaliatū: poenituit me inceptis: ac prorsus habui in animo: eximere me ab hoc negotio: & nihil amplius habere commercij cum homine. Ille tamē non sic destitit. Denuo me adit nouis precibus. Conatur excusare vtcumq; rem. Scis enim quantus sit artifex: vt sciat nigra in candida vertere: & cōtra: candida in nigra. Id quod vtrūq; hoc negocium vel indice prodit. Iterum me aggreditur suis mellitissimis verbis. Tendit illas suas pedicas. Vt semel dicā: denuo captus sum. Tam sum facilis ac simplex. Sic demum iterū spondeo meā operam. Accingo me: dietim tempusculi aliquid suffuror ab vtilioribus studijs: vt illi inseruiam. Annotationes a capite relego: simulq; gręcum cū translatione confero. Tameram curiosus ac diligens: vt nisi quid prę inscitia me fugerit: nihil preterierim non exploratum: non versum: non excusum: etiam quātumuis minutum. Nempe id sedulo ac serio agebam: ne in secunda editione: quantū hoc tenue iudiciū præstare posset: vel momo vllus ad calumniandum locus pateret. Quidni? sic meabis referebat: tū ne ī officio dormitasse viderer: tū ne si quid cessatū esset: hoc daretur inscitia. Porro qualia hic portēta ex latibulis prodita: conat⁹ sum deturbare: nō pręripio tibi iudiciū: q̄squis es: opti

L. denuo
inuitatus
ab Eras.
vt pergat
peragit.

me lector. Videbor tibi forte amicū egisse: & amicitie officium: quantū hoc negociū petiuit: omnibus numeris impleuisse. Certe malui in me desiderari iudiciū: quā diligentiā. Singulo quoque tertio: quartove: aut ut multū quinto die: nisi aliquot annotamenta. Produxi: si bene memor sum: rem ad centesimum & prope quinquagesimum locum: non dico parisi momenti omnia: sed ut præmonui: nihil videbatur spernendum: ut ne vel pilum haberet: quo insolesceret nasutus quispiam. Chartatim illi trado. Interea mutua præstantur officia. Ego omnia sincere agi diu arbitrabar. Nihil fuci suspicabar. Non poteram simplici ac sincero animo: mel litum videre venenum. At is hominem idoneū nactus quem luderet: meris præstigijs agit mecum: clam ridet: cachinnatur: mordet: is citie notat: annotationes meas minutias ac nugas etiam apud me vocat: eruditionem meam contemnit: fabulā me facit in conuiujs: hanc rem hæcenus per me secretam: euulgat. Nec id quidē satis christiano oculis: sed ut mihi faceret inuidiam. Passim: nactus arrectas aures: in me latrat. Sic primum rumor natus est. Nec qui ad aures tot diuersarum gentium: que ad hoc nobile gymnasiū ex toto prope orbe christiano confluunt: increbuit: difficile postea propagatus est. Si quis testes desideret huius rei: vestram primum appello conscientiam Erasmei amici: vestram deinde omnium huius celeberrimi gymnasii alumni: vel qui ab Erasmeis secretarijs: ceu fidei forsan credita accepistis: vel qui fama paulo

Erasmi
gratitudo
do erga
secum.

progreſſente: vulgo audiviſti. In veſtro numero
haud pauci ſunt qui hæc ita habere vt reſcui: te-
ſtari poſſunt. Ad me vero primum aliquandiu ſe-
creto hæc perferabantur. Deinde: levis partim ru-
mor fidem auxit. Poſtea Erasmus ipſe ac Eraſmei:
ex non vulgaribus indicijs cõfirmaverũt. Nam is
videbatur reſpondendo quibuſdam meis annota-
tionibus: incaluiſſe: quum nulla prorsus a me præ-
bita eſſet occaſio: niſi occaſio ſit: amice: ſyncere:
ac ingenuè monuiſſe. Illi quippiam in me paſſim
murmurabant: ac garriebant in ventum. Nec ſine
hiſeo tumultus: ac tragoediæ proceſſiſſet hoc ne-
gocium. Hic iam iterũ mecum cogito. Quid me
frustra fatigo? Quid tam bonum ocium perdo? ni-
mirum perditum putabam: quod non referret me-
liorẽ frugem. Quid tam amicũ officiũ: adhuc col-
loco: apud me gratum hominem? Cur non ceſſo
hominẽ prouocare? Nempe prouocari ſenſi: quẽ
volebam hoc meo officio demereri. Interea dum
illi ſeruiui: potuiſſem nõ nihil eſſe in græcis literis.
Tã bonę horæ ifeliciter mihi gratis dilapſæ ſunt.
Sic ſtuo nõ ampliꝰ perdere oleũ & impẽſam. Re-
uoco manũ. Detineo apud me annotationes: non
mea ſponte miſſurus: nec denegaturus tamen ſi pe-
tiſſet. Erat etiam ab initio perpetuus mihi mos: ni-
hil mittere nouarũ annotationũ: priuſq̃ ille prio-
ribus reſpondiſſet. At tum forte habebat octo no-
uemve in manibus: quibus vſq; huic: poſt vnum &
alterum annum: nihil quicq̃ reſpoſum eſt. Ea par-
tim ratione nihil annotationum dedi: partim ve-

*De manũ
reuocat.*

ro: q̄ is nihil peteret. Porro cur nō peteret: postea
mihi gnauiter excussum est. Habeo nō leuia indi-
cia: vnde vel stupido proclue sit elicere: proditum
illi a quodam meo scriba: quicquid reliquarū erat
annotationum. Non prodo nomen: nec tamen/
tantum illi vt parcam: nomine abstineo. Possim
nominatim citare duos: nec fide indignos: alterū
theologie candidatum: alterum publicum profes-
sorem: qui librū annotationū mearū se vidisse apud
Erasmū sæpe testati sunt: audientibus aliquot cō-
terraneis meis. Cæterū q̄ illum librū Erasmus ex
Anglia dicit se accepisse: plane id fictū est: ne pro-
ditorē p̄dat: qui huic tragœdię caput est & author
Sic meis furtim abusus laboribus: concedit Basī-
leam: denuo nouū testamentū cū annotationibus
emissurus: sed emēdatius ac locupletius. Postq̄ ex
Basilea Louaniū redijt: expostulat mecū per līte-
ras: sparsum esse rumorē de meis annotationibus.
Earū copiā petit. De rumore iā dixi quo pacto fa-
tus sit: illius vitio non meo. Sed q̄ libri copiā
petit: quis nō statim videt hoc non sincere agi? Nā
cur nunc peteret: quū non esset sibi integrū emen-
dare quicq̄: vt ipse datis ad me literis testatur? Ego
tñ qui nunq̄ illi copiā negaui: professus sum tradi-
turū me librū meū æquo cuipiā in vtrūq̄ censori.
Hortatus sum etiā illū: vt suū traderet. Tandē cō-
uenit inter nos de venerabili patre domino Ioāne
Atenſi: huius nobilis gymnasi vicecācellario: vi-
ro mea sententia omnibus modis digno: qui de

Proditū.
Era. ab
scriba q̄c:
qd reliq̄rū
erat anno
tationū
ab his q̄s
Le. t̄pe cō
mūtcauit.

Nō syncere
re factū q̄
Er. e basī
lea rediēs
librū pe-
teret

Utriusq̄
cōfessu. D.
Jo. Aten-
ſis censor
electus.

Er. censu
rā subter
fugere vi
detur.

vtroq; agat censuram: quantum ad theologiā per
tinet. Nam de græco: etiam sine arbitro: facile in
ter me Erasmusq; conuenisset. Quippe qui nihil
prope aliud mihi sumam in græcis annotationi
bus: q̄ vt moneam: vel sic haberi: vel non sic habe
ri in exemplari Erasmi. Rogatus ab utroq; can
dide suscipit negocium dominus Ioannes A ten
sis. Meum librum tradidi. Erasmus in crastinum
suū se missurum pollicetur. Tandem diu expecta
tus affertur: sed tam iniqua conditione vt statim
remitteretur. Nam prestauit: nisi mihi excidit:
octauum diem: vltra quem carere libro non posset
A tensis respondit: vix suffecturos treis menses:
vt excuterentur tot annotationes. Postea tamen
ne tam pium negocium sic dilaberetur: significa
uit se non recusaturum prouinciam: si liber apud
se esse posset vel duos menses: sed nec illos impe
trauit. Ego certe quum dolerem sic retrocedere
negociū: ne quo pacto deessem: moneo Erasmi:
si vellet mihi vel duos dies permittere secundam
æditionē: ita exploraturum me omnia: vt A ten
si nihil superesset laboris: nisi vt censorem ageret:
censuramq; locis primum exploratis: posse per
agi paucis diebus. Postea monui illum: si secun
dam æditionem vellet mihi vel biduum commu
nicare: ostensurum me illi omnia capita mearum
annotationum. Hoc tempus quanq̄ satis erat an
gustum ad conferendum tot locos: pacis tamē gra
tia: nihil non subijssem laborum. Librū bis pollicē

citatus est: nunquā tamen ad me misit: sed rescripsit
ita se dies noctesq; opus accelerare: quum quen-
dam nactus esset: qui intra quatrimum Basileam
abiturus erat: vt libro carere non possit. Deerant
enim adhuc secundæ æditioni præfatio & perora-
tio: reliqua omnia excusa: priusq; ille e Basilea disce-
deret. Addit etiam in suis ad me literis. (Quod
agere destinaueram? alas agetur per ocium). Ego
iam quid facerem optime lector: postq; ille me re-
iecerat ad suum ocium: nisi vt illud ocium expecta-
rem. Certe iam res illius agebatur non mea. Inter
ea: dum hoc ocium expecto nihil suspicatus mali:
ille me odiose notat: tum verbis: tum literis per
orbem sparsis: contra christianam charitatem:
quum omnibus meum librum communicarem:
vni tantum sibi negare: quo ne copiam haberet
respondēdi. Qd̄ bis falsum est. De altero: q; librū
illi nunquā negauerim: iam satis antea dictum. Et
hic non satis miror hominis impudentiam: qui in-
ficietur se quicq; vidisse mearum annotationum:
quando apud me sunt responsiones quas fecit: ma-
nu illius scriptæ. Si quis mihi non satis fidat: per
me licet: quū volet: chartulas inspiciere: modo no-
scat manum. Id omnibus permitto periculo fame
meæ: vt explorent: si vel verbum a me demus-
tatum sit: secus q; habet ipsum Erasmi authogra-
phum. Porro/alterum de libro omnibus com-
municato: non minus falsum est. Nam ex Loua-

*Er. Leeco
obtreccat
p eplas.*

*Librū su-
um pauc
comunt
cauit.*

Et ex Anglicanis: quo tempore hæc primū ficta
erant: ausim affirmare ne quidē duos vidisse. Con
siliū videbatur non meo tantū ingenio niti. Scio
me hominem esse: & iudicio labi posse. Sed quod il
le tantopere urgebat: ut librum ipsum: aut ipsas
meas schedas sibi permitterem: hoc æquus nemo
petisset. Nam annotationes non in hoc collectæ
sunt ut æderentur: sed ut ille moneretur tantū. At
mihi liberum non fuisset: vel demutare quicquid: vel
addere: nec prohibere quo ne æderentur: si ille li
brum nactus fuisset. Propterea iniquus fuerit: qui
me reprehendat: quod me & librum meū illius fidei
non commiserim. Sed ille pergit nihil non dicere:
aut scribere: etiam nullo non loco & indiscrimi
natim apud omnes: quo mihi inuidiā faceret: etiā
literis datis ad communes amicos in Angliā.
Quotidie ad me perferebatur a non dubie fidei te
stibus: quid ille de me: nec vero de me solum: sed
& in mei odium: de gente anglica: & sentiret & di
ceret. Ego semper sperabam fore: ut aliquādo resi
pisceret: vel saltem patientia mea mitigaretur. Tā
tum ingenuè tutatus sum meas partes: si quādo de
hac re incideret sermo: nec tamen unquam in homi
nem exacui dentem. Interdū etiā de illo honori
ce locutus sum. Et illas literas quibus orbi comen
datus est: semper in illo loco suspexi: ac admiratus
sum. Testes sunt quibuscū interea versabar: nihil
ex me audisse unquam in illum: nisi quod ad hanc rem
pertinet: ut calumnijs occurrerent: neque vero id qui
dē: priusquam hic rumor passim omnium aures occupasset.

**Cur ipm
volumen
L. nega
rit Eras.**

**Er. pgit
maledice
re.**

**Le. Eras
mici nois
aliquosq
preco.**

In hominem nihil quicquid temere effutiui. Dum ru-
mor de hac re in Anglia increbesceret: reuerendus
in Christo pater episcopus Roffensis: vir omnibus
punctis ordine suo cum primis dignus: pro amo-
re quo me multos iam annos complectitur: graui
ac paterna epistola dignatus est comonefacere: vt
cum Erasmo redirem in gratiam. Ita sim beatus: vt
gauius sum oblatam hanc esse occasionem: me ci-
tra notameripiendi ab hoc tumultu. Nempe ea ra-
tio videbatur mihi commoda iuxta ac honorifica:
vt parerem tanto pontifici: tam spectato omnibus
modis patri. Nihil moror. Statim significau-
i Erasmo: permitturum me quod libentissime rem om-
nem iudicio reuerendi Roffensis. Is quum sit vtri-
usque paterne amans: & tam sit omnifarie eruditus
vt possit: tum etiam vt dignaretur hanc prouinci-
am prefertim tam piam suscipere: nihil poteram dubi-
tare. Respondit Erasmus id sibi fore gratissimum:
sed certe labris tantum. Nam nihil iniquius audit:
quod de censore. Id quod successus rei docebit: & ego
iam tertio expertus sum. Arrepto tamen hoc responso
(nepe libenter arripimus quod placet: nec poteram di-
uinare: quod homini mens esset: nisi ex successu) misi li-
brum meum ad reuerendum Roffensem. Itaque sperabam
omne inter nos dissidium compositum iri. Et cer-
te ex animo videbar felix: quod sic essem a multis mo-
lestis liberatus. Non pudet fateri: quiduis malui:
integro mihi hoc nomine: quod descendere cum illo
in certamen. Multa prorsus dissuadebant. Primum
opus per se tenue: inelaboratum: ac ieiunum: vt in-

*L. in Er.
nunc pro
cap.*

*Leo quod
cordi fue-
rit exhor-
tatio reue-
rendi Rof-
ensis ad
pacem cum
Erasmo.*

*L. consen-
tente era-
ad reuer-
dum Rof-
senz seu
censorem li-
bri mittit*

*Le. quo
noib9 dis-
suasum sit
certamen*

dignum ipse iudicarem: quod in publicum ædere-
tur: quippe quod non accedat ad iustā disputatio-
nem: sed nudas ac simplices tantum complectitur
annotatiōes. Nempe satis mihi videbatur: homi-
nem paucis vel monere in quo ab illo dissentirem:
vel proponere quid alius quispiā calumniari posse-
rit: adiecta etiam mei iudicij breui quapiam ratiun-
cula. Nam nec ipse omnia dāno: in quibus dissensio:
sed tantum præsto illi occasionem calumnijs
(si sic videbuntur) respondendi. Neq̃ tum cogita-
re poteram: ad tantam tragediam rem euasuram.
Alioqui (quantuli sunt) nostros intēdissemus for-
tasse neruos: ac addidissemus seriores lucernas.
Quin & compertum habebam: quantum esset pe-
riculi: ad publicum orbis iudiciū opus proferre.
Deinde hæc infantia opposuit se: quæ nihil pote-
rat exhibere dignum: istorum temporum tam ca-
stis ubiq̃ auribus: quū multo sit elegātissima pars
disputationis: apposite ac ornate expromere: quæ
intus sapias. Quumq̃ contra: quicum mihi certan-
dum foret: hoc nomine vel maxime orbis suspicien-
dus sit: q̃ tenuem per se causam: multæ eloquentiæ
uiribus exornare possit. Deniq̃ terruit me tumultus:
qui non posset non sequi: vt sunt istorum tem-
porum ingenia. Nam hodie classicum cecinisse vi-
detur: q̃ ingenuè monet. Simulq̃ me auocauit dul-
cissimorum studiorum cessatio. Demū: quod non
minimum apud me erat: quidam communes ami-
ci videbantur egre laturi hoc meum factum: præ-
fertim re nondum plene intellecta: nisi quod per-

ferebatur ex Erasmi literis: a quo non satis synce-
 re narrari: fas est putare. Quis miratur: quum tam
 iustis rationibus dissuasum sit certamen: si ex ani-
 mo gaudebam: tam fœlicem nactus tollēdi inter
 nos dissidij occasionem. Sed sæpe deluditur sim-
 plicitas: sic antea bis: sic iterū. Labris (vt dixi) gra-
 tumerat: cordi non erat. Hoc indicat successus.
 Adidit apologiā in domini Iacobi Latomi dia-
 logum: in qua quiddam amarulentius: nescio in
 quem expurcatum: iam passim omnibus i ore est:
 in meum caput esse contortum. Quod vt credam:
 q̄q̄ multa me dehortantur: tum q̄ nihil quicq̄ eo-
 rum que euomuit: agnoscam ad me pertinere: tum
 q̄ nulla vnq̄ a me fuerit iuria laceffitus: partim q̄
 ibi nulla sit contra me occasio: qui de hoc dialogo
 domini Iacobi Latomi: vix qdē v̄l verbū adiuerim
 priusq̄ prostacket. Partim q̄ antea vtriusq̄ cōsensu:
 omnis inter nos causa: reuerendi patris Roffensis
 arbitrio mittebatur. Sunt tamē qui duplici no-
 mine: iudicant illū non omnino carere culpa: tū q̄
 pr̄uiderit fore: vt oēs de me i terpretarent: quādo
 antea dissidium inter nos: omniū animos occupas-
 set: neq̄ alter quisq̄ esset: de quo tātopere: licet im-
 merito: apud omnes: & nullo nō loco quereret: tū
 q̄ verbis meis a fratre meo germano monitus: hāc
 de me ferri interpretationē: rogat⁹: recusauerit me
 eximere ab hac nota: qd̄ breui apologia potuisset
 facile: vel alia quauis ratione: si illa sibi interpreta-
 tio displicuisset: imo grata nō fuisset. Sperabā hāc
 ab eo ciuilitatē: cum multis de causis: tū præcipue

Cur Le.
 non agno-
 scat viru:
 lētā i que
 dā i apolo-
 gia ad v.
 Iaco. la.
 in se fuisse
 cōtortam.

Erasmo
 qd̄ pcti in
 leeu obij:
 ciāt qdā.

ꝓ iam pridem placuisset rem omnem ad reueren-
 dum Roffensem referri. Et q̄ respōdit de me nō
 sensisse: sed de omnibus indiscriminatim: ꝓ quip-
 piam in se molirentur: mihi tamen perinde est: ac
 si nominatim me notasset: quando quæ insedit in
 animis hominum suspitio: auelli nequeat: & iam
 consentaneum sit: eam interpretationem: ex mul-
 tis postea ac vulgatissimis iniurijs: confirmatam
 esse. Neq; tamen attinet ad me refellere: quod nul-
 la ratione agnosco ad me pertinere. Liberabor ab
 hac criminatione omniū suffragijs qui me norūt.
 Etiā si incidat inimicus iudex: dum calor abest: ni-
 hil verebor. Tantum excipio illum ipsum: qui cō-
 tra christianorū morū ciuilitatē: si non in hac par-
 te: in alijs tamen: quod palam est: tam malam vicē
 repēdit pro tam amico officio. Q; si de me sensit:
 quod non ausim dicere: pudet me nomine christia-
 no: ꝓ homo primū theologus: deinde monachus
 impudentissimis mēdacijs: ac infamationibus: in
 fratris sui nomen debachatur: nihil de se male me-
 riti: quin vero: si incidat æquus iudex: non vulga-
 riter bene meriti. Neq; tamen: si certum esset illū
 in me expuisse hanc virulentiam: fas esse arbitror:
 vt christianus homo: doctus a Christo: criminan-
 tes non recriminari: & a Paulo: malū pro malo nō
 esse reddendum: conuitia retalliem conuitijs: nec
 odium odio: nec maleficiū maleficio. Illi causam
 cōmitto: qui iubet remitti sibi vindictā: & ipse re-
 tribuet. Quin & orabo deū: vt det illi mētē sanio-
 rē: quo ne de quouis christiano hoīe: tā odiose scri-

Christia-
 ni non eē
 retalliare
 conuitia
 conuitijs.

bat: etiam quantūuis male sentiāt. Paulus monet
 maledicos non possessuros regnum dei. Ecclesia
 sancta docet: inanem esse salutis spem obtre-
 ctatori: nisi lesi fratris nomine restituto. Et quū
 scelus sit: in veris criminibus: sed occultis: etiam
 apud vnum tantum: & quidem clanculum: fratris
 famæ labem aspergere: q̄ graue est & vix resarti-
 endum damnū: apud vniuersum orbem odiosissi-
 mis: ac mendacissimis criminationibus: innocen-
 tem fratrem traducere. Sed hic modus esto. Impe-
 rabo mihi modestiam: ac patientiam. Ipse iudica-
 bis optime lector: perlecto toto hoc libello: (quē
 nunc vrgeor: vt edam: non tantum si velim mihi
 integram esse hanc innocentiam: sed etiam si veli
 vitare periculum: & vite: cui sunt: qui alioqui insi-
 dianur: & conscientia) meliora me meritum esse
 de hoc homine. Sed redeo ad narrationem. Ro-
 gatus vt meum nomen liberaret ab illa interpreta-
 tione quæ ferebatur: non solum recusauit: sed &
 addidit gratissimū sibi futurū: si meas a notatiōes
 vellem ædere. Hic ego aliquādiu cunctatus: quid
 consilij caperē: demū: quæ ratio cōmodissima vide-
 batur: qua me aliquando eriperē ab hoc tumultu:
 librum parauī ad prelum: tradidī typographo.
 Iam characteres cōpositierant pro prima forma:
 & nihil aberat: quin chartula traderetur prelo.
 Quid opus est multis verbis? Erasmus ipse nego-
 ciū inturbauit: vel corrupto pecunia: vel minis
 territo typographo: ne vltius audeat in hac re
 progredi. Præter indicia quæ habeo certissima: ipse

Difficile
 obrecta:
 tori resar:
 tire dānū
 fame p̄ser:
 tim publi:
 citus lese.

Era. Le:
 ipse hor:
 taf ad edē
 dū ānota:
 tiōes suas

L. librum
 tradidit
 typogra:
 pho.
 Typogra:
 ph' istigā
 te. E. op^o
 reijcit e
 prelo.

plane fassusest cuidam: dicens iam se penitere facti. Sic cogebat: frustra primū tentato altero typographo: (nam duo tantum Anduuerpiæ sunt: qui græcos characteres habent) re infecta redire doctum. Postea redduntur mihi literæ ex Anglia a multis communibus amicis: a reuerendo patre domino Roffense: a Coletio: a Paceo: a Moro. Hi oēs ad pacē vtrumq; nostrum hortati sunt. Ego nec adhuc illis benter parui voluntatibus: tantorū præsertim / & tot amicorum. Reuocaui manum: tantum id petui: vt reuerendus Roffensis dignaretur causam capescere. Quod pollicitus sum literis: idem confirmaui verbis Paceo præsentī Anduuerpie. Nam is etiam tunc pacis inter nos intercessor erat. Vix dimissus a Paceo iam Angliam cōcessuro: Louanium redij: quum passim in omnium manibus haberetur dialogus bilinguū & trilinguū: in quo me pene nominatī greco vocabulo: ceu trium linguarum hostem / dētib; vnguibusq; lacerat: ac discerpit. Nec etiam pepercit homo nō satis caudatus: vulgato illi: sed ridiculo caudarum commatī in gentem anglicam: meliora de se meritam. Tunc etiam simul proferuntur literæ ex Germania minarum plenæ: & meis aliquot conterraneis ostenduntur: quo me monerent: si vellem salutem meam consultū: ne vel Luteciam concederē: vel Germaniam: nam esse illic qui meam vitæ insidientur: nec alia ratione futurā pacem: nisi libro meo ædito. Quin & Erasmus ipse me monuit per literas esse qui mihi minentē acriora stilo: verbera in-

Leens pa
ret volūta
tib? ami
corū hor
tantū ad
pacem cū
Era.

Le. odio
fissime ta
rat? in li
bro bilin
guū: trili
guū: ceu
trili lingua
rū hostis.
L. phibi
t? a Ger
mania et
Lutecia.

Er. ipe ve
luti sub
aliena per

terp̄tat⁹: quū a me corā īterrogareē quīd sibi vellet
(acriora stilo). Quidā adiecerūt nō esse mihi tutū
Louanij manere: si huc descēderet nobilis quā dā &
doct⁹ iuuenis: q: nisi me fallāt illi⁹ ingenij specimi-
na: quæ nunc orbis habet: probior est q̄ vt tam gra-
uīa moliat: in virum nec sibi notum: nec vnq̄ de-
se: aut de vllō Germano male meritum. Nec diuer-
sum sentio de cæteris Germanis. Si quidem con-
sentaneum est putare: vt sunt omnium bonarum
literarum principes: sic etiā esse honestatis ac pro-
bitatis. Ego si: quīd fecerim tot prouocatus in iu-
rijs: cupias audire lector: semper sperabam melio-
ra fore: vt mea patientiā aliquando vinceretur. Fa-
ctus sum cum propheta: velut homo non audiēs.
Contempsi quæ cotidie ad me perferebantur / per
duos tresue menses: de conuitijs: de minis: de sy-
cophantijs quorūdā in me Erasmeorū: quos qs aliq̄
credat: q̄ ab eo ipso fuisse incitatos. Nam mihi cū
illis nulla prorsus erat consuetudo. Visum est mo-
nere Erasmi: ne vltius in me seiret: nihil se offē-
dentē: ne verbo quidē. Respōdit vt solet: sed etiā
præstitit vt solet. Haud ita multo post: quū nihil
minus cogitarem: affixę sunt: vt seīs lector: tem-
plorum valuis: (quis dubitat illo authore) infama-
torix schedulæ typis excusæ: in quib⁹ ego noiati
sycophanticæ artis p̄fessor denunciabar. Accurre-
bat (vt intellexi) ad bibliopolā p̄ hac arte. Sic ego
quātū in eo erat: publicit⁹ infamor: simplex lector
qui in schedulas incidērat: dignā q̄ discereē artem
ratus: ludibrio habē. **Q** si malæ artes discuntur:

soa Leo
verbera
minatur.

L. Ger-
manis q̄:
tū tribu-
at.

Le. infā:
matorijs
schedulis
noiati pu-
blice tra-
duct⁹.

*L. rector:
to telo mo
net ex qb⁹
latibulis
excute po:
sint syco:
phatica.*

vt euitentur quæ inde proueniunt mala: nam sycophanta sycophantâ: & latro latronem propius discernet: si uoluisset sibi ipsi sumere hanc professionem hic infamator: illo vno: nemo omnium copiosius: aut accuratius: potuisset de hac re dicere. Necego tamen deero tibi: si quid ad me pertineat de hac professione. Si quidem libros plerumq; enarramus: non nostros: sed alienos. Sic ego forte hanc professionem: non me ipso: sed illo authore: suscepturus sum. Non frustrabor te spe tua: quod in me erit. Cōmonebo quid opus sit facto. Extat nouū testamētā bis iā ab eo versū: extant & in illud ānotationes: etiā scđo emissæ. Illic sagaciter adorare: sedulo venare: gnauiter explora: diligenter excute latibula: & nisi sparsim sycophantica inueneris: sim ego tibi ppetuo sycophantā. Id vero quo cōmodi⁹ ac facilius possis: vet⁹ in hoc uuario venator: meam tibi operā impertio. Quæ nostris studijs deprehēdim⁹: ea tibi in man⁹ tradimus. Porro qualia sint: tuum fuerit iudiciū. Ego tantum commonstratoris officium mihi sumo. Tuæ partes fuerint lector: vt æquus sis: ac gratus: boni consulens: etiam si quid vspiam allucinati fuerimus. Errare præ incitia potuimus: fallere te de idustria: nullo pacto voluim⁹. Si quid ex nostris laboribus profeceris: deo sint gratiæ: nos tantum officio functi sumus. Iam quoniam sunt: qui mihi multa obijciunt: his respondendū cēseo. Mirum (inquiunt) cur audeas grassari in opus pōtifici: & omnibus ferme doctis probatum. Vide

sint qui id dicunt: an hoc verum sit. Ego: non mea
 sponte: sed rogatus: authorem commonui: nec in
 vniuersum opus inuehor. Annotatiões nec vsque
 quaę probo: nec vsq; quaę damno. Meum insti-
 tutum non est: reiicere quod bene dixit. Græcum
 hoc exemplar: quod palam est esse adulteratū: nec
 raro: quum & necessarijs aliquod fidei careat testi-
 monijs: non est cur christianus homo probem: qn
 quantum est: meo iudicio prorsus damno: nec
 tamē præiudico alijs: si secus sentiāt. Viderint ec-
 clesiæ pceres quorū interest. Si ecclesiā pbat opus:
 ipse etiam obuijs manibus suscipio ac veneror. Si
 pontifex gratum tantummodo habet opus: forte:
 re plenius perspecta: mutabit sentiā. Porro an
 omnes ferme docti iudicio pbauerint: hoc vt mi-
 hi nō constat: ita nō credo. Scio esse q̄ aperto ore:
 illi reclamēt. Et tñ: aliud est opini one ferri: opus
 q̄ estimare ab existimatione authoris: q̄ iudicio p-
 bare. Vt accederet iudicium: opus fuerat in librū
 penetrare: nec obiter: nec indulgenter: & singulos
 locos velut minutatim discutere. Sed qui mirātur
 me esse ausum: minus forte mirabuntur: perlecto
 libro. Legant primum equis supercilijs: deinde iu-
 dicium ferant. Ingenue fateor me græce parum scī-
 re (nam id quidam obijciunt) sed non tam parum:
 quin quantum mihi sumo: iudicare fas sit. Plerūq;
 nihil aliud noto: q̄ hæc verba haberi: vel non habe-
 ri in exemplari Erasmi. Erasmi cū exemplar ap-
 pello: quod e regione lectionis latinæ oppositum
 est. Hoc quātulum est iudicij: non pudet me arro-

L. nō vsq;
 quaę dā
 nat anno
 tationes
 erasmi.

L. grecuz
 exemplar
 Erasmi
 nō probat

Quid sit
 iudicio p-
 bare op?

Locus pa-
 rū sibi su-
 mit in gre-
 cis literis

Quātum
vtrinq; sit
periculi si
ue arbitra
tus: siue
aliud secu
r^o exēplar
Era. quos
dā locos
demutauē
rit i poste
riore edi
tione se
cus habē
te priore.

Leet insti
tuto nihil
obesse: et si
oīa prioris
editionis
vitia sint
emēdata i
posteriore

Opere pre
titi cē indi
cē addi p
ori editōi

gare mihi: quū nihil prope sit. Sed hic perconcta
bor Erasmus: quū secus græce habeat in aliquot
locis secunda æditio: q̄ prima: arbitrato ne suo: an
aliud secutus exemplar: locos demutauerit? Si suo
arbitrato: nescio an christianæ aures id ferre pos
sint: vt hominis arbitrio sacræ literæ mutent̄. Sin
aliud secutus exemplar: sic: si decem sint exempla
ria: licebit si volet: totidē nobis diuersa dare euāge
lia. Si diuerso vsus exēplari: diuersam in secūda de
dit lectiōnē: quo pacto fidē asseret scdē: quā nō p̄
stitisse in prima: ipsa secūda testat̄. Sed & vtraq; iā
dubię fidei erit: vt nō sit p̄clue iudicare: quā cui p̄
feras. Qz si tertia posthac p̄dibit: tertio exemplari
innixa: & illa etiā ex equo cū vtraq; priore: fidē si
bi vēdicabit. Sed adhuc qdā obstrepūt. Cur ædis
annotatiōes in priorē æditionē: quū secunda iam
passim in omniū manibus habeatur? Si prior ædi
tio non esset in orbē sparsa: aut repeti posset a pos
sessoribus: vt irrita haberetur: nihil opus foret er
rata illius annotari. Sed quum iam orbis habeat il
lius æditionis exemplaria: nec p̄muntur: cur p̄g
mi debent errata illorum: si vel a meip̄o: vel ab alio
quopiā studioso deprehensa fuerint? Cur librū re
tractatiōnū edidit Augustin^o: nisi q̄ libri illi^o e ma
nib^o hoīm reuocari minime potuerint? nec tamē
tam late sparsi: q̄ tū proclue nō fuerat: quū præli
nullus esset vsus: exēplaria propagari. Alioqui fa
tis illi fuisset: denuo recognitis libris: omissis erra
tis: castigata ædere exēplaria. Si hoc imitatus exē
plū beatissimi patris: Erasmus indicē errorū fe

esset: quo lector premonitus esset: ne incideret in
laqueum: nec sua castigatione opus fuisset: nec sane
nostris annotationibus. Certe satis non est emendat
se in secunda editione: quod non cuiusvis sit: personata pre-
sertim tanto fuco: explorare errata. Quin etiam: si le-
uis id negotij foret: non oes tamen arbitrandum est po-
steriore editione habituros: qui priorē habēt. Sed
neque his qui utramque habēt: ingratum esse debet: si de
erratis in priore moneantur: quo cautius gradiatur
in posteriore. Forte premonitus a me lector: trepi-
dantius ponet pedem: nec protinus verum putabit:
quicquid sub maiestate sermonis: veri specie vul-
tūque preferet: ac ostentabit. Scio multum potuisse ad rem
elucidandam mundiciem: & ornatum: sed multo plus ob-
esse: & quasi prestigiosam rem esse eloquentiam: si quis ea
sinistre: ac veluti in veritatis perniciem: utatur. Ceterum ut
obstreperis his plerumque satis faciamus: quoniam vero in tuam ma-
gis utilitatem benigne lector: addidimus & in secundam
editionem nostras annotationes: ex quibus cognoscere li-
ceat: quod emendatum sit in priore: quod mutatum mitigatum
ve: quod maneat: & demum: si quod noui obire occurrerit
Preposuimusque prioris libro indicem: quo poteris: si
forte legendi te tedium coeperit: breui quopiam tempus-
culo: annotamentorum omnium capita succinctim comple-
cti. Secundo libro non adeo opus fuerit addi indicu-
lum: quod paucae sunt in eo nouae annotationes: & quae reli-
quae sunt propter nouas: ad prioris libri indicem pertineant:
Sunt etiam quae pro posterore facere me iudicant: quae quam nullum
meum opus antea emisserim: ceu pro prima ingenij
mei foetura: tam curiosus in opus alienum ferar.

Quantum
oblit elo:
quentia ni:
si quis ea de
xtre utat.

Nec teme
re nec sine
exēplo fa-
ctū a leeo:
q̄ p̄ p̄ma
ingenij fe-
tura: op̄
alienū ta-
rat.

Id scilicet in me damnāt: quod mihi commune est cum cæteris: nec his quidem plebæis. Ioannes ille cognomento quem diligebat Iesus: quod piaculū commisit: qui rogatus ab Asiæ episcopis: primum opus euāgelij scripsit aduersus Cerinthū: aliosq̄ hæreticos & maxime contra Ebionitarū dogma: qui asseruerunt Christum ante Mariam nō fuisse? Aut qd peccauerūt Quadratus: Aristides: Theopilus: Apollinarius: alijq̄ multi: quorum nomina habet catalogus Hieronymianus de viris illustribus: q̄ aduersus hæreticos: & hæreses tunc insurgentes: prima præstiterint fidei sua monumenta? Quis Augustino vitio vertisset: si prima sua opera contra Manicheos: Arrhianos: & Pelagianos fecisset? aut Hieronymo: si aduersus Iouinianum & Eluidium? aut Origeni si contra Celsum? Si Christus moneat omnem plantationē: quam nō plantauit pater suus: eradicandam: & in ignē mittendam: nihil videtur absurdi: si eradicemus primum: & exherbemus inutiles hærbas: deinde: si sic datū fuerit desuper: plantemus. Ego maius quiddā puto: & deo acceptius: si quis tamen id præstare possit: asseruisse sacram scripturam a calumnijs: & restituisse: si quid temere ademptū sit: aut reseculisse: si quid male additum: q̄ novos commentarios etiam in euangeliā mundo dedisse. Ibi laborandū est: vbi maius imminet periculū. Vt quid cudimus noua: si vetera contemnimus? Qualem gratiam meretur a ciuibus: qui flagrante incendio tota vrbe: nouæ domus cōpagemerigit? Musica in luctu

impertuna. Iam periculū vrget: & nos aliud q̄ de
vitando periculo cogitamus: Iam sunt q̄ me corni
culam vocant: venditantē se alienis plumis: quasi
non nostro Marte deprehensa sint que annotam?
sed aliorum industria. Itaq; tirannidē mihi quan
dam exprobrant: qui inuaseri aliena: quæ ceu mea
vsurpem. His vtī incumbit: vt vel vnum talem lo
cum pungant: quo me furti reum faciant: ita etiā
authoribus/ si quia me iniuria hoc nomine affecti
fuerint: licet suas singulis plumas repetere: vt ego
nudus algeam: & frigidus fac inglorius moriar.
Certe nō puto tanti estimata itī doctis nostra: vt
magnī pensari sint: si illis totam hanc gloriam:
(si que sit nostrarū annotationū) concederem? Vt
de me ingenuē fatear: puderet nostra esse fateri: ni
si sic vrgeremur: quando quod nos emittim?
nemo sit vēdicaturus. Non inficior vidisse me ali
quot annotationes Martini Dorpij: quinque forte
aut sex. aliquot etiā & totidem Ioannis Eckij:
sed quæ ad man⁹ nostras peruenerunt: postq̄ prior
noster liber vt cumq; perfectus erat: & iam in An
gla haberetur. Sed q̄ hī aliquot eadem loca anno
tauerunt: quæ nos annotauimus: id certe mun
imento nobis fuerit: q̄ tam docti viri nobiscum cō
sentiant. Imo nihil magis cuperemus: q̄ vt quæ
cumq; annotauimus: alij etiā docti annotassent.
Nam nihil noui/ si eadē de re in eandem profus
sententiam multi incidant. Quid si etiā eorum
rationes auctoritate sue vsurpasserem: num id mihi
vicio vertendum: quando maiores nostros idem

Lee⁹ non
agnoscit
alienas
plumas ī
hoc suo q̄:
li opere.

saepe fecisse / compertum est. Et tamen nihil agno-
 sco ex Dorpianis aut Eckianis annotationibus a
 nobis mendicatum / mutuatumue. Quod si hi digna-
 buntur quicquid sibi e nostris vendicare: tantum abest
 ut repugnaturi simus: ut etiam nobis non nihil tri-
 butum arbitrari simus: quod doctissimi viri digna
 iudicauerint: quae ab se vendicentur. Preter hos: ni-
 hil adhuc quicquid intellexi ab alio quoquam annota-
 tum. Et quod (inquiunt) si aliquoties errauit: ciuilius
 erat dissimulare: & pro bene dictis gratiam agere.
 Etego certe quae bene dixit libenter amplector. Ve-
 rum quid dicas: si plus obfuerit vna annotatione:
 quam multis profuerit? Num hic ciuile putas dissimulare:
 quando in ecclesiae perniciem res vergit? Nescis quod sumus propensi ad noua? Et quae nam ea ci-
 uilitas est: ut sciens & prudens patiare prophanata
 ab haereticis exemplaria in ecclesiae sinu obrepere?
 Nec mihi tantum scelus est: quod errauit: humanum est labi.
 Lapsus est & Augustinus tam sanctus tam doctus: sed
 nihil illum puduit: libro edito multa retractare.
 Et quis aut ex recentioribus aut veteribus non alii
 quando lapsus est? Porro hoc vitio datur: si quis
 monitus lapsum non agnoscat. Nec aliud quicquam
 magis abrogat fidem auctori: quam errata defendere:
 ut nihil magis conciliat: quam agnoscere: ac emendare.
 Vel hoc vno nomine: quod recantauit quaedam: plus
 debet ecclesia Augustino: quam quod tot insignia volumi-
 na addidit. Si quidem fidem fecit idem voluisse se
 praestare in caeteris: si male habuissent. Itaque retra-
 ctando quaedam: caetera iudicio suo visus est com-

Non eē dif-
 simulādū:
 qñ in eccle-
 sie pñiciē
 res vergit

Retracta-
 tio errato-
 rū fidē cō-
 ciliat au-
 thori: Defē-
 sio abro-
 gat.

probasse. Hæc habui optime lector: quæ quibus-
 dam calumniatoribus meis responderem. Iam quæ
 reliquum fuerit: tuum candorem quæ possum impè-
 sissime iterum: atque iterum precor: ut æqui bonique
 consulas: benigneque interpreteris. Nihil prorsus
 affirmabo: ut omnia donem tuo iudicio. Nec sicu-
 bi lapsus ero: (scio enim quæ sit exigua hæc æruditi-
 grauatim auditurus sum aliorum censure: modo
 ne sint in hoc albo: duæ mihi maximæ suspectæ li-
 terariæ pestes (ut inquit Policianus) in scititia & in-
 uidia: & quæ mego tertiam adiungo adulatione. Si
 lapsus videbor monitus auscultabo: & agnito er-
 rato: christiane profiteor me recanturum: ut ne
 ecclesia ex meo lapsu scandalum patiatur. Minus
 latini sermonis: qui hac tempestate vitio datur: &
 hic toties deprehenditur: crimen non deprecor:
 quum in ea re nihil mihi unquam arrogauerim. Vsu le-
 ctionis ut cumque comparauit mihi: ut balbutire pos-
 sim quod sentio: & id mihi quidem satis est. Non
 defuturos tamen scio: qui barbarismos: & solæcis-
 mos: & cætera grammaticorum portenta sedulo expi-
 scabuntur. Egregia vero his ea laus fuerit: mihi ex-
 probrare grammatica disputanti de theologicis.
 Exhibetur qui pro tribunali agunt extra causam.
 Sed hi sermonis fidem ex orationis cultu metiun-
 tur: quasi vero non sit simplicissimus sermo sacrarum
 literarum. Et qui unquam perniciosius errauerunt: quam qui
 eloquentissimi fuerunt: Græcorum sapientia qua-
 tum ex orbitauit a recto? Lactantius firmianus ad-
 mirabilis vir eloquentia: quam foede & quam sepe in sacro-

L. lectori
 iudicio
 oia pmit-
 tit.

L. si quid
 lapsus vi-
 debit mo-
 nitus in-
 gressus
 nunc recan-
 tabit.

Errare quæ
 fidem sermo-
 nis metiun-
 tur ex ora-
 tionis cul-
 tu.

*Ue. mode
stia polli-
cet: s; li-
bertate pe-
tit sibi co-
donari.*

rum disputationibus dilirauit? Sed tu equus sis
candidē lector. Extra harenā non pugnabo. Non
est mihi cum grammaticis certamen: tractent fa-
brilia sua fabri. Nec ego tamen grammaticorum
decreta de industria desertur⁹ sum. Agā: modeste
hāc causam: sine dente: sine naso: sine dicacitate: si-
ne libertate agi nō pōt. Nescio an videbor nimium
mihi tēperasse q̄busdā locis: sed sic mihi visum est
decere christianā modestiā. Mihi cōtra sunt: q̄ mi-
nant fulmina: ac tonitrua: expecto tamē meliora.
Si disputationē ipsam tractabunt: mihi lucro fue-
rit si docebor: sin conuitijs & maledicentiā in me
grassabuntur: illis hoc damno fuerit: non mihi.
Quin vero dabo operam: vt christiano pectore
id feram. Et quantum patietur christiana charitas
vt lugeam insanientem fratrem: illorum insaniam
ridebo: nec vero sic quicq̄ profecerint. Nihil mihi
timeo a probis & doctis. Si: qui cum bonis literis
probritatem & virtutem non coniunxerunt: in me
furijs debachantur: ingenij eorum specimen erit
opus insanum. Spero fore: vt is quē hac factio-
ne putabunt se demereri: non sit immemor futurus:
cuius tam saepe meminuit: christianæ modestiæ. Si
non vt mihi parcat: tamen vt suo honore cōsulat.
Qz si maledicendi studio obfirmat⁹: perget adhuc
me lacerare: tuæ prudentiæ fuerit benigne lector:
nullā fidē p̄bere odio: sed de me nihil deterius sen-
tire: q̄ si laudasset. Valet Louanij. IIII. Cal. Ian.

Index quo dinosci potest: cuius generis sint annotationes: & quo quidque loco inueniri queat.

Citat græce sic esse: quum sic nō sit in exemplari suo. Annotationibus. xxij. xxiiij. xxv. xxvj. xxxiiij. xlix. lj. lvij. lxv. lxxxij. lxxxv. xc. cv. xcviij. cxxv.

Citat sic non esse græce: quum sic sit in exemplari suo: Annotationibus. xxix. & cxxj. vbi oportere sic esse sicut codices nostri habent: locus ipse probat.

Notat male habere lectionem ecclesiasticam: & temere (vt videtur) mutat: quum diuersa sint exemplaria: & ex his vnū astipuletur lectioni ecclesiasticæ Annotatione. cxv.

Ecclesiasticā lectionē temere mutat: quū græcū nō patiat: etiam cū iniuriā sensus. Anno. cxiiij.

Ex græco ecclesiasticam lectionem mutat: quū nō tam bene quadret græcū: vel sic esse non possit: etiā si græcis sic placet. Anno. l. liiij. clxxxj. ccxxxv.

Quiddam haberi in omnibus græcis exemplaribus istius tempestatis: secus quā ecclesia Romana legit: quod nullus veterum interpretum: nec græcorum nec latinorum interpretatur: vt & ipse fatetur: quū lectionem nostram interpretentur: quod ipse probat ex veterum cōmentarijs. Annotatione. xxx.

Lectionē ecclesiasticam temere mutat: quum verbum græcum sit anceps: & nostra lectio commo-
dior. Annotationibus. lv. cv.

Ex græco addit verba antiquæ lectioni: quæ illuc

nō oportere esse: satis apparet: partī ex cōmētarijs
veterū: partim ex ipsi⁹ loci cōtextu. Anno. viij. liiij.

Nixus gręcis exēplaribus: aliquoties verbū detra
hit: qđ ecclīastica lectio habet: qđqđ ēt interdū plu
rimū momētī p̄fert: necnō aliquoties: repugnāte
veterū īterp̄tatione. Annota. xiiij. xv. ciiij. ccxxxv.
vbi sensus perit: deleteo verbo non.

Fatetur de suo addidisse: quod nec gręcum habet:
nec vetus æditio: & id quidem cum damno sensus
vt ego iudico. Anno. cxciij.

Ex gręco lectionē mutat: cū qua veteres iuenio cō
tētos: etiā interdū ī cōmētarijs: sic īterp̄tatos. An
no. ix. xi. xix. xx. xxxii. xlv. lxii. lxiii. lxxxiii. cii. cvi
clxxxii. clxxxv. clxxxvi. clxxxix. cxcv. cxcvi. clxvii.
clxviii. clxxv. clxxvi. clxxvii. clxxviii. clxxix. clii.
cliii. clv. clvi. clix. clxv. clxvi. cvii. cviii. cix. cxv. cxliij
cxliiij. ccii. ccvi. ccvii. ccviii. ccx. ccxvii. ccxix. ccxxv.
ccxxvi. ccxxvii. ccxxviii. ccxxix. ccxxxiij.

Latīna nō respōdēt gręcis: īn trāslatiōe. Anno. l.
lvi. lxvii. lxix. lxxxvii. c. cxvii. cxxiii.

Vacillātius q̄ par est: videt̄ mīhi sentire de sacramē
to matrimonii. Anno. clxxxviii. Itidē & de matri
monij indissolubili nexu. Annotatione. xii.

Fundamētū dogmatis ecclesiastici de peccato ori
ginis: & ex apostolo defūptū vt cūq; conat̄ alio de
torquere: id qđ conati sunt Pelagiani contra sen
tentiā veterū: nec sine calumnia. Anno. cxli.

Sacrę scripturę nō satis cōmoda īterp̄tatio: vt mi
hi videt̄. Anno. iiij. xviiij. xxxj. lxj. lxxix. lxxxviiij.
xcvij. cj. cxxxv. clxiiij. cxciij. ccij. cciiij. ccxv. ccxvj.

Carpit nomen fraternitatis: quo: vt mihi videtur: pie gloriantur quos vocant fratres. Anno. clxxiii.

Affirmat Orthodoxos quædam addidisse in sacris literis: ad refellendos hæreticos: hoc est mendatio hæresim sustulisse. Forte castigauit. Responso tamen non placet. Anno. cxcix.

Dicit: si resurrectio mortuorum qui Christo consurrexerunt proprie pertinuisset ad diuinitatem Christi comprobendam: probabile esse: non hoc cæteros euangelistas fuisse omisso: quod mihi videtur non satis probabiliter: imo periculose dictum. Annotatione. cxxxvii.

Mortuos qui surrexerunt post resurrectionem Christi: auctore Mattheo dicit fuisse præcursores resurrectionis Christi. Annotatione. cxxxviii.

Innuat coitum conjugalem esse turpem: ac fordium: quæ erat Marcianistarum hæresis. An. xx.

Non fuisse satis attentum in Hieronymianis commentariis castigandis indicant. Anno. ii. xiii.

Citat quidam ex Chrysostomo: titulo non ab re suscepto. Anno. vi.

Dubitat an Ioseph & Maria fuerint de eadem tribu: quod videtur mihi dubitare: an Christus fuerit de tribu Iuda. Anno. ix.

Christum fuisse de aliâ gente: nescio cur interpretatur ad hebreos quidam loco: & pro eo quod nos habemus: de alia tribu: de qua nullus altario prelo fuit. Anno. ccxiiii.

Affirmat fratres non dici Iudeis nisi qui sunt eiusdem tribus: & eiusdem familie: quod falsum est. Anno. vii.

Marcum dicit nihil aliud scripsisse: quam Matthæi commentum

pendium. Annotatione. xxj.

Deprauariōres esse codices gr̄ecos q̄ latinos: indicat Annotationes. xxxj. cxxj. cxxvij. cxxxiiii. cxxxv. ccciiii. ccv. ccxxi. ccxxii.

Affirmat Nathan: per quē genealogiā Christianae seriē Lucas deducit: fuisse filiū Dauid: Hieronymo. post hāc rē diligētissime perscrutatā: apte: nec vno tātū loco: cōtradicēte. Annotatione. xxxv.

Dicit posteritatem Solomonis: defecisse ī Ochozia: quod non videt. Anno. xxxvii.

Ait Ioas nō fuisse filiū Ochozię natura: repugnante (vt mihi videt) scriptura. An. xxxviii.

Elich ī Lucę Genealogia: eūdē fuisse cū Ioahī p̄re Marię: qđ illic videor mihi refellere. An. xxxix.

Lucā christianę genealogiā naturalē seriē secutū eē: nō legalē: si qđ ad Christū respicias: sin ad Ioseph referas: contra. Et hoc videor mihi refellere. Annotatione. xl.

Somniū nisi ego admodū allucinor de iure Ahesarim: ex fermēto iudaico: turbās potius: q̄ explicās genealogiā Christi. Anno. xlii.

Nathan fuisse ahsar. i. regiē stirpis instauratorē: nō videt mihi satis colligere. Anno. xliii.

Terrā tribus Beniamin pertinuisse ad Ahesarim: q̄ vt ille ait: erāt de tribu Iuda: videbor forte ex sacris literis satis cōfutasse. Annotatione. xliiii.

Nasus. xlii. xlvii. cl.

Appellationi dei: qñ patrē inuuit: addi articulū: quādo filiū: nō addi: exēplis ex scriptura petitis: videor mihi confutasse: nec mihi bene sapit illa tra

ditio tam absoluta. Anno. lxx. cx. cxī.
Dicit verbū esse particeps diuinæ essentiæ: qđ mi-
hi videtur non satis theologicū: ne dicā minus ca-
tholicum. Annotatione. lxxī.
Innuīt quiddā esse hæreticū authore Chryso-
sto: qđ ipse Chrysoſtomus sic legit: vt nos legim⁹.
Sic etiā Hieronymus. Annotatione. lxxiii.
Emphasi articuli græci non videtur mihi vsque
quaq̃ certa. Annotationibus. lxxv. lxxviii.
Dicit cum verbo pugnare appellationē principii.
annotatione. lxxii.
Verbū nō esse absolute principii. Annotatione. xcii.
Mutat lectionē quā Hierony. puocat⁹ noluit mu-
tare: ne iterturbaret cōsuetudinē ecclīę. An. cviii.
In Christum non competere nomē serui: nec pue-
rum fuisse: quum afferret salutē: vtrūq̃ videor ostē-
dere falsum: ex sacris literis. Anno. cxviii.
Græcis deesse integros versus: quos nostri codices
habent. Anno. cxx. cxxvii. cxxxiii. cxxxiiii.
Taxat vitium sermonis sacri: quem ego puto fuisse
sermonem spiritus sancti. Anno. cxxii.
Dicit probabilius esse: apostolos sua lingua locu-
tos: ab omnibus fuisse intellectos: quod forte vide-
bor explosisse. Anno. cxxii.
Dubitat an tempus fuerit explicandī nominis Ie-
su: quum iam primum Paulus in opus ministerii
segregatus esset. At fuisse tēpus videtur mihi scri-
ptura satis aperte dicere. Anno. cxxiiii.
Dicit Iacobū existimasse seruādā esse Iudæis legē
mosaicā. Ego in hac parte dissentio. Anno. cxxx.

De prædestinatione quiddam nõ satis theologicè
Annotatione. cxxxí.

Videtur mihi non satis excusare Paulum a menda
cio: quum id conetur. Annota. cxxxii.

Putat nihil attinere: vt fruct^s spūs numerent: quia
non numerentur opera carnis. Anno. cxl.

Hieronymum malle admittere vitium sermonis:
q̄ sensum scripture non integre exprimere patet.
annotatione. cxliiii.

De esse græcis codicibus: quod nostri habēt & græ
ci interpretantur. Anno. cxlv. ccv. ccxxi. ccxxii.

Ex latinis exemplaribus addit græcis. Annota
tionibus. cxxxiiii. ccxliii.

Origeni quiddam imponit dictum in commenta
rijs in epistolam ad Romanos: qđ illic nec dicit
nec sentit: sed plane contra. Anno. cxlvi.

Quædam esse in græcis codicibus: quę nec nostra
habent: nec græci interpretant. Annotationib⁹.
cxlviii. cliiii. clvii. cciiii.

Hieronymus sicuti nõ veritati: ita nec consuetudi
ni lectiõis ecclesiasticę vult præiudicare: dūmodo
conuenit ædificationi. Anno. cl.

Hieronymus authoritati græcorum non acquie
scit quorum mendacia: ac perfidiam detestatur.
annotatione. xxxj.

Græcorū exemplariorū diuersitas patet. An. cli.
& in oĩbus locis qui sunt in primo titulo indicis.

Testatur Ambrosium: i Deuteronomio scriptū:
vt plagis triginta nouem emendarētur: qui com
meruissent: quum in nostra translatione: & in he

braico sit quadraginta. Annotatione. clxxiiij.

Videtur putare non dici mēdacium: nisi quod ore committitur. Annotatione. clxxx.

Effici nos fratres: non filios Iesu Christi per adoptionē: sed tātum dei patris: mihi sapit Arrhianicum. Annotatione. clxxxiiij.

Qui proxime præcedente annotatione fatetur de suo se addidisse (patri): miratur verbū (diuinitatis) additum: quod nec græcum habet: nec vllus interpres. Itaq; se percutit gladio suo. Anno. cxciiii.

Cuiusdam dogmatis ecclesiastici: theologorū veterum diligentia eruti e verbis Pauli: quod tamen suo more ridet: causam conat⁹ reddere: seu ex Neothericorum penu depromptam: eam affert quam theologorum schola semp̄ explosit. Et hic quidē est aperta calumniā. Annotatione. ccxxiiij.

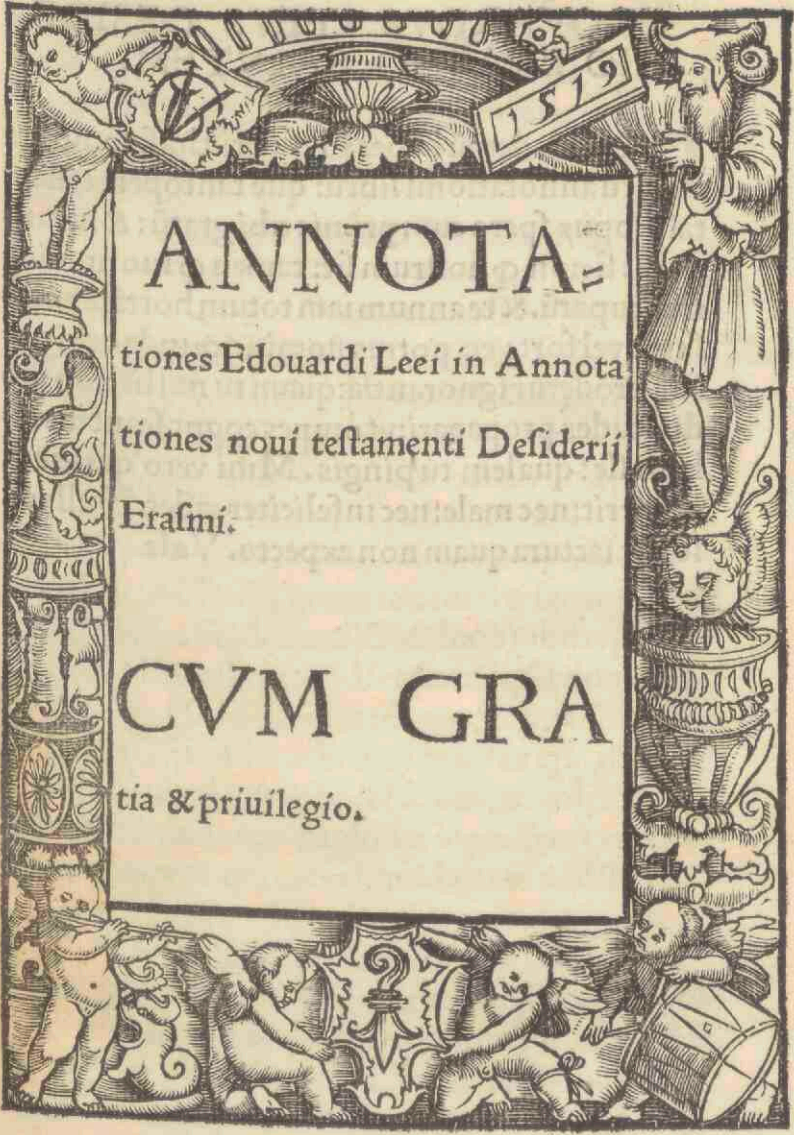
Videtur mihi periclitari: an mulieres virum semel defunctum: denuo resuscitatum teneantur recipere. Annotatione. ccxxiiij.

Periphrasis turbās ordinē sermōis. An. ccxxxvii.

Verbum esse absolute principium locus ex Apocalipsi docet: si articulus græcus tantam vim habet quantam ille putat. Annotatione. ccxl.

In fine apocalipseos: fatetur græcis codicibus addidisse se quædam ex latinis: quæ in græcis non inueniebantur: sicq; vtrumq; ex altero reducit: & latinum ex græco: & græcum ex latino. Annotatione. ccxliij.

F I N I S.

The page is framed by a highly decorative border. At the top left, a cherub holds a globe. At the top right, a bearded man in a hat holds a rectangular plate with the year '1579'. The left and right sides of the border are decorated with classical columns and scrolls. At the bottom, several cherubs are depicted in various poses, some playing musical instruments like a lute and a drum. The central text is enclosed in a rectangular frame.

ANNOTA=

tiones Edouardi Leei in Annota
tiones noui testamenti Desiderij
Erasmi.

CVM GRA

tia & priuilegio.

EDOVARDVVS LEEVS DESIDE
RIO ERASMO SALVTEM.

EN nūc demū habes Desideri Erasme: nostra
rū annotationū librū: quē tantopere efflagi
tasti: opus spero cum primis tibi gratū: & iucun
dum: si non q̄ nostrum sit: tamen q̄ tuo nomine
nuncupatū. & te annum iam totum hortāte emis
sum: vel forte eo potius nomine q̄ inde orbī no
stra prodetur ignorantia: quam tu nullis non mo
dis studes propagari: vt omnes cognoscant me ta
lem esse: qualem tu pingis. Mihi vero quicquid
euenerit: nec male: nec infeliciter cadet. Nulla est
fortis iactura quam non expecto. Vale

ANNOTATIO

nes Edouardi Leei in Annotatiões prio-
ris editionis noui testamenti Desiderij
Erasmi.

Annotationes in Mattheum.

Annotatio. I.

CHRISTI GENERATIO Mat. j.

erat: Operę precium censeo in vesti-
bulo operis huc citare: quod memi-
ni abs te dictum quadã annotatio-
ne in secundę ad Corinthios caput
quartum: ibi (super mortificatione
Iesu Christi) Postq̃ gręca testatus es: latinis exem-
plaribus: deesse (domini) Sed (inqs) obstrepet ali-
quis: quid hæc faciunt ad sensum: an sit domini Ie-
su: aut Iesu Christi: ac statim non minus Christia-
ne q̃ vere respondes arbitrari te nefas esse in diui-
nis literis: si vel vnum apicē sciens: ac volens: quis
mutet. Huius ergo neglectę legis liceat mihi te
reum peragere: quoties aliquid abs te additū adē-
ptumve inuenero. Id enim cum primis æquum vt
tuam ipsius legem feras: sed nec tuam tantum: im-
mo ecclesię: quę etiam decernit: tū in Deuterono-
mio: tum in Apocalypsi: in diuinis literis nihil
quicq̃ mutandum: nec quidem ab re. Nam si cuiq̃
hominum: quantalibet etiam eruditione polleat:
permittendum sit: vt arbitrato suo quippiam mu-
tet: sic passim cur non idem licebit alijs: præsertim

æque doctis. Itaque breui fatiscet/vacillabitque diuino
 norū librorū authoritas. Nā quum quisque suo sensu
 abūdet: vt dicit Paulus: atque tanta sit græcorū codi-
 cū varietas: vt sensu inuicē nō raro dissideāt: alius
 aliā habebit lectionē sacrā: & pro suo quisque euan-
 gelio quod e pluribus elegit: summam putabit re-
 ligionē: veluti pro focis: acaris: digladiari. Neque
 vero quod sic mutatum est: audendum erit dicere
 ad sacras literas pertinere: quum ex spiritu nō sit:
 quem habet authorem omnis scriptura: siue euan-
 gelica siue apostolica. Nō enim est spiritus dissen-
 sionis ac mēdacij: sed vnitatis ac veritatis. At quæ
 vnitatis: aut veritatis in tanta interpretationum dis-
 sonantia: alijs aliud: singulis pro suo sensu: aut ad-
 dentibus: aut detrahentibus? Et quando sicut ipse
 fateris: nefas est quicquid mutari in sacris literis: por-
 ro quicquid spiritu authore fit: fas esse vt fiat: om-
 nibus Christianis fatendum sit: mutatio igitur in
 sacris literis ex spiritu esse nequaquam potest. Quod
 si ex spiritu non sit: tanquam spiritui aduersarium rei-
 ciatur. Nempe quod non est ex spiritu contra spi-
 ritum est dicente Christo. Qui nō est mecum: cō-
 tra me est. Proinde postquam inter nos conuenit: ni-
 hil esse mutandum: expendamus an hic locus in
 capite annotationum obnoxius sit mutationi.
 In græco legitur Iesu Christi generatio sic erat.
 τοῦ δὲ ἰησοῦ χριστοῦ ἡ γεννησις οὕτως ἦν. Cui etiam
 lectioni astipulatur Chrysostomus in commen-
 tarijs homilia quarta in caput primum Matthæi.
 (Iesu) neque in tua: neque in veteri inuenio transla-

tionē. Si bene habent græca cur omifisti: quando nefas secundum te puto: vt non idem habeant latina: quod bene habēt græca: & eo magis nefas: quod est nomen sacratius: quod non ociofe vspsiam addi arbitrari cōuenit a spiritu sancto: sin male habent græca: male ergo & haberent latina: si adderetur. Itaq; ex græcis libris saltem hoc loco: vt ne simpliciter dicam: nisi vbi talis locus occurrit: corrumperentur potius q̄ castigarētur exemplaria latina. Neq; hoc dixerim: quod cupiam verbum (Iesu) latinis codicibus addi: sed vt statim ab initio: vel græca arguam verbi superflui: vel te ipsum verbi non cuiuslibet: sed sacri quod mysterium salutis continet omifsi: simulq; te: donec a nobis disputabitur: perpetuo astringam: vt legem feras: quā catholica ecclesia sanciuit: tu ipse iudicio tuo comprobasti. Inde iam pergo ad alia.

Annotatio. II.

IN vtero habebit) Dicit Hieronymum legere Eodē. (habet) in presenti: non in futuro (habebit) Ego tamen inuenio apud Hieronymum (In vtero habebit) commentarijs in Mattheum. Pro eo (inquit) quod euangelista dicit (In vtero habebit) propheta posuit (In vtero accipiet) Et lib. iij. commentariorum in Esaiam cap. vij. dicit Mattheum sensum magis q̄ verba secutum dixisse (in vtero habebit). Sicutiā legit Chrysostomus: & si virgo in vtero erat habitura. R. ER. Hoc qd̄ ait Hieronymus nō pertinet ad (habet) vel (habebit) sed ad (cōcipiet) pro quo posuit (habet) immo in locū Mat-

Respon-
sio Eras-
mi.

In Mattheum

Confu-
tatio.

thēi declarat (habet) esse legendum: licet hoc verbum sit deprauatum quod deprehendes ex verbis quę sequuntur. Qui enim habet nequaquam accepturus est. ED. Ostendo Hieronymum utroque loco legere (habebit in vtero) sicuti nostri codices habent: quum tu affirmes Hieronymum legere (habet) altero loco: scilicet cōmentarijs in Mattheū. Primum cōmentarijs in Esaiam sic legit: & dicit Mattheum pro concipiet possuisse: in vtero habebit. Sed dicis verbum deprauatum: & oportere loco (habebit) poni (habet). Hic locus videtur mihi non posse hoc pati: vt sit (habet) quippe quod præmissum sit. In multis testimonijs quę euangelistę vel apostoli de libris veteribus assumpserūt: curiosus attendendum est: non eos verborum ordinem secutos esse: sed sensum. Sequitur. vnde & in præsentī loco pro (cōcipiet) posuit (in vtero habebit) & pro (vocabis) (vocabunt) nō verborum ordinē sequunt inquit Hieronymus sed sensum. At quo modo sensum sequitur: qui pro cōcipiet ponit (in vtero habet) Num potest videri idem sensus (concipiet) de futuro: & (habet in vtero) de præsentī? Ceterum si vtrumque sit de futuro: plane est idem sensus: sed verbis mutatis. Deinde hic locus satis indicat etiam deprauatum esse quod elicis ex cōmentarijs Matthei: quum multo melius quadret quod abs te reijcitur quā quod recipitur. Et certe videtur mihi nulla ratione posse constare hunc locū in cōmentarijs Matthei: penes illam partem: cui ipse tantopere inniteris: scilicet vt legatur (habet)

Sic habent verba in commentarijs Matthei. Pro eo quod euangelista Mattheus dicit (in vtero habebit) In propheta scriptum est (in vtero accipiet) Sed propheta quia futura predicat: significat quod futurum sit: & dicit (accipiet) Euangelista quia non de futuro: sed de preterito narrat historiam: mutauit (accipiet) & posuit (habebit). Qui enim habet nequaquam accepturus est. Tale quid & in psalmis legimus. Ascendens in excelsum captiuam duxit captiuitatem: accipiet dona in hominibus. Hoc testimonium apostolus accipiens non dixit (accipiet) sed (dedit) de preterito: hic de eo narrat historia quam dederat: quod acceperat. Hec Hieronymus. Vides hic nihil coherere. Primum dicit posuit (habebit) deinde dicit euangelista quia non de futuro: sed de preterito narrat historiam mutauit (accipiet) & posuit (habebit). Hoc non quadrat. Nam si de preterito narrat historiam: potius dixisset (habuit) quam habebit. Nam qualis ista consequentia de preterito narrat historiam & propterea ponit (habebit): Num (habebit) preteritum est: postea sequitur. Qui enim habet nequaquam accepturus est: hic deinde de presentis: quum nihil antea: nisi de preterito: & futuro. Incommodum hoc illatum est (qui enim habet) quum antea de presentis nihil sit dictum. Sed postremo loco: exemplum ponit ad hanc rem confirmadam: de futuro mutato in preteritum. Apostolus inquit narras historiam de preterito (dedit) dicit: quum propheta (accipiet) dixerit. hic confirmatio hec de preterito est. vnde & consentaneum

est: modo hæc sint Hieronymi: & nō ascititia: pro (habebit) & (habet) posuisse Hieronymū (habuit). Sic totus iste locus adamussim quadrat. Obuiat tamen loco: in cōmentarijs Esaie: sicut explicatū est: quū ibi nec (habet): nec (habuit) legi possit: sed tantum (habebit): vt idem teneatur sensus. Sed & (habebit) posuisse Hieronimum comprobatur ex epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi: vbi dicit Mattheum pro (in vtero accipiet) posuisse (in vtero habebit). Proinde consentaneum est hæc verba non esse Hieronymi in cōmentarijs Matthei: ab eo loco (sed propheta) vsq; in finē: quando nec conueniunt alijs locis in Hieronymo: nec ipse sermo in se quadret: sed dissentiat prorsus. Et hunc locum restituisse: vel dissensuisses potius: dum Hieronymi cōmentarijs castigandis incumberes.

Annotatio. III.

Mat. v. **Q**uod his abundantiū est a malo est. ER. Mi re torquent hunc locum Theologi. (A malo est) alij interpretantur: a malo diffidentis: non a malo iurantis: alij a malo pœnæ: non a malo culpe: verum opinor Christum simpliciter sensisse de perfectis. Nam de his loquitur: omnino non esse iurandum: pro rebus hisce pro quibus vulgus deierat. ED. Christus absolute loquitur: nec de hisce rebus: nec de illis: neq; vero de perfectis solum: sed de omnibus christianis: quorum tunc vitam ad euāgelicam normam instituebat. Id quod satis liquet bene perpendenti ipsa verba euāgelij:

Sicuti nec alij canones euangelici perfectis dati sunt: sed communiter omnibus quicumque volunt pie viuere in Christo. Indiscriminatim ab omnibus exegit Christus: ut iusticia nostra abundet plusquam scribarum & phariseorum: quibus hoc permillum est in lege: ut iurarent per deum: ne per idola iurarent. Ita quidem & iudeis iurare per deum a malo erat: & si non malum. A malo quidem: quia ubi vere est simplicitas christiana: illic nullo opus est iuramento. Sic mihi videtur bene posse stare interpretatio theologorum: ut tribuatur infirmitati quod iuramentum exigitur. Et in hac sententia magni sunt Theologi: ut nominatim Augustinum citem. R. Era. Hic idem dico quod tu. Nam perfectos voco pure christianos: inter quos non est opus iuramento. Et ab infirmitate est: quod iuramus. Quid quod his schematis Christus nihil aliud docet: quam summam fidem ac simplicissimam veritatem. Edo. Si idem dicis quod ego: quid est quod perfectos secernis a vulgo? Num & in vulgo sunt aliqui pure christiani? nisi forte pure christianos vocas quibus nihil deest ad verum christianissimum: sicque recidis in id quod contra te annoto: quod dum de perfectis dicis christum simpliciter sensisse: perfectos innuis qui sunt consummate iusticie. Itaque tibi mecum non conuenit: sed dissidemus. Etiam quid est quod postquam narraisti hunc locum mire torquere theologos: quorum alij interpretantur a malo dissidentis: non a malo iurantis: alij interpretantur a malo poenae non a malo culpa: statim subdis (verum) coniunctionem

Rñsio
Erasmii
Confu
tatio.

aduersatiuam: quasi horum sententias reijceres:
tuam poneres. Nam si horum sententiam reijcis:
nō mecū sentis: vt ex ipsa mea appeat annotatiōe.

Di Annotatio. iiii.

Matth.
vj.

Rñsio
Erasmi

Confu
tatio.

SCis hanc coronidem. (Quoniam tuum est re-
gnum: & potentia: & gloria in secula seculo-
rum amen) que in omnibus græcorum exempla-
ribus habetur. a nullo profus interpretum expo-
ni: præter recentem vulgariū. Edo. Inuenio apud
Chrysoſtomū cōmentarijs in Mattheum exposi-
tam. Re. Er. Apud vulgariū esse fateor: qui est ab
breuiator Chrysoſtomi. Sed malo fateri additum
q̄ fateri tot viros: & totam ecclesiam romanam/ha-
ctenus caruisse magna parte orationis dominice.
Edo. Non statim quicquid est apud Vulgariū est
apud Chrysoſtomum. sicuti nec econuerso: quum
non ita sit abbreviator: quin aliqua habeat sua. id
quod alicubi annotaui Vulgariū habere quod nec
habet: nec admittit Chrysoſtom⁹. Sed qđ mauis fa-
teri additum: q̄ fateri tot viros: & totam ecclesiā
romanā hactenus caruisse magna parte orationis
dominice: minus mea sentētia periculi est: si quis
fateatur subtractum q̄ si fateatur additum: quan-
do plus detrahitur sapientiæ spiritus: si quis addē-
dum putat: quasi minus iusto sit dictum: q̄ si per
imprudentiā quicq̄ subtrahat: quasi minus po-
tuisse dici. Sed quod tantum defers authoritati
sanctorum & ecclesię catholicę: valde probo. Vti-
nam idem semper fecisses. Sic non toties mutasses
lectionem ecclesiasticam.

Annotatio. v.

E Do. Notas euangelistam aliquāto coactius Matt. viij
 adduxisse auctoritatem ex Esaia. Hieronimus reuerētius loquitur: & quoties talis locus occurrit tribuit id apostolice cuiusdam auctoritati: vt est videre passim in cōmentarijs. Neq; vero puto coactius locutum: cuius ille spiritu scripsit.

Annotatio. vj.

E Do. Annotationibus in Matthæi capitulū Matt. ix.
 nonū: aliquoties Chrysostomū citas: qui in nonū capitulū latinus nō habet. Ref. Er. Habebā Rñsio
 exemplar græcū Chrysostomo inscriptū. hoc itelligit: q̄a cito verba græca Erasmi.
καὶ ἐστὶν ὁ ἰησοῦς. sed alicubi noto mihi suspectum titulum. Edo. Inde etiā mihi suspect⁹ erat titul⁹: qđ̄ interpret Chrysostomi hoc capitulū omiserit: qđ̄ cōsentaneū est non fuisse omissurum: si vllus codex græcus quo is vtebatur: habuisset. Nam nihil dubito: habuisse illum diuersa exemplaria græca: quum interpretaretur.

Annotatio. vij.

E T fratres eius. Er. Cæterum illud obiter Matt. xiiij.
 miror: cur idem Hieronimus hunc enarrans locum scripserit. (Miraris si errāt in fratribus: cū errant in patre)? Nam in patre vere errabant existimantes illum filium esse Ioseph: & in fratribus quinam errabant: nisi forte cognati erant Ioseph nō Marię: vt illorum affinitas nihil attinuerit ad Christum. Edo. Chrysostomus commentarijs in Matthæum imperfectis: dicit ita fuisse Iacobum & Ioānē fratres domini. vt Ioseph erat pater. Idē

Hieronimus aduersus heluidiū. Neq̄ tamen nihil attinebat illorum affinitas ad Christum: si Ioseph erant cognati: quū & Ioseph ipse cognatus esset Marię: ex eadem tribu: & eadē familia. Rñ.

Rñsio Era. Hieronimus ibidē dicit hos fuisse cognatione fratres &c. An eiusdem tribus fuerint Ioseph & Maria: adhuc sub iudice lis est. Et tamen nō cōtinuo fratres dicuntur Iudeis: qui sunt eiusdem tribus: sed eiusdem familie *πατριᾶς*. Quod si alioquo modo vere fratres fuerunt: qui consistite eos non aliter dici fratres q̄ Ioseph dictus est pater Iesu. Ed. Cur nō inuicē constet: vt fratres sint domini cognatione: & tamen non aliter fratres sint domini q̄ Ioseph dictus est pater. Vtrūq̄ dicit Hieronimus. nec repugnāt. Vnde quū Hieronimus vtrumq̄ affirmet: elicio contra te: Ioseph cognatum fuisse Christi: & iure cognationis Marię vxorem duxisse: sicq̄ adeptum nomen patris Christi. Sed in hoc pari erant conditione: qđ sicut Ioseph putabatur pater Christi natura. ita & isti putabatur fratres domini natura: qđ fortiter oppugnat Hieronimus. Et hac ratiōe nihil dubitauerim Ioseph vere patrem appellare Christi: quod & iure & facto vere vir eēt Marię vere matris domini: sed nolo noui sermonis author esse: etiam si sensu nihil sit noui dogmatis.

Adhuc (inquis) sub iudice lis est an Ioseph & Maria fuerint eiusdem tribus. (Non negas Mariā de tribu Iuda fuisse: alioqui & christū negaueris) de Iuda fuisse. Porro fuisse de iudā dicit Paul⁹ ad he-

breos. Sed & Ioseph fuisse de tribu Iuda euangeli-
 lica auctoritate confirmo Luce. ij. vbi de Ioseph
 dicitur quia erat de domo & familia David ^{πατριὰς}
 Hoc vero vocabulo significari paternitatē quādo
 ex vno patre multa generis turba diffunditur: di-
 cit Hieronimus cōmentarijs ad ephesios. Et sub
 hoc vocabulo dicit disputatio: ne contra Eluidiū
 Abraam & Loth fratres fuisse/ quū Loth filius es-
 set fratris Abraę. Fratres (inquit) hoc est eiusdem
 patrię: quam latini paternitatem interpretantur:
 (addis). Et tamen non continuo fratres dicuntur
 iudęis qui sunt eiusdem tribus: sed eiusdē familię
^{πατριὰς}. Hoc primum verum non est fratres nō
 dici iudęis nisi qui sunt eiusdem familię. Legis in
 Deuteronomio. Si emeris fratrem tuū qui est he-
 bręus: vel que est hebręa seruiet tibi sex annis &c.
 Et in eodem. Constituēdo cōstitues super te prin-
 cipem quem elegerit dominus deus tuus: eum qui
 ex fratribus tuis sit. Nō enim poteris super te ho-
 minem alienigenam: quia non est frater tuus. Ec-
 ce hic vides fratres appellari: qui gēte tantum fra-
 tres erant. Neq; tamen facit contra me. quod di-
 cis: nō nisi q̄ eiusdē familię sunt: fratres dici. Nā
 propinquitate fratres fuisse domini: dicit Hiero-
 nymus: propinquitate vero qui erant fratres: nisi
 eiusdem erant familię.

Annotatio. viij.

Vade post me sathana.) Dicit etiā totidē. & Matth.
 ijsdem verbis repulsum fuisse tētatorē quū xvj.
 Orige. Homilia prima in Mattheū dicat dyabo-

lo tentantí non esse dictum (post me) sed tantum vade sathana. Sed nec nostra trāslatio habet (post me) in libris quos ego vidi. Re. Eras. Imo in omnibus etiam antiquis. Edo. In antiquis quibusdā legis (vade retro sathana). Sed in nullo adhuc antiquorum potui legere. (vade retro me.) vel (post me sathana). At illud annotaui non totidem & eisdem verbis repulsum fuisse tentatorem. Originem enim affero: nunc addo Hieronimum: quod dyabolo tentatí: non sit dictum (vade retro me sathana) sed hoc tantum Petro dictum sit his verbis monito: vt non suam: sed domini sui sequeretur sententiam. Et miror te dicere (Imo in omnibus) nisi me putes cęcutire: quum a me additum sit (quos ego viderim). Nam certe libri quorum mihi tum copia fuit tantum habebant (vade sathana) postea in duobus vetustissimis codicibus bibliothecę martinensis apud Louanios comperi (retro) additum: sed non (retro me). Annotatio. IX.

Eodem **E**Ras. Quid dabit homo quo redimat animam suam. Edo. Ecclesiastica lectio est. Quam dabit homo cōmutationē p̄ animam suam: quā Hieronymus cōmentarijs in amos prophetam confirmat dicēs ἀλλαγμα gręce significare preciū. Itaq; reddit eisdem prorsus verbis hūc locum: sic. Quam dabit homo commutationē &c. Idem verbum habetur cōmentarijs Origenis in Mattheum interprete eodem Hieronimo. Putabis forte hec minutiora esse quę vt debeant annotari. Si tu minutiora non putasti quę quevelles mutare: liceat mihi etiā

si sint minutissima: si quo modo possum: restituere. Hieronymus non ausus est verbum (clarifica) in Ioannis euangelio expungere: quū tamen non conueniat græco. Nam monitus a sunia & fretela de ^{αὐτῶν} quod glorificare significat. respondet: Nolumus quod ab antiquis legebatur mutare: quia manet idem sensus. Sed & interdum ubi non manet prorsus idē sensus: nō vult interturbare cōsuetudinem ecclesie veluti patet in cōmentarijs Origenis i auctario Hieronymi: ibi. (Necessitatibus sanctorum). Quin & libentius profiteſe admittere viciū sermonis quā mutare quicquid: modo possit stare citra iniuriam sensus: vt eisdem cōmentarijs patet. Magno numero tales minutias in quibus notauī te veterū iudicio ecclesiasticam lectionem temere mutasse: iussi dare locū; ne lectorē remorentur.

Annotatio. X.

VT nemini dicerent quia ipse esset Iesus christus. Dicit in græcis exemplaribus nō haberi Eodē. (Iesus) sed nec in emēdatis nostris. Ed. Origenes vno loco tantum legit: quoniam ipse est: omissis (Iesus christus) quū tamen declarando postea addat (quoniā ipse est christus). Quin & sepe inculcat: vt non confiterentur Iesum esse christum. Vnde & apparet vtrumque posse stare vt ita legamus. Ne cui dicerēt: quoniā ipse Iesus esset Christus: nō ita: quoniā ipse esset Iesus Christus.

Annotatio. XI.

VEstimenta eius sicut nix. ER. Sicut lumē Matth.
ex græco. ED. Origenes cōmentarijs in xvij.

Matthæū vtrūq; legít: & sicut lumen: & sicut nix.
ANNOTATIO. XII.

Matth.
xix. **Q**uoniam Moses ad duriciem cordis vestri: p
misit vobis dimittere vxores vestras.) ER.
Quum par pene sit duriciēs in nobis: cur non idē
nobis conceditur: quibus conceduntur & lupana
ria? ED. Propter magnū sacramētum in Chri
sto & ecclesia ad Ephesios quinto. Ecclesiam quip
pe Christus desponsauit. neq; aliquando repudia
turus est eam. Vnde Augustinus de nuptijs & cō
cupiscentia ad Valerium cap. x. Sane non tantum
foecūditas) cuius fructus in prole est: nec tantum
pudicitia cuius vinculum est fides: verumetiam
quoddam sacramentum nuptiarum commendat
fidelibus coniugatis. Vnde dicit Apostolus: Viri
diligite vxores vestras: sicut & Christus dilexit ec
clesiam. Cuius proculdubio sacramenti res est: vt
mas & foemina connubio copulati: q̄ diu viuunt:
inseparabiliter perseuerent: nec liceat excepta cau
sa fornicationis coniugem / a cōiuge dirimi. Hoc
enim custoditur in Christo & ecclesia: vt viuēs cū
viuente in æternum nullo diuortio separetur. In
eandē sententiā idem Augustinus ad Pollentiū.

Annotatio. XIII.

Matth.
xxj. **V**erebuntur forte filium meum.) ER. (for
te) nec est apud gręcos: nec in vetustis latino
rum exemplaribus: nec apud Hieronymum. Ad
ditum apparet a quopiam: qui verebatur: ne deus
aut mētitus videretur: qui futurum dixerit: quod
non euenit: aut inscius futuri &c. ED. Num

eadem ratione (forte) deleueris: quoties in dei vel
 prædictionibus: vel iudicijs occurrit in sacris li-
 teris: ne mentitus videatur: aut inscius futuri? Præ-
 stat iudicio meo explorare apud veteres interpre-
 tes: quantum momenti habeat: quæ adimere: præser-
 tim cum id verbi frequens sit: vt patet maxime apud
 prophetas. Hieronymum si consulisses de pote-
 state illius (forte) docuisset te ad arbitrij libertatē
 oportere referri. Sed quod dicis apud Hierony-
 mum non haberi (forte) certe cōmentarijs in Mat-
 thæum: nescio a quo falsario sit erasum: quū illic
 fuisse satis appareat ex glossemate: quod (forte) de-
 clarat. At cōmentarijs in Hieremiam plane di-
 cit Hieronymus in Matthæo haberi: edisserēs hūc
 locū Hieremię (Si forte audiāt & cōuertant.) Li-
 bertatem inquit arbitrij nostri designat dñs: quū
 dicit (si forte) nostro loquitur affectu: vt liberum
 homini seruetur arbitrium: ne ex præsciētia eius
 necessitate facere quid: vel non facere cogatur. Ta-
 le quid in euangelio. Mittam filium meum: forsitan
 verebunt eum. Hæc Hieronymus. Etiā Lu-
 cæ. xx. habetur idem iste locus cum (forte) in græco
 ἵσασ τοῦτο πιδόπτεισ ἐπτεκπίσσοπται: forsitan cum hūc
 viderint: verebuntur. R. ER. Testantur vetusta Rñsio.
 exemplaria non addi (forte) hoc loco. Imo Hie-
 ronymus enarrans: & verba hæc semel atque iterum
 repetens non addit (forte) nec interpretatur. Pro-
 inde ex quo glossemate nobis falsarium istum pro-
 feras: non intelligo. Quid sit apud prophetas nō
 disputo: de hoc loco affirmo, Hieronymus nō re-

Confu-
tatio.

tulit verba euāgelij: sed quod sentit suo arbitratu explicuit. Cæterum de græco sermone nulla est disputatio. ED. Miror te adeo cęcutire: vt tam claram lucem nō videas. Hieronymus (inquis) nō interpretatur (forte). Diligētius relege locū apud hieronymum. Quod vt facilius possis describo tibi verba Hieronymi: ex quibus simul ostendo & falsatos commentarios hieronymianos: & illum (forte) interpretari. Dicit hieronym⁹. (Porro qđ iungitur: verebuntur filium meum: non de ignorantia venit). Hic primum plane vides huic loco deletum (forte) alioqui nulla est hæc interpretatio: nisi (forte) addas. Nam hac ratiōe videbat hieronymus apud quosdā posse periclitari certā præscientiam dei de futuris: quia (forte) addidit: ideo dicit: non hoc de ignorantia venire: deinde sequitur (Quid enim nesciuit paterfamilias: qui hoc loco deus pater intelligitur? Sed semper ambigere dicitur deus: vt libera homini voluntas referuetur.) Quid est quod dicit: sed semper ambigere dicitur deus: vt libera homini voluntas referuetur? Nisi addas (forte) vbi legis verbum ambiguum in hoc sermone (verebuntur filium meum) Nunc applica interpretationem. Semper ambigere dicitur deus: vt libera homini volūtas referuetur. Et sentis statim: quid sibi velit hic sermo: & causam habes: cur additur: vt libera voluntas homini referuetur. Eadem profus explanatio de (forte) quæ & in prophetis: sicuti in annotatione. Adhuc apud hieronymum sequitur: (Interrogemus Arrium:

& Eunomium. Ecce pater dicitur ignorare: & sententiam tēperat). Vbi hoc temperamentum? Nisi (forte) addideris nihil hic est temperamentum: sed certa sententia. Itaq; sequitur (quantum in vobis est probatur esse mentitus) scilicet si certa sit sententia & nō temperata. Vides nunc ex quo glossemate prodidi falsariū. Quid sit apud prophetas (inquis) nō disputo. de hoc loco affirmo. Credo. nō iam affirmabis. Expende quid cōsequatur ad verba tua. Apparet (inquis) additum a quo opiam: qui verebatur ne deus aut mentitus videretur: qui dixit futurum quod non euenit: aut inscius futuri. Num idem posses dicere quolibet loco apud prophetas aut alibi in sacris litteris vbi legis (forte:) (additū apparet a quo opiam qui verebatur ne deus aut mentitus videretur aut inscius futuri). Postremo (dicit Hieronymus non retulit verba euangelij: sed quod sensit: suo arbitratu explicuit.) Iterum replico. Postq; Hieronymus commentariorum in Hieremiam quodam loco: vim verbi (forte) enarrasset: addit. (tale quid in euangelio forsitan verentur filium meum). Et tu tamen dicitis arbitratu suo explicuit. Quid apertius tale quid in euangelio? Quin & hoc diuerticulum tibi obstruunt: quæ paulo ante annotavi ex commentarijs in Mattheum. Nihil ergo reliqui est nisi vt restituas locum: & in codice græco: & in antiquis exemplaribus & in Hieronymo non satis diligenter antea abs te castigato: in hac parte dico.

ANNOTATIO. XIII.

A DOMINO FACTVM EST ISTVD
 Era. (istud) siue (hoc) non pertinet ad totum
 hoc quod præcessit: sed vel ad caput: vel ad angulū:
 quod vtrumq; sit generis fœminini. Similiter &
 illud quod sequitur (& est mirabile) Δεουμασά id est
 admirandus angulus: siue admirabile caput angu-
 li. Edou. Hieronymus commentarijs in Mat-
 thæum refert ad totum hoc quod præcessit his ver-
 bis. Hij cementarij: quomodo & vinitores acce-
 perunt vineam: sic acceperunt lapidem: quem vel
 in fundamentis ponant iuxta architectum Paulū
 vel in angulo: vt duos parietes: hoc est populum
 vtrumq; cōsociet: qui reprobatus ab eis: factus est
 in caput anguli. Et hoc a domino factum est: non
 humanis viribus: sed dei potētia. hęc hieronymus
 Et tamē vt ingenue fatear postq̄ hucusq; scripsis-
 sem: cōsului hebraicam lectionem: quæ tecū facit
 אֶבֶן מַאֲסוֹ הַיְכֵנִים הִיא לְרֹאשׁ פְּנֵי מֵאָה : הִיא יָאֵת הִיא
 נֶפֶשׁ לְאֵת בְּעֵינַיִנוּ

quum illa duo pronomina היא & יָאֵת sint fœmini-
 ni generis: sicuti & אֶבֶן substantiuum quod signi-
 ficat lapidem. Et quum apud nos lapis sit generis
 masculini: oportet etiam respondeant pronomi-
 na genere masculino: q̄q̄ in genere neutro habet
 illa interpretatio quæ Hieronymi dicitur secun-
 dum hebraicam veritatem.

ANNOTATIO. XV.

SPONSO ET SPONSAE. Dicis sponsæ
 non haberi in græco: nec apud Origenem/ nec

apud Chrysostomum. Ed. Apud Chrysostomū
 inuenio etiam declaratum homilia. liij. i. capitulū
 xxv. Matthæi. Etiam apud Origenem homilia.
 xxxij. in Matthæum. R. ER. Immo contrarium
 est. Ed. Sic respondisti mihi coram: ita ut cogere
 me digito ostendere tibi locos & apud Orige-
 nem & apud Chrysostomum quos & nūc ascribo.
 Apud Origenem locus est homilia. xxxij. in Mat-
 thæum his verbis. Et dicunt clamantes in sensu-
 bus omnium dormientium. Ecce sponsus venit:
 surgite in obuiam ei. (Et suggestionem quidem
 oportere in obuiam ire sponso verbo: & ecclesie im-
 maculate: omnes quidem audierūt: & surrexerūt)
 Et antea legis eadem homilia: ecclesiam immacu-
 latam sponsam esse verbi. Apud Chrysostomum
 homilia. liij. in capitulū. xxv. Matthæi. Hęc sunt
 verba. Nec mireris quia dixit ire obuiam sponso
 & sponse: quum ecclesia inter nos habeatur spon-
 sa. Sicut enim Christus: quum sit inter nos: tamē
 venturus dicitur vt appareat in gloria sua: sic & ec-
 clesia quæ sit inter nos: tamen ventura dicitur
 quum apparuerit in gloria sua. Propterea dicit
 Apostolus. Mortui enim estis: & vita vestra ab-
 scondita est cum Christo in deo. Quum autem
 Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos appa-
 rebitis cum ipso in gloria. hęc Chrysostomus. Sic
 vides apud vtrumque legi & declarari (& sponse.)

Finis Annotationum in Matthæum.

Consequēter incipiūt Annotationes in Marcū.

Mar. ij

SIBI AB IATHAR PRINCIPE SACERDOTVM. Postquam ex sententia Hieronimi ostendisti Abiathar positum pro Abimelech: addis: siue id acciderit lapsu memorie: siue vitio scriptoris &c. Edo. Vt hoc concedā fieri potuisse vitio scriptorū vel alio modo iuxta Lyranum ad consonantiam posse reduci: ita: vt tribuatur lapsui memorie in Euangelista grauati audio. Qui si spiritu sancto inspiratus scripsit memoria falli nō potuit: nisi & ille etiam falli potuerit quoductore scripsit. Dicit mihi Ezechiel. quocumque ibat spiritus illuc pariter & rote eleuabantur sequentes eum. Re. Er. De lapsu memorie iam delensio Erasmi. Idenim malui quod tueri. Certe Hieronymus nō explicat nodum: sicut & alia s de nomine Hieremie opinor: & propemodum hic lapsum in nomine fatetur. Hoc quoniam sub distinctione proposui: liberum est reijcere quod non placet. Mihi videtur non esse contra fidem christianam: si quis dubitet an alicubi more hominum lapsi sunt apostoli in his que ad fidei summam nō faciunt: quos etiam post datum spiritum sanctū passus est multum ignorare. Neque nostrum est definire quomodo spiritus ille suum temperarit organū. Ed. Laudo quod delesti. Quod dicis (non est nostrū definire) quō spiritus ille suum temperarit organum: verum quidē est sed spūs ipse in Ezechiele definiuit Rote non eleuabantur nisi sequentes spiritum.

Annotatio. XVII.

COGNOSCENS VIRTUTEM QVE DE ILLO EXIERAT. Eras. Queso qđ Mar. v

sermonis dedecus. Num quæ virtu serat illi incognita? (Et postea) nec ei ferendū erat de illo qđ nostra editio habet. Ed. Quasi vero inde elicere possis aliquam virtutē christo esse incognitam, Si cognouit virtutem quæ de se exierat. Num tibi videtur consequi: si cognoscam polum qui ad septentrionem est: vt igitur non cognoscam polum^{qui} ad austrum est. Ecclesiam vero catholicā hactenus legisse nullo repugnante nec admonente qđ ferendum nō est de christo: quis audeat dicere? Sed nec in hac lectione quicq̄ est absurdi: sicuti nec in illa (nouit dominus qui sunt eius) quasi periculū sit inde sequi non nosse dominū qui non sunt eius.

Hic locus si tam impius esset putas tot seculorum censurā euasisset? R. Er. Hic destomacharis absq; Respōsio Erasmi.
 causa. Nihil a me ridetur nisi forma sermonis. Eā ecclesia tulit rem intelligens. Nec ego calumnior impietatem sermonis: sed fidem interpretis requiro qui participium græcum debuerat vertere in verbum. Quod autem nego ferendum (ex illo) p (ex se) quid ecclesia velit ferre: videris. Certe nego ferendum grammaticis: cum quibus & hic nobis res est. Quorsum autē hic mentio dialecticę consequētis de qua argutaris: quū ego de cōmuni modo loquendi agam. Qui dicit vinū qđ effluxit periit: nonne videtur sentire vinū quod nō est? Confutatio.
 fluxit nō periisse. Ed. Nihil hic stomachi Erasme

IN

libere monui vt putauī amicum. qđ decuit in re tā
 graui. Nam sic visa est mihi etiam si tu nunc alio
 detorqueas q̄ ego intellexeram: q̄q̄ non magno pe
 repugno quum satis sit mihi quod aliquocunq; te
 tuearis. Nam id certe malo q̄ referre ex te trium
 phum. Impendio vellem nihil esse in annotatio
 nibus tuis: quod a me expungi posset. Qz amice te
 monuerim vt hanc occasionem preriperes omni
 bus nullum adhibeo testem preterq̄ te ipsum. Ope
 ras meas pollicit⁹ sum: & prestiti diligenter ac ami
 ce quoad intellexi p̄ nugis habere te quicquid an
 notaueram: Nec sic refriguissem si vel amice acce
 pisses amicum officium: vel saltem non contēp
 sses. Et nunc inuitus certe descēdo in hoc certamē
 tecum q̄ tu sic vrges omnibus modis: nihil nō di
 cens ac faciēns quo extorquere possis editionem
 gratius habēs vt orbi prodantur lapsus tui qui sic
 mihi videntur: q̄ vt velis tertio amice inuitat⁹ ami
 cam cōmonitionē accipere: quū contra p̄ officio
 reddas perpetuo nihil preter calōnias: minas: ac
 publicas infamationes: vt non ^{fatus} mirer te tam obli
 tum: tū christiane: tū modestiē: tū ciuilitatis. Cete
 rum iam paucis tractemus hunc locum. q̄ ego (de
 illo) ad christum retuli: plane falsus sum amphibo
 logia sermonis tui. Quod (de illo) vt dinosceretur
 materialiter poni debebas aliqua ratione lectore
 cōmouere. At mihi imposuit qđ antea quasi im
 pium ex interpretis sermone eliceres aliquam vir
 tutem christo esse incognitam. Et hoc putabā esse
 qđ dicebas (non ferendum). Sed & vehemētia ver

bi (non ferendum est) aliquod fidei periculum sub
 esse monebat. Magnum quiddam portēbat (nō
 ferendum). Porro nunc sensi perturisse montes:
 sed natum ridiculum murem: proditum hoc ser-
 mone tam vehementi non theologicum/ sed gram-
 maticum: & quidē leue apud plerōsq; erratum
 Iam de dialectica consequentia cur contra te affe-
 ratur: vides. Sed q̄ ad cōmunem modum loquēdi
 fugis: parum pro te facit. Primū qđ expectare nō
 debueras, vt interpres moderetur sermonem suū
 ex cōmuni modo loquendi/ quippe qui plerumq;
 ineptus est. Nec quod affers exemplum satisfacit
 Non enim statim significat vinum quod non ef-
 funditur non perisse: qui dicit vinum quod effun-
 ditur perijt: quum sepe & in vasculo vinum pere-
 at aut male imbuto aut alas infecto.

Annotatio. XVIII.

QUID INTER VOS CONQVIRI- Mar. ix.
TIS. Er. Obiurgat ergo phariseos: quod di-
 sceptorēt cum turba de resurrectione. Edo. Miror
 vnde nam id colligis obiurgatos fuisse quod disce-
 ptarent cum turba de resurrectione: cum nihil ta-
 le præferat euāgelij cōtextus: qui sic habet. Quid
 conquiritis inter vos: vel vt tibi placet. Quid di-
 sputatis cum illis: vnde intelligi non potest fuisse
 obiurgatos qđ disceptorēt cū turba de resurrectiōe
 R. Er. Aut illud ex Vulgario sumpsi: aut ea conie-
 ctura me mouit qđ phariseorum est resurrectionē
 defendere. Edo. Facile est conijcere quid disputa-
 rent si quis quę sequūtur diligentius legat. Nam

Rñsio
 Erasmi.
 Cōfuta-
 tio.

interroganti Christo quid disputarent respondit
 se vnum e turba narrat euangelista. Preceptor ad-
 duxi filium meum habentem spiritum mutum.
 Et sequitur. Et dixi discipulis tuis & non potue-
 runt eijcere. Hoc videri potest disputatū cur non
 potuerint eijcere.

Annotatio. XIX.

Mar. x.

ETERVNT DVO IN CARNE VNA
 Er. Nec est in carne vna: qđ sordide quidam
 interpretantur de coitu. Edo. Hieronimus in Mat-
 thæum. & in capitulum quintum ad Ephesios le-
 git (in carne vna): nec quicq̃ annotat: quod solet
 sicubi incidat varia lectio. Neq̃ vero video cur de-
 beat sordidum videri: si id (in carne vna) de coitu
 interpretetur: quum thorum sanctum & immacu-
 latum vocet apostolus & commonitus sit Petrus.
 Quod deus purificauit tu commune ne dixeris.
 Omnia munda sunt mundis. Nec Hieronimus
 veretur ita interpretari commētarijs ad Ephesios
 Sed & apostolus idem innuit ad Chorynt. Qui
 adheret meretrici: vnum corpus efficitur. Et mu-
 lier non habet potestatem corporis sui, sed vir. Et
 vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.
 Hunc errorem taxauit Augustinus in marciante-
 stis in libro qui inscribitur contra aduersarium le-
 gis & prophetarum. Nam & ipsi coitum coniu-
 galem putauerunt esse turpem. R. Er. Non facio
 coitum coniugalem spurcum aut immundum sed
 voco sordidam interpretationem que coniunctio-
 nem illam ea parte metiatur que infima est. Et als

Rñsio

Erasmi.

docuimus Hieronimum legisse (in vnam) non (in vna). Atq; id sane palam est. Quod si ille putat alicubi ad corporū quoq; coniunctionē pertinere: contra me non facit. Edo. Si illa coniunctio sordida non est cur tibi interpretatio que eam coniunctionem qua parte sit narrat: sordida videtur. Quam nec si coniunctio sordida sit interpretatio hęc notam meretur: modo vera sit & bene respondens. Nam quod vitium interpretationis si rei ipso nomine turpi respondeat. Cum hoc stoicorum placitum sit multa re honesta nominibus videri turpia: vt filios procreare: inflationem ventris crepitu digerere. Sunt & re: & nomine honesta: sed nominibus videntur turpia quum nō sint. Hoc scrupulo notat Hieronymus laborasse. lxx. interpretes interpretaturos in Esaya vocabulum hebraicum **לפתר** quod mulieris verenda significat quum nulla sit turpitudine humani corporis membrum vocare nomine suo monēte Hieronymo. Et quod ais alibi legere Hieronymū in carmen vnam: satis mihi fuerit vindicare interpretem nostrum & lectionem nostram a calumnia dum doceo Hierony. nihil abhorrere a lectione nostra etiam eo loco quo maxime conueniebat cōmonere si falsa esset lectio: scilicet cōmentarijs ad Ephesios. Addis postremo (contra me non facit si Hierony. putat alicubi ad corporum coniunctionem pertinere) Imo contra te facit nisi & Hieronymi audes interpretationē vocare sordidam. Nam ille de corporū cōiunctione hunc locū interpretat.

Cōfutio.

IN

ANNOTATIO. XX.

Marci
xiiij.

DICTVM A DANIELE PROPHE
TA. Er. Apparet ex Mattheo huc adiectū
q̄q̄ & illic ab alio quo piā additū apparet. Edo.
Origenes ita legit homilia. xxix. in Mattheum.
Quod dictum est a Daniele propheta &c.

ANNOTATIO. XXI.

Marci
xiiij.

NVNQVID ERGO &c. Dicis Marcum
nihil aliud scripsisse: q̄ Matthei compēditū.
Ed. Marcus quēdam habet quę in Mattheo non
habentur/ vt docet Augustinus: quēdam etiam si
verba respicias prorsus contraria: ita vt negocium
fecerit Augustino dissonantia dum eos cōciliat.
Addo etiam quēdam in marco addita/ verbis/ quę
in Mattheo sunt: & quę plurimū habent momen
ti. Hoc etiam habes apud Hieronymum ad Da
masum: in decimo canone. Propria quicq̄/ quę nō
habentur in alijs/ addiderunt. hæc Hieronymus.
Si numerabis canones apud Marcum proprios:
habentur viginti.

Loca aliquot in Marco in quibus citas gręce
sic esse: quum sic non habeat exemplar tuum.

ANNOTATIO. XXII.

Marci.
v.

IBI OMNEM VERITATEM. Dicis grę
ce esse *πάσαν τὴν ἀλήθειαν*: id est omnē causam: quū
in exemplari quo ipse vteris sit *πάσαν ἀλήθειαν* id est
omnem veritatem/ sicuti ecclesia legit.

ANNOTATIO. XXIII.

Marci.
viiij.

CONQVIRERE CVM EO. Er. Lau
rentianum exemplar (vt videtur) secus habuit

meum ad hunc modum και ηρξατο συζητούμετο παρ
 αυτού σημεῖον: id est coeperunt simul ab eo querere
 signum. Ed. Sic non habet exemplar tuū: sed sic
 habet ut sequitur. και ηρξατο συζητεῖν αὐτῶ ζητούμετο
 παρ' αὐτοῦ σημεῖον.

Annotatio. XXIII.

ET SI IN VICVM. Er. Meus codex ha Eodem
 bebatur: (& si in oppidū ingressus fueris ne cui
 dixeris ne in oppido quidem.) Ed. Sic non habet
 exemplar tuum sed id quod Laurentianus codex
 habet. Et neq; in vicū introieris: neq; dixeris cui
 q̄ in vico. μη δὲ εἰς τὰρ κώμην εἰσελθὼς μη δὲ εἰπὼς τινὶ
 ἐν τῇ κώμῃ. Sed vetus translatio prope respondet
 græco quod dicis haberi in codice tuo.

Annotatio. XXV.

ET Cœpit. Dicitur græce addi ἀπὸ τότε id est ex Eodē.
 tunc) quū illud ἀπὸ τότε in exemplari Erasmi
 non sit: sed tantum και ηρξατο διδάσκειν αὐτοῦς.

Annotatio. XXVI.

ET TRANSFIGVRATVS EST. Di Marcii.
 cis græce esse (& dum orāt illi/ transfiguratus ix.
 est.) Ed. Illud (dum orant illi) in exemplari tuo
 græco non est.

Annotatio. XXVII.

ERa. Sufficit ἀπέχῃ τὸ τέλος etiā si τὸ τέλος in q̄ Marcii.
 busdam codicibus non reperitur. Ed. Ita in xiiij.
 nuis in tuo codice esse quum non sit.

Annotatio. XXVIII.

ET TENVERVNT EVM. Er. Nō nul Eodem
 li græci codices sic habebāt: haud scio an ppe
 ram. και κοα τοῦσιν αὐτοῦσιν διραρισκοῖ. .i. tenet eum ado
 lescētes. Ed. Posses dicere meū exēplar sic habet.

IN

Annotatio. XXIX.

Marci. xv. **P**Atrem Alexandri & Rufi.) Notas coniunctionē (&) græce non haberi: sed ita legi patrem Alexandri Rufi siue Rufi filium. Ed. In exemplari erasmico est (& Rufi)

Sequuntur annotationes in Lucam.

Annotatio. XXX.

Lucæ. ij

GLoria in excelsis deo: & in terra pax: hominibus bona voluntas.) Ita interpretaris ex græco. Sed Origenes Chrysostomus: & Hieronymus legunt nobiscum. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Origenes

homilia prima in Mattheum. homilia. xiiij. in Lucam: declarando: & contra Celsum lib. primo. Chrysostomus. homilia secunda in caput secundum Matthæi: opere imperfecto: & homilia. xxxv. de natiuitate Christi: declarando (bonæ volūtatis) Hieronymus commentariorum in Esaiam capitu. ij.

Rñsio & sepe alibi. R. Er. Et ipse fateor nusquam inueniri
 Erasmi apud Hieronymum aut Chrysostomum. Ed. Ad
 Confu de nec apud quemcunque aliū. Sed miror quod tanto pe
 ratio. re fidis græcis exemplaribus tuis: quæ habent
 quæ nullus veterum legit: nec interpretatur.

Annotatio. XXXI.

Lucæ. ij **H**ominibus bonæ voluntatis.) Er. Græce est
 in terra pax: in hominibus bona volūtatis: ut
 intelligas tria distributa: ac singula singulis red
 dita: gloriam vni deo tribuit: idque in altissimis: ter
 re pacem: hominibus bonam volūtatem: siquidem

homines veluti tertios/ac medios ponit inter cœ-
 lum & terram. Ed. Quid est in terra pax/nisi in
 hominibus pax? Cui enim terre pacem nūciat: ni-
 si hominibus qui in terra sunt? Ista ergo distribu-
 tio non est accommoda: siquidem homines &
 primo habes loco & secundo: & bona volūtas pa-
 cem implicat. Non enim potest nō esse pax inter
 homines bonę voluntatis. Ego puto signāter ad
 discretionem esse dictum (Et in terra pax homini-
 bus bonę voluntatis.) Pax inquam hominibus q̄
 pacem volunt recipere: nempe Christum qui fecit
 vtrāq; vnum: vt dicit Apostolus. Quum Iudæis
 Christum recusantibus recipere: adhuc nō sit pax
 Non est pax impijs dicit dominus. Id quod dixit
 de Hierusalem Christus flens. Si cognouisses &
 tu: & quidem in hac die tua: quę ad pacē tibi. Nūc
 autem abscondita sunt ab oculis tuis. Tantū dē &
 illud Ioannis significat. In propria venit: & sui eū
 non receperunt. Iudæi inquam non receperunt
 pacem. Quotquot autē receperunt eum: dedit eis
 potestātē filios dei fieri: his q̄ credunt in nomine
 eius. Quid est hoc nisi quotquot bone volūtatē
 erant vt reciperent pacem: dedit eis potestatem vt
 filij pacis fierent. Sic enim & alio loco apud euā-
 gelistam. Et si ibi fuerit filius pacis: requiescet su-
 per eū pax vestra. Hūc sensum pbat Hieronym⁹
 in hūc locū pphetæ Iohelis. Cōfusus est gaudiū
 addit Hierony. q̄a gaudiū noluerunt recipere. de
 quo angel⁹ loq̄t ad pastores Annūcio vobis gau-
 diū magnū. (Deinde ais) Quū ita cōstanter sit in

IN

omnibus gręcis exemplaribus & ad eum modum exponat vulgari⁹: mirū est nusq̄ hanc lectionē nec apud Hierony. deprehēdi: nec apud Ambr. Ed. Quum nec apud Hieronymū: nec apud Ambrosium: nec apud Origenem: nec apud Chrysostrum hec lectio secū dū gręcum codicem inueniatur: sed ea semper quę habet nostra ęditio: nec etiā apud aliquem istorū annotatio sit varię lectiōis: quum in hac parte soleat diligentissimus esse Hierony. mirum est hanc lectionem quam ex gręco ponis: in gręco haberi. Et mihi suspiciūculam facit a nouatore aliquo deprauatum esse hunc locū vt sunt homines nouarum rerum studiosi & glorię auidi. Et reuera quantum ego iudicare possum deprauatiores sunt codices gręci q̄ latini. Quod mihi sepe videor comperisse: ita vt prope superuacaneum & pręposterum iudicem emendare euangeliū latinum ad codices gręcos: qui in emendatioribus sunt q̄ latini. Et hanc puto fuisse causam vt diceret siue is Origenes sit: siue Hieronymus se non ausum reducere nouum testamentum ad concordiam: q̄ apud ipsos fontes tantam videret contradictionem discrepantiam. R. Er. Mihi tantum studio

Respō-
sio Eras-
mi. fuit distiguere quomodo gręci legant. Nec ad me pertinet an idem sit pax in terra & in hominibus. Quanq̄ mihi gręcorum lectio non probatur. Sed cur (inquis) sequeris quod non probas? Non est meum emēdare gręcorum codices pręsertim quū omnes cōsentiant. Nec ego propono hanc ęditionem: tanq̄ per omnia probandam: sed respondens

tem ad gręcorum codices: & plerūq; ad gręcorum
 interpretaciones. Neq; enim meum est pronūcia
 re quę lectio sit syncerissima: pręsertim cum alijs
 alia arrideāt. Quod autem ais superuacaneū esse:
 emendare euangelium ad codices gręcos. Memi-
 neris olīm longe maximam fuisse latinorum codi-
 cum dissonantiam: & hodie nō nullā esse. Erat &
 apud gręcos id temporis exemplatorū varietas:
 & tamen ex his multa corrigit Hierony. multa ex-
 plicat. Iam illud negari non potest multa loca ex
 gręcis: vel restituta: vel explicata. Quod si quid
 sit apud gręcos quod non placet: manent nobis
 nostra meliora: donec pontifex ex omnibus: quę
 sunt probatissima delegerit: si ita videatur. Postre-
 mo vel ex mendoso exemplari licet quędam resti-
 tuere: quod errata sæpe non incidāt in eūdē locū.
 Porro a quo locus sit deprauatus nescio. Certe ne
 mo testatur se apud gręcos secus legisse. Ed. Cui⁹ Confu-
 hęc verba sunt (vt intelligas tria distributa &c.) Si tatio.
 tua sint: ad te pertinet: vt distributionē agnoscas
 non esse accommodam: sin alterius curuspiam
 sint: nomen eius cita: quo is ferat culpam. Ais nō
 probari tibi gręcorum lectionem. vides tamen eā
 passim gręcorum codicibus insertam: magno oīm
 consensu. Et cur nō alibi etiam deprauatos putes
 codices gręcos: nihil impediēte eorum consen-
 su. Dicis neminem testari se apud gręcos secus le-
 gisse. (Imo ipsa interpretatione & ipsi gręci: & qui
 gręce calluerunt: testantur se secus legisse) quum
 eorum interpretatio nequaquā accedat huic gręco.

Quippe & diuersum sit (hominibus bonæ voluntatis) quod ipsi interpretantur: & declarāt: & (hominibus bona volūtas) Quod dicis non esse tuū emendare codices græcos: præsertim cum omnes consentiant: cur non æque licebit emendare codices græcos: atq; latinos: præsertim pro lectione codicum latinorum: interpretantibus ipsis græcis: & lectioni græcæ refragrātibus saltem interpretatione! Satis tibi est interdum: vt damnes interpretem nostræ æditionis: quia in græco tuo aliter legis: etiam cum lectionem nostram probet græcorum interpretatio. Id quod aliquoties annotaui. Sed quod negas tuum esse emendare codices græcos: ego certe assentior: vt hoc liceat mihi addere: nec etiam latinos. Non proponis inquis hanc æditionem tanq̃ per omnia probandam: sed respondentem ad græcorum codices: & plerumq; ad græcorum interpretationes. Credo non eo animo proponere te: neq; certe (pace tua dico) meretur: q̃ interdum nec respōdeat græcorum codicibus: nec græcorum interpretationibus. Interdū vero nulla ratione constare possit: etiam si sic græcis placet. Quibus non tantum tribuo: vt oraculum sit quicquid ipsi dicūt: præsertim iam olim a nobis aliquot ecclesiasticis dogmatis dissidentes. Sed nec Hieronymus tantum tribuit: qui cōmentarijs in Ezechielem: græcam fidem sic ostentat. Probare possumus multa dici facta in scripturis sanctis: quæ in græcis voluminibus non inueniuntur. Nec debemus nos authoritati eorum acquiescere: quorū

perfidiam & mendacia detestamur. hæc Hierony.
 Non pronuncio ais quæ lectio sit sincerissima: præ
 fertim quum alijs alia arrideant. Nō pronūcias?
 Quid ergo emendas latinos codices ad græcos: &
 vicissim græcos ad latinos? Quid etiam (quod ali
 cubi notau) ex sensu tuo reddis græcum: & in con
 textum ponis: qui nec græcanicę lectioni: nec no
 stræ: nec ipsi veritati respondet? Tollērabile erat
 vt annotares quid tibi videretur: sed vt in cōtextū
 referres: nulla nixus autoritate nisi tua: hoc ego
 tam intollerabile puto: vt parū abesse putē ab im
 pietate. Et quū alia (vt dicis) alijs arrideāt debebas
 adhuc aliorū expectare iudicium. Dixi superuaca
 neum esse emēdare euangelium latinū ad codices
 græcos. Non muto sententiā. Sed memineris (in
 quis) olim longe maximam fuisse latinorum codi
 cum dissonātiā: & hodie nonnullā esse.) At ho
 die quum nulla pene sit codicum latinorum disso
 nantia: græcorū codicū multa est. Quod vel te an
 notante disco. Sed hac ratione fiet si cuius græce
 sciētī licebit æditionē ātiquā mutare ex sensu suo:
 ita inquā fiet vt hui⁹ etatis varietas: ī latinis codici
 b⁹ superiorū tēporū varietatē lōge supatura sit. Itaq;
 factiōes & tumult⁹ erūt ī ecclesia. Nihil erit sacrū
 in sacris literis: nihil certū: nihil stabile. Nosti īge
 nia hominū vt sunt auida nouarū rerū: vt sunt glo
 riosa: vt sibi placēt: quum possint inaudita dicere.
 At (inqs) si nō placēt nobis græca: maneant nobis
 nostra: donec pōtifex | ex oībus q̄ sunt pbatissima:
 delegerit: si ita videat̄. Bene addis (si ita videat̄.)

Nam deum obtestor optimum maximum: ne me
 superstitem inueniat illa dies. Præcogita tecum:
 etiã vt donẽ doctos & ecclesiasticos boni cõsultu-
 ros: quid immurmurabit rudis & indocta plebs?
 Nouatã fidem. Quid clamabũt hæretici: inique
 actum: quod contra se ex ea scriptura hæctenus p-
 nunciatum sit: quæ nunc reijcitur. Postremo ais
 ex mendoso exemplari licet quædam restituere: q̃
 errata sepe non incidant in eundem locum: nõ in-
 ficiabor quidem ni periculũ sit: ne q̃ colligit rosas
 iter spinas: simul colligat & spinas: ac ledat manũ.

An notatio. XXXII.

Lucę. ij **Q**Uæ cum audisset) Pro (audisset) ponis (vidis-
 set) ἡ δὲ ἡ ἀκούσα deinde post citatas aliorũ sen-
 tentias: inquis: Nam ipse puto euãgelistã sic esse
 locutum: vt ostenderet virginem duplici nomine
 turbatam fuisse. Primum: quod videret iuuenem
 ad se ingredientem: deĩnde q̃ audiret salutationẽ
 amatoriã: & nescio quid procorum præ se ferentẽ
 Ed. Consentaneum est audiuisse prius: q̃ vidisse:
 & ex eo magis fuisse turbatam: velut solent: quib⁹
 subitanea vox auditur. Propterea mihi magis pro-
 batur quod habet vetus editio (quæ cum audisset)
 præfertim cum sic legat Chriostomus: sermone
 quodam de natiuitate Ioãnis Baptiste. Origenes
 dicit: eam peregrina fuisse salutatione territam:
 his verbis. Si scisset maria ad alium quempiam: si
 milem factum esse sermonem (habebat quippe le-
 gis scientiam: & erat sancta: & prophetarum vati-
 cinia quotidiana meditatione cognouerat) nunq̃

quasi peregrina eam salutatio terruisset.

Sic videtur origenes etiam legisse (quæ cum audisset). nam non videtur sermo: sed auditur. At quæ se

quitur (deinde quæ audiret salutationem amatoriam et nescio quid procorum pre se ferentem) videtur

mihî de re tam sacra & tam sublimi nuntio reuerentius ac castius fuisse loquendum. Quæ aures hoc

ferant de hac tam salutifera salutatione? Quid hic amatorum? quid non sincerum? non castum?

Aue gratia plena. Amatoris fuisset: aut proci nomen primum compellare virginis & blando quor-

piam vti exordio. Quid his verbis reuerentius: Aue gratia plena dominus tecum. & quod sequitur

Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui. Non hæc amatorum verba: sed miram

et nouam gratiam explicantia. Nihil hic amatorum: sed totum sanctum: totum venerandum. Vir-

ginem verò ut tam humile quicquid cogitaret: noluit pati: spiritus qui in ea erat: noluit pati benedictus

fructus ventris eius. Hanc cogitationem maxime alienam fuisse vere credo a corde tam sancto

in quo iam erat spiritus sanctus. Respon. Eras. Respon-

Ostendo duplicem lectionem. Miror te hic stoma-

chari de amatoria salutatione: quasi proci nomen aut amatoris turpesit. Plane Gabriel pronubus

erat inter deum & virginem: inter quos nouus (ut ita dicam) coitus fuit: accedente consensu (fiat mi-

hi scdm verbum tuum). Hanc enim per spiritum sanctum complexus: grauidam fecit deo & homi-

ne. Nec est gratia plena: sed $\kappa\epsilon\chi\alpha\epsilon\iota\tau\omega\mu\epsilon\pi\eta$ hoc est

Confu-
tatio.

gratiosa & vnice dilecta. Obsecro te quam contumelia facio nuntio cœlesti: si de nuptijs dicturus cœlestib⁹: verbis pronuborum vtor. Quod ais de spiritu sancto: eadem ratiōe nec omnino turbari debuit maria. Edo. De duplici lectione nihil dico sed sententiā tuam exploro. Non sum stomachatus dolui verius: q̄ stomachatus sum: quod tam late sciuis. Quibus verbis vis te moneri in re tam seria si hic stomachus est? Sed ad rem: vt permittā tibi personas. & schemata: dum rem ipsam vt gerebat: veluti ostentas ad oculum: quo ipse modus rei geste alioqui obscurus: sit manifestior: ita nō permitte dum dum veritatē historię sectaris: vt quicq̄ fingas preterq̄ qđ vere gestū est. Et secus facere in historia sacra: etiam impiū iudicauerim. & eo magis impiū quo est turpius: & a sacris mysterijs magis alienū qđ fingitur. Ipse vero hoc loco non iam rethorantis: aut fingentis more: sed ipsam historię veritatē declarantis: dicis. Nā ego puto euāgelistā sic esse locutū: vt ostēderet virginē duplici nomine fuisse turbatā. Primū q̄ videret iuuenē ad se ingrediētē. Deinde q̄ audiret salutationē amatoriā: et nescio quid procorū pre se ferentē. Si putas hoc nomine turbatā: putas ergo salutationem fuisse amatoriā: et p̄corū quiddā pre se ferentē. Et quo sniam tuā oñdas: dicis (Ego puto). Et q̄ hoc putas: id est qđ dāno: et puto hoc oib⁹ dānatū iri. Sed vt cōprobes sententiā tuā: quiddā scilicet intercessisse amatoriū. dicis nō dixisse angelū (Aue gratia plena) sed (Aue gratiosa) v̄l (vnice dilecta). Nā

græce esse (κεχαριτωμένη) Hoc parū p te facit. Nā
 (χαριτώω) in lexico meo est (gratia impleo). De
 inde quid tu mihi obiicis græcū vocabulū? An pu
 tas angelū græce locutū? Ego puto potius hebrai
 ce: q̄ virginē alloqueret̄ hebræā. Q̄si græcū nō re
 spōderet: scias me citasse, put ecclesia legit: cui plus
 tribuo q̄ græco tuo: p̄sertī astipulāte huic lectio
 ni Hieronymo in epistola ad principiā: cuius ver
 ba subscribo. Maria: quia cōceperat eū in quo om
 nis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter:
 plena gratia salutar. Hęc Hieronimus. Postre
 mo dicis. (Quod ais de spiritu sancto: eadē ratiōe
 nec turbari debuit Maria.) Verba mea hęc sunt.
 (Virginē vero vt tam humile quicq̄ cogitaret: no
 luit pati spirit⁹ qui in ea erat). Tu infers ergo nec
 debuit pati: vt turbaret̄. Hoc nō consequit̄: vt tur
 bari nō debuerit: si nihil humile cogitauerit. Ne
 gare nō debes seruata fuisse semper ipsam virgi
 nem: ne quicq̄ humile cogitaret: quippe futurā sa
 crariū spirit⁹ et habitaculū vnigeniti filij dei. Por
 ro euāgelīū testatur ipsius animā gladiū pertrāsisse:
 se: quū hoc predixerit futurū sanctus senex Simeō
 Et dubiū nō sit quin euenerit in passione filij sui.
 Vides ergo quo pacto inuicē cōstant: imūnē pror
 sus fuisse virginē ab humili cogitatione: nec tamē
 fuisse imūnē ab angustia anime.

Annotatio. xxxij.

INVOLVTVM PANNIS. Er. Si Christo
 tantopere placuisset mendicitas: vt quidam pu
 tant in ptochodochio nasci poterat. Edo. Si men

Confu-
tatio.

dacitatis argumētū fuisset nasci i ptochodochio:
 quale erat nasci in stabulo inter stercora. vt dicit
 Chrysoſtomus. Nec puto tantopere abhorrēdū
 vt dicatur chriſtus fuiſſe mēdic⁹: iuxta illud. Ego
 autē mendicus ſum. Quod de Chriſto dictū quī-
 dam ſancti putant: quū & alia quecūq; in eo pſal-
 mo ſunt: ipſi Chriſto conueniant. Re. Er. Quaſi
 vero non idem & ditiffimis contingat per occaſio-
 nem vt in ſtabulo diuerſentur. Imo mihi contigit
 cū archiepiſcopo ſancti Andree i itinere publico
 Certe non legimus Chriſtum mendicaſſe: ne apo-
 ſtolum quidem. Sic autem dictus eſt mendicus vt
 dictus eſt vermis. Quanq̄ πτωχός græcis & pau-
 perem ſignificet & mendicum. Edo. Idem tibi cō-
 tingere potuiſſet vt in ptochodochio fuiſſes diuer-
 ſari q̄ ſub diuo: præſertim prohibentibus pluuijs
 aut alio quouis incommodo. Dicis nuſq̄ legi chri-
 ſtum mendicaſſe. Sed memineris multa vera eſſe
 de Chriſto: & inter eccleſiaſtica dogmata cenſeri:
 que nuſq̄ legis in ſacris literis. Quanq̄ illud po-
 teſt eſſe argumētū mendicationis Chriſti q̄ apo-
 ſtolos tantopere inuitauerit ad mendicādum. Nam
 mittens ad euangelizandum monebat eos. Noli
 te (inquit) poſſidere aurum neq; argentū neq; pec-
 cuniam in zonis veſtris: non peram in via: neq;
 duas tunicas &c. Et alibi dicit. Qui vos receperit
 in nomine meo me recipit. Videtur ergo oportuiſ-
 ſe vt hoſpiciū emendicaret in nomine Chriſti.
 Sed de hac re tecum non diſgladiabor: q̄ alij ſunt

quī possunt hanc pugnam strēnue gerere. Sed qđ dicitur sic dictum mendicum: vt dicitur vermīs. Nō assentior qđ hoc prorsus sit metaphoricū & translatiuium: neq; alia ratione in Christum: vt dicatur vermīs conuenire possit q̄ metaphoricē. Et quod iterum dicitur (πρωχόσ) etiam pauperem significare non solum mendicum. Vt hoc loco pauperem possit significare: non patitur qđ sequitur (πένης pauper) ne bis pauper dicatur. Ego sum pauper & pauper.

Annotatio. xxxiiii.

ET NON COGNOVERUNT PARENTES EIUS.) Er. Græci codices habent (Et non cognouit Ioseph & mater eius). Ed. Exemplar erasmicū habet (ὁ γομεῖσ αὐτοῦ id est parentes eius) sicuti et in nōnullis exemplaribus haberi ipse testaris. Re. Eras. Quid noui si id sequor Respon- sio Eras quod mihi magis probatur presertim si vtrumq; apud græcos reperiam. Edo. Non sequeris hanc mi- lectionem quam dicitur in græcis codicibus haberi. Confu- tatio. Nam in cōtextu iuxta græcum reddis: & parētes eius. Et in annotatione huius loci credis imutatā a quoquam hāc lectionē: qđ timeret Ioseph vocare patrē Iesu. Quid ergo dicitur te sequi qđ magis tibi pbatur quū hanc lectionē (Ioseph & mater eius) nec sequare nec probes. Nec vlla ratio est cur magis pbare debeas: quū prius legas vtrūq; (& parentes) (& pater & mater). Et hoc loco vides quomodo græca dissident. Sed hoc annotaui: qđ quum dicitur græcos codices sic habere. Primum mihi vi-

debatur esse vt diceret quid tuum exemplar græcū
 ex quo latinum reddis: haberet. Nec placet mihi
 illa citatio tam absoluta (græci codices) quum va-
 rie legitur in græcis codicibus quod non raro cō-
 tingit. **Q** si quispiam timēs Ioseph patrem Iesu
 vocare mutauit hunc locum: cur adhuc bis passus
 est eadem verba legi in eodem capite. Nam vno lo-
 co habes. (Et pater & mater eius). Et altero. Ego
 & pater tuus. Annotatio. XXXV.

Luc. iij **C**A Eterū quod Mattheus.) Er. Nonnulli nō
 misq̄ ridicule volunt hunc Nathan nō fuisse
 filium Dauid &c. (sequitur). Et i hac quidem sen-
 tentia video p̄p̄modū fuisse diuū Hieronymū.
 Edo. Non prope modum: imo profus sic sentit.
 Et sentiteo loco quo de industria his reb⁹: hoc est
 genealogijs explicandis imp̄se studet: scilicet vbi
 quæstiones hebraicas tractat admirabili diligētia
 Et id quidem non semel: sed iterū atq; iterū varijs
 locis. Vno loco his verbis. Ioel & Ionathā & Na-
 than p̄pheta: fratres fuerunt filij Sāmaa fratris
 Dauid. Quod vero in paralipomenon Ioel frater
 Nathā & in regū filius Nathā scribitur: hæc cau-
 sa est. Illic ponitur pro educatione pater: hic p̄ na-
 tura frater. Hec Hierony. Vides diligentia: vides
 vt nihil omittit quod ob stare possit huic senten-
 tiæ. Alio loco sic. Et percussit eum Ionathan filij
 sammaa fratris dauid. Ionathan ipse est nathan p̄-
 pheta: qui habuit duos fratres Ioel & Ionadab. Ie-
 circo ei hic nomen patris ponitur: quia inter p̄-
 liatores describitur. Vbi vero de prophetia eius

scribitur: non ei annotatur pater: quod pater eius propheta nō fuerit. Postea adhuc tertio loco hoc modo. Ionathan autem patruus dauid: cōsiliari⁹ ipse est Nathā ppheta: patruus vero honoris & p pinqtatis causa vocat. Annotatio. XXXVI.

ERa. Lex erat si quis sine liberis discessisset: vt Eodem
hui⁹ frater instauraret posteritatē defuncti. Ita q̄ qui sic natus erat duos habet patres: alterū naturalē: ex quo natus erat: alterum legalē: in cui⁹ nomē & progeniē succedat: nempe defuncti. Ed. Lex tantū iubet vt in nomen filij succedat: scilicet vt defuncti appelletur filius: non vt defuncti nomine vocetur. Hoc olim opinat⁹ est Augustinus: sed recantauit. Annotatio. XXXVII.

Dicis posteritatē Solomonis defecisse in ocho Eodem
zia refragāte historia regū. Nā. iiii. Regū. xj. sic scribit. Athalia mater ochozie vidēs mortuū filiū suū: surrexit & iterfecit oē semē regiū. Tollēs aut̄ iosaba filia regis Iorā soror ochozie: Ioas filiū ochozie: furata ē eū de medio filioꝝ regis: q̄ iterficiēbāt: & nutricē ei⁹ de triclinio. Hic plane vides appellari Ioas filiū ochozie. Sed dicis nō natura: sed iure ahefari. Si nō natura filij⁹: cur tā diligēter puul⁹ adhuc i cunabulis in domo ochozie enutrit̄ inter filios regis naturales: quū nec adhuc deesset illi spes futurę sobolis ex corpe suo. Quī etiā sup̄ stite ochozia: lōgā spes erat futuri regni filijs ahefari. Miror apud patrē nō fuisse enutritū nec p̄ris nomēi scriptura explicatū: si ochozie filij⁹ nō erat. Sed apti⁹ adhuc q̄ddā est i palipomenon vñ cōfir:

mari possit: Ioas naturalem filiū fuisse Ochoziæ.
 Ibi sic scribit̃. Nec erat vltra spes aliqua vt de stir-
 pe quis regnaret Ochozię. Siquidem Athalia ma-
 ter eius vidēs q̃ mortuus esset filius suus: surrexit:
 & interfecit omnem stirpem regiam domus Iorã.
 Porro Iosabet filia regis: tulit Ioas filium Ocho-
 zię: & furata est eum de medio filiorum regis quū
 interficerentur &c. Quid clarius: nullam fuisse
 spem vt de stirpe quis regnaret Ochozię: nisi Iosa-
 beth furata fuisset Ioas filium Ochozię. In quo si-
 gnificatur illum de stirpe Ochozię fuisse. Deniq̃
 haud quã consentaneum est: nullum de his qui
 Ahesarim appellantur: viciniorem fuisse regno
 hoc cunabulario puero. Qz si hic primus esset de
 Ahesarim: quum noua plerumq̃ tumultū pariāt:
 mirum est Ioia da sacerdotem: quum iam illi trade-
 ret regni diadema: non prius indicasse populo ti-
 tulum noui regis. Vt pote qui primus exorbitaret
 a linea Solomonica: quæ eis antea semper impera-
 uerat. Quin & mirum est populum non commo-
 tum fuisse nouis rebus: vt plerumq̃ fit: sed incun-
 ctāter paruisse Ioia dę: quum produceret Ioas ceu
 filiū Ochozię: & ceu filiū regis: iam pridem sui.
 Si iam persuasum erat nullum ex Ochozia filium
 superstitem esset: periculum erat ne tanq̃ suppositi-
 tius aliquis reijceretur.

Annotation. XXXVIII.

Eodem **E**Ra. Quum posteritas Solomonis defecisset
 in Ochozia: ex Simeon cognominato. Ioas:
 qui prognat⁹ erat ex stirpe Nathan: filij Dauid:

instaurata est posteritas solomonica. Et postea (ne
 quod is erat filius Ochozię natura: sed successione dū
 taxat &c.) Ed. Tota hęc deriuatio inanis est: nisi
 Nathan fuerit filius Dauid: at non fuisse grauissi-
 ma Hieronymi autoritate cōprobatū est. Itaque
 infirmum est: quod dicitur: Ioas ex Nathan stir-
 pe prognatum. At cōtra fuisse prognatum ex So-
 lomone: & Ochozię filium natura fuisse: præter
 apertissima sacrę historię testimonia: quę iam pri-
 dem citauit: Iosephus narrat atque Hieronymus.

Annotatio. XXXIX.

Ra. Elich idem est cum Iehoiachin quem cor Eodē.
 rupte vocant Ioachin. Ed. Hoc stare nō po-
 test. Nam quum Elich teste Africano: quem se-
 quunt Hieronymus & Augustinus: mortuus sit
 sine liberis: nō is Iehoiachin potest esse Pater Ma-
 rię. Itaque nec per eum colligis hanc lineam esse na-
 turalem: sed contra. Nam quum Elich mortuus
 esset sine liberis: Iacob frater Elich vterinus susci-
 tauit fratri defuncto semen: iuxta decretum legis:
 & genuit Ioseph: qui sic erat legalis filius Elich.
 Hoc pulchre Nazianzen⁹ i carmie genealogico.

Annotatio. XL.

Ra. Atque hinc colligere licet: Lucā Christia: Eodem
 neque genealogię naturalem seriem secutum esse
 non legalem: siquidem ad Christum respicias: sin
 ad Ioseph referas: contra erit &c. Ed. Et hoc etiā
 illi fundamēto innititur: vt Nathan filius sit Da-
 uid. Quod etiam si concedatur non tamen colligis
 hanc lineam ex luca esse naturalem. Nā Elich

vt ostensum est: non erat pater mariæ: quum mortuus sit sine liberis. Etiã Maria et Ioseph erant de eadem familia: & cognatione propinqua: iuxta decretum legis. Alioqui non licuisset vt communis fert opinio: inuicem coniungi matrimonio. De eadem vero familia & cognatione propinqua nõ fuerunt: si linea Lucæ sit naturalis ad Mariam: & Matthæi ad Ioseph. Nam Ioseph quadragesimus est a Solomone: quum sint etiam tres reges omiffi in ea genealogia. Maria vero a Nathan: si Elich filia erat: vigesimum sextum: aut septimum tenet locum. At mirũ est quomodo cõuenirent in tam remotis gradibus Maria & Ioseph. Nec id vt videtur pateretur lex: quæ in libro Numerorũ præcepit: vt omnes ducãt vxores de tribu & cognatione sua: vt hereditas permaneat in familijs: nec sibi tribus misceantur. Etiam & hic dissentit a te Nazianzenus q̄ dicit Matthæũ naturalẽ lineã explicasse: Lucã vero legalẽ. Annotatio. XLI.

Eodem **E**D. Non probas: vt dicatur: Nathan illum: per quem stirpis seriem deducit Lucas ad Dauid: fuisse prophetam illũ ipsius Dauid obiurgatorẽ. Nec dissentit Augustinus. Origenes tamen palã dicit illũ Nathã fuisse: q̄ Solomonis arguit patrẽ sup morte Vriã: homilia. xxviij. in Lucam. Idem Hieronymus. Annotatio. XLII.

Eodẽ. **D**icis Ioas nõ fuisse filiũ Ochozię natura sed successione iuxta ius ahesarim. Ed. Nisi qđ affereť iure Ahesarim somniũ sit: mirum est nihil quicq̄ Hieronymo dictũ de eare. Qui tã pertinaci

fuit diligentia vt nihil omitteret qđ ad explanāda scripturę loca: vtcūq; videret idoneum. Ita: vt passim videre sit cōmētarios suos Hebręorū traditionibus resperfos. Quos & consulit quoties in literis sacris inexplicabilis nodus occurrebat. At hic locus genealogię Christianę q̄ mire torserit oīm veterū ingenia: vel hoc argumēto sit: qđ aut nihil de ea ausi sint dicere: aut si dicerēt: id parum erat: & id quidem inquirendo potius: q̄ definiēdo: ita vt quosdā videas ceu fatigatos: non ad literam explicare: sed alio torquere. Origenē nomino. Hieronymus credo repressus oraculo Esaiaę (generationē eius quis enarrabit) aut commonitiōe Pauli (interminabiles genealogias deuīta) de hac re parum. Quū tamen solit⁹ sit (etiā si nō probat) Hebręorum traditiones referre. Id qđ de Ahesarim p̄culdubio fecisset vno aut altero loco: præsertim de q̄stionib⁹ hebraicis: si hoc audisset ab Hebræis suis: quos ille ea ætate habebat doctissimos præceptores. Sed nec doctissim⁹ vir Paulus Burgen. in synagoga educat⁹: quū i explicāda genealogia multum exudauerit: de Ahesarim vsq; vel verbū facit.

Annotatio. XLIII.

ADdis propemodū colligi posse Nathā fuisse Eodem Ahsar institutū: hoc est regię stirpis istauratorē: ex libro regum tertio: capite. iiii. Sic enim & illic appellari filium Nathan Ahsar. Ed. Ita putas filiū Nathan qui illic præpositus dicitur Ahsar appellatum: quasi illud dignitatis vocabulum sit: hoc est instauratoris: quum Philo Hebręus ex

hebreo interpretatur (אחיהו frater principis) etiã si scrupul⁹ sit de pũcto ĩ dextro cornu (Sin) literẽ. Porro fuisse fratrem principis testatur Hierony. qui diciteum fuisse filium fratris Dauid. Nam is modus est frequẽs ĩn hystoria sacra: vt qui sanguine iuncti sunt fratres vocentur: etiam si non descẽderint ex eodem parẽte vt docet Hierony. de quẽstionibus hebraicis. Vel forte minore negocio cõpingem⁹ hunc locum: vt dicamus zabud fuisse fratrem principis Azariẽ qui etiam fuit filius Nathan & prefectus simpliciter: vt dicit Hieronym⁹. Porro ea p̄fectura simpliciter excellentem quendam principatum portendit. Hoc postremũ magis mihi arridet.

Annotatio. XLIII.

Eodem Rñsio
Erasmi.
Confu-
tatio.

ER. Ad ahesarim pertinebat tribus Beniamĩ Edo. Christus de Iuda erat: nihil ergo illi cũ istis ahesarim. Res. Er. Non dico ahesarim fuisse de tribu Beniamĩ: sed terram tribus Beniamĩ pertinuisse ad ahesarim. Edo. Multa mihi argumẽto sunt: non hoc te sensisse cum hec scriberes: sed postea cõmonitũ forte ab aliquo amico diligentius relegisse locum apud ipsum authorẽ. Primum q̄ post annum q̄ acceperis hanc annotationẽ respondi te hoc sensisse. Nã alioqui quid opus erat vt cunctareris tã diu cũ hec aptissima sit satisfactio: & statim parata: vt posses respõdere: nec amplius differre. Neq̄ vero op⁹ erat si hoc sensisti: vt ad angliam hanc annotationem mitteres consulturus quendam illic ĩn sacris literis summatẽ. Quod te

fecisse ipse mihi fassus es. Hic labor cassus erat: si sic vere sensisti eo tempore. Preterea quid facit ad genealogiam explicandam ut doceas que prædia ahesarim sortiti sint. Hoc mihi imposuit quod suspicarer nihil illic dictum quod non pertineret ad eum locum. Demum quid quod alias videris mihi periclitari an Christus fuerit de tribu Iuda. Hæc dixim quod nolim videri calumniator: quo nomine (ut audio) tu me notas nominatim pro presenti annotatione. Iam expendamus sententiam authoris tui, que mihi videtur sapere iudeorum fermentum quibus puto in hac parte minime fidendum: Quum Hierony. commentarijs in Micheam dicat ab his multa erasa: ne Christus de tribu Iuda ortus videatur. Et sic nescio quid veneni subsit. Nam idem ipsum videor mihi posse elicere ex dicto authoris tui. Dicit ad ahesarim pertinuisse possessionem tribus Benjamin: sed quum ex sacris literis in libro numerorum non licuerit transferri possessionem a tribu in tribum: nam precipitur ut hereditas permaneat in familijs: nec sibi misceantur tribus: consequens igitur fuerit Ahesarim fuisse de tribu Benjamin. Ex illo loco in numeris probat Anneus Mariam fuisse de tribu Iuda. Nec consentaneum est Benjamin fuisse sine possessione. Quin & satis erat Ahesarim, si erant de tribu Iuda ut gauderent possessione tribus sue que multo amplior erat quam ceterarum tribuum. Itaque ut videtur aliterum necesse est sequi vel Ahesarim de tribu Benjamin fuisse vel ad Ahesarim terram tribus Ben-

IN

iam in non pertinuisse; quum vnus tribus ter-
ram in aliam tribu transferri: contra legis prescri-
ptum esset.

Annotatio. XLV.

Eodem **V**bi vetus translatio habet (Et erat incipiens
Iesus annorum &c.) hunc sensum esse dicis. Et
ipse Iesus ingressus erat annum trigessimum. Ori-
genes vero Homilia, xxviii. in Lucam: illud verbu
(incipiens) aliquam vim habere putat. Quin & de-
clarat quum in græco sit (ἀρχόμενος incipiens) par-
ticipium presentis temporis. Et ipse in textu
ita vertis.

Annotatio. XLVI.

Luc. iiii **P**orro quod sequitur (Et dimisit illam.) Er. Ma-
luisse reddi: eaque reliquit illam: ne Christus
videatur reliquisse puellam: vt ne cauiller. Ed. Mi-
ror si putes quemque tam impium esse. vt posset tam
Rñsio obscœna cogitare de Christo. Cōsultius fuerit fa-
Erasmi. pere ad tēperantiā. R. Er. Rursus hic nihil video
causę: cur in me stomacheris: si ostēdi ex verbis in-
terpretis aliud potius intelligi: quā quod sentit euā-
gelista. (Stans super illam Christus imperauit fe-
bri: & dimisit illam.) aut repetēda erat (febris) aut
(ea) addēdum. Et obsecro te Edouarde quę est hic
impietas si volo sermonem euangelicū carere hoc
incommodo? Aut quod sacrilegium si Christus
dicat depulso morbo dimisisse puellam? Quam
hic temperantiā in me requiris? Sed vidēdū est
ne vt Diogenes Platonis fastum calcabat: sed alio

fastu ita tu meam intemperantiam insecteris: sed
 alia intemperantia. Gratissimum est admoneri a tali ami-
 co: sed meminisse convenit quod ut hominem mones: ita Confu-
 mones homo. Edo. Nullus erat stomachus Eras- tatio.
 me: sed tantum amice monui te quid mihi videre-
 tur. Neque vero quicquam asperius aequo ut ipse puto:
 quod mihi lascivire videreris in re tam sacra. Nam qua-
 lis illa sermonis castitas (ne Christus videatur re-
 liquisse puellam ut ne caviller?) Quis non statim
 videt: nisi is talpa cecior sit: quid tu tibi velles his
 verbis? Nihil opus erat quicquam hic annotares. Nam
 utro referas: nihil habet momenti: nihil est pericu-
 li: sensus bene habet: siue dicatur christus dimis-
 se puellam: siue dicatur febris: imperante Chri-
 sto: dimisisse puellam. Et quod addendum putas
 vel (febris) vel (ea.) Quid addis quod non invenis
 in graeco: etiam cum calumnia: quum sensus sit an-
 ceptus: ut utrovis referri possit: siue ad febrem: siue
 ad Christum. Nec tamen quod explicasti sensum
 tuum: hoc damno: sed quod immiscuisti illam ver-
 borum lasciviam (ne Christus videatur reliquisse
 puellam ut ne caviller.) Id scilicet est: quod damno
 in te praesertim: primum. homine theologo: dein-
 de iam olim sanctam religionem professo. Hic re-
 uocarem ob oculos tuos: illam plusquam censoriam ca-
 stigationem: qua neotericos percutis: ne per theologia:
 mataeologia capessant. Et quod nam est intemperantia
 mea erasme: quod te amice monui: quo alijs praeriperem
 hanc ansam. Sed quod asperius solito: ea ratio fuit: ut te ti-
 bi exhiberem quod videbaris mihi ab alienat. Quippe

IN

qui tractans sacra animo tñ versareris in sordibus
 Et nihil dubita: fatis eram memor: quē monui &
 qualis monui. Porro quod dicis gratissimum fuis-
 se tibi admoneri a tali amico: si gratū erat: cur me-
 cum ex postulas? Sed nunc plane scio me hominē
 monuisse: quum hoc sit vere hominis grauatim
 agnoscere culpam. At difficile diluitur: quod spe-
 ctante toto orbe perpetratur.

Annotatio. XLVII.

Lucę. v. **I**Taut pene mergerentur.) Er. Lector aliquis
 nolens illic perire apostolos: addidit pene. Ed.
Rñsio. Et hoc nasutū. R. Er. Quid hic nasi est si rideo le-
 ctorem: qui de suo addidit pene præter euāgelicā
Cōfuta veritatem. Ed. Quid est: ni nasus sit (lector aliq̄s
tio. nolēs perire apostolos: addidit pene?) Satius fue-
 rit abesse hæc verba q̄ grauem virum non decent:
 præsertim ad iudicium orbis sua verba proferen-
 tem. Vellem scire: quem tibi proponis ad imitan-
 dum: dum hac ratione scribendi vteris. Non Ori-
 genem: non Chrysostomum: non Hieronymum:
 non Augustinum: non Ambrosium: & vt semel
 dicam: neminem prorsus ex veteribus theologis:
 sed nec ex neotericis. Et qui scis an exemplar græ-
 cum interpretis habuerit (pene) aut an liber tuus
 græcus male careat hoc verbo: quod videtur bene
 quadrare sensui.

Annotatio. XLVIII.

Luc. vj. **B**Eati pauperes. Er. Hęc demū sunt: quæ red-
 dunt vere Christianos: non argutiā scotista-
 rum: aut occanistarum. Ed. Ní iniquus esses in

neotericos: & ipse confitereris hoc nō suo loco dici. Neq̄ vero illi tā male meriti sunt de ecclesia catholica: vt hac inuranē nota. Habet & Scotus prætet argutias: quę nihil mali continent: quin admodum sunt necessariae: si cum philosophis decertatur. Habet (inquam) sanctas & vtilis doctrinas ad pietatem. Et sepe vsu venit: vt citra Neoterico- rum decreta: nihil prope habeant: imo vere nihil habeant: qui sibi videntur summates theologi: quę respondeant consulti de re christiana. Neq̄ satis parati sunt reddere rationem omnī poscenti de fide. Scotus nullo loco contra religionem errat. R. Era. Ingens flagitiū si hanc Christi doctrinam: Respō- que nunc a plerisq̄ theologis vt crassa negligitur: sio Eras- scotistarum argutijs præfero. Nec a me Scotus dā mi. natur: sed scotistarum argutię postponuntur huic philosophiæ Christi. Adime Scoto quod alienū est: hoc est a veteribus sumptū: & vide an quod super est: meretur cum hac doctrina conferrī. Edo. Confu- Recense annotationem meam: diligentius inspi- tatio. ce: an hoc tibi imputauerim: q̄ scotistarum argu- tijs præferas doctrinam Christi. Annotauī te ca- ptasse occasionem contra scotistas & neotericos intempestiue: hoc est loco non suo. Nec doctrinā Christi postpono argutijs neotericorum: sed tantum assero eorum doctrinam ab hac calumniā q̄ non sit impia nec abhorrens a doctrina Christi quin potius vtilis ad pietatatem. Hi nulla parte defiscunt ab institutis fidei christianæ: nec a decre- tis veterum.

Annotatio. XLIX.

Eodem **S**ECUNDŪ hæcenim faciebant prophetis.) Er. Græci legūt ψευδοπροφήταις id est falso prophetis &c. Ed. In exemplari tuo est (prophetis) non Rñsio. (pseudo prophetis) R. Er. Iam emēdarā quanq̄ et in latinis antiquis ostendā tibi pseudo pphetis

Annotatio. L.

Eodem **S**I sit sicut magister eius.) Annotas græce esse (perfectus autem omnis erit sicut magister eius) Ed. Hic sensus e græco non nihil habet ambiguū: quū noster sensus: & apertior sit & magis quadret Q̄q̄ nec puto tantum tribuendum græcis codicibus: vt nullibi mendosi sint. Et quum ita habeant græca: vt citas: relinquis tamen textum æditionis antiquæ. Itaq; nō correspōdent græca latinis: nec latina græcis. Suffragatur etiam veteri lectioni illud Matthæi decimo. Sufficit discipulo si sit sicut magister eius: quod sic etiam græce legitur.

Annotatio. LI.

Luc. viij **S**APIENTIA a filijs suis.) Er. Apud Lucā additur omnibus πάντων. Ed. In libris meis inuenio (omnibus) q̄q̄ non inuenio in græco tuo: nec apud Matthæum: vbi eadem habetur sententia contra illud (omnibus) Hieronymus dicit legisse se in quibusdam euangelijs. (Iustificata est sapiētia ab operibus suis.) Et in eum sensum addit. Sapiētia non querit testimonium vocis: sed operum. Ref. Rñsio Er. Quomodo omissum sit (omnibus) nescio. sed Erasmi tamē in scriptis exemplaribus reperio. Vellem indicasses locum apud Hieronymum: quo legit ope

ribus suis. Edo. Locus est commentariorum in Confu-
Matthæum capitulo. xj. tatio.

Annotatio. LII.

LAchrymis cœpit rigare.) Er. Interpres omi- Eodem
sit duas dictiones græcas. ἡ γὰρ παρα τοῦτο πό-
δασ αὐτοῦ ὀπίσω κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν τοῖς δάκρυσιν.
Et stans iuxta pedes illius a tergo flens cœpit riga-
re lachrymis. Ed. Interpres sic reddit. Et stans re-
tro secus pedes eius: lachrymis cœpit rigare. Itaq̃
deest tantū vna dictio (flens) Eaq̃ sensu non deest
sed implicatur. Nam si lachrymis rigauit: fleuit.
Et hic non videtur imputandum ei: si omisit: quū
alio verbo explicauerit: nisi forte verbū omissum
archani aliquid præferret.

Annotatio. LIII.

CVidam fœneratori.) Er. ἀπεισιὰ qđ nō solū Eodem
fœneratorē sonat: verum etiā creditorem: hoc
sane loco magis quadrabat creditori: quando qui-
dem de officio loquit̃. Alioqui quis vnq̃ audiuit
fœneratorē cōdonasse cuiq̃ æs alienū. Ed. Hiero-
nymus cōtēt⁹ est hac lectiōe: quā citat cōmētarijs
in Ezechielē. ca. xlij. Scis etiā parabolā hanc esse
nō historiā: ita vt nō sit necesse oia quadrare. De-
inde nihil abhorret: vt Christus hoc loco sit fœne-
rator: quē & alibi legis expetisse vsuram. Iterū qđ
magis cōueniat immēse illi⁹ in nos misericordiē q̃
vt simul cum peccatis: etiam peccati vsuram pecca-
toribus condonet. Deniq̃ quis tam crudelis fœ-
nerator: vt non condonet his qui non sunt sol-
uendo. Quales fuisse hos duos debitores: euan-

Rñsio geliū parabolice describit. Re. Er. De scenerato:
 Erasmi re liberum facio quid quisq; velit legere. Tantum
 Confu ostendo quid mihi magis probetur. Edo. Id ego
 tatio. ostendo minus probandum quod tu magis pro-
 bas quādo Hierony. nobiscum legit: nec sententiā
 tuam ipse confirmas idoneis rationibus.

Annotatio. LIIII.

ET obstupuerunt parentes eius quibus prece-
 pit: ne cui dicerent quod factum erat.) Er. Hic ar-
 gutatur valla non conuenire parentes solos obstu-
 puisse: si turba aderat illa tota cuius ante facta est
 mentio. Preterea quorsum attinebat interdiceret
 ne cui diceret: si res tot testibus acta est. Ob hac ne-
 cesse putat adijci hec verba que sane in grecis exem-
 plaribus constantur (eiectis omnibus). Edo.
 Quid tu nodum in scirpo Valla? Num ex euāge-
 lio clarum est non affuisse turbam illam totam?
 Num illic legitur? Non permisit intrare secum
 quemquam nisi Petrum Iacobum & Ioannem & pa-
 trem & matrem puellę. Proinde plane vides illic
 non fuisse turbam. Vnde nec necesse habes argu-
 tari si turba aderat &c. Et quod addis (quorsum atti-
 nebat interdiceret ne cui diceretur: si res tot testibus
 acta est). Quibus inquam testibus. Si turbam in-
 quis: ipse euāgelij textus aduersatur. Si aposto-
 los tres: patremque & matrem puellę tot testes vocas:
 hic numerus non est tantus: vt propalandū time-
 as presertim monitis parentibus: ne cui dicerent:
 quum de apostolis nulla sit suspitio prohibente ma-
 gistro. Quod vero hac argutia ductus necesse putas

addi hæc verba (eiectionis omnibus.) Si necesse sit hæc
 addi: etiam & ea superiora tolli necesse est: quibus
 ipse textus palam dicit omnes eiectionis præter Pe-
 trum: & Iacobum: & Ioānem: & patrem: & matrē
 puellę. Nam ibi patet Petrum cum duobus socijs
 & parentibus: affuisse. Qui si affuerunt: affuisse au-
 tem certum est: quū hoc dicat euangelium: quod
 tu non negas: inde consequet non omnes eiectionis
 fuisse. Qui enim inuicem cōstant: omnes eiectionis:
 & hos tamē affuisse? Sic etiam legitur Marci quin-
 to: Eiectionis omnibus assumit patrē & matrē puellę
 & qui secū erant. Idem Origenes homilia in Mat-
 thæum. xxxv.

Annotatio. LV.

Permittite mihi primum renunciare his quę do-
 mi sunt.) Er. Sed gręce legitur: Sed permit-
 te mihi vt dicam vale his &c. Ed. Verbum gręcū
 ἀπό ταῖς ἀδαι commune est vtrique. Nam ἀπό τὰ ττα
 renuncio significat & valefacio. Et Hieronymus
 renunciare interpretatus est homilia nona Orige-
 nis in Mattheū. Idem verbū in gręco Lucę. xiiij.
 (Sic ergo ois ex vobis q̄ nō renūciat. (Quo in lo-
 co: idem verbum gręcum (renunciare) etiam ipse
 interpretaris.

Annotatio. LVI.

In testimonium supra illos.) Quęso cur nō po-
 tius aduersus illos? A deo ne studio fuit corru-
 pte dicere? Ed. Quid si non latine reddit: nū me-
 retur in cessi? Cui vni tantum debet ecclesia latina
 quantū post Hieronymū: nulli alteri. Quippe p
 h

Luc. ix.

Eodem

quem habet euangelium latinum: & habuit multos iam annos. Quisquis erat: praestitit quod potuit: & ea forte aetate: plusquam quisquam alter: potuit. Nam tunc rarus erat graecitatis affectator in ecclesia latina. At hic quum tam pie impartitus sit officium sanctae ecclesiae: num exhibendus est ut impostor aliquis: & non magis meretur gloriam: nullo saeculo intermorituram? Hieronymus si non semper subscribit interpretationi: nusquam tamen denotem acuit in interpretem. Sed nec respuit interpretationem usque adeo: quin citet si quando ex usu venit: etiamnum eam: cui non subscribit. R. Er. Sic Erasmi tueris sacrosanctum interpretem: quasi illi debeamus euangelium latinum: iam milies versusum. At Faber audet hunc etiam impietatis reum facere. Ego tantum linguam emendo. Neque quisquam ita tuebatur hunc: quin fateatur fuisse hominem sapientissimum. Nec ullum fuit saeculum tam indoctum: quin habuerit hoc eruditiores. Quia ab Hieronymo non respuit interpretationem huius: multis locis secus habet in quibus palam damnat ac reiecit. Tam & si Hieronymus nec hunc videtur secutus. Et a me sane nusquam explodit: ut impostor: imo sepe defenditur aduersus calumniatores. Ed. Hic placet tibi ridere interpretem: dum sacrosanctum appellas. Euangelium dicis milies versusum. Hoc nisi tu probes: ego profus nego. Sed demum tibi sepe fuisse versusum: etiam si centies versusum sit: hanc tamen interpretationem: quae hodie passim legitur in te

plis: suo (quisquis is erat) debemus interpreti per quem ut dixi habemus euāgelium latinum. Tametsi si veleo prohibeor credere sæpe fuisse versum: & nulla hodie extant exemplaria aliorum interpretum. Neque antiquissimi canones: aliam citant lectionem: quæ in hac interpretatione habetur. Ut hoc etiam argumēto sit hunc interpretem præcessisse Hieronymum aliquot sæculis. Fabrum dicis impietatis hunc notare: te vero tantum linguam emendare. Num tu etiam impietatis notas quum dicis? (Num aliqua virtus erat illi incognita?) in annotatione quadam Marci quinto. quasi hoc posses elicere: ex loco (ut putas) male verso ab hoc interprete. Consentaneum est emendasse Hieronymum: quantum faterat. Neque post illum puto par esse: ut quicquid emendes. Qui si interdum simplicitatis: nusquam tamen impietatis notat interpretem. Et non satis miror qua fronte audes: post tot sanctissimos ac doctissimos viros: linguam ecclesiæ emendare: quum audias Paulum sermonem suum profitentem esse in simplicitate: non in sublimitate: & malle quinque verba sensu suo: quæ decem milia verborum in lingua. Si sensus bene habet: quid linguam emendas? Periculum est ne mutato verbo: mutes & sensum. Id quod annotavi te fecisse: & non emendasse: sed corrupisse potius quædam. Hominem dicis fuisse supinum. Ut illum non eximo a communi hominum sorte qui interdum labi poterit: ita non audeo dicere supinum fuisse in re tam

facra: quam prope impium est tractes: ni totus incumbas. Malo illi imputes ignorantiam: q̄ supinitatem. Neutrum ego audeo imputare. Nullum sæculum fuisse dicis tam indoctum: quin hoc habuerit eruditiores. At tu me cogis: vt credam illū eruditionem præter ceteros egregiā habuisse: q̄ illius interpretationi palma delata sit: quum millæ (sic enim dicis) præter eum interpretes fuerint. Imputas mihi q̄ dixerim Hieronymum interpretationem non respuere. Hoc non dixi. Extat annotatio mea. Recense. Dicis nusq̄ abs te explodi: sed sæpe defendi. Hęc an ita sint: iudicent qui legunt annotationes tuas.

Annotatio. LVII.

Eodem **D** Ilanians eum.) Er. *ἢ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ*
συμπρίσσορος αὐτοῦ id est Et vix discedit ab
 illo lacerante se. Ed. In exemplari tuo non est (*συμπρίσσορος* lacerāte) sed (*συμπρίσσω* lacerans.) Nec bene cohæret αὐτοῦ cum συμπρίσσω: sed esset σεαυτοῦ.
 Respō- R. Er. Iam deprehenderam lectionem variam: &
 sio Eras emendaram. Cæterum placet q̄ etiam græce nos
 mi. doces: dicendum fuisse σεαυτοῦ non αὐτοῦ: nisi qđ
 αὐτοῦ prima aspirata idem pollet qđ σεαυτοῦ. Ed.
 Confu- Monui: & quidem sæpe abs te rogatus: nō docui.
 tatio. Nec id contra me est: quod me doces de αὐτοῦ prima aspirata. Nam αὐτοῦ hoc loco non habet primam aspiratā: q̄q̄ & ipse alibi doces: hoc de αὐτοῦ prima aspirata: a græcis scriptoribus nō perpetuo obseruari. Id quod ante te: monet Valla: in libro quem scripsit de reciprocatione.

Annotatio. LVIII.

Hic maior est.) Ex græco sic legis (qui enim mi Eodē.
 nor fuerit inter vos omnes: hic magnus erit)
 Ed. Ex alijs euangelistis potest liquere: hunc locū
 græce esse deprauatum. Nam id sedulo egit Chri-
 stus: vt non magnifice de se sentirent: nec munda-
 nos honores curarēt. Et quia eo vidit inclinatos:
 accito paruulo: humilitatis formam proposuit.
 Quicumq; humiliauerit se: sicut paruulus iste: hic
 maior est in regno cælorum. Nō dicit maior erit.
 Sed apud Marcum: Si quis vult primus esse om-
 nium: erit nouissimus: & omnium minister. Hoc
 omnibus modis egit: vt affectationem præcellen-
 tię tolleret. Sic videtur mihi: magis conuenire sen-
 sui euāgelico (est) præsentis temporis: q̄ (erit) futu-
 ri. R. Er. Prorsus idem sentis: quod ego: de maxi Eodem
 mis & minimis. Ostendit enim viam qua quis ve Eodem
 re maximus esse possit. Nec hic video quid aduer-
 sus nos disputes. Ed. Lōge diuersum videtur mi Cōfuta
 hi: si quis ambiētibus præcellētiā: id quod apo- tio.
 stoli in præsentia fecerunt: respōdeat (Qui minor est
 est: hic magnus erit.) q̄ si respōdeat (qui minor est
 inter oēs vos: hic maior est.) Nam carnales adhuc
 apostoli: qui & tēporale regnū expectabāt: illam
 de futuro pollicitationem: statim referrent ad mū-
 danum factum: nempe sic (vt verisimile est) Christi
 dictum interpretaturi. Sperate aliquando fore: vt
 omnes sitis magni: etiā qui minimus est inter om-
 nes vos. At vanam hanc cogitationē prorsus præ-
 ript: qui respondet de præsentis: (qui minor est in

ter omnes vos: hic maior est:) ac si dicat. Hæc in animos vestros cogitatio irrepfit: quis vestrum maior est. Ego pronuncio illum maiorem esse: qui minor est: id est qui se humiliat sicut paruulus iste. Eo maior est e vobis quisque cæteris: quo est paruulo similior.

Annotatio. LIX.

Luc. xj. **S**I perseuerauerit pulsans.) Er. Hoc in plerisque Græcorum codicibus non repperi. Ed. Sed nec in erasmico exemplari sunt hæc verba: quum tamen cõtextus latinus habeat: quod possit græce nescientibus imponere. Satius fuerit abesse latina: quam ea regione poni: quæ non respondent græcis: aut quibus non respondent græca. R. Er. Quasi vero poterim vnus: omnium vel errata vel iudicia præstare. A. Ede tu librum: in quo nusquam cessatum sit: & pro virili imitabimur. Ed. At non debueras præcipere: tantæ (vt tu forte putas) gloriæ opus: in consummatum. Hic accuso supinitatem tuam. Quod inexpressabile est tractare res sacras negligenter. Hortaris vt ipse quædam librum in quo nusquam cessatum sit & pro virili: polliceris te imitaturum. Ego mecum statui: non prius docere alios: quam ipse didici. In quo (inquis) nusquam cessatum sit: quasi vero raro: & non sæpenumero cessatum sit in annotationibus tuis. Decet millies olfieri: quod ad iudicium omnium proferendum sit.

Annotatio. LX.

Eodem **L** Verna corporis tui.) Er. (tu) non additur a græcis. Et sensus magis quadrat eo amoto.

Fit enim catholica sententia: vt superius iudica-
 uimus. Edo. Refers forte ad annotationem hu-
 ius loci in Matthæo: quam statim citabo. Sed de
 hac primum. Sensum dicis magis quadrare: si nō
 addatur tui. At si quis loci consequentiam notet:
 videbit oportere addi: & tui & tuus. Nam sequit̃.
 Si oculus tuus fuerit simplex totum corpus tuum
 lucidum erit. Ibi addita sunt pronomina (tuus) &
 (tuum) quæ explicant superiorem sententiam. Et
 postea. Vide ne lumen quod in te est tenebræ
 sint. Et iterum. Si ergo corpus tuum totum luci-
 dum fuerit &c. Ista satis declarant sententiam ni-
 hilominus esse catholicā. si addatur (tuus) & (tuū)
 pronomina. In Matthæo ita annotas. Non ad-
 ditur in græcis exemplaribus (tui) sed tantum (cor-
 poris.) Et sententia plusculum habet dignitatis:
 si omittat̃ vt sit absoluta. Quod lucerna est in do-
 mo: id est oculus in corpore: nō in tuo solum: aut
 meo: sed in quouis hominis: aut animantis corpo-
 re. Nec est oculus tuus: sed tantum oculus. Atq̃
 ita legit diuus Chrysostomus. Atq̃ ita citat Hiero-
 nymus scribēs aduersus luciferianos &c. Ed.
 Quid prohibet & hanc sententiam esse absolutā
 (lucerna corporis tui est oculus tuus.) Peride atq̃
 illam: lucerna corporis est oculus: quū vtrobique
 indistinctim ad omneis sermo sit: non ad hūc
 aut illū. Atq̃ hic modus loquendi: cōmutata pso-
 na frequēs est: & in literis sacris: & apud emēdate
 loquentes: vt ipse melius scis: Sed q̃ additur. Quod
 est lucerna in domo: hoc est oculus in corpore:

non in tuo solum: aut meo: sed in quouis hominis
aut animantis corpore: nihil facit ad sensum euan-
gelicum. Id quod me tacente dicit Chrysostomus:
qui & (tui) & (tuus) addit: etiam declarat: cōtra an-
notationem tuam: cuius verba subscribo. (Lucer-
na corporis tui est oculus tuus) Prius cōmemora-
re debemus: quia non de corporali oculo loquitur
sermo: nec de hoc corpore: quod videtur a foris.
Alioqui dixisset: si oculus tuus sanus fuerit: aut ī
firmus: nunc autē dixit simplex: & nequam. (Post
ea: quibusdam intermissis.) Postq̄ ergo dixit (The-
saurizate vobis in cœlo: quoniam vbi thesaurus
tuus fuerit: ibi erit & cor tuum.) conuenienter sub-
iunxit (lucerna corporis tui: est oculus tuus. Hæc
Chrysostomus. Vnde patet & ex Chrysostomi sen-
tentia (tui) & (tuus) oportere addi: & ex literæ cit-
cūstantia. Nam præmissa sunt (thesaurus tuus:
& cor tuum.) Sed & Hieronymus contra Iovinian-
num libro. ij. sic citat: lucerna corporis tui: est ocu-
lus tuus. R. Era. Quid facies si sic consentiunt
græca cū vetustis latinis exemplaribus? Quod ais
Chrysostomum secus legere: scias in initio secutū
me græcum Chrysostomum: & ab eo volumine de-
stitutus: nam erat imperfectus: secutus sum inter-
pretem. Primum: oculū sentit animantis: & quod
est veritatis ponit καθολικῶς. Deinde quo demon-
stret efficacius: quod est allegorię: accommodet ad p-
sonam (oculus tuus.) Ed. Conferant: qui legunt
annotationem meam cum respōsione tua. Legant
etiam ipsa Chrysostomi verba: ne pluribus tecum

Respō-
sio Eras-
mi.

Confu-
tatio.

agam in re tam clara.

Annotatio. LXI.

IN sublime tolli. Er. *μὴ μετεωρίζεσθε* quod non Luc. xij
 proprie pertinet ad tumorē: quod græci vocant
μεγαλαφροεῖρ: sed magis ne curemus ea quæ supra
 nos sunt: *μετέωρα* enim vocantur ea quæ sunt in nu-
 bibus: & in sublimi aeris regione. Vnde Meteorolo-
 gica scripsit Aristoteles. Consentit cum doctri-
 na Christi dictū illud Socraticū: (Quæ supra nos
 nihil ad nos.) Ed. Satis perspicuum est hoc loco
μετεωρίζεσθε translaticium esse: & spectare ad affe-
 ctatam æstimationē. Nam quod hoc loco Lucas
 habet: (nolite in sublimi tolli) Matthæus quū cæ-
 tera conueniāt: habet: (& quomodo operiamini.)
 Sequitur in utroq̃. Hęc enim omnia gētes inquirunt.
 Nolite (habet Matthæus) solliciti esse: dicētes:
 quid manducabimus: aut quid bibemus: aut
 quo operiemur. Hoc vltimum (quomodo operie-
 mur) respondet illi sententiæ in Luca. Nolite in su-
 blime tolli: quasi diceret. Hęc cura tenet animos
 gētium: quomodo operiētur: vt procedētes in pu-
 blicum: estimari possint: & honorari a videntibus.
 Sed hęc vos cogitatio non sollicitet. Nolite in su-
 blime tolli: hęc enim gentes inquirunt: Neq̃ hoc
 monuit Christus quæ supra nos sunt: ne curemus:
 qui antea per Solomonē præmonuit: vbi mirabi-
 lia in firmamento enarrat. Vide (inquit) arcum: &
 benedic qui fecit illum. Et sepe in scripturis cōmo-
 nemur contemplari opera dei. At illud Socraticū
 q̃ longe dissentit a doctrina Christi: probe ostendit

dit Lactantius: diuinarum institutionū libro. iij.
 his verbis. Ex Socraticis puerbijs vnū eligam: quod
 ab omnibus sit probatum celebre. Hoc prouer-
 bium Socrates habuit. Quæ supra nos: nihil ad
 nos. Procumbamus igitur in terram: & manus no-
 bis ad præclara opera datas: cōuertamus in pedes.
 Nihil ad nos cœlum: ad cuius contemplationem
 sumus excitati. Nihil ad nos denique lux ipsa perti-
 neat. Certe victus nostri causa de cœlo est. Quod
 hoc sentit: non esse de rebus cœlestibus disputan-
 dum: ne illorum quidem rationem poterat cōpre-
 hendere: quæ sub pedibus habebat. Quid ergo
 Num errauit in verbis? Verisimile nō est. Sed nō
 mirum id sentit quod locutus est: religioni minime
 seruendum. Quod si aperte diceretur: nemo par-
 retur. Hæc Lactantius. Vnde apparet: voluisse So-
 cratem: his verbis tollere religionem.

Annotatio. LXII.

Eodem. **C**onfessus fuerit me.) Er. Græce est ἐπ' ἐμοί
 Cest in me: Sic non est: confitebitur eum: sed in
 eo. Ed. Hieronymus interpres Origenis in Lu-
 cam habet (cōfessus fuerit me / & cōfitebor eum.)

Annotatio. LXIII.

Eodem. **C**uiuserant.) Er. τῶν ἐσάντων id est cui erant. Ed.
 Hieronymus in Ezechielē legit: cuius erunt.

Annotatio. LXIII.

Lucæ. **C**Ustabit cœnam meā.) Er. Hoc loco addit
 xiiij. **G**libri græci (Multi enim sunt vocati: pauci ve-
 ro electi) quæ id non reperiatur in oībus exemplaribus.
 Ed. In exemplari Erasimico non est.

Annotatio. LXV.

ITurus committere bellum. Er. ἀπέχεται συμβα Eodem
 λατρ εἰς πόλεμον / id est abit vt configat siue con-
 grediatur in bello. Ed. Hoc verbum (ἀπέχεται. i.
 abit) non est in exemplari Erasmi: sed πορευόμε-
 νος participium.

Annotatio. LXVI.

N Vn hic consolaſ. Ed. In græco illud (hic) Lu. xvj.
 græce est ὧδε quod significat (hoc loco) Et mi-
 rum quod nihil hic annotas: quum (ὧδε) non videatur
 conuenire huic loco: sed (hic pronomen) quod ap-
 parere potest per pronomen sequens cum aduerſa
 tiua coniunctione (tu vero) Ibi (plusquã Salomon
 hic) annotasti ὧδε ibi esse. Ego tamen puto: vtroque
 loco magis conuenire (hic pronomen) & sicut hoc
 loco: ita & altero: deprauiatum esse codicem.

Annotatio. LXVII.

DE sub cælo in ea quæ sub cælo sunt.) Er. ἐκ Lu. xvij
 τῆσ ὑπὸ οὐρανὸν εἰς τῆν ὑπὸ οὐρανὸν. E regione quæ
 sub cælo est: in eã quæ sub cælo est. Hoc est ex vna
 cæli plaga in aliam. Ed. Idem prorsus est sensus
 in antiqua translatione: & in Erasmi annotatione: quæ
 in translatione contextus alius sensus est:
 qui non respondet græco. Nam ibi est: e regione
 super cælesti in eam quæ sub cælo est.

Annotatio. LXVIII.

V Erebutur forte filium.) Edo. Sic græce. Nū Lu. xx.
 hic etiam dicitis (forte) græcis addituma quo-
 piam: qui verebatur: ne deus mentitus videretur:
 aut inſcius futuri?

Annotatio. LXIX.

Lucæ.
xxiiij.

ET facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa die. Nam antea inimici erant inter se.) Ed. In græco post (ipsa die) sequitur μετ' ἀλλήλων: quod Erasmus nec reddit in contextu: nec annotat quicquid de his verbis.

Sequuntur annotationes in Ioannem.

Annotatio. LXX.

Ioan. j.

ET Deus erat verbum.) Er. Hoc loco (deo) non additur articulus: quia tamen vere ac natura: deum significet. Verum id facit coactus: alioquin non poterat simul explicare diuinam essentiam: cum tribus communem personis. Nā si utriusque addidisset articulum (ὃς ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος) iam confudisset personarum proprietates: atque hic fuisset sensus. Et ille deus: nempe pater: erat illud verbum: nempe filius. Rursum: si deo addidisset articulum: non verbo (καὶ ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος) iam duo significasset verba: & sensus fuisset. Et ille deus nempe pater: erat & ipse verbum quoddam: & si non idem verbum quod filius: tamē aliud quod verbum. Nunc quoniam verbo addidit articulum: & deo non addidit (καὶ θεὸς ἢ ὁ λόγος) christianam expressit sententiam: sic ut alio detorqueari non possit: nimirum hanc. Et illud idem verbum: quod modo dixi in principio fuisse apud deum. erat deus: hoc est particeps diuinę essentię. Ed. Quoties legis sub appellatione dei: articulo addito ὁ θεὸς comprehendi naturam: non tantum vnam p

sonam: sicut nihil periculi fuisset in christiana veritate: si ita dictum fuisset (ὃς θεός ἢ ὁ λόγος) quū etiam articulo addito: sæpe sit appellatio naturæ: non personæ: quod subscripta loca monstrabunt. Ro. iij. (γινώσκω θεὸν ὁ θεὸς ἀληθῆς. i. Sit vero deus verax.) Philippñ. ij. (ὁ θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπεργαζῶν ἐν ἡμῖν: καὶ τὸ θελεῖν: καὶ τὸ ἐπιτελεῖν. i. Deus enim est qui operatur in nobis: & velle: & perficere. Et actuum. x. Deus non est acceptor personarum. Et ibi. ij. Petri. ij. Si deus angelis non pepercit. In his oibus est articulus: quum tamē appellatio sit communis naturæ. Quin raro inuenies appellationem dei: vt natura est sine articulo. Vnde colligo articulum non personam dicere: sed veritatem potius insinuare dei de quo sermo est: contra falsos deos. Id quod notasse mihi videris ipse Philippeñ. iij. quū (τὸ θεῶν) interpretaris (deo vero) Quā nec id perpetuum quidem vt articulus hanc ephasim habeat. Etiam si articulus personam patris explicat: quā ineptum est illud Pauli (ὁ θεὸς καὶ πατήρ.) Nam implicatur primo loco: quod additur secundo: vt hoc sit: si reddatur (deus qui est pater: & pater) quū nihil plus significet (pater) primo loco quā secundo: nempe personā patris: si eam vim habet articulus. Quid etiam: quod interdum vbi fit mentio de patre sub nomine dei: non additur articulus: sicut ibi Ioā. xx. (Ascendo ad deum meū &c.) græce. καὶ θεὸς μου: καὶ θεὸν ἑμῶν) & alibi sæpe. Non videtur ergo articulus: notio patris: tum quod præponatur communi naturæ: & filio: tum quod sine articulo fiat mentio de patre. Sed & ar

ticulus additus verbo: nota est æterni verbi: quo & discernitur a verbo creato: vt notat Chrysostom⁹ his verbis. Et ne omnino quispiam verbū ipsum: id esse quod profertur: aut quod intra hominē est: arbitraret: per articulum eam amouet suspitionē.

Annotatio. LXXI.

Eodē.

ER. Erat verbū: hoc est participes diuinę essentię.) Edo. Hęc locutionem non admittunt theologū nec veteres nec neoterici: quū eadē sit singularis natura in tribus personis. Neq; in tribus vt ipsi loquuntur plurificatur: sed eadem numero est. Participatio vero: communicationem essentię diuisę: hoc est plurificatę: importat.

Annotatio. LXXII.

Eodem

OMnia per ipsum facta sunt.) Er. Rectius vertisset (per illud) nisi maius pronomen ipsum referre ad deum patrē. Verū huic sensui refragat præpositio (διὰ per) quę pugnat cum ratione principij. Ed. Capite euangelij Ioannis. viij. negas competere in verbum absolutam principij appellationem. Quam ibi vt mihi videt plus satis: sed hic multo magis ad imis verbo. Nam præpositio nem (διὰ per) quam verbo tribuis: quum non audeas tribuere patri: dicis pugnare cū ratione principij. Hinc protinus sequitur: vt etiam dicas: cum verbo pugnare appellationem principij: vt profus sit repugnantia: si verbum dicatur principij. Contra hoc annotatione quadam in ca. Ioannis viij. non nihil diximus: cōfirmantes verbum esse absolute principium: & id quidem: tum ex sacris

litteris: tum ex veterū authoritate: quo loci remittimus lectorem. Hic dicis præpositionē (διὰ per) pugnare cum ratione principij. Sic amoues a patre: vt ne quicquid dicatur factum per illum. Sed hic tibi os obstruit Paulus: quum inquit. Fidelis deus per quem vocati estis in societatem filij eius. Per quem (inquit) vocati estis. Illud (per quē) scio nō referes nisi ad deum patrem: ne duos illi facias patres. Sed & alio loco (per voluntatem eius) quid nisi ad patrē refertur? Hac frētus authoritate Chriostomus commentarijs in Ioannem: dicit quosdam hæreticos sensisse præpositionem (διὰ) diminutionem filij a patre significare. Contra quos præbat singula hæc (ex ipso) (per ipsum) & (in ipso) singulis personis diuinis cōpetere: vt etiam (ex ipso) quod hæretici ceu dignum quiddam & præcipuū patri attribuūt: de filio comprobet dici: in epistola ad Colloceñ. ij. ibi. (Ex quo totum corpus per nexus: & coniunctiones subministratum & constructum: crescit in augmentū dei.) Illud (ex quo) hic apud Paulum de filio dicitur. Et antea capite primo. (Omnia per ipsum: & in ipso creata sunt.) Eadē frētus authoritate Hieronymus cōmētarijs in Amos pphetā: nō vereē dicere. Oīa p patrē facta sunt: siquidē ibi refert (p ipsum) ad patrē: quod præ facit cōtra hūc locū. Et quæso te: quoties legis ipsi simplicissime essentię tributam præpositionē (per) Vt infinita loca prætereā: ibi. (Per met ipsum iurau.) Et i Paulo. (Oīa ex ipso: p ipsum & i ipso) vt oēs hæc præpositiones ad naturā dei referantur.

Et cur timeas dicere: per deum factū esse hunc mū-
dum: id est per illam naturam æternam. Nam pre-
ter singularum personarum notiones quas vocāt:
quid personę das quod nō audeas dare naturæ: ni-
si singulis psonis singulos distribuīs administrā-
di modos: qui sic sunt personarum: vt nec sint sibi
inuicem: nec naturę communes. Sic periculum est
diuidas: illam simplicissimam vnitatem. Hoc sum-
mopere cauerunt theologi: & veteres: & neoterici
ne opera trinitatis separarent: in creaturarū dispē-
satione. Porro si per illam dei essentiam fateberis
quicquid factum: per patrem hoc negare factū: aper-
ta fuerit repugnantia. **Annotatio. LXXIII.**

Eodem

Sine ipso factum est nihil.) Testaris Chri-
stostomus: hereticos quosdam distinguere ad hunc
modum (sine ipso factum est nihil:) Atque hic inter-
posita diastole: subiiciunt. (Quod factum est in
ipso: vita erat:) interpretātes spiritū sanctum: quę
creaturam faciunt intelligi: in eo quod dicitur (quod
factum est.) Ed. Plane heretici sunt qui spiritum
sanctum putant creaturam: & qui ad hunc modū
interpretātur. (Quod factum est &c.) sed non ita
qui legit (sine ipso factum est nihil) interposita dia-
stole. Nam sic interdum reperio apud Hierony-
mum legi: vt vnum locum citem ex commentarijs
in Hieremiam. Sic & apud ipsum Chriostomū
homilia. xvij. in Ioannem.

Annotatio. LXXIII.

Eodem

ER. Cæterū quod quidam interpretant (nihil) pec-
catum: aut malitiam: etiā si Hieronymus nō

reijceret: tamē per se friuolum est: & argutum magis: q̄ theologicum: q̄q̄ ad eum modum interpretatur Augustinus. Ed. Quo loco Hieronymus reijciat: nescio. Vbi (nihil) peccatum ipse interpretatur: locum profero ex commētarijs Ozeę super hunc locum prophetę. (Conuerſi sunt in nihilū) Quicquid contrarium est veritati (inquit Hieronymus) mendacium est: & nihil.

Annotatio. LXXV.

ER. Mox cum peculiari modo ipsum verbum *Eodem* vitam appellat (vita erat lux hominum) appoſuit articulum: veram illam & ineffabilem vitam ſignificans (ὅτι ἡ ζωὴ ἦν τὸ ψῶσ.) Ed. Si verbum vita appellatur: addito articulo: cur non etiam deus appellatur: addito articulo: *Q̄q̄* doceri cupio: ſi articulus additus: facit vitam illam veram: ac ineffabilem ſignificari: quid ſibi vult articulus additus in epiſtola Iacobi? Quę est vita veſtra: ἡ ζωὴ quā ſtatim reſpōdeatur: vapor ad modicū parens &c.

Annotatio. LXXVI.

CVi nomen Ioannes.) Er. Ex græco (nomē il- *Eodem* li Ioannes) & mutauit non nihil latinus interpres: & addidit de ſuo: idq̄ nulla compulſus neceſſitate: ne quiſ nobis ſuccenſeat: ſi quid forte mutauimus alicubi: vel adacti neceſſitate: vel inuitati commoditate. Ed. Non eſt hic locus tam grauis (etiam ſi mutauerit interpres) vnde depreceris crimen: ſi quando ſentētiam mutaueris. Nam quod hic notas leuiculum eſt.

Annotatio. LXXVII.

Eodem **E**Rasmus. Nec est simpliciter missus: sed ἀγγέλιος participium eius verbi: unde dicti sunt apostoli. Edouar. Idem verbum est in Luca: ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος: vbi ipse interpretaris: missus est angelus.

Annotatio. LXXVIII.

Eodem **E**R. Quando cūq; veram illam & suapte naturam lucem significat: articulum addit: ἡ φῶς ἢ τὸ φῶτος. Hic item: quum negat Ioannem esse lucem: non dixit οὐκ ἦν ἐκεῖνος φῶς: hoc est non erat ille lux: sed οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς: nō erat ille lux illa: non erat illa vera lux. Ed. Quid ergo dices de illo loco Matthæi quinto: quo ipsa lux vera apostolus dicit: (ὁμεῖς ἐστέ ἡ φῶς τοῦ κόσμου.) Et postea eodem (λαμπρὰ τὸ φῶς ὑμῶν.) In utroq; loco addit articulum. (vos estis lux mundi.) Et postea (luceat lux vestra.) Etiam cur non dicatur verbum ὁ θεός sicut τὸ φῶς: quum sicut est deus ex deo: sic est lux de luce? Postremo si τὸ φῶς significat illam veram lucem: hoc faciente articulo: quid opus erat addi (ἡ ἀληθινή φῶς vera?)

Annotatio. LXXIX.

Eodem **Q**Uī post me venturus est: ante me factus est. Er. ἐρχομέρος a verbo ἐρχομαι: quod ad vtrūq; tempus solet accommodari. Quā hoc loco vertendum erat per præteritum: propterea quia adhæret verbo præteriti temporis γέγονε ad hunc modum (Qui quū post me venerit ante me factus est) vt intelligamus Christum & serius natum fuisse: & se-

rius prædicare cœpisse: sed tamen auctoritate anteu-
 uenisse. Et in hanc ferme sententiam ædifferit
 Cyrillus. Chrysostomus altiora quædam mauult
 sectari: verum haud scio an ad huius loci sensum
 accommodatiora. Nam (factus) positum est: pro
 eo quod est (cœpit esse.) Qui post me ueniebat: cœ-
 pit esse ante me: hoc est qui sequebatur: iam præ-
 cessit: & prior me erat: (prior) positum est pro po-
 tior: ac potentior. Edouar. Chrysostomus nobis
 cum legit: (qui post me uenturus est: ante me fa-
 ctus est) & interpretatur. Cuius uerba subscribā.
 Quod autem dicit (qui post me uenturus est) hoc
 est: prædicaturus: non futurus: hoc & Matthæus
 significat dicens: post me uenit uir: cuius genera-
 ratio: non ex Maria: sed ex aduentu secundum præ-
 dicationem. Nam si de generatione dixisset: non
 præsentis sed præteriti usus esset tempore. Na-
 tus namq; erat Christus: quum ita locutus est Io-
 annes. Quid autē significat: (ante me factus est)
 Clarior videlicet ac honorabilior. Nolite enim
 inquit: & si prior uenerim ad prædicandum: ideo
 me illo maiorem arbitrari &c. Quod his uerbis
 Matthæus ostendit. Non sum (inquit) dignus sol-
 uere eius corrigiam calciamenti. (Et quibusdam
 intermissis.) Sed quum de honore disputetur: nō
 ab re apparentem soluit dubitationem. Etenim
 credibile erat multos dubitasse: qua nam gratia:
 qui posterius uenit: ante factus sit: hoc est honora-
 bilior. Huius igitur quæstionis mox causam af-
 fert: quia prior me erat. Hoc est: prior me erat

IN

(inquit) quibus posterior venerit. Hęc Chriſtoſtom⁹
Primum: ex hac interpretatione patet: Chriſtoſto
mū contēdere vt (venturus eſt) legatur. Deinde: quod
nude & ſimpliciter aperuit ſententiā euangeli
cā: nihil ſublime ſecutus. Poſtremo: quod illud (prior
me erat) non ad dignitatem referat: ſed ad tempus
vel potius ad æternitatem.

Annotatio. LXXX.

Eodem **Q**uia non ſum ego Chriſtus.) Er. Aut vertē
dumerat: omiſſa coniunctiōe &c. Verū ad
huiusmodi minutila ſæpenumero ſciēs ac prudēs
cōniueo ne lectori moueam naſeam. Ed. Quis
tam delicatus erit? Quin reputabit ſecum potius
benignus lector: quanti debeat eſſe interpres hic:
apud totam eccleſiam qui tam pie impartitus eſt
quod potuit.

Annotatio. LXXXI.

Ioan. ij **Q**uid mihi & tibi.) Er. Græce reddit. Nam
latine dicendum erat: quid mihi tecum. Ed.
Bella cōditio interpretis: ſi latine interpretatur:
accuſatur nō explicaffe græca. Si græce reddit: hoc
vitio daſ nō ſatiſfeciffe latinis auribus. A Equior
eſt in interpretem Hieronymus.

Annotatio. LXXXII.

Eodem **Q**uia ipſe noſſet omnes.) Er. (omnia) eſt græ
ce (τὰ πάντα) Ed. In exemplari erasmico eſt
πάντας omnes.

Annotatio. LXXXIII.

Ioā. iij. **N**iſi quis renatus.) Er. γεννηθῆ / id eſt genitus ſi
ue natus fuerit. Ed. Chriſtoſtomus renatus

legit: & interpretatur.

Annotatio. LXXXIII.

Qui est in cælo.) ὁ ὢν ἐν οὐρανῶ. Participium Eodem
 verti poterat per præteritum imperfectum.
 Qui erat in cælo: videlicet priusq̄ descēderet. Ed.
 Et postq̄ descendit: iam versatus in terra: nūquid
 tum etiam erat in cælo? Descēdit quippe verbum
 non locum mutans: sed semper manens in sinu pa-
 tris. At quod dicit: filius hominis qui est in cælo:
 cōmunicatio est idiomatum: id quod notat Chri-
 sostomus.

Annotatio. LXXXV.

Sed ira dei manet.) Eras. μερεῖ / id est manebit. Eodem
 Ed. In exemplari Erasmiaco est μερεῖ manet: &
 magis quadrat: quum eodē loco legatur. Qui nō
 credit: iam condemnatus est.

Annotatio. LXXXVI.

Non enim contunĉ.) Er. Quis vnq̄ dixit cou
 ti &c. Ed. Interpres Chrysostomi: vtiĉ hoc
 verbo: & Hieronymus q̄stioe quinta ad Algasia.

Annotatio. LXXXVII.

Descendit in piscinam.) Er. In piscinam nō
 dest in græcis &c. Ed. Verum quidem est in
 exemplari Erasmiaco non esse: reliquit tamē in la-
 tino. Sed quis tam iniquus: vt suspicari possit: ad-
 diturum fuisse interpretem nostrū: nisi sic habuis-
 set græcus codex: quo vtebatur.

Annotatio. LXXXVIII.

Et quærit in palam esse.) Eras. ἐν παρρησία / id
 est in libertatē esse: hoc est libere & audacter
 loqui. Ed. Hāc interpretationem: sensus ipse nō

patitur. Quæ enim sermonis consequentia? Nemo in occulto quid facit: & quærit ipse in libertatem esse: vel libere & audacter loqui. Volebāt apostolī vt fama de eo spargeretur. Videant (inquiūt) discipulī tuī opera tua. Et consequenter: postq̄ dixerunt: nemo in occulto quid facit: & quærit in palam esse: manifesta (inquiunt) te ipsum mundo. Ita volebant eum palam esse: vt mundo manifesta retur. Quare Chrysostomus dicit hæc verba (in palam esse) vanę glorię suspitionem habere.

Annotatio. LXXXIX.

Eodē. **N**on enim volebat in Iudeam ire. Ita nos legimus. Sic & habet græcū Erasmicum. Sed Chrysostomus legit (Non enim habebat potestatem in Iudæam ambulare.) Quod & declarat. Vnde elicio variã esse exemplaria.

Annotatio. XC.

Eodem **I**am die festo mediante. Er. Vtinam tam sceleratiter: q̄ audacter: interpres expressisset vocem græcam (μεσοσθη) id est mediante. Ceterum latine dicendum erat: (quum dimidium festi peractum esset aut circa medium festi.) Ed. Si reddidisset latine: iam patuisset alteri calumniæ: latine reddidit: sed non reddidit græce. Interpres Chrysostomi legit (mediante.)

Annotatio. XCI.

Eodem **N**ondum erat spiritus datus: quia Iesus nõdũ erat glorificatus. Dicit (datus) nõ haberi in græco: sed græce esse sanctus: Origenes tamen homilia tertia in Ioãnem hæc verba habet. Neq̄ enim venerat super aliquem ipsorum credentium in Iesũ

sum spiritus sanctus: sicut testatur Ioannes: quia Iesus nondum fuerat honorificatus. Chrysostomus (datus) legit & declarat homilia quinquagesima in capitulum septimum Iānis. Sic Hieronymus ad Principiam. Annotatio. XCII.

Pincipium qui & loquor.) Augustinianam Io. viij. interpretationem refellis: ratus nō competere in verbum: absolutam principij appellationem: quum proprietas verbi vt tu dicis: sit esse ab alio. Ed. Hoc quod est esse ab alio: (etiam si proprium sit filio: quod non est: quum sit commune & spiritui sancto) nihil prohibet: quo minus verbū dicatur absolute principium. Alioqui absurdissimū consequetur: q̄ non sit absolute deus: quum fides catholica teneat q̄ sit deus de deo. Qđ si sit deus de deo: & nihilo minus absolute deus: cur non sit similiter principium de principio: & tamen absolute: hoc est simpliciter principium? Sed meministe dixisse: quum de hac re corā disputarem: non esse parem rationem: de appellatione dei: & de appellatione principij: quum alterum scilicet deus: sit absolutum: alterum vero: id est principium sit relatiuū: vt sic innuas vim relatiuam in principio obstare: quo min⁹ cōueniat verbo absolute. Si accipias absolute: vt significet (simpliciter) vis relatiua nihil impedit: vt dicat absolute principium: id est simpliciter: quū nec i alijs relatiōib⁹ impediatur: q̄n dicat de verbo simpliciter. Non negabis puto verbum esse simpliciter dominum: ac creatorem. Sin absolute capias: vt distinguatur contra relatiue: sic nec

pater est principium absolute. Sic etiam nihil dixeris ad hunc locum. Proinde reliquum fuerit: ut negaueris verbum simpliciter esse principium: itaque consequenter: & simpliciter esse deum. Id quod patrum adest. ut dicas alio loco: ut postea indicabimus. Si sic gradus ponemus: ut pater sit simpliciter deus & principium: quia a nullo: filius non simpliciter quia ab alio: id est a patre: iam spiritus sanctus plus aberit adhuc: ut simpliciter sit deus: aut principium quia a duobus est: hoc est: a patre: & filio. Sicque nescio quantum absumus ab heresi Arriana. Aliam fidem inuenio apud sanctos. Chrysostomus capite primo commentariorum in Ioannem. Quum dicit (inquit) euangelista. (Hoc erat in principio apud deum:) suadet ut filium sine principio intelligas. Hæc Chrysostomus. Si sit principium sine principio: certe est absolute principium. Sic & Hieronymus commentarijs in ps. cix. his verbis. Hoc erat in principio apud deum. Pater principium: sed & filius principium. Principium enim non habet principium. Si enim habuerit principium: iam ipsum definit esse principium. Quicquid ergo patridamus: damus & filio. Si enim pater in filio: & filius in patre: & omnia patris: filij sunt: & omnia filij: patris sunt: & principium patris: principium filij est. Hæc Hieronymus. Idem Augustinus contra Maximinum hæreticum. Et Origenes in principio commentariorum in genesim. Et cur facimus tam insignem iniuriam verbo: ut nihil sit absolute: quia omnia habet a patre? quum in creaturis ver-

bi nō tollatur absoluta appellatio naturę qua participat: quum filius nihilominus q̄ pater sit absolute homo. Et verbum si nō sit absolute æternum non est æternum. Quod si sit absolute æternū: est etiam absolute principium. Insuffurrabit forte aliquis patrem esse principium deitatis Esto. Sic dicit Augustinus. Sed quod dicit sane itelligit: etiā si Chrysostom⁹ & Hieronymus ægre hęc locutionem admittant: ne hanc ansam ut cunq̄ præbeant Arrianis. Sed satis sanū est: si sane intelligas. Cæterum caue credas: filio quicq̄ esse commune: cum appellatione huius principij. Nam plane filius hoc modo principium nec simpliciter est nec non simpliciter. Hoc est: pater a nullo est: nec fact⁹: nec creatus: nec genitus: sed a quo est filius: & spiritus sanctus. Hoc est patrem esse principium: ita ut solus sit hoc modo principium. Porro alia est ratio principij: qua & filius & spiritus sanctus sunt vnū principium cum patre: sicut sunt vnus deus cum patre. Et de filio hoc testatur Ioannes in Apocalypsi. Ego sum alpha: & ego sum principium. Ibi græce (τὸ ἀ) ut si tanta sit potestas articuli: desinet esse absolute principium. Quod si in euangelio Ioannis: non patiaris verbum dici principium: cur patris hunc locum stare in Apocalypsi?

Annotatio. XCIII.

Dicis (τὰ π̄ ἀρχῆς) quod vetus æditio interpreta Eodem tur principium: ibi (Principium qui & loquor) aduerbij loco poni p̄ (primo.) (Addis) Deus bonæ: quot verbis hic agit Augustinus: dum persua

dere conatur principium sic accipiendum: quasi dixisset: credite me esse principium. Ed. *Q* Christus se responderit esse principium: habes apud Hieronymum commentarijs in ps. xxxix. ne Augustinus solus hanc culpam ferat.

Annotatio. XCIII.

Eodem *O* Ctauo Ioannis capitulo: dicit Augustinum: quod differens euangelium Ioannis: nullam historiam de adultera: mentionem facere. Quod non est verum: quum commentarijs in Ioannem hunc locum enarret. Quin & de verbis domini in Ioanne. Sed & de vera & falsa poenitentia: hunc locum citat.

Annotatio. XCV.

Eodem *A* Vdientes autem hoc.) Er. Græca dissonant. *Οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ὑπο τῆσ συμφθέσεσ ἐλεγχόμενοι ἐξήρχοντο εἰς καθέτωσ.* At illi cum audissent & a conscientia redarguerentur exierunt singillatim. Ed. Hæc verba græca: καὶ ὑπο τῆσ συμφθέσεσ ἐλεγχόμενοι non habentur in exemplari Erasmi.

Annotatio. XCVI.

Eodem *A* Senioribus.) Er. Addunt hic græci *εἰσ τῶν ἐσχάτων* id est vsq; ad postremos. Ed. Ne hæc verba habentur in exemplari Erasmi.

Annotatio. XCVII.

Eodem *Q* Via patrem eius dicebāt deum.) Er. Sensus autem videtur: non intellexisse Iudæos: quia Iesus de patre loqueretur: quid vocaret patrem. Ed. Ne hic sensus est: nec videri potest: si quis hunc locum bene perpendat. Præmittuntur huic loco: (Multa habeo quæ de vobis loquar & iudicem. sed

qui me misit verax est: & ego quæ audiui ab eo hæc loquor in mundo.) Iam sequitur. (Non cognouerunt quæ patrem eis diceret.) Hoc est non cognouerunt: quæ patrem significaret: quum diceret: (qui misit me.) (& quæ audiui ab eo.) Quare restituendus est locus in contextu. Et pro (quid) Erasmi: restituendum est (quæ.) Chrisostomus in hanc sententiã dicit. Illi vero de patre: haberi sermonem non intellexerunt.

Annotatio. XCVIII.

In honorastis.) Era. ἀτιμάζετε: id est contumelia afficitis. Antiqui habent (in honoratis) consentientibus & græcis. Ed. In exemplari Erasmi co est (ἠτιμάζετε. i. in honorastis) sicuti legit ecclesia.

Annotatio. XCIX.

Peccatores deus non audit.) Eras. Quod hic Ioã. ix. transtulit audit: idem mox vertit exaudit. Ita libuit interpreti ludere in re plus quæ seria. Ed. Qui scisan interpretis secundo loco græce legerit (ἐίπας κούει vel κατακούει. exaudit.) Deuiffes hoc suspicari potius: quæ tam serio reprehendere interpretem: in re nequaquam seria.

Annotatio. C.

Quia non estis ex ouibus meis.) Er. Hic ad Eodẽ. dunt græci (καθὼς ἔειπα ὑμῖν) id est (quæ admodum dixi vobis.) Ed. Græce sic est in exemplari Erasmi: sed latinus contextus non respondet.

Annotatio. CI.

Et non potest solui scriptura.) Eras. Diluci Ioã. x. dius ita reddi poterat. Si illos vocauit deos ad quos sermo dei factus est: & non potest solui

scriptura: vt hic sit interrogatio. Ed. Interrogatio in fine: nulla interposita diastole: accommodatior erit: sicut legit ecclesia. Sic explicat hunc locum Chrysostomus. Nonne scriptum est in lege vestra Ego dixi dii estis: Si illos dixit deos: ad quos sermo dei factus est: quo modo vos dicitis quia blasphemus: quia dixi filius dei sum: Hoc est: si iij q graecis hoc acceperunt: non possunt accusari: si seipsum deos appellant: qui id natura habet: quo modo iure accusari poterit: Hec Chrysostomus. Idem Augustinus sic. Si sermo dei factus est ad homines: vt diceretur dii: ipsum verbum dei: quod est apud deum: quo modo non est deus: Hec Augustinus.

Annotatio. CII.

Ioã. xij **Q**Uum exaltatus fuero: omnia traham &c.)
 Er. (πάπτας omnes.) Ad eum certe modum
 constanter habent exemplaria graeca. Ed. Hieronymus in Osee legit omnia.

Annotatio. CIII.

Io. xiiij **Q**Uod cum petieritis patrem. Er. (patrem) non
 additur in graecis: nec in antiquis exemplaribus. Ed. Chrysostomus legit (patrem) etiam addit (meum) Sed & sermo indicat illic oportere esse (patrem.) Nam sequitur: (vt glorificetur pater in filio:) quod non comode sequeretur: ni praecessisset (quod cum petieritis patrem in nomine meo: hoc faciam.) Si hoc precedat: apte sequitur (vt glorificetur pater in filio.) Etiam secundo loco pronunciat de se: (si quid petieritis in nomine meo: hoc faciam.) (Neque videri debet eadem prorsus esse sententia.)

tia cum priore: at eadem est: si deleatur (patrem)
primo loco.

Annotatio. CIIII.

ET alium paracletum.) Er. At hoc loco com Eodem
modius erat vertere cōsolatorē: ne quis duos
paracletos imaginaretur. Ed. Si quid sit pericu-
li: non effugit: si quis duos cōsolatores dicat. Nā
nullum est discrimen: nisi q̄ alterum verbum græ-
cum est: alterum latinum. At tantum abest: vt ali-
quid sit periculi: vt ex euangelio doceamur alium
paracletum dicere. Et scite Chrysost. ex hoc loco
occasionem arrīpit cōtra Sabellianos. Pudeat in-
quit Sabellianos: & q̄ de spiritu non recte sentiūt
Etenim hoc mirum est: q̄ diuersas e regione hære-
ses vno ictu deiicit. Dicēdo enim (alium) personæ
differentiam: dicēdo (paracletum) substantiæ co-
gnationem monstrat.

Annotatio. CV.

VAdo & venio ad vos.) Era. ὑπάγω ἢ ἔρχομαι Eodem
id est abeo & venturus sum ad vos: hoc est: di-
scedo mox rediturus. Ed. Latina videntur bene
habere: quum vtrumq̄ verbum græce sit præsentis
temporis. Nam licet alibi meminisse te annotasse ἔρ-
χομαι verbum: in præsentī voce: significationem in-
terdum habere futuri: ego tamen puto magis con-
uenire huic loco: vt vtrumq̄ sit præsentis signifi-
cationis. Nam q̄ mox sit rediturus: proprius si-
gnificabit venio: q̄ venturus sum: nisi ἔρχομαι sub
voce p̄sentī: etiā significationē habeat mox futuri

Annotatio. CVI.

Ioā. xv. **M**ittetur foras.) Er. (ἐβλήθη / id est missus est foras: vel potius: eiectus est foras.) Item (& arefcet) (ἐξηράσθη / id est exaruit.) Edo. Chrysostomus legit (mittere & arefcet) & declarat his verbis. **M**ittetur (inquit) foras: neq̄ amplius ab agricola curabitur. Et arefcet: hoc est: si quid habuit a radice: si quam gratiam: amittet: & omni inde auxilio & vita spoliabitur: & tandem in ignem mittetur.

Annotatio. CVII.

Io. xvj. **D**ocebit vos omnem veritatem.) Eras. Græce non est (docebit) sed (ducat ὁδηγήσει) & (in omnem veritatem.) Ed. Chrysostomus legit: docebit vos omnem veritatem: & declarat.

Annotatio. CVIII.

Io. xvij **C**larifica me tu pater apud teipsum claritate.) Er. Verbum clarificandi toties repetitū græce est (glorificare δόξαι) & (claritate: δόξα: id est gloria.) Ed. Hieronymus tantum detulit lectioni antiquorum: vt nec prouocatus hunc locū mutare voluerit: cuius verba subscribo in epistola ad Suniam & Fretelam. Vbi in græco legimus. καὶ ὑπὲρ δόξαζοι: & in latino scribit̄: & nūc clarifica &c. Nolumus mutare: quod ab antiquis legebatur: quia idem sensus erat.

Annotatio. CIX.

Eodem **P**riusq̄ mundus fieret.) Ed. Erasmus in eodem textu reddit: (priusq̄ mundus esset:) & id quod eodem: iuxta græcum suum: quum exemplar Erasmi cū habeat: πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι παρὰ σοι. At Hieronymus commentarijs in Ionam: & alibi sepe le-

git (priusq̄ mundus fieret.) Sic etiā legit interpret
Chrysostomi. Annotatio. CX.

Ascendo ad patrem meum: & patrem vestrum Ioa. xx.
deum meum: & deum vestrum.) Edo. Ibi in
græco ἢ θεός μου καὶ θεός ὑμῶν sine articulo: quum
patrem innuat. Annotatio. CXI.

Dominus meus: & deus meus.) Edo. Græce Io. xxj.
ὁ κυρίως μου καὶ ὁ θεός μου. Ibi cum articulo
ὁ θεός quum de Christo loquatur.
Annotatio. CXII.

Et illa nocte nihil prendiderunt.) Et iterum. Eodem
(Afferte de piscib⁹ quos prendidistis.) Era.
In nōnullis habebat (cœperūt) & (cœpistis.) Græ
ce est ἐπιάσατε & ἐπίασατε. Ed. Hic opus erat addi
(prendiderunt) & (prendidistis) ne quis putet in-
terpretem male reddidisse: id quod proclive erit
nescienti græce. Annotatio. CXIII.

Sic eum volo manere.) Er. Inter vetustiores so- Eodem
lus legisse videtur Augustinus. (Sic eum volo
manere) vir ille quidem (quod negari non potest)
sanctus: integer: acuto præditus ingenio: verū im-
pense credulus: ad hæc: destitit⁹ præsidio linguarū:
sine quibus hæc vt par est: tractari nō quæūt. Is quū
iuuenis ascitus esset ad munus episcopale: ac pene
neophit⁹: id quod fieri vetuit Paul⁹: ne licuit quod quæ-
rere nescire: doctoris locū occupāti. Proinde docēdo
didicit: quod doceret: & scribendo didicit: quod scribe-
ret. Profecit tñ: p̄sertim vbi se cœpit ad Hierony-
mi cōferre emulationē. Nec est insectād⁹ vir tā pi⁹
sibi nō assequē quod affectat: sed tollerādus magis.

A te diuerso non sunt audiendi: qui illum nemini
 non anteponunt: ipsi etiam Hieronymo. Quo sa-
 crarum literarum scientia: tanto fuit inferior: ut
 impudentissimum sit alterum cum altero confere-
 re. Ed. Qui scis Erasme an consuluerit Augusti-
 nus græcos codices: ac (sic) non (si) inuenerit. Quā-
 do dubium non est diuersa: etiam Augustini æta-
 te: fuisse exemplaria: & hodie vsq̄ adeo diuersa: ut se-
 pe sit legere apud Hieronymū: Origenē: & Chris-
 tostomum: quæ in nullis græcis exemplaribus ha-
 beantur. Quod ut vnum locum citem in (bonæ vo-
 luntatis) Lucæ primo: tu ipse confiteris. Quin &
 consentaneum est consultos fuisse ab Augustino
 græcos codices: tum q̄ in (principio tuo) Ioannis
 octauo: dicit principium græce foemini esse ge-
 neris: tum q̄ sepe citat: & interpretatur prout græ-
 ca habent: relicta lectione quam latina habent ex-
 emplaria. Nec puto te hoc de Augustino sentire:
 q̄ penitus ignorauerit græce: q̄q̄ destitutum dicis
 præsidio linguarum: quum ipsum græce scisse teste-
 tur opera eius multa. Sed & ipse testatur se gram-
 maticam græcam didicisse: adhuc puerum: & Ho-
 meri carmina cecinisse: in ludo literario. Inuenio
 etiam: versus aliquot græcos Chrysostomi: ab eo
 versos. Sed & locutiões quas appellat: in veteri te-
 stamento: emendat ad veritatem græcam. Addo
 reddidit. Hæc declarant illū potuisse discernere
 (ἐὰν) ab (ὁὐτως) nec præ inscitia hanc lectionē secus-
 tū. Mirum vero: cur dicas: tam impese credulum.

Quo vno: quem alium inuenias: qui libentius in-
 genio cefferit? Qui prope solus: quod probe tue-
 ri potuisset: ne quod offendiculum daret veritati
 catholicę: sponte sua recantauit. Qui neminē de-
 dignatus est præceptorem: a quo quicquid discere po-
 tuisset. Hieronymū quem illi tanto interuallo an-
 teponis: consuluit. Nec dignus habitus est respō-
 sione. Facilis est coniectura: cur Hieronymus siluit
 Non inuidebat illi eruditionem: sed plane vidit:
 nihil potuisse accuratius dici de ijs rebus de quibus
 consultus est: quā scripsisset ille qui consulebat. Nā
 ne conferam alterum cum altero: quā tu studio ma-
 gis quā iudicio facere videris: quantus esset Augusti-
 nus: facile agnoscunt qui disputationes eius cum
 Hieronymo expendūt. In quibus si nō superior:
 certe nihilo est inferior. Neque vero in vnius Eras-
 mi iudicio ea res sita est: vt suus: vel Hieronymo:
 quem omnes probi colunt: vel Augustino: quem
 nemo sanus cōtemnit: tribuatur locus. Sed quod
 didicis: scribendo ac docendo didicisse: quod scribe-
 ret ac doceret. Hoc ego ne utique illi vitio tribuen-
 dum puto. Quod si vitium sit: cōmune est illi cū
 ceteris. Nam quotusquisque est omnium: qui id non
 facit? Hieronymus: num scribēdo: ac docendo di-
 dicit: quod scriberet ac doceret? Nisi forte tibi pla-
 ceat quorundā hominū precocitas: qui docent &
 scribunt: quā nec scribendo nec docendo didicerūt
 Augustinum ab hac nota eximo. eximo & Hiero-
 nimum. Nec pudet cōfiteri Augustinum (quā tu
 scribis) profecisse: postquā ad Hieronymi emulatio-

nē se cepit cōferre. Nō qđ ab Hieronymo quicq̄
 didicerit: sed quod illa scribendi exercitatione: &
 ad Hieronymum: & ad alios: etiam contra hereti-
 cos instructa disputatione: semp̄ euaserit doctior:
 & in dies se ipse superauerit: vsq̄ illum diem: quo
 hac vita functus est. Atq̄ id illi etiam cum Hie-
 ronymo cōmune. Hoc vero quod obiicis: iuuenē
 adscitum ad munus episcopale: ac neophitum: qđ
 Paulus vetat. Obijce & Ambrosio: adhuc cathes-
 cumino ad eam dignitatē enectō. Qui probe cau-
 sam tuebitur suam: quippe paratus: & instructus:
 q̄ prius hoc fecerit contravercellēs. Erat (audeo
 dicere) in vtroq̄: caniciēs fidei ea quę digna erat
 episcopatu. Dīcis non insectandū: sed tollerandū:
 sicubi non assequitur quod affectat. Sed tu
 tamē insectaris: & ita insectaris: vt minoris facias:
 q̄ vlla hominum opinione hactenus habitus est.
 Ita ingenium tribuis: vt eruditionem adimas. Ita
 sanctitatem predicās vt ambitus prope accuses: q̄
 neophitus susceperit episcopatum. Nō affectū
 innuis: qđ affectabat in reliteraria: vt donem non
 affectum quod affectabat: num satis est affectū
 esse quantū nemo pene alius? Sed quantum ipse af-
 fecutus es (venia tua loquor) vt censorem agas tan-
 ti viri: cuius tum sanctitatem: tum eruditionem:
 totus orbis christianus multis iam seculis admira-
 tus est: veneratus est: & prope adorauit? Vellem
 Erasme: & quidē ex corde vellem: vt sicut iam olim
 illum prelegisti patrem cui nomen dares: ita hac
 etate grandior natu factus: grande uū illum imite-

ris. Obsecro per Christi charitatem relegas diligēter: ac iuste expēdas quę scripsisti. Et sicubi more hominum lapsum te inueneris: non pudeat te ad exemplum beatissimi: atq; ad miraculum vsq; eruditissimi patris recantare: vbi male cecinisti. Itaq; videbis quantū ipse egeas censore potius q̄ tanti p̄sertim patris censorem agas.

Annotatio. CXIII.

D Er spūm sanctū p̄cipiēs). Er. Hūc Actoꝝ
 locum quoniā alioqui videbatur ob
 scurior: paulo fusius explicuimus
 ad hunc modum (ad eum vsq; diem
 quo postq̄ impartitus in hoc ipsum
 sp̄ritum sanctum mandasset apostolis quos dele-
 gerat: sursum assumptus est). Edo. Si vetus inter-
 pres sic reddidisset: dixisses nō opus esse periphra-
 si. Quanq̄ certe hęc periphrasis non est: que ex-
 plicat quod nequaq̄ habent græca. Si quidē græ-
 ca ad verbū cum ecclesiastica lectione cōcordant:
 & alium sensum p̄ferunt: q̄ tu explicasti. Et pla-
 ne illa interpretatio (postq̄ impartitus in hoc ip̄m
 sp̄ritum sanctum) ex nullis verbis in græco elici
 potest. Porro illum sensum (quos elegit per sp̄ritū
 sanctum) Paulus in actis confirmat. Quos
 (inquit) sp̄ritus sanctus posuit ep̄scopos regere
 ecclesiam dei. Quod vero refers illud (p̄cipiēs)
 ad mādatū predicandi munus: videtur mihi reiſ-
 ci posse: si quis finem euangelij lucę iungat cum
 exordio actorum. Sic videbit quid sit quod lucas
 dicit: hoc loco p̄ceptū. P̄cepit quippe vt sede-

rent in ciuitate: quoadusq; induerentur virtute ex
 alto: vt habet finis euāgelij luce. At hoc esse quod
 dicit (pręcipiens) ordo rei: & consequentia sermo-
 nis declarant: quādo inde orditur acta: vnde finis
 uit euangelium. Quin & ipse Lucas: seu sui inter-
 pres recēdens in hoc capite finem superioris libri
 subinfert. Et conuēscēs pręcepit a Hierosolymis
 ne discederent. At de mandato apostolis prędi-
 candi munere a Christo: post resurrectionem Lu-
 cas videtur nihil referre. Sed neca primo die: quo
 multis apparuit in Hierusalem: vsq; ad vltimum
 diem quo assumptus est: quicq; narrat Lucas: vt te-
 statur Augustinus de concordia euangelistarum
 his verbis. Lucas autem (prętermisiss omnib⁹ que
 per quadraginta dies agi ab illo cum discipulis po-
 tuerunt). illi primo diei resurrectionis eius: quan-
 do in Hierusalem pluribus apparuit: coniungit
 facile nouissimum diem: quo ascendit in coelum.
 Hęc Augustinus. Quum mandatum esset prędi-
 candi munus apostolis nouissimo sermone: quem
 habuit cum apostolis suis. Id quod idem videtur
 colligere Augustinus ex verbis marci. Nouissime
 autem recumbentibus illis vndecim apparuit &
 exprobrauit incrudelitatem eorum: & duriciam
 cordis: quia his qui viderant eum surrexisse: non
 crediderunt. Et dixit eis. Euntes in mundum vni-
 uersum prędicare euangelium omni creature.

Annotatio. CXV.

Eodem **E**T conuēscens pręcepit.) Eras. Quisquis vel
 mediocriter attenderit: facile coniectabit ab

interprete scriptum fuisse (conuersans) non (con-
 uescens). Id famelicus opinor quispiā nihil nisi
 cibum somnians: vertit in conuescens: quod in huma-
 num putaret Christum suos relinquere: nisi prius
 habita cum illis compotati uincula: quem admodum
 hodie vulgus nostratum facit. Edo. Hunc locum
 bene habere duo videntur comprobare. Alterum
 quod συναλιζόμενος (quod verbum fateris in quibus-
 dam exemplaribus haberi) non solum cohabitare
 sed & conuesci significat. Si Aleandrino lexico
 credimus. Alterum quod euangelium monet conue-
 scentem Christum hoc apostolis mandasse: ex
 Hierosolymis ne discederent &c. Lucae ultimo.
 Christus postquam vidit apostolos turbatos: ac dubi-
 tasse an vere resurrexisset: habetis (inquit) hic ali-
 quid quod manducetur? At illi obtulerunt ei par-
 tem piscis assi: & fauam mellis. Et quum mandu-
 casset corameis sumens reliquias dedit eis &c. Sic
 etiam legit Hieronymus. q. vii. ad hedibiam. (Et
 conuescens) &c. Imo cur iam adderet (conuersans)
 postquam conuersationem eius cum apostolis multis
 antea verbis declarasset. Nempe premissit. (Vide-
 te manus meas & pedes: & palpite: & sumens reli-
 quias dedit eis) quanquam hoc vltimum miror deesse
 exemplari tuo graeco. Ista satis preferunt Christum cum
 eis conuersatum: nec nuncio: nec literis usum: ut
 non sit necesse sequi (& conuersatus precepit).

Annotatio. CXVI.

Liceat audenter dicere). Eras. παράσκευασ libere)
 Edo. Ego puto hoc loco potius conuenire Act. ij.

palam: si verbum græcum pateretur: quum nunc
 declaret prophetiam, quasi dicat. liceat mihi apud
 vos exponere: quid his verbis ppheta David se n-
 ferit: vt clare intelligatis.

Annotatio. CXVII.

Actoz
 iij. **M**oses quidem dixit.) Dicitur græce addi (ad pa-
 tres) & quidem verum est: sed latinum non re-
 spondet. Annotatio. CXVIII.

Actoz
 iij. **A**Duersus puerum tuum Iesum.) Er. Stoma-
 chatur hoc loco Valla: q̄ Iesu filio dei: serui no-
 mē attribuerit interpres: q̄q̄ & puer apud latinos
 filium significat: sed infrequēter: seruum frequen-
 tius: frequentissime: ætatis primæ hominem. At
 Christus quum salutem afferret: puer nō erat. Et
 serui appellatio in hunc non cōuenit: etiam si obe-
 diuit: & subditus fuit patri: iuxta assumptum ho-
 minem: sed vt filius: non seruus. Proinde vertēdū
 erat hic ^{ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ} filium: non puerum. Ed. Nil mir-
 rum: q̄ stomachatur Valla: quippe homo rhetori-
 cus: non theologus. At mirum est: te in hanc par-
 tem inclinari: qui toties legis Christum in Esaiā
 seruum appellatum: in his locis: in quibus alio de-
 torqueri non potest: nisi vt ad Christum referatur
 Quod & monet Hieronymus in commentarijs:
 non semel. Et vt res clarior sit: affero huc testimo-
 nia ipsa ex Esaiā. xli. ca. Seruus meus es tu: & ele-
 gi te. xli. ca. Ecce seruus meus suscitabo eū. xli. ca.
 Vocauit te nomine tuo: seruus meus es tu. xlix.
 ca. Parū est vt sis mihi seruus ad suscitādas tribus
 Israel &c. Quæ omnia de Christo dicunt. Addit

Hieronymus nō solum seruum: sed & vermem: & germinatū de terra: ac creaturam appellari. Nec id verum est: quod Christus puer non erat: quum afferret salutem. Et miror excidisse tibi illud Esaiæ. Sume tibi librum grādem: & scribe in eo stylo hominis: velociter spolia detrahe: cito prædare. Et postea. Voca nomen eius: accelera: spolia detrahet festina prædari. Addit causam propheta huius nomenclaturæ (festina prædari.) Quia antequam sciat puer vocare patrem: & matrem: auferetur fortitudo Damasci: & spolia Samariæ &c. Nec obstitit pueritia: quo minus afferret salutem: quum idem adhuc in utero matris suæ vir esset: dicente Hieremia Nouum creabit dominus super terram: scemina circundabit virum. Et quid est: quod quod primum nato domino: cecinerunt angeli. Gloria in excelsis deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis? Et quod iterum quod Simeon: suscepto in vlnas puero dixit. Nunc dimittis seruum tuum domine: secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Annotatio. CXIX.

Non cessat loqui verba.) Erasmus. ῥήματα Actoꝝ
vj.
βλάσφημα / id est verba blasphema: siue maledica. Quod opinor (blasphema) additū. Quorsum enim opus: quum sequatur: aduersus locum sanctum. Edouardus. Nec nostrā æditio (blasphema) habet. Sed nec Erasmus posuit in latino: etiam si habent græca e regione. Quorsum non probatur mihi ea ratio (quorsum opus)

tū q̄ eadem ratione: etiam idem verbum aliquanto superius: eodem capite dempseris: vbi dicitur: (verba blasphemie in Mosem: & i deū:) vbi nihilo minus præcedit (blasphemie) licet sequat̄ in Moysem & in deum: tum q̄ non tantūdem profus sit: loqui verba blasphema aduersus locum sanctum: & loqui aduersus locum sanctum: quum hoc postremum possit esse citra verborum blasphemiam.

Annotatio. CXX.

Actoz̄
viiij.

ERasmus ait (Si credis) vsq̄ ad hunc locum (Et iussit stare currum) non reperiri in græco codice. Ed. Ex hoc loco & multis alijs liquet: multa esse in nostris latinis codicibus: quæ in græcis ijs exemplaribus quæ hodie habentur: non inueniuntur. At nemo est tam iniquus in interpretē: vt eū putet voluisse: latinavertere: quæ non inuenit græca. Quid ergo ad hæc exemplaria cōfugimus: quæ corrumpere possunt emēdatos libros: corruptos emendare non possunt? Nī inueniatur aliud legisse: q̄ nostri codices habēt: Hieronymus: aut vnus aliquis ex veteribus græcis his exemplaribus: nequaquam innitendum puto.

Annotatio. CXXI.

Actoz̄
ix.

DURUM est tibi.) Erasmus. In græcis codicibus: id non additur hoc loco: quum mox sequatur: (surge) sed aliquanto inferius: quum narratur hæc res. Edouardus. Græcum Erasmi habet hoc loco. Sed & latinum. Σκληρόν σοι πρὸς κέρτεα λακτίζην. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens: ac stupens dixit. Do

mine quid me vis facere. Et dominus ad eum. Surge & ingredere ciuitatē: & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Oportere vero hoc loco ponit confirmat ipsa Pauli narratio: actoz. xxvi. Quo loco narrat quid sibi acciderit in via: sic. Quum cecidissemus in terram: audiui vocem loquentem mihi hebraica lingua. Saule Saule quid me persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare Sic admissim quadrat narratio luce cum narratione Pauli. Qd̄ si præterisset hæc verba non plene narraffet verba dei ad Paulum

Annotatio. CXXII.

Quomodo vnxit eum). Er. Apostoli gręcitate Actoz
tem suam non e' demosthenis orationibus: .x.
sed e vulgi colloquio didicerunt. Edo. Imo nec e
vulgi colloquio: sed a spiritu sancto edocti: qui se-
dit supra singulos eorum: & eis dedit linguas dis-
partitas: ita vt in virtute multa: euangelizarent
Christi paraclesis ad apostolos erat. Non vos
estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui lo-
quitur in vobis. Quod si spiritus loquebatur: nis-
hilerat quod desiderari potuit ad gratiam. Con-
summata erat locutio: quam ille spiritus inspira-
bat. Quid erat quod licaonij tantopere mirarentur
in Paulo & Barnaba audiētes eos loquētes licaonice:
nisi qd̄ ex spiritu sancto consummate loquerentur?
Nam loqui licaonice hoc erat illis commune cum ceteris:
qui licaoniam frequentabant. Quum vero spiritus gratiam
adderet loquelę & venustatē: venustatē spūs (inquā) deos putabāt li-

caonij qui loquerentur: Et quid aliud pollicetur dominus per Ioel? Effundā inquit de spiritu meo Effusio largitatem: ac veluti quandam exuberantiam designat. Idem sonat quod dominus pollicetur. Baptizabimini (inquit) spiritu sancto &c. R. Eras. Hunc locum annotarat & dorpius. Non constat an omnium linguis locuti sunt apostoli. Probabilius est sua lingua loquentes; ab omnibus fuisse intellectos. Nec id sepius quam initio factum legimus. Quod si volumus eos hanc graecitatem a spiritu sancto nactos: cuius opera perfectissima sunt: cur in ea lingua balbutiunt apostoli: sic graece loquentes: ut non nisi ab hebraeis possint intelligi? Cur Origenes toties queritur de vicij sermonis in Paulo? Cur Hieronymus toties fatetur Paulum non calluisse graece? Cur Petro scribenti addit interpretem? Imo verisimile est palestinos plerumque etiam graece scisse. Nam cilicia tota graeco sermone utebatur. Fuit hoc consilij diuini ut apostoli in condito essent sermone: ne quid ex ipsius gloria sibi vendicaret humana eloquentia. Quam obrem puto me nulla contumelia apostolorum arbitrari illos graece nescisse. Ed. Annotarat (inquit) hunc locum & dorpius. Gaudeo de accessu alterius testis praesertim tam docti: ne solus sapere videar. Vellem & quaecumque alia annotaui: doctorum etiam testimonio confirmari. Nam non tantum mihi tribuo: quin iudicio labi possim: quippe qui agnoscam: quae sit mihi curta suppellex. Nec tantum estimo mea: ut illibenter subiturus sim aliorum censuram.

ram. Sed ad rem. Probabilius dicis: sua lingua loquentes apostolos ab omnibus fuisse intellectos: quod omnium linguis locutos. Nescio quid sit probabilius: quum quod dicis nullum habeat fundamentum: unde confirmes ex sacris literis. At diuersis linguis locutos: aperte testatur scriptura. Nam apostolus affirmat eos accepisse genera linguarum. Lucas dicit. A paruerunt illis dispartite lingue: & coeperunt loqui alijs linguis. Audis locutos alijs linguis: non sua lingua loquentes: ab hominibus diuersę lingue fuisse intellectos. Hieronymus. questione nona ad hebibiam videtur dicere: non omnibus linguis singulos locutos: sed accepisse genera linguarum: ut tunc agnosceretur qui apostolorum quibus deberent gentibus nunciare: Hęc sunt verba Hieronymi. Et consequenter apud eundem. Denique apostolus Paulus qui de Hierusalem usque ad Illiricum predicauit: & inde per Romam ad Hispaniam ire festinauit: gratias egit deo: quod cunctis apostolis magis linguis loquatur. Idem adhuc apertius. Acceperunt diuersitatem linguarum omnium gentium: ut annuntiari Christum: nullo indigerent interprete. Comprobat hoc ex verbo christi. Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex his verbis Hieronymi discis: vel omnium: vel earum saltem gentium accepisse linguas apostolos: quibus essent predicaturi. Si sic fuisset ut tu dicis: plane erat memorabile miraculum dignum quod aperte

describeretur. Nec credo omissurum fuisse Lucam
 qui tam diligenter res apostolicas scripsit. Nam
 magnus erat accessus ad miraculum linguarum: si
 hic erat modus: quum mirabilius sit vno ideos
 mate loquentem ab omnibus intelligi: quã omni-
 bus linguis loqui. Et quis (credis) fuisset tumultus:
 quę concertatio audientium: dum sua singule
 gentes lingua loqui apostolos contenderent: Par-
 thi si dixissent: nostra lingua loquuntur: repu-
 gnasset medi: imo nostra. Sed nec vestra dixissent
 elamite. Et lingue datę in symbolum vnitatis fu-
 sent incitamentũ cõtentionis. Et aliqui dixissent
 Miramur quid sit. Nam ipsi hebraica verba lo-
 quuntur: & tamen singuli nostras linguas intelli-
 gimus. Etiam si apostoli aliud in se non habebant
 argumentũ doni linguarũ: nisi quod intelligebatur
 à diuerse lingue hominibus: tũ opus fuisset: quo-
 ties concionarentur ad plebem diuerse lingue: scilicet
 scitarian intelligerēt: quũ spiritus prophetarũ nõ
 semper prophetis adsit: vt patet de Helizeo: & de
 viro dei misso contra samariã. Cæterũ quid hic ve-
 rum sit: non magnipendo. Augustinus omnibus
 linguis locutos affirmat. Sic audistis (inqt) miracu-
 lũ. Omnes qui aderant vnam linguam didicerũt.
 Venit spũs sc̃tus. Impleti sunt. Cœperũt loqui va-
 rijs linguis omniũ gentiũ quas nõ nouerãt nec di-
 dicerãt: & tũ hoc erat signũ. Qui cũq; accipiebat
 spiritũ sanctum linguis oim gẽtiũ loquebat: non
 solũ illi centum viginti. Hęc Augustinus. Addis
 (nec id sept̃ quã initio factũ legim̃.) Legis in orbẽ

terrarum exisse sonum eorum. Id quo pacto fie-
 bat. nisi linguis loquerentur? Legis Paulum vsq;
 trigessimū & eo amplius annum: post Christū pas-
 sum linguis gloriari: & earū fiducia: multis orbis
 partibus peragratis: etiam Romanos adijisse lares:
 Sed nihil attigimus de propria huic loco disputa-
 tione: de gręcite apostolorum. Nō qua parte tu-
 putas: metior consummatam locutionem aposto-
 lorum. Non illā vendico apostolis secularem elo-
 quentiam: ne verbi virtus. sapientię humanę ascri-
 beretur. Dicit enim mihi Paulus. Non in doctis
 humanę sapientię verbis: sed in ostensione spiritus
 & virtutis. Secundum hanc ostensionem spiritus
 & virtutis: metior sermonis venustatē: ac gratiam
 in apostolis. Id quę plane verba mea indicant: (spi-
 ritus inquā) & iterum (quę ex spiritu cōsummate lo-
 querētur.) Nec id oppugno: quod forte ex gręco-
 rum consuetudine: gręcum idioma didicerūt: sed
 ea parte te dissentio: quod vitiū sermonis nōtas
 in apostolicis literis: quasi oportuerat eos alio mo-
 do loqui: quę docuerit ille spiritus: quasi pōdus po-
 tuerit addere verbis spiritus: obseruata sermonis
 proprietas. Debes potius: quoties incidit talis lo-
 cus: mirari in tā simplici sermōe: & pene barbaro:
 tantā sublimitatē & maiestātē subesse: spiritus (in-
 quā.) Nā si aliquoties dissidet sermo a decretis lin-
 guę: nō statim id vitio tribuendū: sed magis ad dei
 gloriā vertēdū: quę stulta mūdus elegit: vt cōfundat sā-
 piētes: & ifirma: vt cōfundat fortia: quę hūili & ppe-
 rusticano sermōe. sapiētū sæculi. colla subiugauit

Quare caue dicas. Sic fuisset loquēdū græce. Nā paulo satis est: & si sit imperitus sermone: vt non sit imperitus sciētia: faceſſant sermonum decreta. Spiritualis sit oportet: qui profūda dei sit iudicaturus. Nam spiritus hęc verba sunt: non sunt hominum verba: vt dicit Petrus. Sed respondebis. nihil hęc cōtra te: qui idem dicas. In hoc dissentimus. Tu sermonem a decretis lingue exorbitācē vitij notas: ego nihil vitij patior dici: in opere dei. At sermo apostolicus opus dei est: quem qualiscūq; sit veneror prę maiestate.

Annotatio. CXXIII.

Quatuor initijs.) Eras. Gręci legunt (Quatuor initijs alligatum ac demissum a cœlo.) Edouardus. Verum est: sed ita non interpretaris. Etiam in gręcis est (reptilia) sed non habes in textu latino.

Actoz
x.

Annotatio. CXXIII.

Saluatorem Iesum.) Er. (Iesum) nō addit apud gręcos in nonnullis exemplaribus: sed tantum saluatorem. Et fortasse nondum erat tempus explicandi nominis. Ed. Tempus fuisse explicandi nominis: vel hoc probat: q̄ Petrus a principib; sacerdotum prohibitus: ne in hoc nomine loqueretur: & doceret: responderit. Si iustum est in conspectu dei: vos potius audire: q̄ deū: iudicate. Nō enim possumus quę vidimus: & audiuius: non loqui. Sed & quum postea apostoli educerentur de carcere: commoniti erant ab angelo. Ite & stantes loquimini in templo plebi omnia verba hęc.

Actoz
xiiij.

Sequitur. Ibant apostoli a conspectu concilij gaudentes: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Sed & hoc loco: quid magis conueniebat q̄ hoc nomen exprimi: presertim ab eo qui electus erat: vt illud propagaret. Vas (inquit dominus) electionis est mihi iste: vt portet nomen meum: coram gentibus & regibus: & filiis Israel. Preterea Pauli erat institutum: hoc sermone declarare Iesum saluatorem: non vage ac incerte quemuis saluatorem: alioqui nihil contra Iudeos diceret. Nam & saluatorem ipsi expectant: Quare in quibus exemplaribus non est: addendum puto. Respons. Erasmi. Scis Origenem alii quot locis hoc eleganter docuisse: apostolos de Christo initio quedam tacuisse: pro captu auditorum. Nec dico non nominandum Iesum: sed in hoc sermone apud rudem fortasse populum: non fuisse tempus proferendi nominis: donec preparatiores: doctrinam efficacius acciperent. Exemplaria quibus utitur: nunc non adsunt. Et in consensu quod adest: (Iesus) non additur. Nec tamen hoc confirmo: sed addo fortasse. Edouar. Scio Origenem & alios annotare: aliquoties ex verbis euangelij: monitos apostolos: ne passuri ad huc Christi deitatem diuulgarent: donec resurrectionis gloria: sua ipse Christus diuinitatem contestaret: ac comprobaret. Postea vero quod resurrexisset Christus: nusquam lego prohibitos: vt Iesum saluatorem predicarent. Nec si id diceret Origenes: illi crederem: quum aliud me doceat scriptura: missos scilicet

Rñsio
Erasmi

Confu
tatio.

vt in hoc noīe p̄dicarēt: & hoc nomīne virtutes
 facerent. Quid est: Ite: p̄dicare euangeliū omni
 creaturę: Nūqd ite p̄pagate nomē meū apud oēs
 gētes: nisi aliud q̄s finxerit euāgeliū q̄ Christum
 Iesum p̄dicare. Erant forte mysteria aliquot: in
 intīmis penetralibus fidei: quę non conueniebat
 ab initio statim rudibus adhuc spargi: p̄sertim
 his: quorum animi iam diu superstitiosis ritibus
 aut inutilibus cerimonijs p̄occupabantur. Sed
 nī primum Iesum p̄dicēs: quid superēdificabīs?
 Si quidem fundamentum aliud nemo potest po-
 nere: p̄ter id quod positū est: quod est Christus
 Iesus. Vt donem tibi: decuisse quibusdam claudi
 penetralia: ita nō donabo: decuisse vlli claudi ho-
 stium fidei: Christum: imo Iesum: quum aliunde
 non sit aditus ad fidem: nisi per illum. Sed placet
 mihi quod non confirmas.

Annotatio. CXXV.

EDuxit Israel saluatorem.) Erasm⁹. ἤγαγε τὸν
 Ἰσραὴλ σωτήριον / id est adduxit Israel salutem.
 Actoz Edouardus. Non est in exemplari Erasimico (σωτη
 xiiij. ριον salutem) sed (σωτῆρα saluatorem:) sicut nostra
 editio habet.

Annotatio. CXXVI.

ERasmus. (Iesum non additur apud grecos
 Eodem in nonnullis exemplaribus.) Edouar. Est
 in exemplari Erasimico. Rationem vero cur non
 debeat addi credo superius explosam: Annota-
 tione. cxxiiij.

Annotatio. CXXVII.

EDo. Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum: Paulus autem & Barnabas literis morabantur). Hęc in græco Erasmi nō habentur: nec in latino cōtextu. Nihil tamen quicquid annotat: vel quod defint græcis: vel quod nostris supersint. Ego nihil dubito græcis deesse. Et inde arripio argumentum non esse græcis his codicibus fidendum.

Annotatio. CXXVIII.

VT quod celeriter). Eras. Vsq̄ adeo ne placet Barnabae loqui: vt hac gratia putemus recedendum a verbis græcis: ne latine loquamur. Si quidem græce (quod celerrime). Ed. Vt auide arripis occasionem: etiam pro re leuicula contra interpretē. Potuisses monere citra hanc contumeliam.

Annotatio. CXXIX.

ERas. περί τῆσ̄ ὁδοῦ. id ē de via siue de via hac.) Nā articulus additus facit: vt certā viam accipiamus. Edo. Sed hoc non permittis interpreti Ioā. primo. In hūc mūdum (εἰς τὸν κόσμον) vbi & addit articulus. quod scio plus quod centies mihi lectum: vbi articulus nihil certum monstrat.

Annotatio. CXXX

NEq̄ scdm̄ consuetudinē ingredi). Eras. Atq̄ ex hoc sane loco Iacobus existimabat Iudæis seruandam esse legem mosaicam. Ed. Non plane hoc existimabat: qui sciebat filium hominis dominum esse: etiam sabbati: qui sciebat noua esse facta omnia: & nouū mandatum se suscepisse: & velum templi scissum: & consummatas esse ipsa Christi

morte ve teres cerimoniaſ: legemq; q̄ iam olim p̄ mittebaſ: datam in cordibus. Proinde non ſeruanda exiſtimabat: ſed ſeruari poſſe infirmis adhuc iudeis: ne ſcandalizarent. Infirmiſſimam hanc permifit libertatē: quo ne viā occluderet volētibus ingredi: neceſſitatē vero nullā impoſuit. Nā ſi iudeus aliquis ſpretis legalibus tanq̄ mortuis: ſe chriſti libertati voluiſſet inſinuare: num fuiſſet repellendus: & non potius obuiſ vlnis excipiendus?

Annotatio. CXXXI.

Actoꝝ
xxij. **E**R. *περὸ ἐξέπιον* id eſt preparauit &c.) Nec hic agit ananias de prædeſtinatione diuina: ſed de ruina & cecitate Pauli: quibus iam agebat: & aggrediebaſ: vt hac occaſione agnoſceret euāgelij fidem. Edo. Quid hoc aliud eſt q̄ prædeſtinare? Quippe hæc media prædeſtinata ſunt: quibus traheretur ad fidē. Nam vt prædeſtinatio æterna eſt ita media ad ſalutem prædeſtinata: in tempore ſunt etiam prædeſtinata. Id quod ſciunt neoterici. *Septimiam* (inquit dominus per prophetam *Ozee.*) *viās tuas ſpinis. Sepit quotidie. Sed quod prædeſtinauit ſe id facturum: hoc erat ante mundi conſtitutionē.*

Annotatio. CXXXII.

Actoꝝ
xxij. **P**ERcutiat te deus paries dealbate). Edo. Prolixitas annotationis tuę prohibet me: quo minus ſcribam. Quam tamen in multis probo: tamē dum conaris excuſare: videris mihi inurere mendacij notam Paulo: q̄ negauerit ſe ſcire ananiā pontificem eſſe: & tamen pontificem eſſe non poſſe.

tuerit ignorare: vt ipse declaras. Neq; vero hoc est declarare non mentitum: q̄ tyrannum agebat ananias: non pontificem. Nam quantumcunq; tyrannus erat: si tamen pontifex etiam erat: quam indignus: mendacij reus est Paulus. Quum & ille dicat mendacium: si quod verum est: negaueris: etiam si quod dicis verum sit aliqua ratione: sed non ad sensum communem. Inuenio alia ratione Paulum a mendacio esse liberatum. Forte nihil absurdi fuerit: si dicamus Ananiam pontificem non fuisse. Si quidem iam cessauit Pontificatus Mosaicus: postq̄ pontifex secundũ ordinem Melchisedech intrauit semel in sancta: eterna redemptione inuenta.

Annotatio. CXXXIII.

TImuit enim ne forte raperent eũ &c. vsq; (acce Actoꝝ
xxiiij
pturus pecuniam). Edo. Dicis hæc omnia deesse in græcis quæ ipse videris. Et quid nos tantopere confidimus in græcis exemplaribus. Etiã si editio nostra non bñ habet: quomõ emendabit ad codices interdũ mutilos: interdũ plane falsos.

Annotatio. CXXXIII.

Vperueniẽs aut tribun⁹: vsq; (ad te veniet). Ed. Actoꝝ
xxiiij.
SHæc omnia dicis deesse in exemplaribus græcis: nisi quod in vno reperisti ascripta in marginem. Vnde dicis te adiecisse: præsertim quum hic loc⁹ nihil offederit Laurẽtiũ. Ed. Si addi nõ oportuit: periculo tuo: & quidẽ non leui adieceris. Ceterum ipsa loci consequentia satis declarat illic oportere esse: vel hæc ipsa: vel alia eiusmodi verba.

Id quod palam est intuēti. Quomodo enim apte consequetur (a quo) his verbis omissis. Sic habet locus in actis. Inuenimus hunc hominem pestiferum: & concitantem seditionem omnibus iudeis in vniuerso orbe: & auctorem seditionis sectę nazarenorū: qui etiam templum violare conatus est: quem & apprehensum voluimus secundū legem nostram iudicare. Superueniens autem tribunus lysias: cum vi magna eripuit eum de manibus nostris: iubens accusatores eius ad te venire. A quo poteris ipse iudicans: de omnibus istis cognoscere: & de quibus nos accusamus eum. Et hic iterum desideratur fides grecorum codicum.

Annotatio. CXXXV.

Eodem **Q**uidam autem ex asia Iudei). Eras. Nō est absolutus sermo: nisi subaudias aliquid (postea idem). Ego puto e proximo factiēdū quod deest. Nam quum modo dixerat se fuisse purificatum in templo: sed citra tumultum: subiicit. Ceterum quidam asiani Iudei (subaudias) suscitauerunt eum tumultum: non ego. Edo. Minore negocio & quidam aptius sarcies e verbo magis vicino. Precedit enim hunc locum. Et apprehenderunt me clamantes: & dicentes. Tolle inimicum nostrum: iam sequitur. Quidam autē ex asia: quasi diceret. Qui apprehenderunt me (inquam) vt hoc etiam scias: erant ex asia: quos oportuit adesse & accusare &c.

Annotatio. CXXXVI.

Actoz
xxvj. **O**Mnia que apud nos sūt cōsuetudines & questiones). Eras. Ceu theologis fas sit ita loqui

omnia consuetudines & quaestiones.) Ed. Pergis
 adhuc maledicere theologis: quos & sepe veluti cō
 temptim nominas. Quid si male hoc interpretat^r
 est interpres (quisquis is erat): non in hoc male me
 riti sunt theologī. Quid si etiā: aliq sunt ex theo-
 logis: qui doctrinā spiritus studeāt: eloquētię nō
 studeāt: meliorib⁹ occupati: atq; interdū eueniat:
 vt nō satis latine dicāt: qd si prorsus barbare: & cō
 tra grāmaticorū decreta: modo id nō studio faciāt
 sed ignorātia: nū propterea incesses: & nō potius
 dabis veniā. Tales erant illi primi ecclesię patriar-
 che: qui prorsus incūbebant in doctrinā spiritus:
 & ostēsiōnē virtutis: nō in sublimitatē eloquētię
 sęcularis: sed diuinę: vt dij ppe putarenē. Nō pla-
 ne callebāt eloquētiā mūdānā: nec e Demostenis
 orationib⁹: aucupati sunt verba: aut sentētias: sed
 intus ardore spiritus inflāmati: verba mirifica eru-
 ctābāt. Quibus & saxa molliuerāt: & mōtes trās-
 tulerāt: qđ nulla arte potuisset Demosthenes: aut
 si quē aliū mihi nomīes: ex oratorib⁹ sęculi. Quid
 ergo theologis obijcis barbariē: qđ & interpres
 possit hoc loco excusari qđ pcliue sit (oīa) a libra-
 rijs ascriptum esse: pro (omnes.) *Annotatio.*

Benigne triduo habuit.) Er. Miror q tã elegās
 verbū i mētē venerit interpreti. Ed. Nusq̄ eua-
 dit nasū iterpres. Proxiā ānotatiōe barbariē obie-
 cisti. Hic miraris: q tã elegāt dixerit. Vide q̄lis sis
 erasme: hō vnq̄ q; cōposit^r ac parat^r ad male dicēdū
 iterpti. Hęc ānotatio nihil facit ad istitutū tuū: vt
 emendes euāgeliū latinum ad veritatem grācam.

Actozę
 xxviij.

Ro. j.

Bi (Ex resurrectione mortuorum) indicans solum Matthæum de his mortuis narrasse: qui cū Christo surrexerunt: addis: probabile esse: si ea res proprie pertinuisset ad diuinitatem Christi cōprobendam: cæteros euangelistas rē tanti momenti non fuisse omīssuros: præsertim cum nusq̄ fuerint diligentiores: q̄ in resurrectionis argumentis. Edo. In his quæ certa fide tenemus: sicuti de iis quæ scripserūt: vel non scripserunt euangelistæ: quod verum non est: nec ego puto probabile esse. Nam quod probabile est: nō nullam habet rationem: qua defendatur. At vero scripsisse euangelistas: quod non scripserunt: tantum abest: vt defendi debeat: vt plane impium sit defendere. Præsertim cum ecclesia: plenā nobis ac veram euangelistarum narrationem: iam olim tradiderit: vt impium sit vel addere quicq̄: vel adimere. Quod si quisq̄ audebit dicere: probabile esse: hoc scriptum euangelistis: quod euāgelistæ non habent: vel nō esse scriptum euangelistis: qd̄ plane in ipsis euangelijs continetur: quid potest dici apertius: pro hæreticorum decretis: qui euangeliū infestant: Hac ianua aperta: tollēt cristas. Nihil protuleris ex euangelio tam forte: quod ipsi non retorqueant. Quippe clamabunt: probabile esse: non hoc scripsisse euangelistam: sed falso a nobis confictum. Deinde quod dicis probabile

esse: non fuisse omissuros cæteros euangelistas: si ea res proprie pertinisset ad diuinitatem Christi comprobendam. Imo vero nec ea ratio: quæ ad diuinitatem Christi comprobendam hæc narratio pertinet: hoc facit probabile quod dicis: si quis suum cuius euangelistæ titulum dederit. Nam hoc prope peculiare erat aquilæ Ioanni: ut diuinitatem Christi comprobaret. Id quod vidit Ezechiel: quum de eo dicit. Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Et multa video Ioanni dicta: ad diuinitatem Christi comprobendam: quæ cæteri ne quidem attigerunt: quæ nathanaelem sub fico viderit: quæ aquam in vinum mutauerit: quæ cæco nato visum restituerit: quæ in probatica piscina: triginta & octo annos morbo grauatum: liberauerit: quæ Lazarum resuscitauerit. Hæc nulli euangelistæ: præterquam Ioanni dicta sunt. Non tamen (credo) dices probabile esse: hæc non fuisse omissuros: si ita haberent: ut refert Ioannes. Alioquin fiet: ut pene nihil certum sit apud euangelistas: quum non omnes omnia dicant: & quæ dicunt: alio modo dicunt: & si non alio sensu: si quis christiane intelligat. Nam quatuor facies vni.

Annotatio. CXXXVIII.

VT ne dicam iterum: quæ ex Matthæi verbis: horum re Eodem resurrectione videatur: Christi resurrectionem præcessisse. (Et postea.) Neque vero clama me est: Hieronymum: cum hoc complures interpretēs: in hac sententia esse: ut dicant monumeta duntaxat apta fuisse: moriente christo: verum non resurrexisse: nisi post pactam illius resurrectionem. Et facile credimus authoritati: quæ si quis expedit ipsam

IN

Mathæi verba: deprehendet hanc interpretatio-
nem: non nihil esse de tortam. Edo. Superius ali-
quanto hanc sententiam probas: vt dicatur egre-
si de monumentis ipsa Christi morte: sed non ap-
paruisse nisi post resurrectionē. Sic etenim refert
(post resurrectionē) qđ habetur apud Mattheum
(addis) vt quemadmodum Ioannes prædicationis
& passionis Christi: ita hi resurrectionis: *μεσὶ δὲ αὐτοῦ*
id est præcursores fuerint. Sed rogo te. Qui surre-
xerunt: vbinam vsq; Christi resurrectionem fue-
runt: si nusq; apparuerunt? Et quales hi præcurso-
res erant: qui postea apparuerunt: q̄ is quem præ-
ibant? Etiam si præcursores erant: cur in sancta ci-
uitate tantum visi sunt: quo post resurrectionē nō
erat venturus Christus: nisi clanculum: vt se mani-
festaret discipulis: propter metum Iudæorum cō-
gregatis? Proinde ego verius puto: testes fuisse re-
surrectionis: q̄ præcursores. Et sic resurgēte Chri-
sto: resurrexisset: & postea apparuisse in sancta ciui-
tate: vt testes essent resurrectionis Christi: cui cō-
surrexerunt. Id quod dicit Matthæus: & interpre-
tantur & Hieronymus: & alij sancti.

Annotatio. CXXXIX.

Eodem **E**Ra. Illud propius ad rem nostram pertinet.
Paulus quum obiter: & in trāscursu voluerit
asserere diuinitatem: & virtutē Christi: magis de-
bebat ipsius adducere resurrectionem: q̄ aliorum.
Ed. Sed amplius quiddam dixit: & vehementius:
ad diuinitatem Christi comprobendam: ex resur-
rectione mortuorum. Nempe maioris virtutis

iudicium: q̄ generalem fecit resurrectionē: & mortem prorsus destruxit.

Annotatio. CXL.

AVaricia). Eras. Quorsum attinet numerare Eodem
fructus spiritus: quum opera carnis non numerentur. Edo. Virtus in angusto est: vicium late regnat. Vna linea itur ad vitam: infinitis ad mortē. Nec id ignorauit Aristoteles. Sed & dei opa omnia in numero & mensura sunt: quum dyaboli contra extra mensuram sint & numerum.

Annotatio. CXLI.

IN similitudine &c.) Eras. Et hoc videndum est Ad Ro
theologis: ne plus satis oderit pelagium: & peccatum originale nimium libenter amplectantur: ma. v.
siue q̄ in eo libeat arguari: siue quemadmodum astrologi per repositos epicyclos: ita hi per peccatū originale a multis sese difficultatib⁹ expediāt. Nec hoc dixerim q̄ negem esse peccatū originis: sed q̄ nolim vllam vim fieri scripturis diuinis. Quin potius ex ipsa disputationis consequentiā expendamus: quid senserit Paulus: & an consentaneum sit hoc gentibus aperire voluisse. Quod hodie quoq̄ magis creditur: q̄ intelligitur: nimirum communi sensu reclamante. Ed. Viderint hireneus: Cyprianus: Reticius: Olympus: Hylarius: Innocētius: Basiliius ille magnus: Ioannes episcopus: Hieronymus: Ambrosius: Gregorius: quos tantam diuiniloquorū coronam citat Augustinus de peccato originis. Hunc locum apostoli interpretantes in ope qd̄ inscribit contra Iulianū pelagianū: li. j.

Eteiusdem disputationis libri sexti capite secundo
Augustin⁹ Iulianum: & complices: hereseos no-
tat: q̄ apostolicum sermonem alio detorqueant.
De illis (inquit) apostolicis verbis: in quibus im-
pudentia mirabili: imo dementia resistitis funda-
tissime fidei: ubi ait: per vnum hominem peccatū
intrauit &c. frustra sensum alium nouum: atq̄ di-
stortum: & a vero abhorrentē moliris exculpere.
Hęc Augustinus. Neq̄ vero consentaneum est:
profundo rei sensu prohibitum Paulum: quo mie-
nus Romanis hoc aperiret. Quę enim mysteria
his conferri queāt: quę illic proclamat: dei filium
ex Dauid semine natum: mortuum ex mortuis re-
surgentem mortem triumphasse: legem dei ore
populo hebręo datam: nihil illi contulisse: Iacob
deo dilectum: Esau odio habitum: vtrumq̄ pri-
usq̄ natum: & multa quę illi in cerui possent: atten-
to lectori. Et quid est in fide catholica: quod non
abhorreat a sensu communi. Etiam si non diceret
Esaias. Nisi credideritis: non intelligetis. Imo
quid magis conueniebat a Paulo dici: presertim
eo loco: quo sedulo cōmonebat Iudeos & gręcos
omnes egere gratia dei: Quippe q̄ nulla alia ratio-
ne magis egeant: q̄ quod contraxerint a p̄thopla-
sto genitālē maculama qua liberari non possent:
nisi per fidem mediatoris dei: & hominum Chri-
sti Iesu. Hoc est q̄ gratia saluos factos dicit: natu-
ra vero filios ire. Quid magnificētius dici potuit
ad gratię p̄coniū: q̄ q̄ ea sola est: quę in natū nobis
ex parētibus viciū prorsus tollit: & tale viciū

quod solum etiam si aliud non inest: ad inferos pessimum
 dat. Num hoc pertinebat ad eorum salutem: ut sciri-
 rent quod essent a prima natiuitate inutiles: nec vero
 possent digni deo esse: nisi secunda natiuitate re-
 generarentur: Id quod aliquosque tangit Paulus:
 quum dicit. Cōsepulti cum Christo in baptismo.
 Et quum monet: veterem hominem exuendum.
 Quin hoc etiam seruo egit Paulus: ut suam pro-
 fus imbecillitatem: diuinę vero gratię: diuitias: ac
 superabundantiam agnoscerent. Res. Eras. Ho-
 rum sententiam non reijcio. Edo. Hic locus non
 est tam leuis: ut reijci posset. Sed tu videris quod sen-
 tias: quum theologos mones: ne plus satis oderit
 pelagiū (& subinde) ne peccatū originale nimium
 libenter amplectantur: & quum inuis hoc pecca-
 tum originis inuentum esse theologorum: ut sese
 expediā a multis difficultatibus: quemadmodū
 inuētī sunt astrologis epicycli. Et quod postea expē-
 di vis ex disputationis cōsequētia: an hoc senserit
 Paulus: & an consentaneū sit hoc gentibus aperis-
 reuoluisse: hęc verba an non pręferunt te dissen-
 tire ab his theologis: nec quicquid iuuari theologos:
 ut peccatū originis dogmatizent ex Pauli verbis
 hoc loco: et quod vim nolis fieri scripturis sacris.
 Num qui deprecatur quicquid malū: id timet ne inest: vel
 ne immineat. Sed dicis: non hoc dixerim: quod ne-
 gem peccatum originis. Si tenes ecclesiasticum
 dogma de peccato originis: nihil quicquid opus est
 timeas: ne inuētum sit theologorū: quum theo-
 gi ab ecclesia sancta hoc dogma susceperint. Sed

parum abest quin neges peccatum originis: qui hunc gladium eripis ecclesie: quo maxime haec interpretacionem. cui constanter innituntur theologo- gi omnes: etiam veteres: quam eliciunt ex verbis Pauli. Nonne quum prope dicas extortam esse hanc interpretacionem: tot veterum nomina: male notas? Qui vti in annotatione nominatim citavi tam magno consensu rita interpretati sunt: nemine prorsus omnium huic interpretacioni refragante: nisi is pelagianus fuerit. Sed & origines: cuius nomen antea non citavi in hanc sententiam dis- serit ex verbis Pauli in hac epistola. Non reijcio inquis horum sententiam. Plus satis est dissentire etiam si non possis reijcere. Dissentis ab his theo- logis quos mones. Porro hi secuti sunt veteres: quos nominavi: quibuscum ni prorsus sentias: male sentis. Si prorsus sentias: quid opus hac cal- lumnia contra theologos: nescio quos: quum eor- dem simul atramento respargas & veteres. Credo te bene sentire de peccato originis. Sed huc tenet disputatio tua: quod nolis vim fieri scripturis: quasi id timeas. Si id times: non bene sentis de veteribus: & malum suscipis patrocinium: pro pessimis pelagianis. Et vide Erasme an hoc equum sit: ut tu solus sapias contra tot patrum gravissima tes- timonia. Per Christi charitatem obsecro: atque ob- testor te Erasme: ut nolis inferre in ecclesiam san- ctam: hoc novum genus tractandi sacras literas: cum calumnia veterum.

Annotatio. CXLII.

E Ra. (Peruasit.) Ed. Hieronymus commen Eodem
tarijs Origenis in hanc epistolam reddit (per
transijt.) Quin & Origenes mire declarat: dicēs:
nullam syllabam superfluam esse: aut vacuam.

Annotatio. CXLIII.

S In enim vnus d. licto: multi mortui sunt: multo Eodem
Smagis gratia dei: & donum in gratia vnus ho:
minis Iesu Christi: in plures abundauit. Ed. No:
tas in græco non esse (in plures) sed in multos (πολλοι).
Hieronymus tamen (plures) interpretatur:
& Origenes dicit mysterium esse aucti numeri.

Annotatio. CXLIII.

E Ra. Supra modum peccās peccatum καθ' υπερ- Ro. viij.
βολῶν ἀμαρτωλοσ ἀμαρτία: quod ita sonat: qua-
si dicas: scelestum scelus. At nos dilucide potius:
quod vertit (peccans) græcis non participium est:
sed nomen adiectiuum. Ed. Hieronymus legit:
vt fiat supra modum ipsum peccatum peccator: ex
occasione mādati. Addit. Quod autem diximus
(peccatū peccator): malimus vitiū sermonis ad-
mittere: quod sensum Apostoli nō integre exprimere

Annotatio. CXLV.

E T non misericordiam consecutam misericor Ro. ix.
diam consecutam. Er. Id in græcis codicib⁹
non habetur ascriptum. Ed. Origenes legit: & de-
clarat: sicut & ecclīa legit. Annotatio. CXLVI.

Q Vi est in omnibus deus. Ibi. Loquens de cō Eodem
mētarijs Origenis in epistolā ad Romanos:

dicis. Item reperies in his commentarijs: in spera
 de diabolo redimendo &c. Ed. Inuenio hanc opi
 nionē explosam in his commentarijs. Neq̄ puto
 (nisi me fallit memoria) quicq̄ illic esse quod Ori
 geni obijci possit de demonibus redimendis. R.
 Era. Cap. iij. super illud (vt omnis mundus subie
 ctus fiat deo.) licet subodorari tale aliquid fuisse:
 licet interpres correxerit vtcumq̄. Ed. Nullum
 est indicium eius rei eo loco. Legat qui volet. Tan
 tum disputat: an angeli etiam legi naturali sint ob
 noxiij. De demonibus redimēdis nullum prorsus
 verbum. Quin potius: quod pro cōtraria senten
 tia facit: obiter affert sententiam Iudæ: qua confir
 matur nunq̄ esse redimēdos: qui non seruauerūt
 principatum. Vnde elicit & legi naturali fuisse ob
 noxios. Hæc sunt verba Origenis. Nisi hac lege
 tenerentur: nunq̄ de eis diceret scriptura diuina:
 angelos quoq̄ qui non seruauerunt principatum
 suum: sed dereliquerunt propriū domiciliū: deus
 ad iudicium magni dei: æternis vinculis in tartarū
 constrictos: sub caligine reseruauit. (Subdit) Vnde
 constat inesse his legem: qua nō obseruata: pas
 si sunt hæc: quæ scriptura superius testata est. Hæc
 Origenes. Annotatio CXLVII.

Rñsio
 Erasmi
 Confu
 tatio.

Ro. xj.

(In captionem.) Er. Non est accipiēda hoc lo
 co (captio) pro decipula: vnde captiosos dicim⁹:
 sed pro venatu quo capimus feras: θύραυ. Ed. Hie
 ronymus tamen dicit. Potest & captio huius men
 sæ videri: qua dominus eos coepit: quum dixit ad
 eos. Quid vobis videt̄ de Christo: cuius filius est?

Annotatio. CXLVIII.

E Ra. (Post ea verba. Alioquin gratia: iam non Eodem est gratia) defunt in nostris codicibus hæc. (Si vero ex operibus: iam non est gratia: quãdoquã dem opus iam non est opus.) Ed. Origenes nõ habet hæc verba. Puto addita a quo piam græco commentarij vice: quã etiam sunt subobscura.

Annotatio. CXLIX.

D Omino seruietes.) Hieronymus. Scio in Ro. xij. nonnullis latinorum exemplaribus haberi (tempori seruietes) quod mihi videtur incõuenienter insertum: nisi quis forte ita dictum putet & c. apud Hieronymũ: in commentarijs Origenis. Et sic non vsquequaq; damnat. R. Eras. Iam addideram annotationibus meis.

Annotatio. CL.

N Ecessitatibus sanctõrum cõmunicãtes.) Hiero. Eodem legit (vsibus) sed addit. Memini in latinis exemplaribus magis haberi (memorijs sanctõrum) verũ nos nec cõsuetudinẽ turbamus: nec veritati præiudicamus: maxime quum vtrũq; cõueniat ædificationi. Ed. O Hieronymianam modestiam.

Annotatio. CLI.

Q Uæ sit volũtas dei: accepta & pfecta.) Ita eras Eodem mus in cõtextu: iuxta exemplar quo vsus est. At Hieronymus dicit in græco haberi (Quæ sit volũtas dei bona: & bñplacita & pfecta.) In cõtextu habet (Quæ sit volũtas dei: quã bonũ: & bñplacitũ & pfectũ.) Erasmus (bona) nõ habet: & pro (bene placita) habet (accepta.) Annotatio. CLII.

Ro. xiiij **D**Amnationem acquirunt.) Er. ἀψόμεται: id est accipient futuri temporis. Ed. Hieronymus in cōmētarijs Origenicis interpretatur in cōtextu (acquirunt) declarando (conquirunt.)

Annotatio. CLIII.

Roma. xiiij. **A**ssumite. (Er. προσλαμβάνετε: id est vobis adiū agite. Ed. Origenes Hieronymo interprete (assumite) declarando. Annotatio. CLIII.

Eodem **E**T qui non sapit: domino non sapit.) Ed. Hoc quod dicis græce haberi: Origenes non habet. Annotatio. CLV.

Ro. xv. **N**Os firmiores.) Er. Græce: Nos q̄ potētes. Ed. Hieronymus interpretať (firmiores) & Origenes declarando sic legit. R. Er. Sed latine: nō græce. Ed. Nō puto Hieronymū aliud latine legere: q̄ inuenerit græce: virū præsertim ea diligētia: vt nūq̄ non moneat: si vetus edītio a græco disfidet. Hoc satis est illum sic legere: & interpretari: & de varia lectione nihil annotare. Quum Hieronymum toties testeris: indica mihi locum: vbi cetas græce loquentem?

Annotatio. CLVI.

Eodem **S**uscipite inuicem.) Er. Græce: assumite inuicē. Ed. Origenes it̄prete Hieronymo: suscipite declarat.

Annotatio. CLVII.

Eodem **I**n abundantia benedictionis Christi.) Edo. Ex græco addis (euangelij) In abundantia benedictionis euangelij Christi. Origenes (euangelij) non habet.

.j. Ad Corinthios. *unum dicitur*
Annotatio. CLVIII. *in tribus*

Rioris ad Cor. ij. (Quam nemo j. Co. ij
principū.) Era. Non hic demones
sed philosophi oratores & alioq̄ do
cti: qui olim in re publica regna
bāt: intelligūt: authorib⁹ Chryfosto
mo & Vulgario. Edo. Sed his principibus postea
imputat: q̄ Christū occiderūt: quum ex philoso
phis: oratorib⁹: aut doctis: non essent qui in ei⁹ ne
cem cōsenserūt. Et tñ Origenes in Mattheū dicit:
per principes demones significari.

Annotatio. CLIX. *in tribus*

Q̄ Via oculus nō vidit: nec auris audiuit: nec in j. Co. ij
cor hominis ascendit: que preparauit de⁹ his
qui diligūt illū. Ita Origenes Hieronymo inter
prete declarat in Homelia. ix. super numeros. Er.
ascenderunt.

Annotatio. CLX. *in tribus*

L Ignū scenū stipulā). Er. Illud obiter annotā j. Co. ij
dū: q̄ dixit aurū: argētū: & lapides p̄ciosos p̄
tinere ad p̄ios: lignū: scenū: & stipulā ad imp̄ios vt
palā est ex. j. lí. Hieronymi aduersus Iouinianū.
Trib⁹ enī duraturis ī igni: tria opposuit peritura.
Si ignis iciderit: id est exacta exploratio operē de
trimētū patiet: id est dāno afficiet. veniā cōseque
tur vt cūq̄: verū nihil auferet p̄mij. Ed. Si ignē vo
cas exactā explorationē operū: quō p̄ ignē veniā
cōsequēt: q̄ ipij sunt: quos dicis in ligno sceno &
stipula designari: quū exacta exploratio: non illis

peccatū minuat: vt venia donent: sed ea poti⁹ pec-
 catū discernitur quale sit: & qua dignū poena. Sed
 neq; peccator ex eo veniā consequitur: q̄ peccatū
 explorat: sed q̄ deplorat. Et quis nā ille dies dñi est
 qui reuelabit: vt idē Paulus dicit: Nonne ille iudi-
 cij extremus: Conueniūt ergo & dies: & ignis: qui
 eo die scripturis testantibus: futurus est conflogra-
 tionis: quo purgabunt: qui nondū plene purgati
 lignum: scenum: & stipulam superedificauerunt.
 Et mūdi totius facies exuretur. Impios vero quis
 dixerit superedificare: & non poti⁹ amoliri funda-
 mentū: Re. Er. Facta pereunt: non homines. Ed.
 Diu mecū hēsitaui quid sit qđ dicis (facta pereunt
 non homines) Semel atq; iterū recēsi annotatio-
 nem meā: & nihil in ea potui inuenire: cui obuiet
 hęc tua responsio. Nam nec de hominib⁹ pereun-
 tibus: nec de factis: quicq; ibi dictū est. Demū suc-
 currebat: vt hunc locū apud Paulū legerē p̄pensu-
 rus an illiceēt occasio desumpta. Peruenio ad hęc
 verba (vniuscuiusq; op⁹ quale sit ignis p̄babit). Si
 cui⁹ op⁹ māserit: qđ superedificauit: mercedē accipi-
 et. Si cui⁹ opus arserit: detrimētū patiet). Hęc vbi
 lego: hinc scilicet (in q̄) ille scrupus. Nō q̄ agnosce-
 re qđ qđ meę annotatiōi respōsū: sed q̄ huic p̄tneat
 qđ r̄ndisti (fctā ne: an hoies p̄eāt). At tu facta p̄ire
 dicis: nō hoies. Ego vero illa mea ānotatiōe nihil
 qđ dixi: qđ ad hęc disputatiōe detorq̄ri posset.
 Sed quia id placet: paucis excutiam⁹ hunc locum
 ceu impertinētē. Facta p̄ire dicis: non homines
 Quū (p̄ire) dicis: in igni p̄ire sentis: quo exar-

minant facta: alioqui nihil ad hunc locū dicitis: de
 inde: quum facta dicitis: necesse est alterū signifi-
 ces: vel ipsū opus: vel reatum. At in igni illo exa-
 minatorio: perire opus: non dicitis (credo). Quip-
 pe quod iam olim perierit: quum perpetratum est
 Sed nec reatus vnq̄ abolebitur: in his quos notas
 ligno: fœno: & stīpula significari: in his scilicet
 qui ad æterna supplicia damnati sunt. Sed q̄ ho-
 mines dicitis non perire. ego tecum sentio: quos cre-
 do æternum mansuros: siue ad pœnam: siue ad glo-
 riam. Qz si mitigabamus verbum tuum (perire) &
 vtemur verbo apostolico (ardere) (quasi dicas ope-
 ra ardēt: nō hoīes). (Sic enī dicit ap̄ls. Si cui⁹ op⁹
 arserit) &c. expēdam⁹: an hoc possit dīci. Sed ne dī-
 cāt statim repugnāt verba apostolica. Ipse aut̄ sal-
 uuserit: sic tamē quasi per ignem. Ipse (inquit apo-
 stolus) saluus erit per ignē. Hoc ad hominē refert̄
 non ad opus. Id quod ante me annotauit Hiero-
 nymus. siue is quisquis est: haud dubie vir doctus:
 cuius feruntur cōmentarij: in priorem epistolā ad
 Corinthios: sub nomine Hieronymi. Cuius hęc
 verba sunt: Qz autem ait. Si cuius opus arserit: dā-
 no affectus erit. non hic: vt quidā putāt: in ignis
 flāma arsurā sūt opera: sed homines: qui ita opera-
 ti sunt: vt mereant̄ incendio deputari. Si autē ope-
 ra: id est crimina punientur: saluo eo qui perpetra-
 uerat: non erit ei damnum: sed lucrum. Vnde ma-
 nifeste ostendit̄: sicut supra comprehensum est: ho-
 mies eē aurū: argētū: lapides p̄ciosos: lignū: fœnū
 stīpulā. hęc ille. Itaqz si vī hui⁹ verbi (perire) tenes:

nec facta pereūt: nec hoīes. Sin mītiges apostolico tēperamēto: vt loco (pereūt) (ardēt) supponas: nō facta ardēt: sed hoīes. In hāc sentētīā nō nihil scribit Hieronymus. li. ij. contra Iouinianū.

Annotatio. CLXI.

j. Coꝝ. xv. **E**R. Ex græco. Oēs quidē nō dormiē⁹ / sed oēs (imutabimur). Ed. Origenes cōtra celsū legit (oēs qdē resurgem⁹): sed nō oēs imutabimur. Et iā si oēs imutabūt: qd est qd sequit: (& nos imutabimur) quasi se & sui filēs: discerneret a ceteris: Id qd videt dicere Origenes. Hieronym⁹ nobiscū legit: altere sensū citat. R. E. Quid nī discernat viuos a mortuis? Ed. Si nobiscū legeres (nō oēs imutabimur) bñ forte quadraret qd rñdes (qd nī discernat viuos a mortuis?) Sed quū vtq; legas: & nos imutabimur: & etiā oēs immutabimur: nescio quo pacto discernis viuos a mortuis: quū oēs dicis imutandos: Nā si oēs imutabuntur vbi est hoc discrimē.

Annotatio. CLXII.

.ij. Co. ij. **C**Hristi bon⁹ odor sum⁹ deo). Er. Et deū rursum appellat patrē suo more. Quoties eī absolute hoc vtitur verbo: deū patrē intelligit. Ed. Hoc nō ita habere: aliquot loca demōstrāt: q̄ supra citauim⁹. Neq; qd hīc phibet: quo minus referri possit ad deū absolute: id est ad totā trīnitatē. Nā xpī hypostasis duas cōplectit̄ naturas. Et cur nō etiā christo debebāt grās: q; xpī bon⁹ odor erāt: xpō qdē vt deo: q; in xpō triūphauerāt: & deo: & hoīe. Et verbū: nisi sit absolute de⁹: de⁹ nō est. Qz si absolute sit de⁹ quomō p absolutā appellationē dei: sol⁹ pater

intelligit.

Annotatio. CLXIII.

IN faciem.) Era. εἰς τὸ τέλος: id est in finē. Ed. ij. co. iij

IN faciem lego apud Origenē: interprete Hieronymo in Exodū: quo loco hæc verba habet. (Et non sicut Moses ponebat velamen supra faciem suam: vt non intenderent filij Israel in faciem vultus eius.) Hic vides nō solum dicere (in faciē): sed quo magis explicet rem: addere (vultus eius.) Sic etiam habet textus Exodi, vnde sumptus est hic locus. (Viderūt cornutam faciem Mosi: & timuerunt.) Qz̄q̄ (vt ingenue fatear) lego apud Hieronymum: commentarijs in secundam epistolam ad Corinthios (in finem) sed in alium sensum: q̄ ipse ponis. Et subdubito an aliqs nouator: hoc de capite suo apposuerit: quia vidit ita haberi ī quibusdam græcis. Qz̄q̄ in omnibus non ita habere: satis declarat lectio Origenica: quā ceu magis quadram imitari par est. Nec (qd̄ scio) vsq̄ legi (in finē) apud Hieronymum: præterq̄ hoc vno loco: qui ni fallor: nouatus est. Annotatio. CLXIII.

ERa. Et quod euacuatur.) Sonat: quasi dicas: (eius qui euacuatur: vel aboletur:) vt referas ad Mosē: aut absolute: in finem eius rei: quæ euacuatur. Ed. Expende locum hūc in contextu: & statim videbis: quo referri debeat relatiuū (qd̄) Locus sic habet. Habētes igiŕ talē spem: multa fiducia vtimur: & non sicut Moses ponebat velamen super faciem suam: vt non intenderent filij Israel: in faciem eius: quod euacuat. Sed obtusi sunt sensus eorum: quasi diceret. Nos multa libertate vtī-

Eodem

mur in Christo: & non sicut Moses ponebat velamē filijs Israel: sic nobis ponit: sed abolet: quū Iudæorū adhuc sensus sint obtusi. Nos vero oēs: reuelata facie gloriā domini speculātes &c. Domin⁹ autē spiritus est. At vbi spirit⁹ domini: ibi libertas: & nō velamē. Vides hoc relatiuū (quod) referri ad velamē. Et sic refert Hieronym⁹. Sed quod applicas: vt nō intēderēt in finē ei⁹ rei: quæ euacuat: nescio an possit stare. Ego magis puto: velamē cōmonitos esse: vt intēderēt in finē eius rei: quæ euacuat: id est in Christū. Cōmonitos inquā: quod quod gloriosus esset vultus Mosi: tñ velatus erat: & obūbratus: & quæ vera gloria filiæ regis esset abintus. Et propterea: nō illic sistendū: vt vultus Mosi gloriam contēplent: sed penitus introspectiendū: eruendū ex mysterijs: quæ lex & prophete prænūciabant: abolēdam gloriā vultus Mosi: nūq̄ finiendam gloriā eius: quæ a Mose multis sacramētis præsignabat. Gloria vultus Mosi erat: quod in heremo bibebant de petra: sed velata filijs Israel: quia obtusi sunt sensus eorū: at reuelata apostolis: quod bibebant de spiritali cōsequēte se petra. Petra vero (ait reuelata facie Paulus) erat Christus. Hūc sensum videtur mihi confirmare: quod sequit̄. Quū cōuersus autē fuerit ad deū: auferet velamē. Quid est: quū conuersus fuerit ad deū: nisi quū intēderit in finē legis: id est christū: auferet velamen.

Annotatio. CLXV.

Eodem **O**btusi sunt sensus eorum. (Erasmus. Id est ex cæcatis sunt: & (cogitatiōes) potius quā (sensus) Ed. Nostra lectiōe cōtēti sunt: & Hieronymus

in cōmentarijs: & Origenes in Exodū: Hieronymo interprete. Annotatio. CLXVI.

Ocultā dedecoris.) Eras. Aptius (probrī.) ij. Cor. Eodem
Edo. Hieronymus declarat dedecoris. iij.

Annotatio. CLXVII.

Dominū nostrū. Era. (Nostrū) redūdat. Ed. Eodem
Hierony. legit. Annotatio. CLXVIII.

Per Iesum.) Er. (Propt Iesum.) Ed. Hierony- Eodem
mus legit (p Iesum.) Annotatio. CLXIX.

In faciē.) Er. (In facie.) Ed. Sic legit Hier. (ī fa- Eodem
cie) & itēptat: & sic habet ī cōtextu. Ex quo ad-

ducor vt credā & emēdaturū fuisse pxime pcedē
tia loca: si sic habuisset codices Hieronymiani: vt
habēt Erasmi.

Annotatio. CLXX.

Semp mortificationē Iesu Christi.) Era. Gręce Eodem
Sest (dñi Iesu.) Sed obstrepet aliqs: qđ ista faciūt

ad sensum: an sit dñi Iesu: aut Iesu Christi? Primū
arbitror esse nefas ī diuinis literis: si vñ vnū apicē:
sciēs ac volēs mutēs. Ed. Nihil hic mutat Hiero.

qđ tñ facit: quū res monet. Sed laudo: qđ dicis ī di
uinis literis nihil mutandū: ita tñ vt te stringā tua
ipsi lege. Nā quoties: ex eo qđ nimis impēse credis

codicib⁹ tuis gręcis: mutasti loca: aliqđ icertus: an
codices gręci bñ haberēt? Certa snia plerūqđ dam-
nas itēptatē: si aliud iuenias ī tuis gręcis: qđ habet

codex latin⁹: quū itērdū & gręcis: diuersa reperiāt
in diuersis exēplarib⁹: itērdū nullus habeat inter
pres: qđ habēt tua gręca: & tamē incūctāter mutas.

A Equū ē sequaris legē: quā ipse tuleris: ne vox tua
vox Iacob sit: manus autem/manus sint Esau.

Annotatio. CLXXI.

Eodem **H**VMiliamur sed non confundimur.) Er. Hec non habentur in græcis codicibus: nec in lectione Ambrosiana. Ed. Nec apud Hieronymum: vt ita intelligas Hieronymum: & alia fuisse prætermiffurum: quæ superius annotantur: si ita habuiffent exemplaria.

Annotatio. CLXXII.

ij. co. xj **E**dou. Erasmus de Lyrano loquēs: q̄q̄ (inquit) nō est huius instituti discutere quid huiusmodi scriptores senserint: quos constat veterum ignaros literarum: tumultuario studio: hinc atq; hinc cōsarcinatis glossematīs: sacras tulisse literas. Cū antiquis: nobis potius res est. Ed. Et tamen his etiam agenda sunt gratiæ: qui pelles & pilos caprarum: intulerunt in tēplum domini. Quum & hi etiam humiles ac sordidi vt tu putas commentarij: veterum sententijs nitūtur: ac sæpe exactius catholicam veritatem explorant: q̄ qui sibi videntur plus sapere. Annotatio. CLXXIII.

Eodem **I**N falsis fratribus. Er. Sæpius iā admonui: fratres absolute dici omnes Christianos. Quod quidem cognominis: nunc a paucis occupatum est: velut ad illos solos reciderit christianissimus. Ed. At hi mihi videntur hoc nomine laudandi: quum fraternitatem profiteantur: arctiore quodā nodo q̄ habet hęc cōis in Christo fraternitas: etiā fratrum cognomine: ceu pia quadam: & vere christiana ostētatione glorient. Nā sicut nōnullū specimen est veri christiani: christianum se profiteri:

& velle vocari: ita vere fraternitatis argumentum est: pia in fratris cognomine gloriatio. Sed & hi institutū fraternitatis susceperunt: altiore quodā modo: quā qui sæculares appellantur. Quippe vt simul habitent vnanimis in domo: vt idem sentiāt: eadem faciant: omnia sua sibi inuicem communitent. Hæc vero omnia adamussim quadrant ad veram fraternitatis normā: quæ in apostolis primū inchoata est. Ipsi vero viderint: an nomini suo respondeant: vt charitatem fraternitatis diligant.

Annotatio. CLXXIII.

Quinquies quadragenas &c. Er. Ambrosius Eodem dicit præceptum in Deuteronomio: vt plagis triginta nouem emendantur: qui cōmiserūt. Ed. In Deuteronomio sic habetur. Pro mensura peccati: erit & plagarum modus: ita duntaxat: vt quadragenarium numerum non excedant. Sic hebraice נמספר ארבעים יכנו לא יסך In numero quadragenario percutiet eum: non addet. Responso Eras. Accusa Ambrosium. Ed. Ambrosium venior: cuius & auctoritatem libenter suscipio: vt tamē præferam verba sacra. Tu ex Ambrosio profers. Ego profero ex sacris literis. Iam partes tuæ sunt: vt authorem defendas: si quomodo possis. Is si adestet quem citas (nihil dubito) haberet quo se vt cunq; tueretur. Nam & ipse forte inuenio: quod possit pro eo dici: etiam si nulla ratione probari queat citato: ceu vera. Quod facile deprehenditur ex ipso loco: nec ipse repugnās: & plane sic habet hebraicum: vt nos legimus: Certe quū sumperis

Rñsio
Erasmi
Confu
tatio.

tibi hanc anuotandi prouinciam in sacras literas non debuisset tibi imponere citatio Ambrosiana aut quæuis alia. Quum alterum par sit: vt aut non ignores: aut saltem locum quem citas: vel tuo sensu: vel alterius cuiusuis diligenter explores. Supercitas impietas prope est in literis sacris.

Annotatio. CLXXV.

.ij. Co.
xiiij.

AN experimentum queritis). Eras. Non est (an) sed quandoquidem. (Et postea) quorsu opus erat interpreti addere (eius: qui in me loquitur Christus)? Quod primum non est apud graecos: deinde non citra solœcismum accessit orationi. Edo. Hieronymus commentarijs in sophocliam legit nobiscum (An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus). & sepe alibi.

Ad Galathas.

Annotatio. CLXXVI.

Gal. j.

Cui est gloria) Eras. (est) non est in graeco: sed tantum (cui gloria). Edo. Hieronymus in commentarijs legit (Cui est gloria.)

Annotatio. CLXXVII.

Eodem

Modo enim hominibus suademus). Eras. Ex graeco: nunc enim homines suadeo an deum? Edo. Hieronymus nobiscum legit.

Annotatio. CLXXVIII.

Eodem

Nec didici). Eras. Apud graecos non est (didici) sed (doctus sum). Edo. Hieronymus legit (didici).

Annotatio. CLXXIX.

Post annos. xiiij.) Er. Græce (per annos. xiiij.) Gal. ij.
Edo. Hieronymus post & c.

Annotatio. CLXXX.

IN faciem restitit) Ibi dicitis: Petri simulatio: q̄ vi Eodem
debat noxia fore gētib⁹: simulata reprehensione
corrigebat. Et hanc vtriusq; hypocrasim: dispensatio
nē vocat Hieronymus. Quāq; hęc interpretatio nō
pbat Augustino. Et hinc mota est illa magnifica
de mendacio inter illos disputatio: quā hic nullū
sit mendacium: quod oratione committitur: sed
dissimulatio tantū: & simulatio facti. Edo. Num
propterea non est hęc simulatio mendaciū: q̄a nō est
mendacium: quod ore committitur? Quō ergo
mentitus est Ananias ad quē Petr⁹ in actis dicit.
(Anania cur tētavit satanas cor tuū: mētiri spūi
sancto). (Et postea). (Non es hominibus menti-
tus: sed deo): quum nihil legas locutum Ananiā:
sed tantum facto simulasse: nihil sibi relictum de
precio p̄dij. Et quoties legis in prophetis men-
daciū dici: quum nihil subsit veri re ipsa: vel fa-
cto. Hinc Paulus. Coluerunt mendacium. Sed
hinc argumentum sumit mendacij Augustinus
contra Hieronymum: q̄ Paulus dicit Petrum re-
prehensibilem: quum Hieronymus conetur o-
stendere Petrum non fuisse reprehensibilem.
Vnde & necesse est sequi Paulum fuisse menti-
tū: vel saltem dixisse mendacium: si Petrus non
esset reprehensibilis.

Annotatio. CLXXXI.

Eodem **Q**uoniam reprehensibilis). Er. Ex græco quo
 Quoniam reprehensus erat. Edo. Hieronymus
 (Quoniam reprehensibilis erat) legit: etiam in cō
 mentarijs: quum tamen egeat hac interpretatione
 ex græco tuo: contra augustinum. Nam si repre
 hensus sit: non reprehensibilis. Inde dissolui po
 test vnus nodus: quo Hieronymum stringit Au
 gustinus. Et nihil minus credo: q̄ Hieronymum
 fuisse omisurum hanc interpretationem. si illius
 græco respōdisset. Sed nec bene quadrat (quoniā
 reprehensus erat) Restiti illi in faciem: quoniā re
 prehensus erat: quū bene cohæreat: quoniam re
 prehensibilis erat.

Annotatio. CLXXXII.

Ga. iiij **F**actum ex muliere. Eras. natum. Edo. Hie
 ronymus commentarijs ad Gal. legit factum
 Et in Esaia. xlv. declarat.

Ad Ephesios.

Annotatio. CLXXXIII.

Ephe. j

In ipsum. Er. (ἐἰς αὐτόν: idest in sese)
 Quāq̄ potest & ad Christum refer
 ri: sed coacti⁹. Nam per adoptionē
 efficimur fr̄es Iesu xp̄i: nō filij sed fi
 lij dei patris &c. Edo. Nescio an
 (ἐἰς αὐτόν) possit esse in (sese) quum non aspiretur:
 iuxta tuam ipsius annotationem eodem capite.
 Hieronymus in textu habet (in ipsum). In com
 mentarijs legit (in ipso): Sed interpretatur in ipsū
 scilicet Christum. Et quid vetat nos dici filios Ie
 su Christi per adoptionem: quum is deus vnus sit

cum patre: etiam si secundū dispēnationem carnis: frater noster & caro sit. Hoc nō ignorāt neoterici nec id negant veteres. Plane hoc sciuit Hierony. qui sic etiam declarat de filio: commentarijs ad Ephesios. iij.

Annotatio. CLXXXIII.

Que in terra). Eras. Quod additur in græcis codicibus (ἐν αὐτῷ: idest in ipso). Nec apud Ambrosiū reperio: nec apud Hieronymum. Ed. Apud Hieronymum est in contextu: in quo nihil temere ponit: quum non nihil mutarit.

Eodem

Annotatio. CLXXXV.

Alienati a conuersatione Israel). Er. A ciuitate: siue a re publica Israel. Edo. Hieronymus legit in commentarijs (a conuersatione) & declarat.

Ephes.

ij.

Annotatio. CLXXXVI.

Omnis paternitas). Er. πάντων πατριὰ omnis familia: vt indicat & diuus Hieronymus in commentarijs. Edo. Hieronymus in commentarijs beclarat (omnis paternitas) sed & idicat verbo hebraico (אבנא) respōdere verbū græcum πατριὰ. Nec etiam negat: hoc verbum græcum interdum significare paternitatem. Et sic duo loca citat ex libro numerorum.

Annotatio. CLXXXVII.

Eras. Iam quæstiones illę: quas mouet hoc loco diuus Thomas Aquinas (num qua paternitas sit in cœlo: & num omnis paternitas quę est in cœlo & in terris: deriuata sit ab ea paternitate q̄

Eodem

est in diuinis:) q̄ apte pertineant ad hunc locum: viderint theologi: quando quidem vocē: vnde quęstionem omnem elicit: non intellexit. Ed. Eadē opera taxas & Hieronymum: qui hoc loco longa disputatiōe dissertat: quomodo de⁹: paternitatis nomen communicet creaturis: vt hoc indicet: etiā tā sepe repetito vocabulo: nihil abhorrere se: vt dicatur omnis paternitas. Nec Thomas ignorauit vocabulum paternitatis: vnde hanc disputatiōem elicit: etiam si ignorauit: quid huic vocabulo gręce respondeat. Sic oībus theologis gręce nescientibus: os obstruxeris: ne de sacris literis disputēt.

Annotation. CLXXXVIII.

Ephe. v. SACRAMENTUM hoc magnum est &c.) Dicis non Smagnopere colligi ex hoc loco: matrimonium esse sacramentum. Ed. Imo ex hoc loco plane colligi potest: matrimonium esse sacramētū. Quod ipsa verba: si quis iuste expendat: satis pręferunt. Primum pręmittit. Viri diligite vxores: vt Christus ecclesiā. (Deinde) Viri debēt diligere vxores: vt corpora sua. Nemo enim carnem suam odio habuit. (Postea sequitur.) Propter hoc relinquet homo patrem: & matrem suam: & adhærebit vxori: & erunt duo in carne vna. (Subsequenter infert.) Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & ecclesia. Iam rogo te: quod sacramentum innuit: quum dicit: (sacramētum hoc magnum est.) Non (puto) dices: Christi & ecclesię: ne insulsa sit dictio. Sacramentum hoc Christi & ecclesię: magnum est in Christo & ecclesia. Quod ergo di-

cit (sacramentum hoc): non habes quo referas: nisi ad coniunctionem viri & mulieris indissolubilem: ex illis verbis. (Propter hoc relinquet homo patrem: & matrem suam: & adhærebit uxori: & erunt duo in carne vna.) Hunc sensum: explicat Augustinus lib. j. de nuptijs & concupiscentia ad Valerium. Respondebit (inquit) Connubij sacramentum. De me ante peccatum dictum est: in paradiso. Relinquet homo patrem: & matrem: & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne vna. Quod magnum sacramentum dicit Apostolus: in Christo & ecclesia. Quod ergo in Christo & ecclesia est magnum: hoc in singulis quibusque viris: atque vxoribus est minimum: sed tamen coniunctionis inseparabile sacramentum. Hæc Augustinus. Nec abhorret ab hoc sensu Hieronymus: & quem ille sequitur Gregorius Nazanzienus: commentariorum in epistolam ad Ephesios: capitulo quinto. Era. Nec enim in hoc magnum sacramentum est si vir iungatur uxori. Edou. Et hoc inquam sacramentum magnum est: in Christo & ecclesia. Habet enim quiddam pertinens ad integritatem sacramenti: hæc cõiunctio. Quod aperte sentit Leo papa. xxvij. quest. ij. cap. Quum societas. his verbis. Quum societas nuptiarum: ita a principio sit instituta: vt præter coniunctionem sexuum: non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum: non est dubium: illam mulierem non pertinere ad matrimonium: in qua docetur non fuisse nuptiale mysteriũ. Idẽ Augustinus eodẽ loco. c. Nõ est.

Rñsio
Erasmii

Contra
tatio.

Rñsio
Erasmii
Confutatio.

Rñsio Resp. Eras. Non omne mysterium est vnum ex se-
Erasmi ptem sacramentis: & tamen sunt magna mysteria:
 sicut q̄ Aeuā facta fuit de latere Adæ: mysterium
 est: remarcā designās. Præterea Augustinus
 negat magnum esse sacramentum in viro & vxore:
 sed magnum est: quod illa cōiunctio representat.
 Neq̄ tamen necessarium est: vt typus per omnia
 respōdeat: sicut adulterium David cum Bersabee
 sacramentū est synagoge abductæ a Mose: & Chri-
 sto iunctæ: non tamen conueniunt omnia. Postre-
 mo ex nullo veterum doceri potest: matrimonium
 fuisse vnum e septem: quum nec Dionysius cetera
 recensens: hoc commemoret. Et Cyprianus fatet
 minora sacramenta: non a Christo sed a patribus
 instituta. **Ed.** Quod primū dicis: non omne my-
Confu sterium: esse vnum ex septem sacramētis: (deinde)
tatio. q̄ magna sunt mysteria: (postea) q̄ non sit necessa-
 rium: vt typus per omnia respōdeat: in his tecum
 consentio. Sed nihil hæc faciunt ad annotationē
 meam. Neq̄ opus erat: vt huc adduceres hæc: ni-
 hil ad rem facientia. Nam hæctenus certatum nō
 est: an matrimonium sit vnum ex septem sacramē-
 tis. Q̄ id nemo sane negauerit: nī is velit vnus
 contra catholicam ecclesiam pugnare. Quæ & lai-
 cis: & pueris hoc scientibus: matrimoniū ceu vnū
 ex septem sacramētis nullo reclamante: tot iam se-
 culis venerata est. Etiam quando septem fateris: si
 matrimoniū loco pepuleris: in matrimoniij locū
 aliud surroga: & doce nos: q̄ sūt illa septē. Nec q̄
 q̄ pbat qd̄ affers: (ex nullo veterū doceri posse: ma

trimoniū fuisse vnū e septē: quū nec Dionysii⁹ cete-
 ra recensens, hoc cōmemoret). Num p̄pterea nul-
 lus veterum commemorat: q̄ Dionysius non com-
 memorat? Aut num inde necesse est sequi: vt non
 sit vnum e septē: quia Dionysius non recenset?
 Sic etiam penitētie sacramētū de numero deleue-
 ris: de quo nihil quicq̄ mihi videt̄ dicere Dyonis-
 sius: cui nec erat hoc institutū: vt sacramēta & eorū
 numē describeret: sed vt munera illa hierarchica:
 de quibus tam sublimiter philosophatur: etiam
 in ecclesiasticis signis venaretur. Nam nec ea tan-
 tum explorat in his quę p̄prię ecclesię vocantur
 sacramēta: sed etiam in alijs mysterijs: seu sacris ce-
 rimonijs: sicuti de mysterio monasticę p̄fectiōis:
 vt plane videre liceat: hanc esse summam operis: vt
 in vtriusq̄ hierarchicas purgatiōes: illuminatiōes
 & cōsummationes excutiat. Et abunde satisfactū
 qđ in quibusdā inuenerit: quo post cœlestem hie-
 rarchiā: posset & ecclesiasticā statuere. Itaq̄ nihil
 opus erat: vt cætera recenseret: quū de pœnitentia
 nihil disputet: quā si vna cū matrimonio ex autho-
 rabis: quidni alia nobis in eorum locum suffi-
 cias. Augustinus (inquis) negat magnum esse sa-
 cramentum: in viro & vxore: verum est: & quis re-
 pugnat? Sed non negat Augustinus: quin sacra-
 mentum hoc in viro & vxore: sit magnū in Chri-
 sto & ecclesia. Nam coniunctionem Christi & ec-
 lesię non (opinor) dicis sacramentum: quum ea
 prorsus nihil significet: sed p̄signata sit hoc sa-
 cramento coniunctionis viri & mulieris. Quod

nec plenum sacramentum est coniunctionis Christi & ecclesie: nisi accedente copula carnali. Ita tamen: ut & hæc coniunctio citra copulam: magnum sit sacramentum in Christo & ecclesia.

Quod postremo loco dicis. (Cyprianus factetur minora sacramenta non a Christo: sed a patribus instituta). Nescio quo tendit hic sermo: quum nihil sit disputatum: an sacramenta omnia a Christo sint instituta. Nec quicquam obest annotationi meæ: quum matrimonium sacramentum esse possit: etiam si non sit a Christo institutum. Sed quod matrimonium videris ponere inter minora sacramenta: si ad rem que hoc sacramento significatur respicias: indica mihi quod omnium sacramentorum sit maius? quam aliorum rationibus: alia possunt esse maiora: ut dicunt theologi. Etiam si maiora sunt que instituebantur a Christo: & alterum necesse sit (quod non assero): ut omnia sacramenta: vel a Christo: vel a patribus instituta sint: matrimonium de maioribus erit: que a Christo instituebantur: quum a patribus institutum fuisse matrimonium: nusquam legas. Communis fert sententia: nec spernenda: ni melior afferri possit: matrimonium fuisse institutum in paradiso: non solum in officium: sed in sacramentum. Id quod aperte docet Augustinus in libro de nuptiis: & concupiscentiæ: ad Valerium comitem.

Ad Philippenses. ij.

Annotatio. CLXXXIX.

Esse se equalē deo). Eras. τὸ ἴσος ἴσος
 ἰσῶ. id est vt equaliter esset deo. Ed.
 Hieronymus legit (esse se equalē
 deo) commentarijs: & in Abachuc
 tertio. Et in Ionam. ij.

Ad Collossenses.

Annotatio. CXC.

Primo genitus omnīs creaturę). Er. Col. j.

Sensus hic esse potest: qui genitus
 fuit ante omnē creaturam): ne quis
 cum Arrio dei filium faciat creatu-
 ram. Edo. Probe quadrat hic sen-

sus: sed nihil cōtra Arriū. Arrius enī vtrūq; dicit
 alterum sensu: alterū expresse. Nam fatetur Chri-
 stum genitum ante omnem creaturam: quan-
 non secum satis constet: vt patet apud Augu-
 stinum in sermone arrianorum. Et tantūdem
 manet periculi: ex eo quod sequitur (primoge-
 nitus ex mortuis) ne filius dei dicatur mortuus.
 Quod si iuxta communicationem ideomatum:
 filium dei affirmabis mortuum: quid prohibet:
 quo minus eadem regula creaturam dicas? Ar-
 rius tam impius erat in dei filium: vt puram
 creaturam faceret: & diuinitatem illi prorsus
 adimeret: minorem faciens patre: quum deus es-
 se non possit: qui non idem equalis: & consub-
 stantialis sit patri: Arrius tamen & deum volebat
 esse & minorē patre: quę inuicem non constant.
 Nam quū deum dicit esse Christū minorē patre:

sensu implicat creaturam esse. Hanc impietatem
 & blasphemiam in filium dei: adeo execrati sunt
 sancti: præsertim quibus cum Arrianis conflictus
 erat: vt tutum non putarint apud Arrianos: & in-
 firmos in fide: filium dei fateri creaturam. Quãq̃
 alia erat ratio apud eos: qui fortes in fide: & erudi-
 ti: solido cibo vescerent. Sic Augustin⁹ pia quadã
 vafricie contra Arrium declinat ad sabellium: &
 contra sabellium declinat ad arrium: tam semper
 infestus hereticis: vt ne quidem vocabilis voluerit
 cum eis cõmunicare. Sic Hieronymus qui aliquo-
 ties negat christum esse creaturam: multoties cla-
 mat periculum non esse dicere Christum creaturã
 esse: in commentarijs ad ephesios palam. Et in hie-
 remiam: edisserens illa verba prophetę. (Creauit
 dominus nouum super terram). annotat q̃ conce-
 ptus creatio appellatur. Idem in Esaia illa verba
 enarrans. (Ego dominus creauit eum:) non scan-
 dalizabitur (inquit) ad nomen creaturæ: qui illũ
 vermem: ac seruum: ac germinatum legerit esse de
 terra. Sic augustinus Christum dicere creatu-
 ram non abhorruit in sermone domini. Voluit
 (inquit) creatura fieri: qui erat creator. Quãq̃
 etiam: si consequentia loci pateretur: cur non ita
 dicatur primogenitus omnis creature: sicut pri-
 mogenitus ex multis fratribus: vt euangelico sen-
 su omnis creatura homo sit. Quippe q̃ Christus
 hæres sit & prior adierit hereditatem: pandens
 iter: vel ita vt dignitatẽ & p̃eminentiã dicat prioge-
 niturę vocabulũ: vt hoc significet christũ dignio-

rē & excellentiorē omni creatura: sicut & illud ad dignitatis modū refertur. (Ante me factus est: id est maior me est: interpretibus Chrysostomo & Augustino. Et in hunc sensum probe quadrat: quod sequitur: (vt ipse sit primatum habēs.) Quicquid sit: nihil assero. Hoc tātū moneo: nō vsque adeo vitādam carybdim: vt incidamus in scyllam: sed caute inter scopulos nauigandum.

Annotatio. CXCII.

M V **Eodem** in illo creata sunt omnia. Era. Non vi deo: quid ad rem pertineat: vt ideas platonicas huc in medium protrahamus: id quod facit aquinas. quando quidē iuxta sermonis hebraei proprietatem Paulus (in ipso) dixit: pro eo quod est: (per ipsum:) declarat id: quod mox repetēs hanc sententiā: quod hic dixerat (ἐν αὐτῷ: id est in ipso) mutat in (δι' αὐτοῦ: id est per ipsum. Ed. Bis hoc loco habent in ipso) codices latini. Alterum: id est quod secundo loco ponitur: (in ipsum) facis ex græco. Alterū quod primo loco est: græcum sic habet: vt codex latinus habet (in ipso.) Quare hic locus satis fuerit aquinatus: vt ideas non quidē platonicas: sed exemplares illas sempiternas: in sapientia æterna: huc accersiat. Nec id quidem in tempestiue: quē admodum Augustinus: (quod factū est in ipso vita erat) longa disputatione interpretatur. Sed tu dicis (in ipso) dictum pro eo quod est (per ipsum.) Hoc nō probas. Nec satis facit quod affers de proprietate sermonis hebraici: quum non eadem omnibus locis conueniant. Sed nec vulgariū tuus: si Chryso-

stomum imitabitur: hoc in omnibus locis dicitur
 ut (in ipso) dicatur pro (per ipsum.) Quum Chris-
 tostomus commentarijs in Ioannem: omnia hæc
 (ex ipso) (per ipsum) (in ipso:) quæ singula: singu-
 lis personis appropriantur: nihilominus indisci-
 minatim: & de filio: & de alijs personis diuinis: in
 scripturis dici ostendat: ut de filio dicatur: & (in ip-
 so:) & (per ipsum:) & (ex ipso.) Hoc vero annotat
 cōtra hereticos: qui (per ipsum) diminutionē filij
 a patre significare putabant: quum & illud (per ip-
 sum) etiam de patre dici testetur. quod tamen re-
 pugnat personę patris dicis annotatione (omnia
 per ipsum) Ioannis. j. Et Hieronymus commen-
 tarijs in Amos prophetam (omnia per ipsum) ad
 patrem refert. Id quod proprio capitulo in Ioan-
 ne annotavi. Habes & in eodem capitulo: (omnia
 in illo constant:) & in sequenti capitulo de Christo
 dictū (in quo omnes thesauri &c.) Postea (Ex quo
 totum corpus &c.) Sed & hoc loco magis cōuenit
 (in ipso) ne idem bis repetatur: quū sequatur (per
 ipsum.) At repetitur: quod quum primum impli-
 catur: subinde explicatur. Nam si (in ipso) pri-
 mo loco (per ipsum) significet: quid prohibet:
 & primo loco (per ipsum) dici? Quod si dicatur:
 bis dicitur.

Annotatio. CXCII.

Eodem **I** Mago dei inuisibilis.) Era. (Inuisibilis) non re-
 fertur ad imaginem: sed ad deum ἀοράτος: hoc est
 dei: qui videri non potest: qui tamen quodammo-
 do videatur in imagine. Ed. Vt græce ita sit: nihil

tamen absurdi: si ad imaginem referatur: quæ perinde inuisibilis est: atq; is cuius est imago: quû sit candor lucis eternæ: quẽ nemo videt & viuít. Hoc vidit Chrysostomus: & differens hũc locum. (Qui videt me: videt & patrem.) Neq; ego (inquit Chrysostomus: verbis Christi:) neq; pater: videri possumus. Nec opus erat addi (quodammodo) si quidẽ imago videri possit: Nam in imagine visa: expressissime videretur: quû imago sit expressissima: quæ plenissime referat patrem: cuius est imago. Quæ & character appellatur substantiæ patris: quod similitudinis omnimodæ præbeat indicium.

Annotatio. CXCIII.

In ipso complacuit.) Er. (ἐν δόκῳ σερ.) Id si referatur ad patrem: cuius volũtas: ac decretum fuerit: commodior erit interpretatio: q̃ si ad filium. Proinde nos (patri) addidimus de nostro. Edo. Qui ad filium per se referat: credo neminem prorsus esse interpretum. Ad trinitatem omnes quos ego viderim: referunt: & commune trinitatis decretum: in his quæ verbum spectant incarnatum: indicant. Ea; ratione Arrio ansam hanc auferũt ne filium minorem patre putet. Quare mihi bene videtur habere: vt absolute stet. Et miror te ausum esse quicq; addere: quû hoc non sit interpretis officium: sed paraphrastæ: explicare quid tibi videatur: quû locus cõmunis sit: & ad alios sensus: etiã qui magis quadrent. Satius igitur fuerit delere tuum (patri) q̃ de tuo tãtũ capite addere. Nã & si sensus sit catholicus quem facis: non tamen cõmittẽdũ

Eodem

vt quicq̄ addas : quū hoc sit authoritatis plusq̄
apostolicæ. Quā reperio Hieronymum sic fecisse:
sed vbi sensus alioqui p̄pe nullus erat. Nolim ta-
men id sibi sumere Erasmus. Nam sic quiuis do-
ctus addiderit: & nihil stabile erit in sacris literis.
Quin periculum est: ne diuersa ferantur exempla
ria: & schisma fiat: suum quoq̄ tuente exemplar:
vt pertinacia sunt plerūq̄ hominum ingenia.

Annotatio. CXCHII.

Eodem

OMnem plenitudinem diuinitatis.) Er. (diui-
nitatis) apud græcos non lego: nec additur
apud Ambrosium. Et haud scio: an apud vllū om-
nino sit interpretum. Proinde miror vnde vox ea
in quædam exemplaria latinorum irrepserit. Ed.
Vide Erasme: quomodo te p̄cutis gladio tuo. Mi-
raris (diuinitatis) additum: quum nō sit in græco:
nec apud vllum interpretem. Et posterī: quū tuū
(patri) videbunt: quod neq̄ græcum habet: nec vl-
lus interpretatur: mirabuntur abs te additum.

Ad Timotheum.

Annotatio. CXCV.

Prioris
ad Ti-
mothe-
um. j.

Secundum imperium.) Er. (κατ'ἐπι-
ταγήν.) Aptius hic erat (iuxta in-
iunctionem siue delegationem.) Edo.
Interpres Chrysostomi (secundum
imperium) reddit: & ipse Chrysosto-
mus sic interpretatur.

Annotatio. CXCVI.

Eodem

Gratia & misericordia.) Er. Græci non addūt
cōiunctiōs: hoc loco: sed (gratia misericordiæ)

dia pax). Edo. Chrysoſtomus legit (miſericordia
& pax).

Annotatio. CXC VII.

Chrifto Ieſu domino noſtro). Eraſ. Gręcani Eodem
Cci codices iterant domini cognomen (a domi-
no Ieſu Chriſto: qui eſt dominus noſter). Edo.
Chryſoſtomus nobiſcum legit: & nihil addit hoc
loco.

Annotatio. CXC VIII.

In vaniloquium). Eraſ. Nobis cauendum eſt Eodem
Ine ſic ſectemur theologiam: vt in matęologiã
incidamus: de friuolis/nugis: ſine fine digladiã-
tes. Ea potius tractemus: quę nos tranſformet
in Chriſtum: & cęlo dignos reddant. Quorũ
ſumenim attinet decertare: quot modis accipia-
tur peccatum: priuatio dumtaxat ſit: an macula in
heręs animę? Edo. Et ego verius puto hoc ad ma-
tęologiã q̄ ad theologię ptinere: vt dānes hoc ge-
n^o exercitandi: dũ per etatē licet: qđ magno con-
ſenſu multi ſancti probarunt: nemo damnauit:
niſi qui quale eſſet ignorauit. Et nuge tales ſunt:
vt prę harum inſcitia ſint qui ſœde labantur. Et
Auguſtinus quantum in hoc genere verſatus ſit.
cũ decoro tamen: ſciunt qui opera ei⁹ legũt: maxi-
me qđ cōtra hereticos ſic opus foret: qui decretis
philophię: & argutijs innitebant. Qui primũ
malũ poſuerũt: nunq̄ derant aliqua ingenioſa di-
ſputatione cōſtringendi? Sed tu balbutiē hęc hor-
res. Ego malo cũ iſtis balbutire: q̄ cũ eloquētie cã-
ditatis turpiter errare. Bñ hortaris: hoc poti⁹ agãt
theologi: vt oēs horreãt oderintq; peccatũ. Sunt

in vno corpe multa mēbra: quū singulīs sua sūt
 officia: nec tamen vllum corpori est inutile: quod
 suo tantū officio fungatur. Sunt qui hortant̄ po-
 pulum: sunt qui exercent se in disputationibus
 veluti ī palestrico certamine: quo postea pati sūt:
 reddere rationē omni poscētī de fide: etiā heretico
 Neq̄ cuiusvis etatis ē docere ī suggesto pplm. Ha-
 bēt singla mūera suos ānos. Anno. CXCIX.

Eodem

Soli deo Er. *μονῶ σοφῶ θεῶ* Cæterū quū (*σοφῶ*)
 nec ap̄ Hiero. nec ap̄ Amb. nec ap̄ vllū pre-
 terea repio: nō nihil additū suspicor: aduers⁹ arria-
 nos: q̄ solū patrē vere deum esse volebāt. Si q̄ dē &
 heretici nō nihil imutabāt ī literis sacris: quo suū
 tuerentur errorē: ita cōpertū locis aliquot addita
 quēdā ab orthodoxis ad excludēdos: aut refellē-
 dos hereticoꝝ errores: vti locis aliquot idicauim⁹.
 Edo. Quid op⁹ erat hoc loco addi: quū in ep̄la ad
 Ro. c. xvj. ascribatur (solī sapiēti deo). Etiā ex aliis
 hui⁹ loci verbis: taxat arrianos Chrisostom⁹. Ori-
 genes vērō ad patrē refert. Quin obesset poti⁹ veri-
 tati catholice: q̄ p̄cōcinaret: īsiticiū verbulū. Qui
 eī nō essent p̄tinatiores Arriani: si dephēderēt ve-
 ritatē catholicā: p̄ se ipotētē: cōmēticijs copijs ege-
 re? Quid nō oblatrarēt: p̄spiciētes id merū addita
 mētū eē: qd̄ cōtra se: ceu certū oraculū p̄poneret?
 Nō eget hūanis cōmētis: sacra veritas. Hęc nō vi-
 ctoria eēt: sed īpostura: Augustin⁹ mauult priscil-
 lianistas īsanis errorib⁹ adhuc mergi: q̄ v̄l leuiculo
 mēdaciolo liberari. Quid (īqt) mēdacio mēdacia
 p̄seq̄ris? An latrocīnio latrocīnia: sacrilegio sacri-
 legia: adulterio adulteria: sunt p̄seq̄nda &c? Teme

rari⁹ pphanator ē nihilomin⁹: q̄ addit: q̄ q̄ suppri-
 mit: vterq̄ falsari⁹: vterq̄ de spū male merit⁹: quē
 putat suo igēio egere: alioq̄ p se ībecillū. Vt foelix
 est q̄ ex spū bñ elucidat: ita ipi⁹ p̄sus: si ex spū suo
 vel vnū iota addat. Tales notauit ap̄stol⁹. Si q̄s
 euangelizauerit p̄ter q̄ qd̄ euāgelizauim⁹: anathe-
 masit. Tales Ioānes in reuelatiōe. Qui apposue-
 rit ad hęc: appōet ei de⁹ plagas. Facit ergo sibi p̄-
 culū: facit & ecclē. hic nou⁹ verboꝝ cōpaginator:
 sed & facit ip̄is hēreticis: quos dū liberare se putat
 p̄fūd⁹ mergit. R. Er. Loc⁹ i epl̄a ad Ro. multo su-
 ipeccior est q̄ hic. q̄nq̄ dē in multis libris nō habe-
 t: & i qb⁹ habe⁹: habe⁹ diuersis locis. Et in fi. c. xiiij
 (ni fallor) nō coheret: neq̄ cū his q̄ p̄cedūt: neq̄ cū
 his q̄ sequunt⁹: atq̄ in fine epl̄e: non multo magis.
 Vtinā nihil esset additū: aut adēptū: vsq̄ in literis
 sacris: sed id eē factū negari nō potest. Indicat ip̄a
 libroꝝ varietas: etiā fatentib⁹ orthodoxis: vt noli
 te irasci: Hieronim⁹ fate⁹ additū (sine causa). Et cū
 Hereticis disputās sepi⁹ hoc audit: & aliquoties n̄
 repugnat. Vtinā Augus. sic potuisset oē mēdaciū
 ab ecclēia excludere: vt fortit⁹ oppugnat disputatio-
 ne. Certe pl⁹ satis admissū ē. Et tñ ob scādālū i fir-
 moꝝ iā añ hac mutauerā locū. Ed. Qui poti⁹ suspe
 ct⁹ sit tibi liber i quo hic loc⁹ n̄ hētur. Q̄n ab origie
 discis: i putādū hoc marciōi hēretico: qd̄ i qb̄sdā
 libris nō iuenia⁹. Nā is ab hac epl̄a abstulit nō so-
 lū hoc: sed & ab eo loco vbī scriptū est (oē qd̄ nō est
 ex fide & c.) vsq̄ ad finem: cuncta dissecut. Et q̄
 apte coheret in fine epistole docet te Orige-
 nes: qui & totum hunc locum interpretatur. Et

Respō-
sio Eras-
mi.

Confu-
tatio.

quod dicitur (soli sapienti deo) hoc refert ad patrē
ita ut nihil faciat contra Arrianos: sed p̄ eis potius
ut ipsi putāt: Nā hoc vno loco nihil habēt frequē
tius in ore: quo tueant̄ impietatē suam. Inde vidē
tur sibi elicere: solū patrē esse p̄fectū deū: id quod vi
dere licet in disputatiōe Augustini cōtra maximē
nū arrianū. Nullus est locus quo magis gloriant̄:
& p̄pe vident̄ sibi triūphare. Quare si quidē addi
tū sit: pro eis potius additū est: q̄ contra eos. Sed
additū nō esse: quin potius ademptū ab hēreticis
monet Origenes. Sed & gręcus codex in fine ep̄
istolę Iudę (soli sapienti deo) habet. An quicq̄ sit
additū: nihil disputo in p̄sentia. sed hoc tantū mo
neo: quanto cū p̄iculo addit̄: si quid additur. Nā
hanc ansam habent contra nos hēretici: si quid cō
tro eos proferimus: hoc additum est: non est ger
manum. De ^{εἰκῆ} quod dicitis additum: verum quidē
dem est: sed vestris gręcis: non nostris latinis. Sed
& alia gręcis codicibus alibi addita: alibi ademe
pta: nihil dubito. Hoc idicat tam varia lectio ap̄
ip̄os gręcos. Optas ut Augustin⁹ sic potuisset oē
mendaciū ab ecclesia excludere: ut fortiter oppu
gnat disputatiōe. Nō ē hoc augustini: sed dei: nec
istorū temporū: sed illius in quo traditur⁹ est Chri
stus regnū deo & patri. Nā donec hic viuūt: mixta
erit zizanīa cū tritico. Sed hoc debem⁹ Augusti
no: quod tā strēnue officio suo funct⁹ est. Per eū mul
tis p̄tib⁹ labefactatū est regnū mēdacij. Et tñ (iq̄s)
ob scādālū infirmorū iā añ hac mutauerā locū. Sci
licet infirmos putas oēs: q̄ hoc loco offenderēt: Ex

pēde an infirmę sint rōnes quibus te vrgēt: vt hūc locum mutes: & tum demum si sic videatur: infirmos indica: & locum hūc stare iube. Quin potius dic: ne quod offendiculum detur euangelio Christi: muto hunc locum: & nihil decerno addendum aut adimendū sacris literis: infirmus alioqui ipse: nī hoc dicas: & ex animo sentias.

Annotatio. CC.

Soli deo.) Era. *μόνῳ σοφῷ θεῷ*: id est soli sapiēti Eodem deo. vt (soli sapiēti) coniūgas: & (deo) referatur ad omnia. Ad hunc quidem modum legit Chrysostomus: & hunc secutus vulgarij. Edo. Chrysostomus in commentarijs: (sapiēti) non legit: nec interpretatur: cum cętera longo sermone dissertet Et Chrysostomus (soli deo) coniungit: & soli regi sæculorum: & soli immortalī: omnia hæc referens ad patrem: sicut & superius annotauī Origenem commentarijs in epistolam ad Romanos: referre ad patrem.

Annotatio. CCI.

Doctorem.) Er. Hieronymus reprehendit *j. Ti. iij* vulgatam æditionem: quæ habet (docilem:) & vertit (qui docere possit.) Edo. Nullum exemplariorum: quæ ego vidī: habet (docilem.)

Annotatio CCII.

Mulieres similiter pudicas.) Era. Ipse sermo: Eodem nis tenor: palam declarat: eum loqui: de vxoribus episcoporum: ac diaconorum: rectius vertisse vxores: q̄ mulieres: quando quidem græcis est. *γυναῖκας*. Ed. Vocabulum græcum commune est ad vtrumq̄: & ad mulieres: & ad vxores: & Chryso

stomus mulieres interpretatur ministerij dignitate præditas. Ascribā ipsa Chrysostomi verba. Plerique volunt Apostolum hoc simpliciter de muliere præcepisse. sed ita nō est: Quid enim haberet consequentiæ: inter ea quæ de episcopis ac diaconis mentionit: vllam mulierum facere mentionem. Sed de his profecto ait: quæ ministerij dignitate sunt præditæ. Hæc Chrysostom⁹. Sic vides Chrysostomū alia ratione dissoluisse nodū: de consequentiā sermonis: vt nihil sit opus (vxores) interpretari.

Annotatio. CCIII.

Eodem **M**AGNUM est pietatis sacramentum: quod manifestatum est in carne.) Era. Ceterum mea quidem sententiā simplicissima fuerit interpretatio: si quis mysterium intelligat: prædicationem euangelij. Edo. Hæc interpretatio: q̄ male quædret huic loco: mihi videtur facile intellecturus: q̄ locum ipsum expendet. Nam quid est quod dicit euangelium manifestatū in carne: iustificatum in spiritu: apparuisse angelis: assumptum in gloria. Id quo pacto alio detorqueri potest: nisi ad sacramentū verbī incarnati? Nam prædicationē euangelij: sacramētū nescio cur appelles. Præsignata erat multis modis prædicatione euangelij: non ipsa prædicatione sacramentum est. Euangelium in mysterio absconditum erat: sed nunc reuelatum: non carne: sed spiritu. Nihil dissidet sensu nostra æditio: cū interpretatione ex græco tuo. Et quod dicit id offendere Laurentium: q̄ mysterium dicatur assumptum in gloria: non ab re offenditur: si non intel-

ligat: sed offenderetur magis interpretatione tua: si prædicationem euangelij audiret assumptam in gloriam: vnde profecta fuerat. At miraris cur nõ magis offenderit Laurætium: q̄ deus dicatur iustificatus. Nihil est quod offendatur: quum ex scriptura habeat: quid sibi respõdeat: alibi scilicet scriptum: iustificata est sapientia a filijs suis: vel etiam quia legit non est inuentus dolus in ore eius. Hoc pacto liberat se ab hoc scrupulo Chrysostronus: q̄ hanc lectionem sequitur.

Annotatio. CCIII.

IN charitate.) Er. In dilectione: in spiritu: in fi j. Tim. Idem: in puritate. Ed. Chrysostronus (in spiritu) iiii. nec legit: nec interpretatur: sed nobiscum legit (in charitate: in fide: in castitate.)

Annotatio. CCV.

IN laqueum diaboli.) Era. Diaboli non est in j. Ti. vj Igræco. Edou. Chrysostronus in commentarijs legit.

Annotatio. CCVI.

GRatia & misericordia.) Era. In græcis codi ij. Ti. j. Gcibus: absunt coniunctiones: (gratia misericordia pax.) Edou. Chrysostronus legit (misericordia & pax.)

Annotatio. CCVII.

TEMPORA sæcularia. Era. A Eterna. Ed. Chri Eodem Chrysostronus legit & interpretatur (secularia:) & magis videtur quadrare meo iudicio.

Annotatio. CCVIII.

IN quo.) Era. (In quod) nempe euāgelij. Ed. Eodem Chrysostronus legit (in quo.)

Annotatio. CCIX.

ij. Ti. ij. **P**Rophana autem & inaniloquia deuīta.) Era. Dīctū mirum: quo spīritu p̄senserit Paulus & q̄ graphice depinxerit: inextricabiles theologi- starum quæstiones. Ed. Sed id etiam fuerat anno- tandū: q̄ prophana iusserit deuītare: itaq̄ monue- rit illois pedibus in sacrarium non esse irrumpen- dū: nec sic tractandas sacras literas: vt fabulas poe- tarum: opus esse illi summa vitę sanctimonia: sum- ma pietate: ac modestia: qui sacra adeat: multo ma- gis qui ad ita penetret: nō esse cuiusuis aperire mys- teria: sed tantum transformati in deum spīritus.

Annotatio. CCX.

Eodem **N**E forte det.) Er. Ne quādo det. Ed. Chri- sostomus (ne forte) legit: & interpretat: his verbis. Ne forte dete is deus: resipiscere a laqueo diaboli. Ac si dicatur: fortassis sequetur aliqua emendatio: (fortassis) autem in rebus dubijs poni- tur & c. Hæc Chrysostomus.

Ad Hebræos.

Annotatio. CCXI.

Heb. j.

Raf. Flamma ignis: πυρός φλόγα. id est ignis flamma. Ed. Nescio quid hic annotas: nisi forte hoc annota- tum velis: quis sit ordo verborum in græcis.

Annotatio. CCXII.

Hebrę. iij.

QVia non potuerunt.) Era. Hoc loco verba quæ adduntur (in requiem ipsius) non inue- nio in græcis exemplaribus. Edou. Nec in codi- cibus meis latinis.

Annotatio. CCXIII.

AD expletionē spei). Eras. Certissime spei fit. He. vj.
 Audacia nascitur ex pijs operibus: potius quā ex
 syllogismis. Edo. Quin & hoc scias: ex operib⁹
 ceu p̄cipijs: syllogismū fieri ad spem: vt p̄sum-
 ptio sit bene sperare: si male feceris.

Annotatio. CCXIII.

DE alia tribu). Er. φυλῆσ ἐτέρωσ μετέσχησεν id est He. vij.
 alteri⁹ gētis p̄iceps fuit. Ed. φυλῆ etiā si gē-
 tē significat: vocabulū tñ anceps est: quū & tribū
 possit significare: vt dicit Suidas: & hęc interpre-
 tatio prorsus impia est: vt dicatur: de alia gente
 fuisse: palam refragante scriptura. Etiā quod sit hoc
 loco (tribu) sequens in eodem capite sermo de-
 clarat. (Manifestum est enim quod ex Iuda ortus sit
 dominus noster: de qua tribu nihil de sacerdotib⁹
 Moyses locutus est). Ibi pro tribu gr̄ce φυλῆσ quē
 admodum & ipse eo loco interpretaris

Annotatio. CCXV.

Sermo autem iurisiurandi qui post legem). Er. Eodem
 Slegi potest: & (supra legē.) Nam p̄positio an-
 ceps est: quod si legis (post legem) intellige legem
 conditam: nempe in psalmis. Edo. Ego verius
 puto per sermonem iurisiurandi intelligi euange-
 lium. quod legi successit. Nam quod Dauid
 dicit iurasse dominum: non est ad id temporis re-
 ferendum: quo ista dicebat: sed eternum fuisse iu-
 ramentum: ac se boni nuntij vatem factum: poste-
 ris indicabat. Itaque mea sententia iurandum
 legem p̄cesserat: sed in lege nuntiabatur per os

pphetę: post legē vero cōplebat: vt sermo iurisiurā
rādi dicat: iuxta pprietatē liguę hebreę: q̄ sermōis
nomine vtīf p̄ ip̄o facto: vt sepe est legere ī biblia
hebraica. Sic bñ oīa cohērebūt (lex cōstituit hoīes
sacerdotes īfirmītatē habētes) sermo autē iurisiurā
di: qui post legē est: filiū ieternū p̄fectū. Iesus enī
sacerdos noui testamēti: eo qđ manet ieternū: sem
p̄iternū habet sacerdotiū.

Annotatio. CCXVI.

He. viij) **S**I enī primū culpa vacasset.) Er. idest fuisset irre
p̄hēnsibile de quo q̄ri non possis: vel in quo nihil
posset desyderari. Edo. Crysof. interpretat̄ culpa
vacasset: idest īculpabiles fecisset. Nō illud (inqt)
culpat: sed illos &c.

Annotatio. CCXVII.

He. ix. **E**T sanctū seculare). Er. sanctum mūdānū: siue
sanctimoniā mundanā. Ed. At Chryf. declar
rat verbū seculare. Seclare (inquit) quoniā oībus
licebat intrare. Et manifest⁹ erat ille loc⁹ in taber
naculo: vbi sacerdotes stabāt: vbi iudei: vbi p̄fely
ti: & gētiles: & nazarei. Quū ergo & gētib⁹ accessi
bile erat: seculare appellabat. Nō ei iudei tot⁹ mū
dus. hęc Chrysof. Annotatio. CCXVIII.

Eodem **S**I ne sanguinis effusiōe.) Er. Et hic loc⁹ nō nihil
sapit origenicū: si legas q̄ sequunt̄. Ed. Forte in
nuis de eo qđ sequit̄: (necesse ē ergo exēplaria qđ de
cœlestiū his mūdari: t̄pa autē cœlestia: meliorib⁹ ho
stis: q̄ istis) Hęc verba nihil habēt Origenicū: nisi
forte putas: quū de cœlestib⁹ loquit̄ mūdandis: ad
demonēs posse referri saluandos: quum palam sit

hoc loco loqui de carnali lege: quā vocat exēplar: q̄
& carnalib⁹ cerimonijs: & expiationib⁹ vtebāt: de
lege etiā spirituali nouē gratiē: quā appellat coele-
ste: q̄ docet q̄ nō vident: cœlestia: & æterna: cui⁹ se-
ctatores cœlestia appellat. Neq̄ alio detorq̄ri pōt
nisi quis ex professo velit esse origenista.

Annotatio. CCXIX.

NAm & vincētis.) Er. Vinculis gr̄ce). Edo. He. x.
Chrysoſtomus (vincētis) interpretatur.

Annotatio. CCXX.

Fides est sperāda: rerū substantia &c.) Er. Hic He. xj.
qdā ridicule nugant̄ circa hāc definitionē: vt
ip̄i vocāt: quū nō finitio sit: sed encomiū fidei. Ed.
Augusti. definitionē appellat. Sic & Hieronym⁹
cōmētarijs in. v. c. ad Ga. Et cur nō sit definitio: q̄
torā rōnē cōplectit̄: iuxta placitū Aris. in topicis.
R. Er. Nō nego simpliciter esse finitionē: sed ad Rñsio
leges dialecticas nolo exigī: vbi nō hoc agit vt defi Erasmi
niat: sed laudet. Edo. Dicis quosdā ridicule nuga- Confu
ri circa hanc definitionē: quā vocāt (addis) quū nō tatio.
sit finitio: sed encomiū fidei. His verbis quid aper
tius? Sed nō vis exigī ad leges dialecticas. Et quis
tam curiosus est: vt hic venetur genus: & differen-
tiā. Encomiū appellas. At ego credo hoc cogitaf-
se Paulum non potuisse se aptius ingredi ad laudē
fidei: q̄ a finitione. Nam sic cōmodi⁹ laudas: si pri-
mū finias qd̄ sis laudatur⁹. Anno. CCXXI.

Sara sterilis.) Eras. sterilis non inuenio in gr̄
cis. Edo. Chrysoſtomus legit: & interpretatur. Eodem

Annotatio. CCXXII.

Eodem **P**lacere deo). Eras. Deo non additur apud
græcos hoc loco. Edo. Chrysoſtomus legit
in hoc loco. Annotatio. CCXXIII.

Eodem **A**cceperunt mulieres de reſurrectione mor-
tuos ſuos). Eras. Mirum hic quantus the-
ologorum tumultus: id agentium: ne vxores vir-
rum ſemel defunctum cogantur recipere: idq; ne-
peat character ille indelebilis: apud ipſos natus:
Quaſi vero: quum diceret Paulus: (ſi dormierit
vir eius: ſoluta eſt a lege viri) tam anxie ſenſerit:
vt liberaret mulierem: ſi cuius vir reuixiſſet. Hic
demū dignus eſt campus illuminatis theologis.
Ed. Liranus dicit quosdam ex hoc loco ſumpſiſſe
argumentum: q; vxores cogi poſſint: reſtitutos
vite maritos denuo recipere: neq; morte diſſolu-
tum nodum matrimoniale. Cōtra quos: is nec
incommode affert Paulum decernentem: morte
ſolui vinculum: & libertate donari ſuperſtitem: vt
alij nubat. Tu putas non tam anxium fuiſſe de
his reb?: fortasſe q; nolis eum ad tam hūilia demit-
ti. Primū: an nescis Paulū interdū fuiſſe angelū
in ſcala deſcendentē: nō ſp̄ aſcēdētē? Quippe qui
vndequaq; erat oculatus: omnia ſollicite agebat:
omnia p̄ſpiciēbat ne quid extra ordinē fieret: id
quod ipſe monet. Humilius erat quū de virginibus
p̄ciperet elocandis: quum dominis p̄cifa-
niret leges erga ſeruos. Sed hoc etiā quantum
videtur abſuiſſe a ſublimitate Pauli: quod de pen-
nula ſcriberet ad Timotheū. Sed plane tāto erat
ſublimior: quanto erat in omnibus circūſpectior.

Nam omnia cum magna ratione moderabatur: & eo omnia tendebant: ne quod daretur offendiculum euāgelio Christi. Deinde: si hūc sensum spernis: quem non Iyranus solum: sed magno consensu nemo non interpretatur: commodiorem affer: & ne cte inuicem scite circumstantiam sermonis: vt omnia quadrent: postea damnaueris hāc interpretationem. Sed quāso te quid responderes: si quis maritus te cōsuleret: resuscitata vxore: quid sibi faciundū: cogi ne possit: vt eam recipiat. Credo nō affirmabis cogi posse. Si negabis cogi posse: vnde profers testimoniū ad hanc rem? Difficile inuenies: ni hoc sit: quod omnes in hunc sensum interpretantur. Forte ridebis hūc casum tibi proponi: nec ego serio proponerē: nisi auditū esset: aliquoties hoc contigisse. De muliere resuscitata: ipse in Anglia sæpe audiui. Hieronymus mulierem viri morte solutam: & liberum esse: vt alij nubat: palā indicat in epistola ad Amandum. Et quod dicis: (quasi vero tam anxie senserit.) Nū satis est sensisse? At sensisse: locus ipse monstrat. Quid his verbis apertius? Mulier alligata est legi: quanto tempore viuit vir eius. Si autem dormierit vir eius: liberata est. Cui vult nubat: tantum in domino. Videt sententiam Pauli: liberata est (inquit.) Si liberata est: nō potest denuo cogi: vt redeat ad eum virum: etiā si resuscitetur: a quo liberata est. Quod sequitur idem confirmat: Cui vult nubat. Si liberum est cui vult nubere: nullo iam priore nodo cōstringitur: nisi pateris: vt duos simul possit habere

maritos. Nam hoc absurdi cōsequetur: si cogi possit: vt priorem resuscitatum denuo recipiat. Quippe cum posteriori viro: nodus dissolui nequeat citra mortem: dicente paulo. Mulier alligata est legi: quāto tempore viuit vir eius. At hic posterior: vir eius est: approbante eodem Paulo. Expēde in quem labyrinthū incidimus: nisi sic interpretemur. Sed quod addis: ceu explicans: cur theologī affirmant mulierem nō posse cogi: vt maritum resuscitatum denuo recipiat (idq; ne pereat character ille indelebilis: apud ipsos natus) apud quem theologorum hanc causam legis: quæ nihil prorsus quadrat huic loco? Quis theologorum tam allucinaretur: tam ineptiret: vt hanc causam afferret: non propositum: sed oppositum magis inferētem: quæ neutrum commode. Nam si in matrimonio character sit: qui est indelebilis: minus incommode inferri potest: cogi posse mulierem: vt virum denuo resuscitatum recipiat. Quippe baptizatus: si resuscitetur: cogi potest: vt fidem christianam teneat. Sacerdos etiā resuscitatus sacerdos est: & cogi potest vt sacerdotij legibus pareat. Nam hæc sacramenta baptismus & ordo imprimunt characterem. At in matrimonio non imprimi characterem: licebit discere a contemptis tam sæpe theologis: qui hic tecum calumnię agere possunt: quum hoc illis obijcias: quod tota via cum eorum pugna decretis. Nam hi affirmant: in tribus tantum illis sacramentis imprimi characterem: quæ non denuo iterantur.

Annotatio, CCXXIII.

NOtas epistolam ad Hebræos in vno: & altero
 loco: sapere origenicum: & quædam in ea esse
 quæ illius decretis patrocinentur de saluandis de-
 monibus. sed etiam quodam loco manifeste ad-
 mere spem lapsis: quum tamen nihil diffitearis ab
 ecclesia receptam. Quæ male coherent: ab ecclesia
 esse receptam: & tamē sapere Origenicum: hoc est
 vt in nuīs: hæreticum. Hieronymus tam oculatus
 artifex: nihil tale affert: quo minus: tam sero: ab ec-
 clesia latina fuerit recepta. Nec veritus est illinc:
 anteq̄ ab ecclesia reciperetur: quædam loca citare.
 Sed & cuiuscunq; sit: eam amplectit̄. Quin & plu-
 rimum miror: te ceu dignam prædicare: quæ ab om-
 nibus legatur: si Origenicum sapiat. R. Eras. In
 epistola ad Hebræos (sapit) dixi: quantum attinet
 ad speciem sermonis: vnde sumpta est occasio. Ed.
 Bis reperio te hoc dixisse: altero loco sic: (veꝛ hoc
 non nihil sapit Origenis dogma: sicut & alias ha-
 bet quædam quæ & illius decretis patrocinentur de
 saluandis demonib⁹.) Altero vero sic: (At hoc etiã
 non nihil sapit Origenicum: si legas quæ sequunt̄.)
 An hæc verba ad speciem sermonis detorq̄ri possint:
 viderint alij. At ego credo Paulū abstinuisse a spe-
 cie falsi: sicuti & a specie mali: si q̄s sane intelligat.
 Sūt & alia multa ī sacris literis: q̄ hæretici ad suos
 sensus detorquēt: adulterātes verbū dei: id sedulo
 agētes: vt spēm id habeat dogmatis sui: qđ nullam
 prorsus habet. Sic Arri⁹ putabat (p̄r maior me est)
 & (soli sapiēti deo) speciem p̄ferre dogmatis sui: sed
 ne spēm qđ ē hēt. Sed reliquū adhuc ē: vt excuses.

Rñsio
 Erasmi
 Confu-
 tatio.

quod dixisti. (Hic locus manifeste adimit spem la-
plis.) Si manifeste adimit spem lapsis: plane aduer-
sarius est ecclesiastico dogmati. Et mirum est eccle-
sia receptum. quod & est ecclesie damnatum. Ad
abolendam hac epistolam: nihil dixeris potētius:
& ecclesiam malī iudicij percutis: quę tam diu pas-
sa est: vt sacra haberetur.

Ad Titum.

Annotatio. CCXXV.

Titū. j.

Nte tēpora sęcularia.) Era. (æter-
na) sic Hieronymus. Edo. Christo-
stomus sęcularia hīc legit: & præce-
denti epistola interpretatur.

Annotatio. CCXXVI.

Eodem

S ECUNDUM imperium.) Era. Delegationem.
Edo. Chrysostomus imperium interpretatur.

Annotatio. CCXXVII.

Eodem

G RATIA & pax.) Er. Gratia misericordia pax
Edo. Chrysostomus & Hieronymus in com-
mentarijs legunt gratia & pax.

Annotatio. CCXXVIII.

Eodem

R ELIQUI te Crete.) Er. In Creta. At interpres-
tionem: quod prorsus est intollerabile. Ed. Hie-
ronymus legit in cōmentarijs (Reliqui te Crete.)

Annotatio. CCXXIX.

Eodem

P ER ciuitates.) Era. (In ciuitate) siue (per ciui-
tatem.) Ed. Chrysostomus legit: (per ciuita-
tes) pluraliter. Neq̄ enī (inquit) volebat totā insu-
lā vni ep̄o cōmitti. Idē: Hieronym⁹ i cōmētarijs.

Annotatio. CCXXX.

Subditos esse.) Edo. Postq̄ docuisti hūc locū Tit. ij
 Sbfariā legi: citata lectione gr̄ca: subdis. Atq̄
 ita quidem habent gr̄ci codices huius tempesta-
 tis. At mirum nusq̄ antea hoc addidisse te: quum
 reuera cōsentaneum sit: alia nunc esse exemplaria:
 q̄ habebantur superioribus s̄culis: q̄ multa in his
 non congruant lectioni veterum. Proinde miror
 tam impense fidem ijs adhiberi: vt secundū ea emē-
 dentur codices latini.

Annotatio. CCXXXI

Saluatoris & salutaris). Er. Gr̄ca secus habēt Eodem
 (Gratia dei salutaris: vel salutifera:) etiā si Hie-
 ronym⁹: & Ambro. aliter legāt. Edo. Et hic loc⁹
 oñdit mutatam veterum lectionem: & nostros li-
 bro emēdatiores esse q̄ gr̄cos: saltem hoc loco: q̄
 cōsensu duorū sūmatū defendūt. Addo & Chry.
 qui nobiscū legit. Annotatio. CCXXXII.

Et hūanitas.) Er. Paul⁹ hic loquit̄ de p̄re Iesu Tit. iij.
 Ed. Cur nō potius de tota trinitate. Et si de
 p̄re loquit̄: vbi est articulus tuus: quū sine articulo
 dicatur: gr̄ce sic: τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ.

Annotatio. CCXXXIII.

Hereticū hominē post vnā & secundā corre- Eodem
 ptionē deuita.) Er. Ceterū hereticū appellat
 non qui dissentiat a conclusionib⁹ magistrorū no-
 strorū: sed factiosū. Edo. Plane quisquis repugna-
 uerit dogmatibus magistrorū: mō hī p̄be. munere
 suo fungant̄: in his q̄ ad fidē: & mores spectant: is
 p̄cul dubio heretic⁹ est: si quidē hereticū sit male

IN EPISTOLAM.

sapere de fide & morib⁹. Qui rogo adhibent^r a cō-
 filiis: quū hēresis vlla dijudicanda sit: aut explo-
 denda: nisi tales mgri: hoc est q sciētīā de fide & de
 christianis morib⁹ pfitent^r. Nec ab re. Nam si his
 adimes hanc autoritatē: vt decernāt ex sacris lite-
 ris: qd impiū sit: qdue hēreticū: qb⁹ tribues? Tri-
 bues forte pōtificib⁹: hoc quidē est tribuere mgri
 quū sine his nihil dogmatizēt pontifices. Ecclia
 non temere discernit: aut reprobat: sed iudicio.
 Quorū queso iudicio: nisi mgrorū? Nā si alios as-
 scisses sacrarū litterarū ignaros: quid faciet canis in
 balneo? Pōtifices autoritate decernūt hi iudicio.
 Qd̄ ni p̄cesserit autoritatē: māca plane ea est: ac
 iūtilis. Sed qd̄ dicis Paulū hēreticū appellare qui
 factiosus sit: hoc nō dicerēt mgri: quū & factiosus
 possit esse qui nō sit hēretic⁹. At Chryso. hoc loco
 hēreticū interpretat^r: aduersariū veritatis.

Ad Philomenē.

Annotatio. CCXXXIII.

Donari me vobis). Er. Donari vo-
 bis. Edo. Donari me vobis: les-
 gunt Hieronymus: & interpres
 Chrysostomi.

In Ep̄lam Iacobi.

Annotatio. CCXXXV.

Iaco. ij.

Ine operibus). Er. ἐκ τῶν ἔργων σου)
 (ex opib⁹ tuis) qd̄ si legas (sine opib⁹)
 quēadmodū interps legit: nō video
 qui cōstet sensus. Nā fides oñdi nō
 potest nisi factis. Sēt it aut quis

is fuit: Iacobus: demonstra mihi fidem tuam: quam habes adiunctis factis: ut utrumque habeas: & ego solis factis declarabo mihi neutrum deesse.

Edo. Hic locus græce male habet mea sententia: nec id quod interpretaris ipse ordo sermonis patitur. Scis enim sub persona aduersarij inductum: quod diceret (Tu fidem habes: & ego opera: ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam ex operibus fidem meam). At qui erat aduersarius: si illi cum apostolo conuenit: Conuenit autem: si iuxta interpretationem tuam: vicissim sibi cuperent: fidem suam demonstrari ex operibus suis. Nihil aliud optat Iacobus nihil aliud monet: nisi ut fides habeat adiuncta opera ex quibus possit demonstrari. Male ergo agit personam aduersarij: qui conuenire se monstrat non aduersari. Nam statim possit illi respondere Iacobus. Nullo alio argumento cupio tibi demonstrare fidem meam: nisi ex operibus: bene mones: sed nihil obijcis contra me: quippe qui id exigam: nihil prorsus aliud. Et mihi tecum conuenit: si quod ego maxime cupio: fidem tuam ex operibus tuis demonstrabis. Sed tu fidem habes sine operibus: qualem habent & demones: qui credunt & contremiscunt. Et quod consequenter sequitur: prorsus aduersatur interpretationi tuæ: & pro nostra facit. Vis autem scire o homo inanis: quoniam fides sine operibus: ociosa est. Num vides hoc sermone taxatum aduersarium: quod impossibilia quereret: quum fidem optaret sine operibus demonstrari. quod dicitur. Quid tu mihi dicis: ostende mihi fidem sine operibus.

IN EPISTOLAM.

Impossibile est quod exigitis. Nam fides ociosa est: nulla est: si non habeat adiuncta opera. Et verum quidem est quod notasti fidem non posse ostendi nisi factis: & qui exegit ut sine factis sibi ostenderet: inscitus notatus est. Proinde quum videas hunc sermonem ab eo propositum: qui aduersarium agebat: qui & ab apostolo propterea notabatur: quod inscite quereretur: non debebas tam precipitanter mutare hunc locum. Vides enim quod ineptum sit: quod dicit apostolus (vis autem scire o homo inanis) nisi personam fingas aduersario respondentis. Aliud est hoc loco quod durius cohereat. Ego tamen nihil noto: ne suscitent tumultum in sacris literis. Nam certum est sensum sanum esse: etiam si lectio non sit sana.

Annotatio. CCXXXVI.

Iac. iiii. **S**I dominus voluerit.) Er. Græca sic habet &c. Sed haud scio an græca hoc loco sint deprauata. Ed. Idem dixisses & sepe antea.

In Epistolâ Petri Priorē.

Annotatio. CCXXXVII.

Ep̄le
Petri
prio. j.

IN quem desiderant). Erasmus. (ἐἶς ἂν) id est in quæ. nempe ea quæ de Christo prænunciata sunt per prophetas: ac deinde prædicta per apostolos. Nec enim sentit de spū prophetarum: in quæ angelos velle prospicere nihil mirum est. Ed. Et hic forte deprauata sunt græca exemplaria: quum plane melius quadret (in quæ): quæ (in quæ). Nam de Christo loqui: luce clarius est. Qui

euangelizauerūt (inquit) vobis spiritu sancto mis-
 so de cœlo: in quem desiderant angeli prospicere:
 Christū scilicet in quē. Locus nō patitur vt aliud
 sit. Et quod pro (euangelizauerunt) ponis prædi-
 cauerunt euangelium: turbat ordinem sermonis:
 quum periphraſi nihil sit opus. Non hoc permis-
 sisses interpreti. Neq; vero tantopere opus est ca-
 ueas ne ad spiritum referatur: q̄q̄ & de spiritu pos-
 sit intelligi: sed non hoc loco: etiam si ad spiritum
 referat Maximin⁹ Arrianus. Cæterum quod ad-
 dis: nec enim sentit de spiritu prophetarū: in quē
 angelos velle prospicere: nihil mirum: idem possis
 dicere: si ad Christum referatur. Scis Petrum sim-
 pliciter id dicere: & nō pro re mira narrare. Quid
 si non sit mirum: num propterea nō erit verū? Sic
 multa feceris falsa in sacris literis.

Annotatio. CCXXXVIII.

Honorem impartientes.) Era. Honorem in
 interpretatur diuus Hieronymus: abſtinentiā j. Pe. iij
 a coitu: ſic enim honorem haberi vaſculo muliebri
 ſi nō inquinetur libidine. Idq; indicat quod ſequi-
 tur: (vt non interrumpant orationes veſtre.) Rur-
 ſum pudet hoc loco referre: quid interpretetur Ly-
 ranus: & huiusmodi complures interpretes &c.
Hoc nimirum eſt doctoraliter: ac ſciētifice (vt iſti
 loquūtur) tractare diuinas literas. Deum immor-
 talem: quem ſtomachum effunderem in iſtos: niſi
 me chriſtianus prohiberet pudor. Sed aliorum
 omiſſis nugis: noſtrum agamus negotium. Edo.
Hieronymum ſoles dicere: multa libertate vti in

scripturarum interpretatione: quo tueri possit pū
 dicitiam. Et alibi narras: quædam græca vocabula
 nō satis ad ipsorum proprietatem interpretatum
 esse: sed accommodasse magis ad suas partes con-
 tra hæreticos: id quod forte hoc loco fecit: si ta-
 men interpretetur vt tu dicis. Nam commētarijs
 in Micheam. ca. vij. dicit Apostolum mulieres vo-
 care vas infirmum: & iubere: eis a maritis suis exhi-
 beri honorem. Et ita non fuisse redditurum sentē-
 tiam: nihil dubito: quum tota via diffideat hæc in-
 terpretatio a sensu apostolico: quod palam erit: si
 quis antecedentia hunc locū: paulo altius repetat.
 Primo orditur capitulū sic. Similiter & mulieres
 subditæ sint viris suis &c. sequit̃. Sic enim aliquā-
 do & sanctæ mulieres: sperantes in domino: orna-
 bant se subiectæ proprijs viris: sicut Sara obedie-
 bat Abrahæ: dominum eum vocans &c. Vide nūc
 quo tendit sermo. Hortatus est mulieres subditas
 esse viris. Quid reliqui est nisi vt vicissim hortetur
 viros: ne mulieres eo spernant: q̃ sint infirmius va-
 sculum: sed honorent tanq̃ cohæredes gratiæ vitæ.
 quasi dicat. Etiam si sint infirmiores: cohæredes
 tamen sunt eiusdem gloriæ: & propterea honoran-
 dæ. Nescio quid possit ineptius dici: q̃ vt hic ser-
 mo referatur ad pudendum vasculum muliebri.
 Nescis Paulum nos vocare vasa fictilia: & hoc lo-
 co quod dicitur infirmius vasculum: significari al-
 terum esse vasculum firmitus: quod ipse vir est: non
 vasculum quod vis viri. Ergo ita interpretare infir-
 mius vasculum: quo contra possis opponere fir-

mius vasculum. Sed nec Petrum dices prohibere
 omnem corporum communionem inter cōiuges.
 Nam Paulus tunc reclamabit: dicens: Reuertimī
 ni in id ipsum: ne tentet vos Sathanas. At hoc se-
 quitur ad tuam interpretationem: quū etiam san-
 ctissimo coitu inquinetur vasculum muliebri: va-
 sculum (inquam) pudendum: addo & totum cor-
 pus. Sed nunc expende consequentiam sermonis.
 (Viri similiter cohabitantes secundum scientiam:
 quasi infirmiori vasculo muliebri impartietes ho-
 norem: tanq̄ coheredibus gratiæ vitę.) Quid dice-
 mus: impartientes honorē fœmineis vteris: vt nō
 inquinent libidine: tāq̄ cohæredib⁹ gratiæ. Quid
 fœdius: quid insultius hac interpretatione? Sunt
 fœminei vteri cohæredes gratiæ dei: Iā qđ dicis (id
 indicat qđ sequit: vt nō interrūpanť oratiōes vrę.)
 Nū hic saltū facis: & qđ itercedit sicco pede trāsīs?
 hoc scilicet (tāq̄ cohæredib⁹ græ dei:) Debas pri-
 mū hoc apte cōnectere: deinde adiungere vt nō in-
 terrūpanť orationes vræ. Et qđ hic peccauit Lyra
 nus: qđ interpretat (honorē:) vt eis pspiciat. Qđ
 adamussim huic loco nō quadret hęc interpretatio:
 tñ nōnulla pte fraudant honorē sibi debito: si sub-
 strahat eis vict⁹. Et sancti: honorē parētib⁹ debitū
 iterptant: vt fraudati honoris crimē sit: nō his mi-
 nistrare de nr̄is reb⁹: si opus sit: id qđ pculdubio in-
 dicat Ioānes ī canonica. Qđ vero sequit ne īpediā-
 tur orōnes vrę: & Lyran⁹ interpretat: dissidētū p̄ci-
 b⁹ deū nō ānuere: nihil mihi videt dici posse apti⁹
 huic loco: quū bñ cōsequat ad āncedētia. Mulieres

viris sint subiectę: viri mulieres ne spernite: sed honorate: vt ita mutuo officio cōiungamini: in Christi dilectione: quod alioqui fieri non potest: nisi debitum inuicem impendatis honorem: sicq; consentientes exaudiet dominus: qui dissidentes non exaudiet. Nam in concordia viri & mulieris placitum est spiritui eius: vt dicit ecclesiasticus. Et vbi duo consenserint super quacūq; re: pollicitus est hoc facturum patrem. At quę illi concordia grata: si dissideat coniunx a coniuge? Nullus ergo fructus orationis dissidētium. Dissident vero qui debitum sibi mutuo honorem subtrahūt. Porro impediuntur orationes: quę fructum non referūt. Mutuum ergo exhibete honorem: ne orationes vestrę impediuntur. Huic etiam sensui: q; mulieres vas vocet Apostolus: attestatur Augustinus contra Iulianum Pelagianum libro quinto: capite. viij. Sic enī interpretatur illa verba ad Thersalloniseñ. iij. (Vt sciat vnusquisq; vas suum possidere in sanctificatione:) id est coniugem suam.

Annotation. CCXXXIX.

Eodem **M**ortificatos quidem carne.) Era: *de perditione*
 Mid est mortificatus: atq; ita citat Hieronymus
 &c. (Postea.) Iā vero quorsum attinet hoc loco recēserē: quę somniēt in hanc sententiā qui grāce ne sciunt: & id tantum sequuntur: non quod scripsit Petrus: sed quod deprauauit librarius? Possē ad singula conuicijs incessere nimis arroganter istorum inscitiam: qui de ijs quę citra linguarum peritiam: ne legi quidem emendate possunt: vel vti ex

oraculo pñciāt q̄cqd sōnariūt. Qđ si legas (mor-
 tificatos) quomō cohērebit qđ sequitur (in quo)?
 Atq̄ hic locus caute legēd⁹ ē: ne qđ tale sentiam⁹.
 qualia nonnulli de aīa Christi apud inferos passa.
 Ed. Miror quid sit: q̄ tam varius es: nullo gradu
 sistis: mutas stationē: nihil nō facis: quo carpere
 possis quosdā interpretes. In priore ep̄la ad Ti-
 motheū: grauati pateris dici deū iustificatū: imo
 dicis non satis prima fronte hoc congruere in
 Christū. Hic prorsus contendis: vt sic dicatur: &
 miseros laceras interpretes: id qđ nunq̄ non facis
 vel extorta interdum occasione. Quos imitaris: si
 tamē imitaris: hoc non fecerunt: in nūo Hierony-
 mum: Ambrosium: Augustinū. De hoc loco qđ
 sit nihil iudico: quū ita habeat gr̄cus codex tuus:
 ita etiam interpretetur Hieronymus. Sed cur nō
 hic etiam dubitas: quod interdum facis: an gr̄ca
 male habeāt: vel forte diuersa sint exēplaria? quū
 deprehensum sit sepe extare exēplaria quę tu non
 vidisti. Non iam excuso interpretem: quem nec
 hoc loco damnas: sed tantum moneo hoc potuisse
 fieri: vt secutus exemplar suum: ita sit interpreta-
 tus: vt nos legimus. Itaq̄ careant hac culpa com-
 mentarij. Sed vt hoc tibi concedam: deprauatos
 esse codices: & prę inscitia gr̄ce linguę sic quos-
 dam interpretatos: vt ad homines referatur: non
 ad Christū: nū hoc crimen est: q̄ sic interpretati
 sunt: vt legerunt: citra tamen vllum catholice ve-
 ritatis dānū? Nam id quidem catholicū est: qđ ip̄i
 interpretant: etiam si non r̄ndeat gr̄co tuo: quū

IN EPISTOLAM.

tñ videaris periclitari: an hic sensus e gręco satis ca-
 tholicus sit de quo ego nihil dico. Hoc vitio das
 q̄ in scij gręę linguę audeant interpretari sacras li-
 teras: p̄sertim q̄ veluti ex oraculo (vt tu dicis)
 pronunciant. Qz interpretati sunt: etiam igna-
 ri gręce: in hoc nō veniūt abs te culpandi: si iuste
 rem expendas: sed laudandi potius: q̄ ex tenuita-
 te sua: ipsi etiam miserunt in gazophilaciū domi-
 ni: si non nitida & gloriosa: at solida certe: & inte-
 gra: aut saltem in diuite voluntate quali acunq; ha-
 bebant: dubio procul recepturi mercedem a deo:
 q̄ talentum non absconderunt: sed gesserunt vti-
 liter domini sui negocium: reddita & vsura. Porro
 quanti voluerint esse suas interpretationes: non
 satis miror te voluisse calumniari: quum profus
 nescias: & in hoc fraternam charitatem ledas: qui
 iudicas fratrem tuum alienum seruum domo suo
 stantem aut cadentē. Vt non inficiabor errasse in
 terdū: homines enī erant: ita multis argumētis vi-
 deor mihi posse colligere: nec arrogātes fuisse: nec
 p̄tinaces. Vt hoc vnū sit e multis: q̄ simpliciter &
 nude tractant rem: nullis phaleris: nullo lenocin-
 io: nullo naso: nulla dicacitate. Si quando dis-
 sident ab aliorum sententia: hoc simpliciter profi-
 tentur: sepe reuerenter: nullo profus dente: vt ar-
 gumentum sit: ministros fuisse verbi in edificatio-
 nem: nō in destructionē. Quot hominum millia
 multis iam seculis vsq; adeo profecerunt ex eorū
 cōmentarijs: vt magnā frugem fecerint: & quoti-
 die faciant in ecclesia dei: Sed & hodie extra hunc

ordinem paucos inuenias : qui edificant fidem Christi. Qui in his commentarijs tam humilibus: & abiectis (vt tu putas) totam etatem consumunt: hi sedulo dant operam: & pene hi soli: vt lucrentur animas deo. Non inficior tamen & altose eē: sed qui si ad hos conferantur: exiguo numero sint. Si hoc crimen putas: q̄ cum gr̄ce nesciant: audeant interpretari: quo pacto tu effugies: qui euangelium Matthei gr̄ce versum ex hebraico: itidem & epistolam ad hebreos: latine interpretaris: quum tamen hebraice nescias? Ne ergo illis hoc imputa ad crimē: sed mirare poti⁹ primo piū studium: ac veluti p̄tinaciam quandam sanctam vt religionem augerent: deinde raram ac singularem diligentiam: vt omnia quoad ipsi possent: quadrarent adamussim. In quo vel hac parte sunt admirabiliores: q̄ quū gr̄ce nescirent: si quando incidat lectio nō satis gr̄co r̄ndens: tam gnauiter locū omnē cōpingūt: vt si gr̄ce nescias: germanū putes: quum a linea nusq̄ exorbitēt. hoc est a recta fide. Multis p̄tib⁹ hos anpono illis: qui germane legētes: adulterinis sensib⁹: etiā a fide interdū abhorrētib⁹: synceram alioqui lectionē contamināt. Isti tam oculati sunt: vt nec lectionē inemēdatā interpretatiōe sua peiorē reddāt. Etiā si non vsque q̄ q̄ cohereat interpretatio: quadrat tñ: nec repugnat ali quorsū catholicæ fidei. Tā sūt modesti: vt nihil cū ipio p̄cipiāt: nihil ex authoritate decernāt: parati s̄p̄ parere meliorib⁹ iudicijs. nullū quēuis lacerāt: etiā pessime s̄etiētē de fide: quū hoc n̄ sit christianę

modestię. Neq̄ tanti velint haberi suas interpre-
tationes: quanti sunt ex tripode oracula: quod tu
dicis: sed simpliciter exponunt sensa sua in vtilita-
tem fidei: deferentes semper: & authoritati eccle-
się: & maioribus: & doctioribus. Id quod sepe est
videre in eorum commentarijs. **Q** si aliquando
lapsi sunt: debet dari eis venia: tam raro lapsis pre-
fertur tã modestis: q̄ sepe bon^o dormitat homerus.
Quin & gratię agēde: q̄ tã multa tã bene dixerit.
Et q̄ græce nescirēt: si alia ratiōe excusari neq̄ant:
imputandum vel temporum iniurię: vel regionū
inſœlicitatī. Quanq̄ ne id prorsus dicam: aliud
addo: non obfuisse forte ecclesię: q̄ nescirent: quū
quosdam videam pre gloria gręcanici sermonis:
multa sibi sumere: in fidei potius detrimentum
q̄ adiumentum. Nec tamen dissuadeo gręca exē-
plarīa consuli: si quis tamen id pie ac sobrie faciat:
captiuato intellectu: in obsequium fidei.

In Epistolam Iudę.

Annotatio. CCXL.

Edo. In fine epistolę Iudę ex gręco
legitur (soli sapienti deo) At illud
verbum (sapienti) alibi putas con-
tra Arrianos additum: quod antea
puto satis explosum: sed & hoc lo-
co magis exploditur.

In Apocalipsim.

Annotatio. CCXLI.

Ittens per angelum.) Er. ἀποκάλυψις Apoca
 λῖψις. ἵ. ἀπὸ τοῦ ἀγγέλου: id est misso mādato: lípsis. j.
 alioqui quum angelū miserit: quid
 erat: quod mittebat per angelum?
 Ed. Bene facis ꝓ in contextu hunc
 locum nō mutas. Nam bene habet.

Quid est (inquis) quod mittebat: locus ipse indi-
 cat. Reuelationem (inquam) mittebat.

Annotatio. CCXLII.

E Go sum alpha & o.) Ed. τὸ ἄ καὶ τὸ ω. Qz at: Eodem
 titulus additur: modo tanta sit vis articuli:
 indicat verbum principium esse absolute: q̄q̄ hac
 ratione vsi sunt Arriani quidam: qui filium vole-
 bant ponere minorem patre: ꝓ appellationi dei:
 quoties patrem signat: additur in scripturis articu-
 lus: quasi per excellentiam dicatur ipse deus: appel-
 lationi vero filij dei: quum de filio dicitur: non ad-
 ditur. Sed hoc Arrianicum videtur: & a vero abes-
 se: antea (ni fallor) demonstratum est.

Annotatio. CCXLIII.

E Ra. Qz in calce huius libri: nōnulla verba
 reperi apud nostros: quæ aberant in græcis ex
 emplaribus: ea tamen ex latinis adieciimus. Edo.
 Cur non eadem autoritate: alibi addas: ubi repe-
 ris græcis deesse: quod nos habemus? Vtrinꝓ in-
 curris periculum: vel si nostra ad græcos codices
 emendas: vel si græca ad nostros. Nam si græca be-
 ne habent: cur emendātur: sin male: cur tantopere
 tibi placet: secundum ea: nostra mutare: reiicere:
 damnare? Tantumdem dico de latinis: si bene ha-

IN APOCALIPSIM.

bent: cur emendantur ad græcam fidem: sin male:
 cur ad eorum fidem: græcis addis: nisi forte confi-
 teberis: neutrum satis integrum esse: sed ægere vtrumque
 vicissim alterius adminiculo: vt ex græcis reducatur
 latina: & ex latinis græca. Sic vtrumque feceris pari
 conditione: & nostra nobis lectio manebit: nisi tu
 vnus: tantum audeas: vt vtrumque reducas ad cõso-
 nantiam: quod nunquam ausus est: siue is Origenes sit:
 siue Hieronymus: qui hoc de se profitetur in homi-
 lijs Origenicis. Tu dum vtrumque ex altero restituis:
 vtrumque facis incertum: atque eo incertius: quo non
 omnes (scio) subscribent tuo iudicio. Ex innoua-
 tis codicibus: quid periculi sit: nihil dico in præ-
 sentia: sed nimisquam timeo: ne periculum ex ipso peri-
 culo discamus. Antiqua lectio: etiam si non satis
 vbique græco respondens: nullam nobis peperit heresim:
 nihil fouit schismatis: nullam hæreticis au-
 sam præbuit ad calumniam. Semper exhibuit ca-
 tholicum sensum: id sedulo agentibus interpreti-
 bus: vt sensus quadraret fidei: etiam si græcum non re-
 spondeat lectioni. Sed miror te non fuisse represen-
 tum ex hoc loco: ne quicquam: vel latinis addas: minuas-
 ve: vel græcis: quum hunc locum immediate præ-
 cedat comminatio diuini iudicij: his verbis. Con-
 testor omnia audiēti verba prophetiæ libri huius: si quis
 apposuerit ad hæc: apponet deus super illam plagam
 scriptam in libro isto. Et si diminuerit de verbis li-
 bri prophetiæ huius: auferet deus partem eius: de li-
 bro vitæ: & de his quæ scripta sunt in libro isto.

ANNOTATIO

nes Edouardi Leei in annotationes poste-
rioris æditionis Noui testamenti Deside-
rii Erasmi.

SECUNDVS HIC LIBER

monebit te optime lector: qd ex an-
notationibus prioris libri: in secun-
da æditione Erasmica sit emēdatū:
qd aliquousq; mutatū mitigatūve:
qd adhuc maneat. Et si qd forte obi-
ter secūdā æditionē percurrens: deprehēdi dignū
de quo monearis: id etiā adiūximus. Cæterū iustā
operā in hāc rē nō ipēdim⁹: partim rati fore: vt aliij
posthac in hoc tā piū negociū incūbāt: partim: q
nos auocāt a certamē meliora studia: aq; b⁹ plusq;
inuiti diuellimur: vt tñ ipēs officij nihil pigeat: si
tuis studijs q; cū pfuisse videbimur: qd iprimis: ac
vehemēter optam⁹. Ac primū de his locis q; emē-
dati sunt: tū vt cōpertū habeas nō bñ habuisse qd
emēdat: tū vt forte alicubi cognoscas cui monitori
emēdatio debeat. Nō q; gloriādū sit: si bñ monue-
ris: sed q; citra vllū arrogatię viciū: fas sit repe-
re etiā fortē: vel saltē nō idignū: i teresse (qd vocāt)
exigere: ab ingrato debitore. Operē pciū fuerit to-
tā ei⁹ loci: quo numerus refert: annotationē: prius
legere in prio libro: cū rñsione (si qua sit) & nostra
cōfutatione: vt deinde possis pspicere quid emēda-
tū sit. Positur⁹ sum igit ipsa verba secūde æditiōis.

Anno. Annotatione. IIII. fatetur apud Chrysoſtomū
 iiij. inueniri coronidem in fine precationis dominicę
 (Quoniam tuum eſt regnum &c.

Anno. Annotatione. VIII. quod prius dixerat: (totidē
 viij. & eiſdem verbis increpatum fuiſſe Petrū: quibus
 antea repulſus erat diabolus.) Hic mitiꝑat (totidē
 pene:)& Origenis annotationem: quam ego cito:
 probat. Videtur tamen adhuc arbitrari idem pro:
 ſus pollere: vade retro: & vade retro me: in quo nō
 aſſentior illi: quum alterum ſit proſus repellentis
 a ſe quemq̄: alterum: nō repellentis: ſed inuitantis
 potius ad obſequendum.

Anno. Annotatione. XX. (Quod dictum eſt a Daniele
 xx. propheta) hæc verba quum in priore æditione: di:
 xiſſet videri addita apud Matthæū: at contra ego
 produxiſſem Origenem: qui in Matthæo hæc ver:
 ba interpretaſ: hic dicit. (Qz̄ & apud Matthæū
 ab alio quopiam additum videri poterat: niſi ſic
 ab Origene citaretur.)

Anno. Annotatione. XLV. Hic fateſ (vt ego cito) Ori:
 xlv. genem interpretari verbum (incipiens) pro quo il:
 le poſuit (iꝑreſſus eſt.) Hoc loco typographus ne:
 gatiuum aduerbiū (non) immiſcuit orationi: quū
 vel cæco appareat Eraſmum affirmatiuam oratio:
 nem poſuiſſe: alioqui non conſtaret oratio. Hæc
 ſunt verba Eraſmi. (Origenes: ſi modo non fallit
 inſcriptio: homilia in Lucam. xxviiij. palam admo:
 net in Luca eſſe verbum incipiendi: trahens ad al:
 legoriam: q̄ a baptiſmo ceu renati eſſe incipimus.)
 Liber Eraſmi habet (in Luca non eſſe verbum inci

piendi: sed illud (non) redundat cum nec huic loco nec veritati quadret: vt patebit consulēti Homiliam origenicam. Quare & hic admonendus es lector: vt (non) illud ex pungas.

Annotatiōe. XLIX: Verbum $\psi\epsilon\upsilon\delta\omicron\pi\epsilon\omicron\phi\acute{\upsilon}\tau\alpha\iota\omicron$ qđ dicebat gręce haberi: quum nostri codices (prophetis) haberēt: in secūda editione sustulit: & verbum (prophetis) restituit. Anno: xlix.

Annotatiōe. LI. (Sapientia a filijs) ($\pi\acute{\alpha}\rho\tau\omega\mu$ omnibus) quod verbum dicebas gręce haberi: quū suum exemplar non haberet: iam addit: vt sit (iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis) sicut nos legimus. Anno: lj.

Annotatiōe. LII. (Lachrymis cępit rigare) hic mecum canit. Interpres (inquit) omisit dictionē ($\kappa\lambda\acute{\alpha}\iota\omicron\upsilon\sigma\alpha$) quę tñ haud scio: an addita sit a studio suo quopiā. Si quidem flere: & affatim flere intelligit: quę lachrymis rigarit pedes. $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\gamma\acute{\alpha}\sigma\alpha$ $\pi\alpha\rho\alpha$ $\tau\omicron\upsilon\sigma\alpha$ $\nu\omicron$ $\delta\omicron$ $\pi\acute{\iota}\sigma\omega$ $\kappa\lambda\acute{\alpha}\iota\omicron\upsilon\sigma\alpha$ $\eta\rho\acute{\xi}\alpha\tau\omicron$ $\beta\epsilon\acute{\iota}\chi\epsilon\iota\mu$ $\tau\omicron\upsilon\sigma$ $\delta\acute{\alpha}$ $\kappa\epsilon\upsilon\sigma\iota\mu$ id est & stans iuxta pedes illius: a tergo flens: cępit rigare lachrymis. Anno: liij.

Annotatiōe. LIII. mecum sentit: & meas rationes amplectit cōtra Laurentiū his verbis. (Nec erat causa cur hic adderet. (Eiectis foras omnib^{us}) quum Lucas paulo ante testatus sit Iesum nō passum esse quęq̄ ingredi eo: vbi funus erat puellę: pater patrē: & matrē: & tres modo dictos discipulos. Quos si eiectos intelligam^{us}: quomodo dicuntur obstupuisse? Nec periculū erat ne res celari nō posset: tñ paucis testibus gesta. Nihil est igitur: Anno: liiij.

- quod hoc loco cauillatur Laurentius.
- Anno. lviij. Annotatio. Lviij. Dilanianseum hic magis probat (συμπρίβου) ᾧ ᾧ (inquit) hoc loco variant græcorum exemplaria. Quædã habent (συμπρίβου) id est comminuens aut discerpens. Quod mihi magis probatur. Sed tamen citat lectionem e græco: quasi græce esset (συμπρίβουτρος) Nec dũ etiã fatetur esse συμπρίβου in exemplari suo: quum sic sit in vtraque editione.
- Anno. lix. Annotatiõne. LIX. Si p̄seuerauerit pulsãs). Hęc verba in textu latino deleuit: quum græce non habeantur: vt latinum græco respondeat.
- Anno. lxxvj. Annotatiõne. LXVI. (Nunc hic cõsolatur) mutauit ὁ δὲ aduerbium in ὁ δὲ pronomen: quod magis quadrat.
- Anno. xlvj. Annotatiõne. LXVII. (De sub cœlo: in ea quę sub cœlo sunt) emendauit textum latinum iuxta græcum sic (E regione quę sub cœlo est: in alterã quę sub cœlo est: fulget).
- Anno. lxix. Annota. LXIX. (Et facti sunt amici hærodes & pylatus in ipsa die). iam addidit (inter sese) quæ græcum habet.
- Anno. lxxxij. Annotatiõne. LXXXII. Quod prius dixerat absolute τὰ κάρτα haberi græce: iam moderatur in nonnullis: in alijs secus.
- Anno. lxxxviij. Annotatiõne. LXXXVII. (Descendisset in piscinã). Hic omisit hęc verba (in piscinã) quę prior editio habebat: quum græcum nõ haberet.
- Anno. lxxxviij. Annotatiõne. LXXXVIII. (Et querit in palam esse. Adhuc interpretatur (ἐν παρρησίᾳ εἶπεν).

in libertate esse: hoc est libere & audacter loqui.
 Fateatur tamen eam esse apud Chrysoſtomum in-
 terpretationem: quam ego cito. Quam̄ (inquit)
 iuxta Chryſoſtomi interpretationem (ἐν παρ =
 ἴστωι ἔπιτα) . plane videtur uſurpatum pro celebrē
 eſſe: q̄ cognati eius iudicarent hoc ad gloriam ei⁹
 facere: vt declararet ſe mundo.

Annotatiōe. XCI. (Nōdū erat ſpiritus ſanctus Anno.
 datus) fateſ ſic eſſe apud Chryſ. vt ego cito. Anno.

Annotatione. XCIII. fateſ Auguſtinū mētio: Anno.
 nem facere hīſtorie de adultera. Fateor tñ īgenue. xciiij.

vt non ignores optime lector videri mihi colligi
 poſſe e verbis Eusebij ceſariēſis in eccleſiaſtica hi-
 ſtoria: hīſtoriā hanc de adultera in noſtrū euange-
 liū: ex euāgelio: qđ nazareoꝝ ceu hebreoꝝ appel-
 lant: trāſlatā eē. Ex quo Hieronym⁹ aliquoties q̄-
 dā citat: nec vſq̄ quaq̄ cōtemnit: non tñ eſt ecclie
 receptū. Ipla Eusebij verba adſcribo: vt intelligas
 vñ hec cōijciam. Mentionē faciēs de papia quodā
 qui fidē ſuſceperat a diſcipulis apoſtoloꝝ: hec vera
 ba habet. Vt ſane idē papias teſtimonijs ex ep̄la
 Ioannis prima: & Petri ſimiliter prima: ſimul &
 hīſtoriā quādā adiungit de muliere adultera: q̄ ac-
 cuſata eſt a iudeis apud dñm. Habeſ aut ī euāgelio
 qđ dicit ſcđm hebreoſ: ſcripta iſta parabola. Hec
 Eusebius. Inde conſentaneum eſt etate Eusebij
 non fuiſſe hanc hīſtoriam in euangelio noſtro.

Annotatione. C. (Quia nō eſtis ex ouibus meis) An. c.
 addidit ex gr̄eco (quēadmodū dixi vobis) qđ gr̄ce
 habetur: ſed latino contextui prius deerat.

- Anno. Annotatione. CXVII. Addidit latinū.
 Cxvij. Annotatione. CXXIII. Quattuor inicijs) emē
 Anno. dauit latinum: vt respondeat græco sic. Quattuor
 Cxxiiij. initijs alligatū. summitti e celo in terram: in quo
 erant omnia quadrupedia terrę bestięq; & repti-
 lia & volatilia cœli.
- Anno. Annotatione. CXXXVI. Non iam dicit (ceu
 cxxxvj. theologis fas sit) sed tantum (ceus fas sit).
- Anno. Annotatione. CLI. (Quæsit volūtas dei &c.) Iux-
 clj. ta græcum ponit contextum latinum. (Quod bo-
 num est acceptumq; & perfectum.
- Anno. Annotatione. CLXXIII. (Quinquies quadra-
 iatio. C genas). Non amplius inheret Ambrosij testimo-
 lxxiiij. nio: sed citat locū ex deuteronomio: quē ego cito.
 Addit tamen probabile esse: ob humanitatem:
 vnam plagam remitti solitam. Et tamen non sic
 scriptum est in deuteronomio.
- Anno. Annotatione. CCXLIII. Non fateŕ: vt in priore
 ta. CC ęditione: ex nostris codicibus græcis quę deerant
 xliij. se addidisse. Verum si quid prius addidit: manet
 adhuc additū. Nā ex collatiōe deprehendi nihil
 in secunda deesse ęditione: quod erat in prima.
 Quare vel delere debuit: si veritus est fateri addi-
 tum: vel si addendum putet: id etiam in secunda
 ęditione ingenuè fateatur. Sed hic exploratissimū
 habepie lector extremā illam meam annotationē
 vidisse illū vt inde colligas vidisse & reliquas oēs q̄
 extremā viderit. Nā in illi⁹ manu reliq̄ oēs erāt: q̄
 extremam prodidit. Certe aliud mihi persuadere
 non poterit: nisi ille aliam iustā rationem reddi-

derit cur hic expunctum sit: quod prior æditio habet: præsertim quæ eiusdem farinæ alij loci sint: qui tamen adhuc manēt: vt est videre in nostris annotationibus. Agnoscat ergo creditorem suū homo omnium ingratiſſimus: & ne ampliùs calumnietur non vidisse se annotationes meas: quas ipse mea sponte semper paratus eram illi ostendere: si ille aut serio petisset: aut cum tertio non rogatus profiterer me ostensurum: videre voluisset. Extat apud me epistola illius qua respondet omnia agi posse per ocium. Illud ocium adhuc ocium habet. Me nunq̄ accersiuit: nunq̄ rogauit: tantum quod iniquissimū erat petiuit ipsum librum. At nemo sanus cōmittit se fidei insidiatoris. Si is librū habuisset: potuisset me inuito ædere: ex sententia sua addito: suppressoue: quicquid videret. Nec mihi fuisset liberum: vel castigare quicq̄: vel addere: vel expungere: si e re esset. Et quis non tempore sapit? Tunc mea res ex aduersarij nutu arbitrioq̄ pependisset: & illius aduersarij: qui nullum nō lapidem mouet: vt meum nomen maculet: & omnibus doctis viris inuidiosum efficiat. Num satis fuisset vidisse ipsos locos: & quibus mouerer rationibus ab eo dissentire? Plane satis fuisset: simpliciter ac sincere agenti. Sed satis id non erat: moliēti insidias. Nā q̄d illi de libro: q̄ priusq̄ petisset basileā: p̄ scribā proditorē oīa viderit? Tu vero nūc iterum atq̄ iterum orandus es optime lector vt æquus sis. Dis peream si animus erat ædere librum: nisi ille sic videret: vt omnis mihi futuræ pacis spes adēpta sit:

(nam sic minantur quidam: consentaneum est
verbis illius ipsi alio qui satis probi) nisi libro in
manus hominum tradito. Si res mihi tanti habita
fuiſſet. debebā hoc utilitati publicæ. Sed agnoſco
quod ſit mihi curta ſuppellex. Et tamē ſatius mihi fue
rit: publicum orbis ſubire iudiciū: & prodere hęc
ignorātiā: quā diutius carere iucundiſſima animi
mei tranquillitate. Spero fore ut omnibus recte p
penſis: nemo bonus: nemo doctus: æquus nemo:
ægre ſit laturus hoc meum factum: aut mihi hanc
culpam aſcripturus. Cauſa ſi quæritur: pia eſt. Nā
ſi bene meretur de eccleſia: qui ubi res monet: emē
dat eccleſiaſticā lectionem: mihi videtur melius
mereri: ſi quis eccleſiaſticā lectionem aſſerere a
calumniā: & quod temere mutatum eſt: non ſua ni
xus authoritate: ſed veterū: conēſt reſtituere. Etia
ſi parum aſſecutus ſit: huic conatui gratia debetur:
quando ex pio zelo: pro domo dei proficiſcitur.
Porro quantum ipſe aſſequutus ſum: tuum fuerit
iudiciū docte lector. Si occaſio ſpectat: ipſe ope
ris author me ſæpe rogauit: quin verius incanta
uit: & inuitum traxit: ut ſe monerē. Et idem nunc
omnibus modis vrget nullis omiſſis ſycophan
tijs: nullis cōiutijs: nullis per ſuos minis: ut libri
æditionem extorquere poſſit. A Lutetia & Ger
mania prohibitus ſum periculo vitæ meæ: niſi li
brum ædam. Libris: & literis: & ſchedulis infama
torijs quotidie ac publice traducor. Notatus ſum
ſycophāticiffime triū linguarū hoſtis: ut ſic doctis
oibus: p̄fertim germanis (quos penes nūc bonarū

literarū sūma est & sceptrū) odiūfiā: & execratio.
 Quivtinā tātū possem ī trib⁹ linguis: quātū illis
 afficior. Certe quotidie: aliqd impēdo operē ī om
 neis. In qbus forte iā nō nihil essem: si iste tumult⁹
 quo pene ppetuo vexor: nō eripuisset mihi: multū
 bonarū horarū gratis. Nec scio an ille: q mihi hāc
 hostilitatē obijcit: iudiciū tā firmū prestare possit
 se trib⁹ linguis fauere: quū ī tertiā id est hebrica ni
 hil pene studiū posuerit: aut saltē nō pfererit. Qz
 si pillū: nemo euadet cōsummat⁹ theologus: citra
 peritiā triū linguarū: ī hoc albo is nō erit: q tertiā ī
 qua multo maxīma pars sacrarū literarū scripta est
 caret. Et tñ ego illi hoc nomē nō inuideo. Ceterū
 iniq fuerint ī me Erasmei: si me posthac appellaue
 rint trium linguarum hostem.

De his locis q alioquscq; mutati mitigative sint. Anno
 Pro eo qd dixisti: euāgelistā coactius adduxisse au tatione
 thoritatē ex Esaia: hic ceu mitigās ponis (nō nihil v.
 deflexit ad suū negociū.) Nec hoc etiā sic posse di
 ciausim pnūciare. Nā miror si vltimū deflexe
 rit a sensu spūs scti: doct⁹ a spū sctō. Si deflectere:
 est aliquousq; errare: nō recta ire: plane temerariū
 fuerit: de euāgelistis sentire: q deflexerint.

Qd pri⁹ dixisti absolute: Marcū nihil aliđ scripsit Anno
 se q matthēi cōpēdiū: hic dicis (fere nihil aliđ) Qz tatione
 q ne hoc (fere) recipio. Nā quū viginti canōes p xxj.
 prios habeat Marcus: q ī Matthēo nō habent: nō
 puto posse dici fere fieri: qd viginti gradibus abest.
 Ibi dicis præpositionem a: pugnare cum ratiōe Anno.
 principij: hic addis (paterni siue mauiis Hilarij ver lxxij.

bo uti: authoritatis.) Ed. Aliud sentit Hieronymus: qui (per ipsum) ad patrem refert. Aliud item Chrysostomus: quod (per quem) de patre dici profiteatur.

Annotatio **xcij.** Quia in prioræ editione: negabas filium posse dici absolute principium: hic aperis: quid tibi significet: absolute principium. Itaque ea ratione: qua ipse capis absolute principium: putas te posse tueri: verbum non esse absolute principium. In quo nec nos repugnamus: ut postea dicitur. Sed an id satis sit: ut concludas: verbum non esse absolute principium: viderit doctus lector. A scribam ipsa verba tua. Iam & in hoc laborat Augustinus: quomodo Christus dicatur principium: quum esse ab alio: pugnet cum ratione principij. Pater enim simpliciter: & absolute principium vocatur. Absolute dico: non perfecte: quum hæc appellatio perfecte competat & in filium: sed ita ut nihil nominari possit: cuius non sit principium. Siquidem pater principium est omnium: & creatorum & increatorum. Filius patris certe principium dici non potest: sed neque deitatis quemadmodum neotericum theologorum vulgus loquitur: quæ Paulus in epistola ad Colossenses eum principium vocat: non absolute: sed addens: primo genitus omnis creature. Hactenus verba tua. Hic quando tibi sic placet: qui prior id feceris: tam accurate distinguens principij rationem: quod dicitur absolute: libet tecum descendere: in theologorum scholam. Theologi: tum neoterici: tum veteres (si tamen Augustinus & Hilarius veteres sint: quos tu inter neotericorum vulgus videris ponere) princi

pij rationem in deo alteram ponunt: quæ nihil
 ad illam essentiam pertineat: sed ad proprietatem
 tantum: alteram quæ ad essentiam spectet: quæ &
 refertur ad creaturas. Hanc communem faciūt tri-
 nitati. Illam adhuc bifariã secernunt in proprie-
 tatem eam quæ a nullo sit. & in eam: que ab vno tā-
 tum. Patrem ergo dicere principium: nihil aliud
 illis sonat: nisi patrem non habere a quo sit: quum
 ab eo sint omnia. Porro filium esse principium:
 quod proprietatem dicit: theologi interpretantur:
 sic esse ab alio: vt ab eo nihil minus sit alia in dei-
 tate persona: atq; hoc principium: ceu vnam notio-
 nem (vt ipsi loquuntur) & patri & filio conuenire
 ab æterno. Ceterum principium quod ad essentiã
 spectat: ex quo conuenire tribus personis: sed ex
 tempore omnibus: & sub hac appellatione princi-
 pium dicitur spiritum sanctum. Et vnum esse princi-
 pium: patrem: & filium: & spiritum sanctum: Sic
 pater est principium sine principio: filius princi-
 pium de principio: vno nempe patre tantum: spi-
 ritus sanctus principium de principio vno: sed vt
 in duabus personis patre & in filio. Itaq; spiritus
 sanctus est a duobus: sed vt vno principio: æterno
 quidem: Nam ea processio est æterna: quum spiri-
 tus sanctus ex tempore tantum principium sit. Hic
 & pleriq; theologorum dicunt: non eandẽ esse ra-
 tionem principij: quod commune est trinitati: &
 quod proprietates quasdam in duabus personis.
 patre: & filio designat: quod notionale nominat.
 Iam expendamus sententiã tuam. Si verbũ negas

absolue esse principium illud: quod patris proprietatem dicit: id est si verbum negas non habere a quo sit: quum ab eo sint omnia: ne tu mecum sentis. Sed quum non consequatur: propterea non est absolute principium male dialectice est: quum non videt: quum propter hanc rationem principium supersit adhuc & ea quae filij proprietatem consequuntur: & ea quae trinitati conuenit. Et tamen hic tecum videris parum constare: quando principium illud: quod patri tribuis absolute ac simpliciter: & filio tribuas perfecte quamquam non absolute. Quum illud principium paternum quod vocas: nulla ratione conueniat filio: nec absolute: nec perfecte. Sed quod dicitis neotericorum vulgus appellare patrem principium deitatis Augustinum omnium theologorum mea sententia facile principem: & Hilarium tot seculis approbatum: in neotericorum vulgo collocas. Modestius sentis bone Erasme: aut ingenue fatere nescisse te: ab his accepisse neotericos: quod dicunt patrem principium esse deitatis. Nam Augustinus certe quarto hoc habet libro de trinitate. Habet & in suo quarto Hilarius. Neque vero si donabimus hoc tibi filium non esse absolute principium: quicumque lucriferi feceris contra Augustinum cuius interpretatio non carpis: quam dicitis & re ipsa refelli: quam satis sit Augustino: quod principium sit creaturarum cum patre. Nam sic & Augustinus interpretatur voluisse se creatori ostendere: quando dixit (principium qui & loquor vobis). Et haec interpretatio satis comoda est: quod ne re ipsa refellatur. Ceterum ut tecum non sentio verbum non esse principium absolute. sic videor mihi verum dedere: quo pacto possit compingi hic locus: iuxta gratiam

cam lectionē: secus q̄ nostra interpretatio habet: q̄
ingenuē fateor: nec mihi satis probatur.

Hic ut cunq̄ moderaris quod asperius: q̄ par est di Anno,
xisti augustinū fuisse impēse credulū. Nūc addis cxiij.

(pro ingenij simplicitate impense credulū). Ecce
quid tam simplicem putas: vt non potuerit opera
data: quid verū esset: perspicere? Quem vnū p̄fers
mihī p̄spicatorē: aut etiā argutiorē: quū ex re eēt?
Subide pro eo qd̄ dixisti (Destitus p̄sidio lingua:
rum) hic paulo modesti⁹ (nō p̄inde munitū p̄sidio
linguarū: etiā si nō fuit oīno rudis gr̄canicę lin-
guę: at nō eousq̄ doctus: vt gr̄cos iterp̄tes posset
expedite euoluere). Fateris ergo tātū illi fuisse gr̄
citātē vt potuerit discernere εαυ ab ουτως Itaq̄ fate
habes hoc loco interp̄taturū fuisse (si) modo εαυ
gr̄ce legisset. Nā multis indicijs patet eū gr̄ca cō
suluiffe. Qui & mea sētētia tātū illi tribuet: vt po-
tuerit gr̄cos cōmētarios inoffēse p̄legere: quū q̄-
dā ex cōmētarijs gr̄cis interp̄tatū iueniā: nec me
iudice: ifœliciter. Perq̄ vellē vt sicut hic: & alibi q̄
dā moderaris: sic etiā fecisses eorū oīum q̄ tibi di-
splicēt indicē: qui vtriq̄ q̄ditiōi potuiffet adiūgi.

Quēdā verba ceu mitigās ac moderās imiscuit: vt Anno:
tū videat mihi haud sec⁹ sētire: q̄ pri⁹. Verba ip̄a p̄ cxiij.
scribā vt videas q̄ ad moderamē addit. ī p̄ncipio qd̄
ātea dixit vidēdū ē theologis: hic modesti⁹ vidēdū
est (nobis) ne plus satis oderimus pelagianos. Nō
q̄ noli eorū explodī sētētiā: q̄ negāt vllū eē pecca-
tū originale: sed q̄ noli illd̄ affectate admisceri vbi
nō ē op⁹: siue q̄ in ea disputatione libeat argutari:
siue vt astrologi repertis epicyclis: sese e multis

difficultatibus expediūt: ita nos affectate: ad hoc
questionum κρησφύγετον: passim recurramus. nisi
forte nobis permittimus: vt in disputando cū ad-
uersario: qui vincendus est magis: q̄ docend⁹: scrip-
turæ verba ad victoriam nostram vtcunq; detor-
queamus. Quod aduersus Iouinianum: pugnas
Hieronimus facere videtur: nonnunq̄ & Augu-
stinus: Hęc dixerim (in q̄) non q̄ faueam: neganti-
bus esse peccatū originis: sed q̄ nolī (si fieri possit)
vllam vim fieri scripturis diuinis. Quin potius ex
ipsa disputationis consequentia: diligenter expē-
damus: quid senserit Paulus: despiciētes quid hic
agat: vnde cœperit: quorsum tendat: & nū consen-
taneum sit illum statim mysterium hoc gentibus
aperire voluisse: quod hodie quoq; magis creditur
q̄ intelligitur: nimirum communi sensu reclamā-
te. Hactenus Erasmi verba. Hic vides alia verba
sed non alium sensum. Quin & non nihil addidit
quod mihi nō satis p̄bať: vt forte postea ānotabo.
Anno. Cxlvj. Quod dixeras: in cōmentarijs origenis in episto-
la ad Romanos inspersa: quędam de dyabolo redi-
mendo: hic veluti partim corrigens dictum: ad-
dis (licet obscurius) quum nec obscure: nec aperte
quicq̄ ibi dictum sit de demonib⁹ redimendis: sed
contra potius: vt in annotatione.

Anno. Clxviij. Vt declares contra meam annotationem: ex orato-
ribus: et philosophis fuisse: qui in Christi nez-
cem consenserunt: affers (Quod apud Ethnicos
erant oratores: & philosophi: hoc apud iudeos:
erant scribę: & pharisęi). Vt hoc verum sit: nemo

tamen eos philosophos: aut oratores appellat. Et describis & pharisæis nō intellexisse te vel ex eo liquet: quod addis: (q̄ olim in re publica regnabāt:) Philosophiæ hic honos habitus est: apud græcos: non apud Iudæos.

Hic contra meam annotationem dicitis: nō ad rem **Anno:** pertinere: huc purgatorij mentionem admiscere. **tatione**
Nam affirmas diem illic positum: pro perspicua **clx.**

operis inspectione. Et tamen sic interpretati sunt veteres: vt ego interpretor: vt patet in glossemate communi. Quin & huic interpretationi accedit apostolicæ scripturæ consuetudo: quæ sæpe quum finem mūdi: & diē iudicij innuit: diem Iesu Christi appellat: id quod est videre: secundæ ad Corinthios primo: vbi sic loquitur apostolus. Spero q̄ vsq̄ in finē cognoscetis & cognouistis nos ex parte: quæ glia vestra sumus: sicut & vos nostra: in die dñi nostri Iesu Christi. Et ad Philippenses primo. Confidens hoc ipsum: quia qui cœpit in vobis opus bonum: perficiet vsq̄ in diem Christi Iesu: id est finē interprete Augustino in libro de correptione & gratia capitulo. vj. Et ad Thessalonissen. Quasi instet dies dñi. Etiam alio loco: dies dñi sicut fur.

De his locis q̄ nō mutant in secūda æditione.

Annotationis prima manet.

Annotatione secunda (In vtero habebit:) Adhuc **Anno:** præstat in sententiâ q̄ Hieronymus (x̄xi. legit: id ij. est habet) de præsentis: non (x̄xi. habebit:) sed nunc fatetur: quod ego monui: hunc locum in commentarijs Hieronymianis in Matthæum deprauatū

esse: quem utcumque restituit: ut pro (habebit) legat
 (habet) sic. Euāgelista autem quia non de futuro:
 sed de præterito narrat historiā: mutavit accipiet:
 & posuit habet. Qui enim habet nequaquam acceptu-
 rus est (addit) Certe ex hac clausula (Qui enim ha-
 bet: nequaquam accepturus est) palam est Hieronymū
 legisse (habet) nō (habebit.) Ed. Sic commodius
 necit locum. Sed manet scrupulus: quia (habet)
 non est præteriti temporis: sed præsentis. Ne cla-
 rissimè: quod nihil aliud pollet habet in utero: quā con-
 cepit: quando non usquequaque idem pollet. Ne-
 pe quæ uterum deposuit concepit: nec tamē habet
 in utero. Nam quæ peperit: nō habet in utero. At
 vero peperisse: refert euāgelista: si de præterito nar-
 rat historiā. Certe: quum euāgelista narrabat:
 non tūc maria in utero habebat. Proinde mea sen-
 tentia: ad amissum hic locus quadrabit (si tamē pla-
 cet uti verbo (habere) (quod non satis fideliter tra-
 ductum mihi videtur ex hebraico: ab interprete
 græco: quisquis is erat) si loco (habet) utroque loco:
 ponamus (habuit) sic. Euāgelista quia non de fu-
 turo: sed de præterito narrat historiā: mutavit
 (accipiet) & posuit (habuit.) Qui enim habuit
 nequaquam accepturus est. Sic forte compingitur
 locus in commentarijs Hieronymianis. Sed ne-
 scio: an sub his præteritis: stare possit locus
 apud euāgelistam: ut omnia verba in præteri-
 tum mutantur. Nam id necesse est: si de præte-

Ann
 non
 ck

Ann

rito narrat historiam: & non potius referat prophetae verba. Sic ergo dicendum fuerit. Ecce virgo concepit: & peperit: & vocauit nomen eius emanuel: butyrum & mel comedit & caet. Quid euangelista scripserit: non est procliuè dicere: quum non extet euangelium Hebraicum. Nam Hebraice scripsisse: testatur Papias audisse se de Ioanne seniore discipulo Apostolorum: vt refert Eusebius: Et Hieronymus testatur in Catalogo illustrium virorum: sua ætate asseruatum fuisse ipsum Hebraicum: in bibliotheca caesariensi: nec non sibi a Nazareis: qui in beroea vrbe Syriae hoc volumine vtuntur: eius describendi facultatem factam fuisse. Quis vero sensus huius loci: alijs alia est sententia: Nam qui hebraicum pasuk mordicus tenent: hi cogunt ad tempus primi in oratione verbi: reliqua quaecumque sequuntur: sub eadem periodo interpretari: vt si primum futurum sit: sequentia: cuiuscumque temporis: futuri interpretationem recipiant. Ita quod hoc loco quia praecedit (Dominus dabit signum) quia (dabit) est futuri: subiungit. (Ecce virgo concipiet: & pariet:) quum alterum praeteriti sit apud Hebraeos (concepit:) alterum: praesentis (parit) (וַיֵּלֶד) enim non praesentis est: quod dicit Erasmus: sed praeteriti: & (וַיֵּלֶד) non futuri est: sed praesentis. Porro qui pasuk

contempto : temporum conditiones sequuntur :
 his propheticus videtur sensus : iuxta temporum
 proprietatē. Ecce virgo concepit : & parit : vt præte-
 riti : ac præsentis temporis ratio : de re longe futu-
 ra : vaticiniū certitudinem declaret. Id quod sæpe
 alias est frequēs : apud prophetas. Neq̃ quicq̃ im-
 pedit : quo minus **הה** sit præteriti : q̃ in postero-
 re syllaba sit **cametz** : nō **patha** : tum q̃ nullum ver-
 bum in **ה** vel in **א** finiens vltimam : in postero-
 re syllaba : **patha** admittit : sed **cametz** perpetuo re-
 quirat : authore Fabritio capitone hebraice doctis-
 simo : in illa sua eruditissima copiosissimaq̃ gram-
 matica : tum q̃ etiam si **patha** admitteret : tamen in
 statu regiminis (vt ait hebrææ linguæ apud Chris-
 tianos : parens ille Ioannes Reuchlinus) mutat
patha : in **cametz** : id quod non paucis docet ex-
 emplis. Hæc sententia : de sequendis temporum
 conditionibus : assertores habet : præter capitonē
 & magnum illum cartusianū Gregoriū Reisthū :
 omnes Hispaniarum Hebræos : teste Matthæo
 Adriano Hispano : & vt idem capito refert : in ins-
 titutionum hebraicarum libro primo.

Anno. Annotatione. III. (Quod his abundantius est)
 iij. non mutat sententiam.

Anno. Annotatio. VI. manet : dicit tamē titulum sibi su-
 vj. spectum : vnde infirma est ea citatio.

Anno. Annotatiōe. VII. (Et fratres ei⁹) manet. Nec dū
 vij. sentit. cognatorum Ioseph viri Mariæ affinitatē :
 quicq̃ attinere ad Christum.

Anno. Annotatio. IX. (Aut qd dabit homo) manet.
 ix.

Annotatione. X. (Vt nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus (manet: sed affert: quæ ego cito ex Origene. Demum addit contra meam interpretationem: quã tñ nō vsq̃q̃ damnat. Nam ait. (Etenim quo minus huc confugiam? ut dicam? accipi posse: ne cui dicerent: q̃ Iesus eēt Christus: obstat primū pronomē (ipse). Deinde etiã ipse sermonis ordo. Neq̃ ei quisq̃ ita loquit̃. (Nemo credit q̃ fuit Plato christian⁹) quãq̃ hoc sane molli⁹ ē aliquãto: q̃ hoc loco legim⁹. Edo. Pronomē (ipse) nihil ipedit: si sermo referat̃ ad euāgelistã narrantē: nō ad Christū: cui⁹ mandatū narrat. Et forte explicãdi grã: addidit Iesum narrans euāgelista: ne forte sub sermōe ambiguo p̃nomē referret̃ ad Petrū. de quo paulo añ multus ac multe quidē gl̃ie ac potestatis sermo habebat̃. Hoc mihi videt̃ p̃pe innuere Ioannes in epistola canonica priore. Nã qui añ Christi crucē phibitus: non audet Iesum p̃dicare Christū: inferis postea triumphatis: ac Christo cū gl̃ia resuscitato: morte victa: libera voce p̃clamat. Omnis qui credit: quoniã Iesus est christus: ex deo natus est.

Annotatione. XI. Fateť Origenē: etiã sibi lumē legat nō dissimulare interī apud Matth. nō lumis: sed niuis fieri cōparationē: p̃t ego cito in anno.

Annotatione. XII. Inter locos emēdatos posuisse: q̃ ea verba hęc editio nō habeat: vñ mihi occasio p̃stita est hui⁹ anno. nisi q̃ nō emēdatū postea cōperit: sed alio translātū: quanq̃ nō eisdē verbis: idē tñ p̃sus pollētib⁹: vt in cōferta turba delitescat: qđ

p se positū offendebat. Nā prioris ad Cori. ca. viij
 nihil omisū ē: qđ ad p̄ociniū hui⁹ loci vtcūq; p̄tri
 neat. Ne hīc tñ deest: qđ huic ānotatiōi opponi
 possit. Nā qđ ego dico nō p̄missū christianis libel
 lū repudiij: p̄pter magnū sac̄m̄ i christo & eccl̄ia:
 hanc rōnē de sacramēto Eras̄m⁹ r̄ndet: nullū veterē
 qđ sciat adduxisse: quū tñ sup̄ his (vt inq̄t) crebra p
 lixaq; sit disputatio: p̄serti Augustino & Hiero
 nymo. Mea annotatio nihilomin⁹ stat. etiā si nul
 l⁹ veterū hāc rōnē adduxit: qñ ego eā ex sacris lite
 ris p̄fero: q̄ v̄l solē satis sūt vt veritatē euincāt: etiā
 cōtra ip̄os veteres: si sic opus foret. Quāq; nec ve
 teres desūt: q̄ hāc rōnē afferūt: & hi ip̄i quos Eras̄
 m⁹ noīat. Hiero. i epl̄a ad Ephe. c. v. tractans hec
 verba apl̄i. (Sacramētū hoc magnū ē: ego aut̄ dico
 in christo & eccl̄ia) ait. Nō vt pleriq; existimāt oīs
 historia q̄ de adā & eua in genesi scripta ē: ad chris
 tū & eccl̄iā facile referri pōt. sed tā tūmō qđ i p̄se
 ti loco ponit̄: id ē (p̄pter hoc relinq̄t hō patrē suū:
 & matrē suā: & adherēbit vxori suē & erūt duo i car
 ne vna) prius enī hō & prius vates adā. hoc p̄pheta
 uit de christo & eccl̄ia: q̄ reliq̄rit dñs n̄r: atq; salua
 tor patrē suū deū: & matrē suā cœlestē hierusalē: &
 venerit ad terras p̄pter suū corp⁹ eccl̄iā: & de suo
 eā latere fabricat⁹ sit: & p̄pter illā: verbū caro factū
 sit. Et q̄a nō oīa sacramēta eq̄lia sūt: sed aliđ sacra
 mētū mai⁹: aliud min⁹: p̄pterea nūc dicit. Sacramē
 tū hoc magnū est: simulq; hūilitatis ei⁹ indicium est
 i ferētis. ego aut̄ dico i christo & eccl̄ia. Hęc hiero.
 Hanc i terptationē accepit Hieronim⁹ a gregorio
 nazanzieno: quē statī in hanc sententiā citat. verba
 nazanzienī hęc sunt. Vide q̄ tū isti⁹ capituli sacramē

tū sit: vt apl's illud i christo & eccl'ia iterptās: nō se
 ita asserat: vt testimōij postulabat dignitas exp'ssif:
 se: sed quodāmmō dixerit. Scio q̄a loc' iste ieffabi:
 lib' plen' sit sacramētis: & diuinū cor q̄rat iterp't:
 tis. ego aut' p' pusillitate sēs' mei: i christo iteri illd'
 & eccl'ia itelligēdū puto: nō quo aliqd christo & ec
 clesia maius sit: sed q' totū qd' de adā & eua dicit: in
 christo: & eccl'ia iterptari difficile sit. hęc nazāzie:
 nus. Eandē ē rōnē affert Aug. li. de nup. & cōcu:
 piscētia ad valeriū comitē. c. xxj. Rñdebit cōnubij
 sacramētū. de me ante peccatū: dictū ē in paradiso
 Relinq't hō patrē & matrē: & adherēbit vxori sue:
 qd' magnū sacramētū dicit apl's in christo & eccl'ia
 Qd' ergo in christo & eccl'ia est magnū: hoc in sin:
 gulis q̄busq' viris: & mulierib' ē minimū: sed tñ cō
 iūctiōis inseparabile sacramētū. Idē lib. v. c. ix. cōtra
 Iulianū pelagianū. Inter mariā & ioseph erat sacra
 mētū: q̄a nullū diuortiū. hęc Aug. Vides huc cām
 reddi: cur sacm: q̄a nullū diuortiū. Si p'pterea sa
 cramētū: q̄a nullū diuortiū. Si diuortiū: nullum
 erat sacm. tollat ergo diuortiū: ne tollat sacm.

Anno. xiiij. de (forte) manet eisdem p'fus verbis.

Annotatio. xv. manet. nec adhuc admittit verbū
 (sponse) gr̄ce haberi.

Annotatio. xvij. manet penes eā ptē: quā vult elī:
 cere aliquā virtutē christo esse incognitā: ex verbis
 (vt ille putat) male redditus ab iterp'te. Vnū tñ ex
 plicuit i hac scd'a æditioe: qd' p̄ aphibologia mihi
 iposuit: quū dixit Non est ferendum de illo quod
 nostra habet æditio. Iā addit p' (ex se) (Non est fe
 rendū de illo p' (ex se) quod nostra habet æditio.

Manentia.

Alioq̄ potuiffet (de illo) referri ad christū &c. vt in annotatione.

Annotatio. xviiij. manet. qđ dixit obiurgatos pharisæos: qđ disceptarent cū turba de resurrectione.

Annotatio. xix. manet qđ quidā (de carne vna) sordide interpretantur de coitu.

Annotatio. xxij. manet sed nunc addit in quibusdam esse (ἀλείθην) quasi aliud sit in exemplari suo: qđ habet ἀλείθην: non ἀτίαν.

Annotationes. XXIII. XXIII. manent.

Annotatio. XXV. Manet. sed addit: vt habebat in quibusdam exemplaribus.

Anno. XXVI. manet. Nunc addit (quanq̄ i pleurisq̄ græcorū codicib⁹: illud (dū orant) nō additur

Nec a nobis ē additū. Adhuc tñ fateť græce sic eē: quasi sic haberet exemplar suum.

Annotatio. XXVII. manet. addis (nec nobis visum est sequi) sed cur sic notas ἀπέχει τὸ τέλος quasi sic esset in exemplari tuo.

Anno. XXVIII. manet: sed addit: & nobis visum est sequi.

Annota. XXIX. manet (sed addit nonnulli græci codices consentiebant cū nostra editione). Nō tamen fatetur: qđ suus codex sic habet.

Anno. XXX. XXXI. manent (hoib⁹ bona voluntas). vbi nos legimus (homínibus bone voluntatis). Sed fatetur Chrysoſtomū & Origenem sic legere vt ego cito.

Annotatio. XXXII. manet de amatoria salutatione: qđ gabriel vírginem salutans: quid procorū

pre se ferret.

Annotatio. XXXIII. contra mendicitatē: manet: addit. Nūc mendicantiū vocabulo sese vendicant: & hi qui satraparū opes domi possidēt. Nec illector quorūdā institutū: q̄ vere mēdicato viuūt: sed rectius opinor facturos: si qui valent: & valent permulti: manibus pararent: vnde tum sibi: tum alijs egenis possent suppeditare.

Annotatio. XXXIII. manet.

Annotatio. XXXV. manet. Addit & Ambrosium & Origenem in eadem esse sentētia cum Hieronymo: q̄ Nathan non fuerit filius David.

Annotatiōes. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XLII. XLIII. XLIII. de Christi genealogia: manent.

Annotatiōes. XLVI. XLVII. XLVIII. manēt

Annotatio. L. manet.

Annotatio. LIII. manet. Et in hac editiōe: quod in priore non fecit: mutauit verbum (fœneratori) in verbum (creditori:) quum vocabulum græcum *ἀποπισῆ* vtrumq; significet.

Annotatio. LV. manet: hic etiā fateē se mutasse verbum in contextu: quum verbum græcum *ἀποράξαι* sit anceps &c. vt in annotatione.

Annotatio. LVI. LVIII. LX. manent.

Annotatio. LXI. manet. Sed addit. Non video quomodo hæc particula quadret cum præcedentibus: ac sequētibus. Ed. Certe nulla ratione quadrat: si sic interpreteris vt prius. (Ne curemus ea que supra nos sunt:) vt satis liquere puto ex mea

annotatione.

Annotationes. LXII. LXIII. LXIII. LXV.
manent.

Annotation. LXX. de emphasi articuli græci manet
Annotation. LXXI. manet: quod verbū sit particeps
diuinę essentię. In hac ęditiōe addit: siue vt meli⁹
dicam gręce: ὁμόσιον τῷ πατρὶ. Ed. Quasi vero nō
ex diametro distent: participem esse diuinę essen-
tię: & ὁμόσιον τῷ πατρὶ. Catholici qui alterum cō-
stanter negant: alterum ceu basim fidei affirmant.
In illo arriano tumultu: qui Christianum orbem
occupauit: alterum explosum: alterum admissum.
Id quod est videre in epistola Alexandri alexandri-
ni episcopi: ad Alexandrum Constantinopoleos
episcopum. Credimus in vnum (inquit) dominū
nostrū Christū: filiū dei vnigenitū: non secūdum
corporū similitudinē: incisionibus: aut diuisionū
effluxionibus: sicut Sabellio & Valentino placet:
sed ineffabiliter: & inenarrabiliter &c. Et idem ta-
men certabat vt ὁμόσιον diceretur. Nec diuersum
sensit: postq̄ resipuit: Eusebius Pamphili: vt patet
in epistola eius de Niceno consilio: & fide: ad cę-
sariēses palestinos. In qua primum: citat interpre-
tationem fidei: factam ab imperatore Constanti-
no his verbis. Sed & ipse primus deo amabilis im-
perator: eam fidē pfessus est: & in hac omnes sub-
scribere precepit: scripto & inserto consubstantia-
litate verbo. Quod etiam ipse interpretabatur di-
cens: quia non secūdum corporeas passiones con-
substantiale dicitur: neq; secundum diuisionem:

nec secundum quandam decisionem ex patre: subsistere.) Postea quibusdam intermissis. Et sapientissimus quidem & piissimus imperator ita philosophabatur. Fidei explanatione dictitata: quemadmodum ab eis dictum sit: filium ex substantia patris: & patri consubstantialem esse: non est sine examinatione derelictum. Consultationes enim: & responsiones deinde mouebantur: & mens perscrutabatur dictorum sensuum. Et hoc ergo quod agebant de substantia: constabat significatiuum quidem esse ex patre: non tamen partem esse eius substantie. Propterea nobis quoque videbatur bene se habere: ut mente consentiremus pie doctrinae: dictitati ex patre filium esse: non tamen partem eius esse substantie. Hec Eusebius. Idem Augustinus in libro de unitate & trinitate. Eiusdem nature dicimus esse trinitatem. Non aliquam ibi personam: partem cuiuspiam nuncupamus (paulo post) In filiis graece: participatio diuinitatis. In filio nature: plenitudo. Hec Augustinus. Et nonne idem dicit apostolus Paulus? In quo (inquit) habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ex his liquet aliud esse: & longe diuersum $\delta\mu\sigma\iota\sigma\iota\omicron\upsilon\tau\ \tau\hat{\omega}\ \pi\alpha\tau\rho\iota$: id est consubstantialē patri: & participem eē diuine essentie.

Annotat. lxxiiij. lxxiiij. lxxv. lxxvi. lxxvij. manet. Annotatio. LXXVIII. manet. Sed addis ut meam tollas annotationem. Habet & hoc articulus: ut referat rem de qua prius erat sermo: quod ideo adiecimus: quia apud Matthæum: ubi Christus vocat suos: Lucem mundi: & sal: utrobique additur articulus graecis. Ed. Capite Matthæi quinto ne

Manentia.

hūc est quod referat articulus: de quo prius erat sermo. Nam (vos estis lux mundi) sermo in se est plenus: & absolutus: neq; pendens a superioribus: neq; inferiora respiciens. Id quod patet. Nempe antecedit hūc sermonem. Qz si sal euanuerit: in quo salietur? Ad nihilū valet vltra: nisi vt mittatur foras: & conculcetur ab hominibus. (Sequitur) Vos estis lux mundi. Deinde: non potest ciuitas abscondi supra montem posita.

Annotationes. LXXIX. LXXX. LXXXI. LXXXIII. manent.

Annotatio. LXXXIII. manet. Sed addit. Sic enim filius hominis dicitur fuisse in cælo: sicut dominus glorie dicitur crucifixus: ob proprietatum in hypostasi: duas complectentem naturas: communionem. Ed. Obeandem communionem: lectio ecclesiastica bene habet. Et quia græcum est anceps non erat hic locus mutandus: quum nihil sit opus. Hieronymus nihil mutat: nisi vbi res graui ter vrget: vt patet in epistola ad Suniam & fretelā: de ἡὸς αζομ. Et plusculū subest periculi ex ea lectione (qui erat cælo) ne versatus in terra: putetur non fuisse in cælo.

Annotatōes LXXXV. LXXXVI. XC. manent
Annotatio. XCIII. manet. Et hic etiam citat ambrosium: q; Christus appellatur principium: perstat tamen in sententia.

Annotatio. XCV. manet. Hic addit (Qz aliter legit Valla.)

Annotatio. XCVI. manet.

Annotatio. XCVII. manet. Probat sententiam
Chrysostomi: nec tamen cedit.

Annotationes. XCVIII. XCIX. manent.

Annotationes. CI. CIII. CIII. CV. CVI.
CVII. CVIII. CIX. CX. GXI. GXII. Cxiiij.
CXV. CXVI. manent.

Annotatio. CXVIII. manet. Hic tamen addit.

At mihi magis probatur: ut dicatur exinanitus:

non quod esset homo: sed quod ut seruus: & seruus fla-

gitiosus: flagris afficeretur: & cruce. Subditum ta-

men fateatur ut filium: non ut seruum. Ed. Vtrūque

hoc videtur mihi tollere apostolus ad philippenses:

quod dicit. Semetipsum exinaniuit: formam serui

accipiens. In similitudinem hominum factus: & habitu

inuentus ut homo: humiliavit seipsum factus obediens

usque ad mortem: mortem autem crucis. Nam quod dicit. Se-

metipsum exinaniuit: declarat quare exinaniuit

semetipsum. In similitudinem (inquit) hominum fa-

ctus: & habitu inuentus: ut homo. Sed quod humilia-

uit seipsum: factus obediens usque ad mortem: mor-

tem autem crucis: hoc certe non tantum ut filius: sed

etiam ut seruus: imo vero magis ut seruus. Nam

quia filius erat: subditus non erat. Et cur non di-

catur exinanitus ut homo: quando qui creator

erat: creatura fieri voluit.

Annotationes. cxix. cxx. cxxj. manent.

Annotatio. cxxij. De gratitudine apostolorum manet

Multa addit: sed non vult de hac re digladiari: con-

tentus cedere melioribus iudicijs.

Annotatio. cxxiiij. manet.

Annotation. cxxv. manet: sed addit (etiam si mihi
 probabile videat apud grecos ortu hunc scripturę ex-
 rorę: ex illoꝝ abbreviaturis. Fortassis eni ex $\sigma\theta\gamma\kappa\epsilon$
 $\mu\eta\mu$ parum attentus: aut lusciosus: etiã fecit $\sigma\omega\tau\eta\rho\iota\sigma\mu$
 pro saluatorem Iesum.

Annotationes. cxxvij. cxxviij. cxxix. manent.

Annotation. cxxx. manet: sed utcumq; moderatur
 sic. Atq; ex hoc sane loco iacobus videtur tamen
 adhuc in ea fuisse sententia: vt existimaret iudeis
 seruandã esse legem mosaicam.

Annotationes. cxxxj. cxxxij. cxxxiiij. cxxxiiij. cxxxv
 cxxxvij. cxxxviij. cxxxix. cxl. manent.

Annotation. cxlj. manet. Sed quia modestius hic
 loquitur: posuimus inter eas annotationes: quę
 utcumq; mitigatę sunt.

Annotationes. cxlij. cxliij. manent.

Annotation. cxliij. manet: sed addit. Neq; video
 tamen cur Hieronymus dicat: se malle vicium
 sermonis admittere: q̄ sensum apostoli non inte-
 gre exprimere: siquidem grecis non est solœcism⁹
 $\acute{\alpha}\mu\epsilon\rho\tau\omega\lambda\delta\sigma\ \acute{\alpha}\mu\epsilon\rho\tau\iota\alpha$. Certe iuxta dialecton atticã.

Annotation. cxlv. manet.

Annotation. cxlvj. manet. sed est inter mitigatas.

Annotation. cxlvij. manet.

Annotation. cxlvij. manet: sed addubitat quia ori-
 genes non habet.

Annotationes. clij. cliij. cliij. clv. clvj. clvij. manent.

Annotation. clxj. manet. Sed contra id quod dixi
 Origenem nobiscum legere in libro cõtra celsum.
 Omnes quidem dormiemus: sed non omnes im-

mutabimur. Et in hoc quod sequitur: & nos immutabimur (vt videtur dicere Origenes) Paulum se & sui similes discernere a cæteris: dicit Origenem sentire tecum in scdo libro contra celsu. Sed nime fallit iudiciu: nihil p te hic facit Origenes. Nam de ea lectione (Omnes quidam non dormiemus: sed omnes immutabimur) nihil hic locus suffragatur. Verum quidem est loqui ibi Origenem de viuus immutandis: sed quinam sunt illi viuus longe aliud mihi videtur sentire: q tu. Quod si quis legerit eum locum: quem annotauit in quinto contra celsu: forte animaduertet. Nam ibi (sicuti & ipsemet alibi: & alij greci interpretes: suis locis) videt per viuos intelligere sanctos: qui imperpetuum cum Christo regnabunt. Quam eorum interpretationem certe confirmat: q Paulus non poterat de seipso dicere (Nos qui viuimus: scilicet in carne: & qui residui sumus in aduentu domini: scilicet in carne). Quia tunc certo sciuit se non futurum in carne: in aduentu dñi. Verba Origenis ascribo. Post hec celsus: siue sacras literas non recte audierit: siue ab his qui has minus intelligunt: ita acceperit: p nos (inquit) id affirmari. Quum enim tempus illud aduenerit quo p igne mundus hic repurgetur: non modo futurum est: vt q tunc reliq & supstitutes fuerint. verum & vita iam pridem defuncti p maneant: quum minus pncipiat vt ineffabili sapientia quadam apud Iesu apostolu: sit illud p nunciatum. Oes q de resurgemus: non oes autem immutabimur: in momento: in ictu oculi: in nouissima tuba. Canet enim tuba: & mortui

resurgenti incorrupti: & nos immutabimur (Sicut
 quidam) fuisset autem illi mox proferendum: quidnam
 sentiret qui hæc loqueretur. Quando qui nondum
 mortem obiisset: nec se ipsum: nec sibi similes: hoc est
 superstites: alios ab alijs seiungens: diciturus esse
 set: & nos immutabimur: ubi & mortui incorrupti
 resurgent: dixisset. Vt autem huiusmodi quædam
 sentiendo apostolum: confirmemus hæc literis mandasse:
 vel his: quæ ex prima ad Corinthios nuper produxi
 epistola: ea adiecerim: quæ & in prima ad thessalonicenses
 habentur. In qua Paulus & vita fruens: & vigilans: & a
 mortuis alienus: hæc loquitur. Hoc enim vobis dico
 in verbo domini: quia nos qui viuimus: qui residui
 sumus in aduentu domini: non præueniemus eos qui
 dormierunt. Quia ipse dominus in iussu: & voce
 archangelis: & in tuba dei descendet de cælo.
 Deinde: qui præter se & sui similes: vel alios
 sciret in domino mortuos: & illud subiicit.
 Et mortui qui in Christo sunt: resurgent primi.
 Deinde: qui viuimus: & qui relinquemur: simul
 rapiemur cum illis in nubibus: obuiam Christo
 in aera. Haec tenus Origenes. Ex hoc loco etiam si
 subobscurus sit: licet olfacere: quod Origenes
 legerit. Omnes quidem resurgemus: sed non omnes
 immutabimur. Sed & quod per virtuos intelligat
 sanctos: quos & solos sentit immutandos. Sed &
 hanc esse Origenis sententiam: Hieronymus in epistola
 ad Minerium & Alexandrum: apertius testatur.
 Vbi dicit Dydimum: qui Origenem

Manentia.

omnium mortem? Ecclesiastes dicit. Non est homo qui semper uiuat. Et Dauid in psalmo. Quis est homo qui uiuit: & non uidebit mortem? Idem & parabolicæ euangelium: uirginum nomine cõplectens totam ecclesiam: quam Paulus despõdit vni viro: uirginem castam exhibere Christo. Dormitauerunt (inquit euãgelium) omnes: & dormierunt. Et Paulus ipse. Statutum est hominibus semel mori. Idemq; in hoc eodem capite. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes uiuificabuntur. Et quomodo uiuificabuntur: idem monet Paulus. Insi piens tu quod seminas: non uiuificatur: nisi prius moriatur. Neq; uero quicq; impedit prius legem paucorũ: Christi in qua & Maria: & aliorũ: si qui forte sint: legem communem. Nec certe uideo cur tribuatur præsentia Christi: q̃ reliqui in aduentum eius: non morietur: quum apostoli mortui sint: & omnes quibuscum cõuersatus est in terra. Et quæ ratio: eximere peccatores a morte pœna peccati: quum eam Christus immaculatus ac innocens non euaserit? Si præsentia Christi liberabit a morte prima: cur non etiam liberabit a morte secunda? Et quo modo absorbebitur mors in uictoria: nisi ab his qui mortui resurgent? Nam quando mortale hoc induet immortalitatem: & corruptibile hoc incorruptionem: tunc absorbebitur mors in uictoria. Nam quæ uictoria: ubi nulla pugna. Nec uero mortale hoc induet immortalitatem: nisi prius moriatur. Nam induere immortalitatem: est uiuificari

a Christo. At non uiuificabitur nisi quod prius mortuū est: vt dicit Paulus. Theodori Heracleotis sententiā: q̄ non sit futura omnium mors: quia sicut Enoch & Helyas translati sunt: sic sancti in corporibus reperiendi: & Apollinaris: qui idem sequitur: tollit Origenes dicens. De Enoch & Helya: si quis obijciat: non continuo falsa videantur ea: quę de omnibus dicunt: si aliqua dispēsatio dei in vno vel duobus hominibus facta est. Ambrosi⁹ vtramq; lectionem habet: nostrā amplecti. Etia Augustin⁹ gr̄cam lectionē citat: nec tamē audet a morte eximere: quos Christi aduētus inueniet. Hieronymus vtramq; legit: & interpretatur. Sed qđ dicit magis quadrare sensui apostolico illam lectionē: omnes quidē non dormiemus: sed omnes immutabimur: quia (vt ille dicit) apostolus hic loquitur de sanctis: hoc mihi pace Hieronymi non probatur. Nam quum sentiant: qui hanc sequuntur lectionem: neminem ex his moriturum: qui reliquerunt in aduentu domini: quum in hoc numero inuenientur & mali: non potest prior pars de sanctis tantum intelligi: vt sancti tantum sint non dormituri. Quum scelerati etiam qui tunc viui reperiuntur: sint non dormituri iuxta hanc sententiam. Etiam non est consentaneum hoc de sanctis tantum dicere: quū antea dixerit. Ecce mysteriū dico vobis: quasi id qđ sequitur etiam ad omnes pertineat: quos tunc alloquebatur: & in eis: ad totam ecclesiam. Nempe commonendo huius mysterij Corinthios: etiam vniuersam ecclesiam

visus est commonuisse. Et posterior pars. sed omnes immutabimur: si de sanctis tantum intelligat ut quid (inquit Dydimus) sequitur. Et nos immutabimur. Superuacaneum esset postea inferre: & nos immutabimur: si antea affirmasset omnes immutandos. Illud vero ad Thessalonicenses: non satis videtur mihi posse detorqueri ad hunc sensum: ut aliqui futuri sint viui in aduentu domini: qui non morientur: ut totus ille locus probe quaderet. Hæc sunt Apostoli verba. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini: quia nos qui viuimus: qui residui sumus in aduentu domini: non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus: in iussu: & in voce archægeli: & in tuba dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt: resurgēt primi: Deinde: nos qui viuimus: qui relinquimur: simul rapiemur cum illis in nubibus: obuiam Christo in æera: & sic semper cū domino erimus. Hæc Paulus. Hic si nudum verborum sonum sequimur: Paulus affirmat se superstitem fore: ac residuum in aduentu domini. Nam dicit. Nos qui viuimus: nos qui residui sumus: qui relinquimur: rapiemur &c. se comprehendens in eorum numero: qui residui futuri erāt in aduentu domini. Et quis hoc credat Paulum sensisse: qui spiritum dei habebat: qui & ab hoc errore Thessalonicenses hæc sua verba non bene interpretatos: reuocauerat: ne putarent instare diem domini. Nempe hoc sequebatur si Paulus futurus erat residuus in aduentu domini. Si hæc sensisset Paulus: non dixisset. Cupio

dissolui: & esse cum Christo. Non scripsisset ad Corinthios. Volumus de corpore exire: & cū domino viuere. Non ad Timotheum. Ego iam delibor: & tempus resolutionis meę instat. Non dixisset: se mortis responsum accepisse. Tempus suum expectasset: vt residuus fieret in aduentu domini. Etiam res ipsa comprobat residuum non esse. Igitur non hoc sensit Paulus: quod verba præferunt. vt ne ex his liceat colligere: aliquos futuros superstites in aduentu domini: qui non moriētur. Nec patitur hunc verborum sensum quod sequitur. (Et sic semper cum domino erimus) Si hoc interpretabimur de omnibus: qui residui erunt in aduentu domini: quum nemo dubitet tunc futuros etiam malos: (nempe aduentus domini erit: sicut in diebus Noe. Erunt edētes & bibētes: & nupti tradētes: & e duobus in lecto vno alter assumetur: alter relinquetur.) rapiuntur ergo & mali in nubibus obuiam christo in aera: & sic semper cum domino erunt. Quę si sint absurda: non nudis verbis insistamus: sed alium sensum apostolicum quęramus. Proinde sunt ex veteribus: vt citat Hieronymus in epistola ad Minerium: & Alexandrū: qui totum hunc locum de iustis interpretantur. Et quū dicitur (Nos qui viuimus) vitam eam intelligāt: qua viuitur in Christo. Et quod dicitur: residui sum⁹ in aduentu: ad reliquias referūt Israel quę saluę fient: vel ad relictorum septem millia: quę non curuauerunt genu ante baal. Hęc copiose desputata apud Hieronymum in ea epistola licet videri

Manentia.

dere. **Hic** locus certe obscurus est. **Ceterum** palā est: non id sensisse apostolum. **Vnde** colligūt suā sententiam: qui affirmant eos: qui in aduentu do-
minierunt: non morituros.

Annotatiōes. clxiij. clxiiij. clxv. clxvj. clxvij. clxviii. clxix. manent.

Annotatiōe. clxx. **Confirmat** quod dixit: ne apicem quidem mutādum esse in sacris literis: quum in Paulo (inquiens) nihil omnino sit ociosum: vt sic velit intelligi: nec in alijs literis sacris. **Hoc** certe christiane ac catholice.

Annotatiō. clxxij. manet.

Annotatiō. clxxiiij. manet. **Sed** addit: hoc fratrum cognomen vulgo pene inuisum: quū nō sit aliud charitatis nomen plausibilis.

Annotatiōes. clxxv. clxxvj. clxxvij. clxxviii. clxxix. clxxx. manent.

Annotatiō. clxxxj. manet. **Sed** quod prius non annotauit: ex sentētia **Ambrosij** declarat: vñ reprehensus. **A** veritate (inquit) euāgelica: cui hoc factū aduersabaſ. **E**do. **Nec** tamen adhuc satis quadrat. **R**estitit illi in faciem: quoniam reprehensus erat: quum bñ quadrat: quoniā reprehensibilis erat. **Sed** hic aliam affert interpretationem: vt dicat **Paulus** sibi datam occasionem obsistendi **Petro**: quod antea fuisset ab apostolis reprehensus **Hierosolymis**: quod cum **Cornelio** sumpsisset cibū **anthiochie**. **E**d. **Plane** hac occasione: nō obstitisset **Paulus** **Petro**: quod gentium apostolus: tū quod iam intellexisset: **Petri** satisfactionē deī ipsius auctoritate cōmunitā:

qui tertio iussus sit: q̄ de⁹ purificauit: cōmunia ne diceret. Qui & idē Petr⁹ in fine satisfactiōis subinfert. Si ergo illā gratiā dedit illis deus: sicut & nobis qui credimus in dominū Iesum Christū: ego quis eram: qui possem prohibere deum? (Et sequitur). His auditis tacuerunt: & glorificauerūt deū: dicentes. Ergo & gentib⁹ poenitentiā dedit deus ad vitā. Hęc in actibus apostolorū. ca. xj. Hic loc⁹ aperte docet: hoc sermone Petri: satisfactū fuisse apostolis: de eo q̄ cum Cornelio sumpsisset cibum: vt nullam inde reprehensionem mereretur. Adnotationes. clxxxij. clxxxiiij. clxxxiiij. clxxxv. clxxxvj. clxxxvij. manēt.

Annotatio. clxxxviiij. Sacramentū hoc &c. manet

Quedā affert noua: sed q̄ puto a nobis alibi explorata. Vide tamen non nihil moderari rē hoc loco.

Adnotationes. cxcj. cxcij. cxciiij. cxciiij. manent.

Annotatio. cxcv. manet: sed testatur Chrysostrum pro se: quem & ego cito contra illum.

Adnotationes. cxcvj. cxcvij. manent.

Annotatio. cxcviiij. manet. & multū auxit de curiosis: ac pene ipsi (vt ille dicit) theologorū q̄stionib⁹.

Annotatio. cxcix. manet. Sed verbis paulo mutatis. Nec tamen hic dicit: vt prius (Sapientia) additum aduersus arrianos: quanq̄ in margine dicit (Sapientia) videtur additum.

Adnotationes. ccj. ccij. cciiij. cciiij. ccv. ccvj. ccvij. ccviiij. ccix. ccj. ccij. ccxij. manent.

Annotatio. ccxcj. manet. Sed meq̄ annotatiōi rēdet. Et q̄ frigide sperat: lāguet in pijs operibus.

Manentia.

Annotationes. ccxiiij. ccxv. manent.

Annotation. ccxvj. manet. Sed affert vt ego Chrysostomum. Verū non male tuetur quod dixit mea sententia. Ita tamen recipio interpretationem verbi (irreprehensibilis): vt non perinde libēter ipm verbum. Sed velut dicit Augustinus de fato. Te neatur sententia: sed corrigatur lingua: ne anfas prebeamus illis: qui vetus testamentum ceu malum: & profectum a deo malo: respuunt.

Annotation. ccxvij. manet.

Annotation. ccxviiij. manet. Sed prope addit eam que in mea annotatione est: interpretationem.

Annotationes. ccxix. ccxx. ccxxj. ccxxiiij. ccxxiiij. ccxxv. ccxxvj. ccxxvij. ccxxviiij. ccxxix. ccxxx. ccxxxj. ccxxxij manent.

Annotationes. ccxxxiiij. ccxxxv. manent.

Annotationes. ccxxxvij. ccxxxviiij. manent.

Annotation. ccxxxix. manet. Sed pro lectione ibi adducit authoritatem Augustini.

Annotationes. ccxli. ccxliij. ccxliij. manent.

Annotationes. cxliij. & cxv. posui inter manentes. Sed quia utilitati tue studem optime lector: ne quid ignores: neue veritati vlllo pacto deesse videamur: victorie magis nostre: q̄ communi commodo consulentes: nec etiam si quicq̄ contra nostras annotationes apud veteres offenderimus: pudebit recinere: si opus sit: aut saltem te commonere. Id quod vt hoc loco: ita etiā in alijs facturi sumus: quoties videbitur fore: opere precium. Ingenue fateor repperisse me apud Augusti

stinum: in opere cui titulo est contra Petiliani do-
 natistæ epistolam: capite decimo: paraphrasim
 initij actorum: prout sequitur. Primum quidem
 sermonem feci de omnibus o Theophile: quæ cœ-
 pit Iesus facere & docere: vsq; in diem: quo aposto-
 los elegit per spiritum sanctum: mandans eis præ-
 dicare euangelium. Quibus & manifestauit seip-
 sum post passionē suam: in multis signis: per dies
 quadraginta apparens eis: & disputans de regno
 dei. Et cum conuersaretur cum eis: præcepit eis: ne
 discederent a Hierosolymis: sed expectarent pro-
 missionem: quam audistis (inquit) ex ore meo.) Vt
 hic vnum pro me facit: quod (per spiritū sanctū)
 refert ad (elegit) vt apostoli dicantur electi per spi-
 ritum sanctum: quod ego ex alio actorum loco in
 annotationibus prioris editionis confirmaui: ita
 duo videntur cōtra me esse: q̄ (præcipiens) rettuli
 ad hoc: (ne discederent ab Hierosolymis) non ad
 mandatū prædicandī munus: vt Erasmus refert.
 Alterum: q̄ hic Augustinus pro (conuescens) (cō-
 uersatus) legit: quam veram esse lectionē Erasmus
 arbitratur: quum ego contra non nihil contende-
 rim. Hic authoritati non illibenter cedo: ita tamē
 vt petam rationes: quib⁹ mouebar: expēdi. Nam
 in priore loco id me mouit q̄ Lucas dicit. Primū
 sermonē feci vsq; in diem: qua præcipiēs &c. Quū
 ipse Lucas: in euangelio: mandatū fuisse aposto-
 lis prædicandī munus non testetur: nisi forte eo re-
 ferri possit illud: quod (postq̄ Christus docuisset
 oportuisse Christum pati: & tertiā die resurgere:

Nouæ Annotationes

& prædicari sub nomine eius poenitentiam: ac remissionem peccatorum in omnes gentes: in initio facto ab Hierosolymis) subdit. (Et vos estis testes horum.) At præter id quod hic sermo anceps est: quo vel designentur futuri testes: vel moneant: se hæc scire vera esse: vrget etiam non nihil pro posteriore sensu: verbum præsens: non imperatiuum: vt sit sensus. **Q**ui passus sum: & tertia die resurrexi: vos estis testes. **Q**uipe qui agnoscitis me: videtes manus meas: & pedes meos: & cōtractates me. **Q**uia spiritus carnem & ossa non habet: sicut videtis me habere. **E**t argumentum etiam habetis verę resurrectionis meę: quod in conspectu vestro comedo. **V**el forte sic melius. **V**os estis testes horum: scilicet quod præmonuerim vos quum adhuc essem vobiscum: de his quæ nunc completa videtis. **N**ihil tamen repugno si quis alium sensum malit: quem videtur sequi Augustinus. **N**ec adhuc deest alius scrupulus: quod hic sermo videtur fuisse habitus primo die resurrectionis: quum prædicandi munus mandatum fuerit nouissimo sermone: vt videtur sentire ipse Augustinus. **D**e posteriore loco (conuescens) cur id verbi magis placeat: est satis videre ex ipsa nostra annotatione: in priore æditione: quo te remittimus. **H**oc visum est monere: ne prudentes ac scientes te falleremus optime lector.

De his quæ inter legendum in posteriori
 editione obiter occurrerunt.

NOVAE ANNO

tationes in Matthæum.

Annotatio Prima.

Et tu Bethlehem ibi (Quæ autem) Matth.
 Era. Imaginamur prophetæ verba ij.
 sic recitari: vel a pharisæis: vel ab euā
 gelista: vt de suo nō nihil admisceat:
 qđ tamē haudquaquē aduerset sensui
 prophetiæ. Siquidem quū prophe-
 ta sentiret: antea Bethlehē humilē: cōtemptamq;
 fuisse præ ceteris Iudæ ciuitatibus: tamen futurum
 vt huiusmodi partu edito: superet omnes foelici-
 tate: celebritateq;: quod a propheta dictum erat ta-
 cuit euangelista. Quod sensit: explicuit: non ad id
 tempus respiciens: quo hæc scripsit propheta: sed
 ad sua tempora: quibus (ædito Iesu) desijt esse mi-
 nima Bethlehem: ac maxima esse cœpit. Perinde
 quasi dixisset. Quod olim dictum est a vate fore:
 vt ex omnium minima fieres omnium maxima: id
 iam contingit. Edouardus. Hic sensus si ponat-
 tur loco verborum: nihil coheret præsertim refragante futuro: quod sequitur. Ex te enim egre-
 dietur dux. Repetamus verba paulo' altius. Con-
 gregans sciscitabatur ab eis: vbi Christus nasce-
 retur. At illi dixerunt. In Bethlehem Iudæ.

Sic enī scriptū est per prophetā. Et tu Bethlehem terra Iuda maxīma es. Ex te enim egredietur &c. Quum iam maxīma esset: non erat futurū vt egrederetur. Sed vt dicit Erasmus: ædīto primum partu: maxīma facta est. Videtur mihi hebraicus textus posse commodius reddī: vt sensus euangelicus seruetur & quadret sibi vtraq; interpretatio: sensu saltem: hoc modo. Et tu Bethlehem ephrata: parū est: vt sis in millibus Iudæ. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Nā (zair) potest significare parum aut paruū: vt sit sensus. Dignitatem iam vt cumq; habes q̄ numeraris in millibus Iudæ Nam ea tribus prima omnium erat. At hæc dignitas nihil est: si cōferatur ad eam quæ futura est. Ex te enī egrediet̄ &c. Et sic nequaquā minīma erat: cui hoc parumerat: vt numeraretur in millibus Iudæ: quum alioqui viculus esset: nulla pene portio suæ tribus: & iccirco paruulus dici posset ī milibus Iudæ.

annotatio. II.

Matth.
xix.

AD duriciem &c.) Eras. Porro: quod hodie passim in scholis dicitant: solo consensu cōtrahi matrimonium: vt inam tam probatum esset: q̄ receptū est. Ed. Si consensui adiungant̄ verba: præsentem consensum testantia: (nam & hæc contractui adhibet schola ceu necessaria) nescio quid præterea exigi possit ad iustum contractum: nisi velit etiā oracula consuli. Si consensus verbis testatus non sufficiet: nihil plane sufficiet citra dei nutum: quum huiusmodi consensu: nihil possit: nec certius: nec firmius excogitari ab humano ingenio.

Etenim si fucus est in verbis: quis nisi de^o interior
radiscerneret.

Annotatio. iij.

Raf. (רָאָה): idest attolle oculos: Mar. v.
vt possint esse duę dictiones hebrai-
cę. Edo. Est vnum verbum hebrai-
cū futuri tēporis: tertie coniugatio-
nis: quod bene potest reddi (fac re-
spicias) vel iuxta grāmaticam (facies
respicere). Nam hebrei sepe vtuntur futuro: vice
imperatiui: vel optatiui: seu magis hortatiui.

In Lucam.

Annotatio. iiii.

Daperiens vuluā.) Citas ex Orige- Luce. ij
ne: Homilia. xiiij. in Lucam: q̄ spūs
sanctus illapsus sit in vterū virginis
Marię: vice seminis masculini. Hoc
tñ non dicit Origenes: nec ex orige-
nicis verbis erui pōt: quę sunt huius
modi. Audeo quid loqui: quia in eo quod scriptū
est. Spiritus sanctus superueniet in te: & virtus al-
tissimi obumbrabit te: principiū seminis & con-
ceptus fuerit: & sine vuluę reperatione: nouus in
vtero foetus adoleuerit. Hęc Origenes. Hinc ni-
hil colligis. nisi operante spiritu sancto: fuisse cō-
ceptū verbi in vtero virginis. Mihi nō bñ sonat: q̄
spūs sc̄tus illapsus dicatur in vterū virginis: vice
seminis masculini. Si quidē vt illic nullū erat ma-
sculinū semē: sic nec q̄cūq̄ ibi vice masculini semis.

Annotatio. iiii.

E

Luc. x.

Qui vos spernit: me spernit). Eras. Verum est: sed apostolorum similes & Christi negocium agentes. Alioqui tyrannidem appellat. Edo. Nonne legisti. Super cathedram Moſi ſedent. Quę dicunt: facite. Quę faciunt: nolite facere. Proinde & malis obtemperandum eſt. Ideo Petrus obediendū eſſe præcipit dñis: etiam diſcolis. Et Paulus: omnem poteſtatem a deo dicit eſſe. Et Chriſtus ipſe iubet reddere quę ſunt Cęſaris. Cęſari. Qui poteſtati reſiſtit: deo reſiſtit (inquit Paulus) Et quum Iſrael regem peteret: ne peſſimi Samuelis filij patri ſuccederent: dixit dominus Samueli. Non te abiecerunt: ſed me: ne regnem ſupereos.

Annotatio. vj.

Lu. xj.

Quod ſuper eſt). Eras. Illud annotandum: quum modo fecerit mentionem rapinæ: in remedio non fieri mentionem reſtitutionis. Tantum polliceſt eleemoſyna data: omnia fore mūda. Ed. Sarcieñdū eſt quod de eſt: ex alijs locis: ubi iubet reſtitutio fieri: ſcilicet ex. xxij. capite Exodi. & eleemoſyna ſuperaddēda: quo placetur deus. Nā iniquus oīs in proximū: etiā in deū peccat. Et reſtitutio certe eętatīs naturalis eſt. Quod tibi nō vis fieri: alteri ne facias. Hęc tua annotatio non ingrata erit hiſ: qui grauatiſt reſtituunt male parta. Cęterum vt aliquid dicam meo ſenſu: nihil tamen affirmans: videtur mihi hic locus (τὰρ εἰς ὁμολογίαν) ſapere. perinde ac ſi ſenſus eſſet. Vos arbitramini: datis eleemoſynis aboleri omnia peccata. Placete

vobis ea opinione: quasi innueret longe eos errare: qui id putarent (ἐπιπορέια) talis in Genesi. Ecce Adam factus est: quasi vnus ex nobis. Hūc sensum duo mihi videntur confirmare. Tum q̄ videbatur non tam paucis exhortationem intermixturus: inter tot reprehensiones: quę & præcedunt: & subsequuntur: cui nec hic videtur esse idoneus locus. Tum id quod sequitur cum aduersatiua coniunctiōe. Sed ve vobis pharisęi qui decimatis mentam & rutam: & omne olus: & præteritis iudiciū & charitatem dei. Hic locus videtur mihi priorem interpretari: quasi diceret. Nec eleemosynarum largitio: nec stricta etiam in minimis quibusq̄ legis obseruatio: quicq̄ prodesse potest vobis: qui præteritis iudiciū & charitatem dei.

Annotatio. vij.

Sed nunc qui habet sacculum). Taxas Augu. Luce. xxij. Stinum interpretantem: q̄ Petrus iussus sit gladium ferre: sed non ferire. **R**idicule (inquis) iubet portare gladiū qui nolit eo vti: peride ac si iubeat. **C**ircumfer soleas: sed semper nudis incedas pedibus). Edo. Et tñ vtrūq̄ hoc tā ridiculū iubet christus alterum hoc loco dicens. Sed nunc q̄ habet sacculū: tollat similiter & peram. Et qui non habet: vendat tunicam suam: & emat gladiū. Et quū Petr⁹ diceret. Dñe ecce hic duo gladij. christ⁹ rñdit Satis ē. in hoc significās nō sibi displicere: q̄ Petr⁹ gladium haberet. Alterum vero: q̄ non licuit Petro gladio ferire: **C**hrist⁹ indignat⁹: q̄ amputasset

Nouæ annotationes

aurem seruo pontificis: declarauit dicens. Reponne gladium tuum in vaginam. Qui gladio percussit gladio peribit. Nonne patrē meū rogare possū & exhibebit mihi duodecim milia angelorū: Vtrūq; hoc paucis cōfirmat Bernard⁹ ad Eugeniū papā. Dixit dominus Petro. Reponne gladium tuum in vaginam. Tuus ergo est: tuus: non tua: sed militis manu & imperatoris iussu euaginandus.

In Ioannem.

Annotatio. vii.

Ioan. j.

Raf. Quoties significatur verus ille ac solus deus: semper additur articulus. Edo. Hoc & prior habet editio: etiam si prius nō annotaui. Ceterum si per solum ac verum deum intelligis patrem: nec filius nec spiritus sanctus erit: ille verus ac solus de⁹. Si naturā quā non negabis: & verbum & spiritum sanctum esse solum illum ac verum deum: non absurdum fuerit dici ὁ θεὸς ἢ ὁ λόγος cum articulo: quod tamen ipse non admittis. Nam dicis articulo addito: significari patrem.

Annotatio. ix.

Ioan. ii

Quadragesima sexannis). Postq̄ taxasti Augustinum: qui numerum. xlvj. reperiri dicit in nomine Adā: q̄ gr̄ecam allegoriā quærat in hebraico vocabulo. subinde dicit. Fortasse nō nihil fuisset: si hisce literis apud hebræos: hic numerus signaretur. Edo. Certe signat. Nam bis Aleph duo: Daleth semel quatuor: Mem semel quadra-

ginta: etiam hebreis significant.

Annotatio. X.

Non enim ad mensuram.) Er. Euangelista Ioā. iij.
 pronomen omisit τούτων siue αὐτῶν: quæ ex his
 quæ præcedunt: & ex his quæ sequuntur: satis li-
 quet: de quo loqueretur. Id autē fit crebrius apud
 græcos: quæ apud latinos. Nos igitur: ne quid offen-
 deret lectorem: pronomen de nostro apposuimus
 in versione duntaxat. Ed. In initio sequentis ca-
 pitis: miraris: vnde hoc nomen (mediam) ibi (per
 mediam Samariam) inoleuerit in vulgatis exem-
 plaribus: quum nec in græcis sit: nec in antiquis la-
 tinorum exemplaribus magnopere consentienti-
 bus. Nisi forte (inquis) aliquis sic interpretatus sit:
 & postea alius in textum transtulerit. Pari modo
 mirabuntur posterī: quo pacto irrepperit tuum
 (illi) in exemplaria: quæ græcum nō habet: nec vllus
 codicum latinorum. Puto plerisque non probatum
 iri: quæ quicquid addas: etiam si iuuet sensum.

Annotatio. XI.

Pro eo quod ecclesiastica lectio habet: (princi- Io. viij.
 pium qui & loquor vobis.) Erasmus posuit
 (Imprimis quod & loquor vobis) diuerso profus
 sensu.

Annotatio. XII.

TE solum verum deum.) Er. Hic locus præter Io. xvij
 cæteros: Arrianis præbuit occasionem erro-
 ris: vt dicerent solum patrem esse vere ac proprie
 deum. Haud scio: an hoc sentientes: quod nostri
 theologi non negant: solum eum esse principium
 esse diuinitatis. Ed. Quicquid afferunt pro erro

Noŭæ Annotationes.

re ſuo. Arriani ex his locis eliciunt: qui patrem te-
 ſtantur maiorem eſſe filio: & filij obedientiam: ac
 ſubiectiõnem: patri. At hic locus tantum abeſt: vt
 occaſionem errandi præſtiterit: vt cum hoc: q̄ fatē
 tur patrem ſolum verum deum: fateantur etiam fi-
 lium eſſe verum ac perfectum deū: nihil impediē-
 te ſolitudinis vocabulo: vt ſpecie cum eccleſiaſtica
 regula conſentiant: ſed non ſenſu. Nam: quem fa-
 ciunt verum ac perfectum deum: faciunt a patris
 natura diuerſum: parum ſecum conſtantes. Natu-
 ram enim ſeparantes filij: a natura patris: deitatē
 etiam filio adimunt. Quum qui non ſit idem ac
 conſubſtantialis deus: deus eſſe non poſſit. At hī
 vtrumq; dicunt: natura diuerſum eſſe filium a pa-
 tre: & nihilominus verum eſſe ac perfectū deum:
 vt ſatis liquet ex diſputatione Auguſtini cum Ma-
 ximino Arrianorum epiſcopo. Nam illic Maxi-
 minus aliquot articulis ſuā fidem profeſſus: hæc
 verba habet. Verus innatus pater: verum genuit fi-
 lium. Sed quum dicit dominus in euāgelio (vt co-
 gnoſcāt te ſolum verum deū: & quē miſiſti Ieſum
 Chriſtū: ſic ſolū verū deū dicit patrē: quomodo ſo-
 lū bonū: & ſolū potētē: quomodo & ſolū ſapiētē.
 (Et antea dicit.) Apoſtolus: q̄ ait (Beatus & ſolus
 potēs rex regū:) ſolū dicit potētē patrē: nō q̄a fi-
 lius nō ſit potēs. Audi igit̄ testimoniū de filio: ip-
 ſum ſpiritū ſanctū clamātē & dicentē. Tollite por-
 tas principes veſtras: & eleuamini portē æternales
 & introibit rex glorię. Quis eſt iſte rex glorię? Et
 reſpōſum itellige. Dñs fortis & potēs. (Et poſtea

dicit) Vñ puto: q̄ nec ip̄e diabolus ausus est dicere: q̄ pater nō perfectū: genuit ante oīa filiū. hęc Maximin⁹. Sed dū explicat: quo pacto sit solus potēs: nō nihil imiscet p̄ sua hēresi. Vñ (inq̄t) puto: q̄ solū potētē dicit: q̄ incōparabilis est in sua potētia. Inde propheta admirans dicit. Deus quis similis tibi. Hic satis liquet: q̄ filiū non negat verū esse ac perfectum deū: etiā si cū euangelio dicat: solum patrem esse verum deū. Nec iam quadrat interpretatio: vt solus pater dicatur Arrianis verus deus: id est: solus principium diuinitatis. Quum: q̄ solus dicitur deus verus: nō excluditur filius. Et tamē: q̄ solus dicitur principium diuinitatis: filius profus excluditur. quum hęc sit appellatio non communis naturæ: sed hypostaseos: & in proprietatibus personarum: non sit communio.

Annotatio. XII.

ERa. Nec impium puto: si quis dixerit: patrē Eodem solū esse verū deū: id est solū principium deitatis. Ed. Vt nō sit impium (si quidem vtrūq̄ tenet ecclesia catholica) certe ineptum fuerit sic interpretari. Nam quis Adam solum hominem dixerit: q̄ solus sit principium humani generis?

Annotatio. XIII.

ERasmus. Annotandum & illud: q̄ semel atq̄ iterum precatus pacem: deinde insufflato spiritu dixit. Quorum remisistis &c. (Postea) Toti turgemus mundano spiritu: & tamen placeamus nobis; autoritate remittendi: aut retinendi peccata. Tuere autoritatem. Sed cura vt

adsit spiritus: per quem ille tribuit auctoritatem.
 (Et in margine) Auctoritas remittēdi peccata da-
 tur: sed prius dato spiritu sancto. Ed. Quorsum
 tendit hic sermo: plane nescio. Si sic monet curan-
 dum: vt ad sit spiritus: vt etiam si non adsit: nihilo-
 minus putet manere auctoritatem: bene quidem
 hortatur & bene sentit: & ego cum eo sentio. Verū
 si (quod quidam hæretici opinati sunt) arbitretur
 irritam esse flagitiosis sacerdotibus hæc potestati:
 ecclesia hanc opinionē execratur & damnat.

In Actus.

Annotatio. XV.

Actuū
 xix.

Confitentibus & annunciantes actus
 suos.) Era. Vel hinc colligi potest:
 fuisse & antiquitus nonnullam con-
 fessionem malæ actæ vitæ: sed aper-
 tam (vt opinor) & in genere. Quam
 nec ipsam legimus exactā abs quo-
 piam. Cæterum quæ nunc recepta est: clancularia
 & in aurem fit: videtur ex consultationibus pri-
 uatis esse nata: quæ solent apud episcopos fieri: si
 qui scrupulus vrgeret animum. Edo. Si nullum
 aliud habeat robur hæc clancularia confessio: nisi
 ex hominum decreto: posset dissuetudine aboleri:
 vt cætera iura: quæ appellan̄r positua. Posset etiā
 pontifex sua auctoritate tollere istiusmodi confi-
 tendi legem. Itaq; consequenter irritare authorita-
 tem apostolicam ligandi: & soluendi: saltem in oc-
 cultis peccatis. Nam si nemo sua peccata proder sa-
 cerdoti: quo pacto soluetur? Quis se arbitrū facit

eorum que ignorat? At secretum qui possit scire sacerdos: nisi proditum a peccatore? Mihi tum verius: tum tutius videtur: dei autoritate fateri preceptum: sic confiteri. Alioqui quo iam abiit illud ex lege? Ite & ostendite vos sacerdotibus. Et quo euauit autoritas sacerdotibus mosaicis data: vt discernent inter lepram & lepram: causam & causam: sanguinem & sanguinem? Et bonus pastor quo pacto agnoscat vultum pecoris sui? Aut quo pacto solidabit: quod confractum est: si quod confractum est: nesciat? Hec cura sacerdotibus lege dei committitur. Lex dei precipit: vt agnoscant vultum pecoris sui. Igitur & lex dei ouibus precipit: vt personam exuant: quo vultus possit agnosci. Ostendant se sacerdotibus: si velint discerni suam lepram. Et quum haec lepra intus sit: intima oportet pectoris aperiant: qui lepra infecti sunt. **Q** si quid vel minimum lepre celauerit: illud sacerdos quum non discernat: nondum est liberatus qui lepram patitur. Maneat igitur (iubet lex) extra castra immundus. Haec autem in figura facta fuisse nostri: monet apostolus.

Ad Corinthios.

Annotatio. xvj.

Et rimetū patietur). Erasmo loquens de his quorum opus arserit: quos designatos in ligno / foeno / & stipula: impios appellat: priore editione: veniam (inquit) consequentur: verū nihil auferent premij. Quod cum a

j. ad Co
rin. iij.

Nouæ Annotationes

me reijceretur: & argumentarer: non consecutus
 ros veniam: quos ille impíos dicit in ligno sceno
 & stípula designari: hic adhibet pharmacum. Ve
 niam (inquit) consequentur: si resipiscant. At hic
 posterior lapsus: peior est priore: Nã si impij sunt
 quæ illis resipiscentiæ spes apud inferos? Lignum
 vbi ceciderit. ibi erit (inquit Ioannes) in Apoca
 lipsi. In ignem æternum maledictos mittit Chris
 stus: paratum diabolo & angelis eius. Et ne quis
 interroget: quomodo nihil auferent præmij: qui
 veniam consequentur: hic etiam adiecit modera
 men. Ceterum nihil auferent præmij: qui luse
 runt operã. Et tñ hos ipsos: qui luserunt operam:
 si resipiscant: dicit veniam consequutos. *Q* si ve
 niam consequentur: non nihil etiam auferent præ
 mij. Nã quib⁹ deus culpã cõdonat: hos etiã beat
 Qui adhuc purgantur: horum iam olí culpa ab
 sterfa est: & beatitudínem incunctanter expectãt:
 Porro qui apud inferos habitant: quibuscunq;
 receptaculis sint: siue in puerorum: quem vocant
 lyngo: siue in ipsa stigea palude: nec culpa vnq;
 (si quam habent: quod pro paruulís nondum ba
 ptitizatis addo) liberantur.

Annotatio. xvij.

j. Co. j. **L**iberta est a lege viri &c.) Hic confirmaturus
 facto diuortio: permitti libertatem coniugi in
 noxio nouum mire matrimónium: protestatur
 primum: nolle se contentiosi dogmatis autho
 rem esse: sed iuuandí studio monere studiosos il

labefacto iudicio sacrosanctæ ecclesiæ. Edo. Grauiſſimę auctoritatis theologi quidam nihil putant prodeſſe proteſtationem: niſi in dubiis ſolum: non in his quę per eccleſię authoritatem definita ſunt: ſi quis velit ſciens: ac prudens diſſentire. Nec ab re quidem: ne hæretici hanc animam teneant: quoties libitum fuerit: vel nouas gignere hæreſes: vel antiquas fouere: vt proteſtentur ſe nihil moliri contra eccleſiam. præſertim quã iam proteſtationi: ipſum proteſtantis factum apte repugnat. Ideoquę nec diſſentire meo iudicio citra contumeliam licet: ab eccleſiaſticis dogmatis. Paulus ſtudens eccleſiaſticę paci: dicit. Si quis contentioſus ſit inter vos: nos talem conſuetudinem non habemus: nec eccleſia dei. Si nec leuem quamlibet contentionem ferre debet eccleſia: quanto minus pati debet: vt in ſacrosancta decreta ſua: quiſpiam quantumuis doctus: aut etiam ſanctus: audeat inſurgere: atquę os ponere in cœlum? Certe quiſquis id tentat: nimium ſibi tribuit: & de eccleſia male ſentit: quam putat: tot præſertim ſeculis: minus vidiffe: quã ipſe viderit. Magnus ille Hieronymus: nõ tot literis ſolũ: ſed rara etiam vitę ſanctimonía clarus: fidei ſuę confeſſionẽ: petit a Damaso approbari. Si hec (inquit) nra cõfeſſio apoſtulat⁹ tui iudicio approbat: quicquid me calũniari voluerit: ſe imperitũ & maliuolũ: vel non eſſe catholicum comprobabit. Hinc etiã eccleſia authoritate ſua freta: hæreticum iudicat: quiſquis de eccleſię ſacramentis ſecus ſenſerit: ¶

Nouæ Annotationes

sit ecclesię determinatum : vt patet in capitulo.
 (Ad abolendam) extra de hæreticis. Sed quod
 iuuandi studio dicit se monere studiosos illabe-
 facto iudicio sacrosactę ecclesię: vt sit mihi psua-
 sum eo animo illum facere: (quanq̃ certe mauult
 deus obedientiam: q̃ victimam) tamen meminisse
 se debuerat: nouum dogma quantum pariat ri-
 xarum: vt auide accipiatur: præsertim tanta arte:
 tantoq̃ lenocinio commendatum. Itaq̃ sepe eue-
 nit (quod Augustinus monet in libro de utilita-
 te credendi): vt glorię: principatusq̃ causa: no-
 uum dogma secuti: hæretici fiant. Nam si quis
 hoc Erasmicum iudiciũ: (si tamen iudiciũ
 sit: & non magis disputatio) animosus forte q̃
 par est sequeretur: is certe hæreticus: & esset: &
 haberet. Cæterũ iam paucis præcipua capita hu-
 ius disputationis excutiam. Putat expedire: vt le-
 ges: ceu pharmaca mutent. Ego ne licere quidẽ
 puto: in his legibus: quę ex præscripto sunt dei
 cuiusmodi hanc esse postea patebit. Inde etiam
 patebit nihil ad hunc locum pertinere: an pon-
 tifex possit abrogare: quod ab ipsis apostolis
 est institutum. Nam hoc præceptum de non
 dirimendo matrimonio: dei ipsius decreto niti-
 tur: aduersus quod nihil posse pontificem: ne-
 mo dubitat. (Sed non defuisse dicit: qui senserint
 dirempto legitime matrimonio: cũ alia copulari
 posse. Origenem: pollëtium: Ambrosium nomi-
 nat.) Nec his etiam assentior contra Christi sens-
 tentiam. Qzq̃ consentaneum est pollëtrũ palino:

diam cecinisse: tot modis victum ab Augustino. Ambrosius si hoc senserit: miror. Forte disputando lusit: qui veteribus mos erat. Origenes nisi admodum allucinor: nihil pro eo: sed contra eum facit. Nam quod dicit Origenem factum episcoporum non damnare: qui permiserint vxoribus: facto diuortio: alijs viris nubere: plane contrariū est. Verba Origenis hæc sunt. Scio quosdam qui præsunt ecclesijs: extra scripturam permisisse aliquam nubere: viro priori viuente. Et contra scripturam quidem fecerunt: dicentē. Mulier alligata est: quanto tempore viuit vir eius. Item: viuente viro: adultera vocabitur: si facta fuerit alteri viro. Non tamen omnino sine causa: hoc permiserūt. Forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incōtinentium hominum: peiorum comparatiōe: quæ mala sunt permiserūt: aduersus ea: quæ ab initio fuerunt facta. Hæc Origenes. Hic palam est videre damnatos ab Origene episcopos: qui id permiserunt. Nam cū dicit: contra scripturam eos fecisse: quis dubitat sanctum virum: damnasse eos: qui fecerint contra scripturam? Nec id quicquid iuuat: quominus damnauerit: quod ait: eos non sine causa id permisisse. Nō quicquid sine causa nō sit. statim ceu bene factum probari debet. Multa quidem fiūt non sine causa: & tamen nemo admittit ea esse bñ facta. Et tamē dubitat Origenes. Nam (forsitan) addit: dum causam explicat. At quam causam? Vt mala (inquit) permitterēt: ne peiora fierent. Putabit ne Origenes permittenda mala: ne peiora fiāt:

Nouæ Annotationes

quando apostolus non permittit : vt mala fiant
 quo eueniant bona. Et quid est q̄ iudaicum virū
 appellat: qui sentit: licere viro: repudiata ob adul-
 terium vxore: nouum inire matrimonium? Nec
 id certe verum est: q̄ Origenes non videtur addu-
 bitare: quin viro liceat: vxore legitime repudiata:
 nouum inire matrimonium. Nam plane contra
 sentit. Hæc sunt eius verba. Qua enī ratione adul-
 tera est mulier: q̄uis legitime nubere videatur: vi-
 ro viuēte: eadem ratione & vir q̄uis legitime videa-
 tur accipere dimissam ab aliquo viro: non accipit
 legitime secundum sententiam Christi: sed magis
 mœchatur: quasi alienam accipiens. (Deinde col-
 ligit ab æquitate: expedire vt hoc liceat: quin vero
 iniquum & crudele: ac periculosum esse: immeritū
 arcere a matrimonio.) Et cur hic magis iniquum:
 vel crudele: q̄ in virginibus deo consecratis: vel in
 monachis: vel in sacerdotibus: vel in viris: quorū
 vxores perpetuo laborant morbo: aut captiuæ de-
 tinentur? Et quid hic iniquum aut crudele: quum
 hanc conditionem vterq̄ cōiugum volens inierit:
 vt pro quacumq̄ causa nulla sit alteri: alterius ma-
 trimoni j libertas altero superstite? Presertim quā
 hoc vinculum postulabat necessario: sacramen-
 ti ratio. Nam vbi est matrimonium quod dirimi
 aliquo pacto potest: ibi non est sacramētum: vt di-
 cit Augustinus hac ratione probās: inter Ioseph
 & Mariam vere fuisse sacramentum: quia nullum
 diuortiū. (At quæ (inquit) iniuria sacramēto si pau-
 corum necessitati succurrat?) Imo vero fit iniuria.

Quia vir & vxor sunt vna caro: sicut Christus & ecclesia sunt vnum corpus. Et sicut Christus nunquam desinet esse caput ecclesie (etiam si usque in finem non tollentur ab ea omnia scandala: & non sit futura tota pulchra: donec Christus tradiderit regnum deo & patri) sic pro nulla profus causa citra mortem: separatio debet fieri istius vnionis inter virum & coniugem. (Sed Sinagoga (inquit) repudiata: Christus ecclesiam sponsam suscepit.) Mihi videtur synagogam Christi matrem verius dici: quam sponsam: & synagoga ceu matre relicta: adherere sponsae ecclesie. Si ad duriciem cordis Moses permissit libellum repudij: sed non sic fuisse ab initio dicat ipse Christus: numquid putas Christum Mosi libertatem secutum: legem quae ab initio erat commutasse? (At quis vnquam (ait) audiuit fortunam puniri: si absit culpa: praefertim lege diuina?) Fortunam nescio quid dicat. Ego nullam puto. Omnia tribuo prouidentiae. Nunquid legit irregularitates legis: statutam lege Mosi habere poenam: in quibus tamen omnis abest culpa? In Leuitico habetur. Qui tetigerit morticina: immundus erit usque ad vesperam. Qui portauerit cadauera: immundus erit usque ad vesperam: & lauabit vestimenta sua. Et mulier suscepto semine pariens masculum: immunda erit septem diebus: & triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suae. Sanctum non tanget. Non ingredietur sanctuarium donec impleantur dies purgationis. Et leprosus omni tempore quo leprosus est & immundus: iubetur ma-

Nouæ Annotationes

nere extra castra. Eunucus & bigamus: q̄ hodie re-
 pelluntur a ministerio ecclesiastico: num hoc illis
 contingit vitio suo? Et rogo te: si mulier his vitijs
 laboret: quæ enumerat Hieronymus contra Iou-
 nianum: si iracūda: si fatua: si deformis: si superba:
 si foetida: addo etiam si suspicax: & zelotypa: nū-
 innoxius & modestus vir: molestissimos hos mo-
 res necessario patiť sine vlla culpa sua? Sed quod
 ad continentiam pertinet: si perpetuo morbo tenea-
 tur coniunx: quo concubitus impediatur: vel si ca-
 ptiuitas: aut vis aliqua separet: quum sciat maritus
 viuere vxorem: qua tamen vt i non liceat: sic censes
 iniquum: vt fraudetur vxoris vsu: vt equum putes
 aliam illi permitti? Si ob has causas torquetur de-
 siderio vxoris suę: nec tamen iniquum patitur: cur
 non etiam citra iniquum: repudiata vxore: prohibe-
 ri potest a nouo matrimonio? Proinde nō satis
 recte colligit hanc rem palam pugnare cum æqui-
 tate naturalī. Et certe: hic mihi videtur palam veni-
 re contra protestationem. Nam quis locus eccle-
 siastico decreto: si palam pugnet cū æquitate natu-
 rali? Iam quo minus pontifex possit abrogare: qđ
 ab apostolis est institutum (etiam si nihil ad hunc
 locum pertineat hæc disputatio) videtur obstare
 caput (Sacrosancta) distinctione. xv. Nec illud qđ
 q̄ suffragat: qđ nūc moribus Christianis antiqua-
 tum sit: quod in celebri apostolorum concilio p-
 mulgatū est: vt ex paganismo cooptati in christia-
 nos: abstinerent ab ydolothytiis: a suffocato ani-
 mante & a sanguine. Non poterat ferre decretū

Iacobus: ꝓpter hoc abstinere a talibus: quum
 hoc plane esset contra Christi ipsius decretum:
 & contra libertatem euangelicam. Christus antea
 docuit. Non omne quod intrat per os: coinquinat
 hominem. Et petrus ab eodem monitus est.
 Quod deus purificauit: tu commune ne dixeris.
 Domini est terra & plenitudo eius: clamat Pau-
 lus. Sed quum videret Iacobus offendi infirmos
 adhuc iudeos hoc paganissimi ritu: ceu bonus pa-
 stor scandalo occurrit. Hactenus quidem prohibi-
 buit talibus vesci: quatenus iudei offenderentur.
 (Citat postea Ioannem Andreę: ꝓ pontifici liceat
 at dirimere matrimonium non consummatum).
 At idem negat irritari posse per ecclesiam matri-
 monium cōsummatum: vt patet in regula actus le-
 gitimi: in sexto in mercurialibus. Idem: Antoni⁹
 de butrio: & Archidiacon⁹ in capitulo (Quapro-
 pter). xxvij. questione secunda. Idem: Benedictus
 super capitulo (Ex publico) de conuersiōe coniu-
 gatorum. Causam ponit hostiensis. Quum hoc
 vinculo representetur vnio Christi & ecclesię: si
 quacūq; rōne rumpi posset hoc vinculū: & Chri-
 stus etiā aliam sponsam desponsare posset: quod
 (vt ille dicit) est falsum & hereticum. Ex his pa-
 tet: post matrimonium consummatum rumpi nō
 posse vinculum: quacūq; de causa. Quum iam
 matrimonio consummato: plenior sit ratio sacra-
 menti vnionis Christi ecclesię: vt patet per Au-
 gustinum: & Leonem papam capitulis. (Nō est)
 et (Quum societas.) xxvij. questione. ij. Sed vellet

Nouæ annotationes

nihil minus hic licere: quæ liceat in alijs præceptis
 & consilijs euangelicis: quæ eodem simul loco
 dantur Matthei quinto. vt scilicet commodam
 possint recipere interpretationem. Hic prohibet
 aliam interpretationem: quæ quæ vinculum per
 petuum faciat: ratio sacramenti. Aliam causam
 ne quere. Nam hæc omnium præcipua est. Quod
 deus coniunxit: homo ne separet. Propter hoc
 relinquet homo patrem & matrem: & adhaere-
 bit vxori: & erunt duo in carne vna. Hoc
 sacramentum magnum dicit Paulus: in Chris-
 to & ecclesia. Et certe videtur mihi Christus ipse
 se palam præripuisse occasionem: ne alio liceat
 modo interpretari. Sic habet verba in Mattheo
 Accesserunt ad Christum pharisæi tentantes eum:
 & dicentes: si licet homini dimittere vxorem sur-
 am ex quacumque causa. Qui respondens ait eis.
 Non legistis: quia qui fecit hominem ab initio:
 masculum & feminam fecit eos. & dixit. Pro-
 pter hoc relinquet homo patrem & matrem: &
 adheret vxori: & erunt duo in carne vna. Itaque
 iam non sunt duo: sed vna caro. Quod ergo deus
 coniunxit: homo non separet. Hæc primum Chri-
 stus. Hic iam ex interrogatione quæ subsequitur
 facile est diuinare: ex verbis Christi: collegisse iu-
 deos: id quod res habet: nullo pacto licere repu-
 dium. Propterea subinferunt. Si sint vna caro
 authore deo: adeo coniuncti: vt nequaquam separari
 possint: quid ergo Moses mandauit dari libel-
 lum repudij: & dimittere? Respondit Christus.

Ad duriciam cordis vestri : permisit vobis Mo-
 ses dimittere vxores vestras. Ab initio autem nō
 fuit sic : quasi diceret . Ego iam instauro legem
 quę fuit ab initio . Non amplius licebit vobis
 dimittere vxores vestras : id est : prorsus dirempto
 matrimonio : aliam ducere . Quicumq; dimiserit
 vxorem suam : nisi ob fornicationem : & aliam du-
 xerit : mœchatur . Et qui dimissam duxerit : mœ-
 chatur . Et discipulorum etiam verbum confir-
 mat adeptam spem noui matrimonij innocio :
 altero adhuc superstite . Si ita (inquit) est cau-
 sa hominis cum vxore : non expedit nubere . In-
 de liquet nullo pacto licere : ab hominē dirimi
 matrimonium : quod deus ipse coniunxit . Et
 quo ne hoc liceat : fatetur se coniunxisse : & vnam
 carnem esse virum & vxorem : vt non sint nec esse
 possint ampli⁹ : nisi vna caro . Et hanc puto vniō-
 nem interpretatum Paulum : quum dicit . Vir nō
 habet potestatem corporis sui : sed mulier . Et mu-
 lier non habet potestatem corporis sui : sed vir : vt
 sit reciproca potestas : & mulieris caro viri sit : &
 viri contra mulieris . Sed & puto inseparabilitatem
 cōiugum demonstrare eundem Paulum : quū
 dicit . Caput mulieris vir : caput viri Christus . Et
 sicut vir non viuūt : si diuellatur a capite suo chri-
 sto : (nam viuere mihi Christus est dicit Pau-
 lus) sic nec mulier a capite suo viro citra mor-
 tem separari potest . (Sed deus (inquit) dirimit
 quod recte dirimitur) . Sed non recte dirimitur :
 quod deo prohibente dirimitur . At deus om-

nino prohibet quodcunq; matrimonium dirimi.
 (Sed euangelium (inquit) non vetat iterare ma-
 trimonium : vbi iure dimiseris vxorem). Hoc
 certe verum non est : vt patet Marci . x . Quicumq;
 dimiserit vxorem suam : & aliam duxerit : adulte-
 rium committit aduersus eam . Et si vxor dimise-
 rit virũ suum & alij nupserit : mœcha est . Idẽ Lucæ
 xvj . Omnis qui dimittit vxorem suam : & aliam
 ducit : mœcha est . Et qui dimissam a viro ducit : mœ-
 chatur : His testimonijs nihil apertius . Et quo mi-
 nus hic suppleri possit : ex Mattheo (excepta cau-
 sa fornicationis) vt referatur ad totum sic . Qui-
 cunq; dimittit vxorem : & aliam ducit : excepta
 causa fornicationis : mœchatur : obsistit vt prius
 diximus : ipse Christi sermo cum phariseis . Vnde
 satis liquet : nullo modo posse omnino dimitti
 vxores : nouo inito matrimonio . (Sed an de hoc (i-
 quit) diuortio sensit christus : vt vterq; maneat in
 coniugatus : quando iudei : quibus respondebat
 nullum aliud nouerant diuortium : nisi quod adie-
 meret ius repetendi dimissam : & daret ius ducen-
 di alteram :) Nihil hoc impedit : quo min⁹ hoc sen-
 serit Christus : q; iudei aliud diuortium non no-
 uerant . Plane hoc nouum diuortij genus eos do-
 cet Christus : & vetus repudium irritat . Nam
 ab initio (inquit) non fuit sic . Hoc iam docentur :
 sicuti & alia multa : que prius non audierant . Mo-
 ses eorum nihil ad perfectum adduxit . Et quid
 mirum si nunc noua audiũt a Christo : qui dixit se
 noua facere oĩa . Audiũt nunc . Ois qui viderit mu

lierē ad cōcupiscēdū eā: iā moechat⁹ est i corde suo.
 Nūc illis præceptū est: vt nō resistāt malo: & vt ini-
 micos diligant. Hęc prius nō audierūt. Nec id cu-
 rauit Christus: vt Iudeorū voto rīderet: sed vt euā-
 gelicā iustitiā traderet: pharisaicā aboleret. Et de
 hoc diuortio sensisse Christū: Paulus i hoc capite
 pronunciat dicēs. His qui matrimonio iūcti sūt:
 præcipio: non ego: sed dominus: vxorē a viro non
 discedere: q̄ si discesserit: manere innuptam: aut vi-
 ro suo reconciliari. Hūc locum interpretatur Au-
 gustinus ad pollentium. Cur (inquit) dixisti apo-
 stole: si discesserit manere innuptam? Licet ne di-
 scedere: an non licet? Si non licet: cur præcipis di-
 scedenti: vt maneat innupta? Si autem licet: profe-
 cto est aliqua causa qua liceat. Hęc autem quæ sita
 non inuenitur: nisi quā solam saluator excepit: for-
 nicatiōis causa. Ac p̄ hoc nō præcepit Apostolus
 mulierem: si discesserit manere innuptā: nisi quæ
 illa causa discedit a viro: qua sola ei licitū est disce-
 dere. Vbi enī dicit. (Præcipio nō discedere: q̄ si di-
 scesserit manere innuptā): absit vt cōtra hoc præce-
 ptū faciat: q̄ sic discedit: vt maneat innupta. Nisi
 ergo illa intelligat: cui licet discedere: nō aut licet
 nisi a viro fornicante: quomodo iubet: innupta: si
 discesserit: permanere? Quis est q̄ dicat: si discesse-
 rit mulier a viro nō fornicante: innupta p̄maneat:
 quū ei: nisi a viro fornicante: discedere omnino nō
 liceat? Hęc Augustinus. Vñ liquet cogi: & mulie-
 rē innoxiam: si discesserit manere inuptā. Liquet
 etiā q̄ a viro fornicante liceat mulieri discedere: vt

in hoc pari sit cum viro cōditione. (Sed hic multā affert Erasmus: quo discutiatur hunc locum. Primū q̄ suppleendum sit: (excepta causa fornicationis) quasi dicat Apostolus. Q̄ si discesserit: excepta causa fornicationis: maneat innupta.) Imo etiā si ob causam fornicationis discesserit: maneat innupta. Nam (vt testat̄ Augustinus) Apostolus de ea loquitur: cui licet a viro discedere. Non autē licet: nisi ob causam fornicationis. Quæ ergo discesserit: etiā a viro fornicante: maneat innupta. Idem probāt testimonia quæ supra citauī ex Marco & luca. Omnis qui vxorem dimiserit: & aliam duxerit mœchatur. Si aliam duxerit (inquit Christus) mœchatur. (Deinde dicit: q̄ hic nō videatur Paulus agere: nisi de leuioribus offensis: ob quas potissimum apud græcos: crebra fiebant diuortia. Id (inquit) colligitur: q̄ reconciliari iubet. Nam quæ offendit: reconciliatur: quæ offenditur: placari debet.) Apostolum de ea causa itellexisse docet Augustinus: ob quā solā licet discedere. At ob leuiiores offensas non licet. De his igitur minime itellexit. (Sed cur inquit recōciliari iubet si ipsa nō offendit: sed magis offensa est?) Etiā quæ nō offendit: sed offenditur: reconciliatur viro: si cum viro redeat in gratiam. Hoc est: si nolit innupta viuere cum viro redeat in gratiam. (Ad hæc (inquit). hic Paulus duntaxat de muliere loquit̄: q̄ huic sexui apud Iudæos nullum erat ius repudiandi. Virum tantum hortatur: ne ob offensas huiusmodi abijciat vxorem. Non addit autem: q̄ si discesserit: ma

neat celebs: aut vxori suæ reconcilietur. Id enim
 annotauit Ambrosius: etiam si Augustinus vult
 vbiq; par esse ius tam vxori q̄ viro. Quod vt forti-
 ter ac constanter asseuerat: ita nō est quo certū do-
 ceat.) Antea monebat supplendum esse ex Chri-
 sti verbis: si quid sermoni desit apostolico. Quod
 Paulus hic non dicit: dicit Christus. Si dimiserit
 vxorē: & aliam duxerit: mœchatur. Maneat ergo
 celebs: ne mœchetur. Et hic locus probat: par esse
 ius vtriq; coniugum. Nam primum dicit. Omnis
 qui dimiserit vxorem: & aliam duxerit: adulteriū
 committit aduersus eam. Hoc ad virum pertinet.
 Et vxor quæ dimisso viro: alteri nupsit: mœcha-
 tur. Hoc ad mulierem. Idem videtur innuere Pau-
 lus: quum dicit. Vir non habet potestatem corpo-
 ris sui: sed mulier. Nec mulier habet potestatem
 corporis sui: sed vir. Hoc quid significat: nisi par
 esse ius vtriq; coniugum erga alterum: vt mutua sit
 traditio potestatis corporū. Nec hic Paulus tan-
 tum hortatur virum ne velit abiscere: sed manda-
 to Christi vrget: ne dimittat. Non ego (inquit)
 præcipio: sed dominus. Et sub eodem præcepto
 comprehendit (vir vxorem ne dimittat.) Quod
 græce est (virum vxorem non dimittere) vt refera-
 tur ad id quod præcedit: (non ego præcipio: sed
 dominus) vt sit: si ad verbum reddatur. At coniu-
 gatis præcipio: non ego: sed dominus: vxorem a
 viro nō discedere: q̄ si discesserit. maneat in nupta:
 & virum vxorem nō dimittere. Quod tamen me-
 lius redditur: tum a veteri interprete: tū ab Erasmo

Nouæ Annotationes.

ad vitādam amphibologiam. Et vir vxorem ne dimittat: intellige: etiam præceptum domini est. Vnde satis apparet par esse ius vtriusque repudiandi: ita vt neutri liceat nouum inire matrimonium.

Annotation. XVIII.

ij. ad cor.
rin. xij.

Sed esto. Ego vos grauauī.) Er. Græce est. Sed esto. Ego vos non grauauī: suffragantibus nostris codicibus emendationibus. Ed. Nullus codex quem contigit adhuc me videre: habet illam lectionem. (Ego vos grauauī.) Proinde eradi potest illa marginalis annotatiuncula: (Mendum manifestarium in nostris.)

Annotation. XIX.

Ad Gal.
lat. ij.

Quoniam reprehensibilis.) Era. Postremo mihi plane videtur Iacobus cum suis in hac fuisse opinione: vt crederet legem Mosaicam: etiam post proditum euangelium: obseruandam Iudæis: quoad ceremonias quoque: si cut admonuimus in actis. cap. xxj. Ed. Non obseruandam: vt diximus in actis: sed Iudæorum in firmitati permissum: vt obseruarent: quoad fortiores essent in Christo. Et ne arundo quassata confringeretur: censuit Christianos ex Iudæis sapientes libertatem euāgelicam: quum inter legis superstitiosos versarentur: ob scandalum vitandum debuisse illis infirmis adhuc in fide: accommodare sese. Ita tamen: vt nullam spem in Mosaicis ponerent nec sentiret cum libertate Christi obseruanda esse. Id quod de Paulo apparet. Qui licet condescen-

dens infirmitati: sese purificauerit: tamen scribēs ad hebreos: libere proclamat. Translato sacerdotio: necesse est vt legis translatio fiat. Nec plane negabat: quę sibi obiiciebātur a Iacobo: q̄ discessionem doceret a Mose. Censuit tamen cedendū infirmitati nouiciorum in fide.

Ad Philipenses.

Annotatio. xx.

Sse se equalem deo.) Er. Scio ma Ad phi
gnos authores/ Hilarium & Augu lipē. ij.
stinum (vt ceteros taceam) sic inter-
pretari. Non arbitratus est rapinā
q̄ esset equalis deo. Nam quod erat
naturæ: nō putauit esse rapinæ: quū
esset in forma dei: hoc est: quū vere eēt de⁹. Atq̄
hanc præcipuam habent clauam: qua conficiunt
Arriani: qui solum patrem vere volunt esse deū
(Et postea). Illud autē compertum: nusq̄ maiore
vim fieri scripturis: q̄ vbi cū hereticis agētes: nihil
non detorquemus ad victoriā. Tametsi non vi-
deo: quid hic proprie faciat aduersus Arrianos:
qui nō negabāt dei filiū: sed arbitrabantur pa-
trem aliquo modo peculiari dici deum: quo fili⁹
aut spiritus sanctus non diceretur. (Et adhuc po-
stea.) Proinde totus hic locus mihi videtur violē-
tius detorqueri ad Christi naturam: quum Paul⁹
hic agat de specie exhibita nobis. Ed. Quo min⁹
possit prior pars huius loci ad Christi naturā hu-
manam referri: videntur mihi ipsa apostoli verba
repugnare: quum ea non demiserit sese: nec exina-

H

Nouæ Annotationes

niuerit: sed ppter humilitatē verbi: quā sponte sus-
 cepit: exaltata fuerit. Sermonis ordo hoc poscit:
 vt sic interpretaris. Qui quum deus esset natura:
 non gratia: nec rapina: sed omnino cōsubstantialis
 ac æqualis: in tantum sese demisit: vt formā serui:
 creaturam suā: humanā naturā susciperet: factus
 homo: & homo quidē obediēs vsq; ad mortē. Pro-
 pterea deus exaltauit illū: id est illā hypostasim: q̄
 duas naturas complectitur: dei & hominis: vt tñ
 hæc exaltatio proprie referatur ad alterā: id est hu-
 manā tantū. Nā diuina exaltata nō est: nisi ppter
 vnionē cū hūana in eadē hypostasi. Hanc interp̄-
 tationē roborat: quod sequit̄. Et dedit illi nomen
 qđ est sup oē nomē: vt in noie Iesu oē genu flectat:
 celestiu: terrestriu: & ifernoz &c. In noie (ingt)
 Iesu. Hoc vero nomē pprie est hois: sicut Christ⁹
 nomē est & dei & hois: vt dicit Damascen⁹. Et hic
 arbitror Erasimū quū (christi naturā) dicit: addidit
 se (diuinā) sed id verbi icuria typographoz omis-
 sum: quū in Christo duę sint nature. nō vna tantū.
 Nā sic innuisse illū plane id declarat: qđ sequitur
 (quū hic Paul⁹ agat de specie exhibita nobis) Sed
 qđ nō videt: quid hic locus faciat cōtra Arrianos:
 miror cur non videat. Plane multum facit. Nā vel
 hoc solo loco illos eo adegit Augustinus vt fatean-
 tur se doctos a Paulo: filium esse in forma dei: &
 non rapuisse diuinitatē: sed natura esse filium dei:
 & esse verum deum. Sed in eo qđ sequitur (æqualē
 deo) ibi herent: quum tamen potenter vrgeat Au-
 gustinus his verbis. Si confiteris dei formam: cur

non aperte dei filium deo confiteris equalē? Pro:
 culdubio: si forma filij: forme patris nō est æqua-
 lis: non est verus filius. Scriptum est aut: vt simus
 in vero filio eius Iesu Christo. Forma ergo veri fi-
 lij: forme dei patris nō potest esse inæqualis. Hęc
 Augustinus. Vnde apparet hunc locum non esse
 infirmū aduersus Arrianos: quum apostol⁹ aper-
 tissime dicat verbū esse equale deo: quod Arriani
 prorsus negāt. Nam quē magnū deum ex eiusdē
 Pauli verbis appellant: minorem tamen patre fa-
 ciunt. Quod dicit compertum esse nunquā fieri maio-
 rem vim scripturis: quā quum contra hereticos di-
 sputantes: nihil non detorquemus ad victoriam.
 Tale quiddam alio loco pro pelagianis: & alibi
 etiā pro eisdem Arrianis visus est dixisse. Quod
 non satis miror voluisse dicere: quū hoc sit impu-
 tare veteribus: & imposturis hæreticos vicerint.
 Nam vim facere scripturis: & detorquere: quid
 aliud est: quā scripturā repugnātem trahere in suam
 sententiā: & per se rectam in nostrā rem detortam
 facere. Hoc est fucō atq; prestigijs: atq; e mentitis
 vultib⁹ rem agere: nō Christi bellū gerere: sed dya-
 boli: qui mēdax est & pater ei⁹. Gratū hoc sane pa-
 trociniū oib⁹ hereticis: vt dicāt detortū esse: quicquid
 cōtra se afferat. Si sic vicim⁹: fundamētū aliud po-
 nim⁹: quā christū Iesū. Nō edificam⁹ supra petrā: sed
 petrā demolimur. Quis nō verebit hoc crimē im-
 pingere veteribus: quin verius hac labem asperge-
 re ecclesię sanctę: quæ veterum testimonijs: ac in-
 terpretationibus vtitur contra hæreticos? Certe

Nouæ Annotationes

etiã si hoc verũ esset: quod absit vt verum sit: christianius fuisset ac prudentius dissimulare: q̄ literis mandare: ne quod offendiculum detur euangeliõ Christi: ne hæretici patrociniõ viri tam celebris post hac glorientur: quando etiam Paulus gaudet annutiari Christum: siue per occasionem: siue per veritatem: vt quum malit spargi fidem a veris apostolis: non irritam tamen faciat: quæ sparsa est & a falsis. Nã fides Christi erat. Certe periculum est: si surgent posthac renouatores heresiũ: ne hoc scuto muniti: veterum interpretamentis nolint constringi. Et vnde citra horum opem suppetit facultas: eos superãdi ex sacris literis: quum repulsa veterum auctoritate: nullam nisi e re sua: interpretationem sint admissuri.

Ad Collossenenses.

Annotatio. xxj

Ad col-
lossen. j

Erbum dei mysterium. Eras. Cur non addunt hic octauum sacramentum: qui quoties in scripturis sacramenti fit mentio: nolunt de septem illis dici. Edo. Hic plane calũniatur. Nemo tam ineptit. Sacramenta seu mysteria: quis negat plura esse q̄ septem? Sed tantũ septẽ sunt: q̄ ecclesię ritib⁹: & suis quibusdã ceremonijs: ac sensilib⁹ signis: celebrantur. Nam hic etiam numerus sacer est: & in septem illis colũnis sacramento plenus.

Ad Hebreos.

Annotatio. xxij.

T figura.) Erasmi Loquens de ver: Ad He
 bo. ἰνὸς σαοῖς: ex hoc verbo (inquit) na brę. j.

ta est magna dígladiatio: q̄ Arria-
 ni exigent tres hypostasēs: & ver-
 bum omoulij non reciperent. Res
 indigna meo sane iudicio: ob quam

oriens & occidens exitiabili bello inter se confli-
 ctarētur: & orbis concordia turpiter scinderetur.

Ed. Vt nullam puto satis idoneam causam ob quā
 pax Christi ecclesię rumpi debeat: ita hęc causa cō-

tra Arrianos videt̄ mihi tam grauis: ac necessaria:
 vt nullum non discrimen subire: nihil non pati ec-

clesia debuerit: poti⁹ q̄ hęc pestis Arriánica latius
 serperet. Neq̄ vero si schisma secutū sit: hoc eccle-

się crimen imputandum est: sed pertinacię hęreti-

corum: qui sanam doctrinam non sustinentes: om-

nibus ingenij: opum: ac fortunarum viribus repu-

gnabāt: nullum non mouentes lapidem: vt impiā
 hęresim propagarent: vt pestilentissimum virus

diffunderent. Id quum fieri non posset integra pa-

ce ecclesię: eo prouecti sunt vesanię: vt nullos non

tumultus suscitarent: & christiano ferme orbi bel-

la accenderint. Ita passim grassatū est in ecclesiam:
 seuitum est in sacra capita: in venerandos fidei an-

tistites: nihil non tentatum contra catholicę com-

munionis pontifices: vt loco cederent: vt darent
 manus hęreticis. At hi contra zelo fidei succensi:
 agnoscentes Christiani pectoris officiū: resistunt
 fortes in fide. Murū se opponūt pro domo Israel.

Quinq̄ lapides e torrente scripturę primum col-

Nouæ Annotationes

lectos: deinde e pera pastoralis petitos: quinq; vís
 delictet Pauli verba: quæ præfert decē milibus ver-
 borum in lingua: in caput Goliath impingunt: ex-
 probrantis aciei dei viui. Quod ni fecissent: non
 fuissent fortes Israel: nō fuissent pastores: sed mer-
 cenarij: quibus curæ non est de ouibus: non patres
 ecclesiæ: sed proditores: si vel cum Arrianis cōsen-
 tiētes: vel nō palam ab eis dissentientes: osculo im-
 pietatis: tradidissent Christum dominum. Non
 agnouisset eos Christus coram patre suo: qui non
 confessi sunt eum coram hominibus. Certe alter-
 utrum sequi necesse erat: vt vel fidem proderent:
 vel Arrianis tam obfirmatis ī malitia: tam iuratis
 in hanc pestem: odio facti: scandala: exilia: prosci-
 ptiones: & ipsas etiam mortes: vel si quid etiā mor-
 te grauius sit: perpeterētur: inclinantibus præfer-
 tim in Arrianam factionem: aliquot imperij Ro-
 mani principibus. Quid putas herbam fuisse por-
 rigendam Arrio: quo hic tumultus potuisset pro-
 hiberi: non fuisse resistendum: ne hisma sequeretur:
 Non audis Paulum qui dicit: Oportet scan-
 dala esse: vt qui probati sunt: manifesti fiant in vo-
 bis: Quoties legis illum dum Christū prædicat:
 scandalo nequaquā cessisse Iudæorum: Et Christus
 ipse: num doctrinam omisit: ne Iudæos scandali-
 zaret: Num legis nihil pensi habuisse q̄ scandali-
 zati sunt: In. xv. capite Matthei: quum Christus
 phariseis exprobrasset: q̄ irritum facerent manda-
 tū dei: propter traditionē suā: & hypocritas appel-
 lasset: de quibus Isaias diceret (populus hic labijs

me honorat: cor autem eorū longe est a me (& post ea) Sine causa colunt me docentes doctrinas & mā data hominum: & deinde: conuocatis turbis diceret. Audite & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem: & apostoli accedentes monerent. (Scis q̄ pharisæi: audito verbo hoc: scādalizati sunt?) statim respōdet. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis: eradicabitur. Sinite illos. Cæci sunt & duces cæcorū. Cæcus si cæco ducatū pręstet ambo in foueam cadunt. quasi diceret Christus. Etiam quātūcumq; offenduntur Iudæi: ego obibo mandatum patris mei: & quod ille nō plantauit: eradicabo. Illorum cęcitate non prohibebor: quin excitabor magis: ne cęci alios cęcos faciant: & pertrahāt secum in foueam. Num par erat hoc exemplum imitari patres: qui sub Arriana erant tempestate: quum plantationem viderent: non patris cœlestis: sed inimici hominis: qui superseminauit zizaniam: vt cōstanter eradicarēt: nec sinerent latius propagari malum: ne paulatim reptans multos in perniciē traheret? Quā hodie fidē haberemus: nisi hī restitissent? Quod diuersam ab ea quam nunc habemus? Nunqd̄ hī tres deos natura diuersos introduxissent: imo vero non tres deos: sed duos inæquales deos: nec consubstantiales: & spiritū sanctū alterius dei creaturā? Et prorsus abolita fuisset cōfessio vnitatis in trinitate: & trinitatis in vnitatem. Nec deum vnum crederemus: qui deum alterum Arrianicum ha-

Nouæ Annotationes

beremus. Cōsentaneū est si semel inualuisset Arrianica apostasia: nemine repugnante: radices tam alte facturam fuisse: vt vix potuisset posterioribus sæculis exterminari: nam sic comparatum ē: vitia: ta hominis natura: vt tenacius hæreant quæ mala sunt: q̄ quæ bona. Hoc compertum aliquoties in hæreticis: qui constantiores sunt pro sectis suis: q̄ pleriq̄ fidelium pro catholica fide. Itaq̄ nos hodie antechristiani essemus: ad inferos damnati: deo & superis inuisi. Quæ si sint horribilia auditu: quid non debeamus illis heroibus: qui nullis non spre- tis periculis: christianam nobis fidē integram ser- uauerunt: ne vllis peruersorum dogmatum pesti- bus cōtamīnaretur? Etiam si ex illo nata sunt schif- mata: quid ad illos? Num tam exigui hæc res mo- menti visa est tibi: vt debuissent silere? Num con- temptam oportuisse putas causam filij dei: vt con- substantialis patri crederetur? Si defensam oport- uit: quando tam pertinaces erant Arriani: vt mo- riendum prius: q̄ cedendum decreuerint: si inde ecclesiæ concordia rumpebatur: non ecclesiæ hoc crimen est: sed Arrianorum. Ceterum quum fide integra: orbis discordia prohiberi non potuerit: agendę sunt gratię his qui fidem tutati sunt: exe- crandi illi: qui orbis cōcordiā turpiter diruperūt.

Ad Titum

Annotatio. XXIII.

Agni dei & saluatoris nostri Iesu Ti. ij.
 christi). Er. Ita legi potest: vt vtrūq;
 pertineat ad Christum (dei & serua-
 toris) aut prius pertineat ad patrē:
 posterius ad Christum. Chryso-
 mus vtrumq; tribuit Christo: & itē
 Hieronymus. exultantes aduersus Arrianos: ceu
 victores: quū sermo: plane sit anceps. Hęc in prio-
 re editione. Nunc addit. Imo magis pro illis fa-
 ciat: q̄ pro nobis. Edo. Vt illud (magni dei) pos-
 sit pertinere ad patrem: prohibet quod p̄cedit.
 Expectantes beatam spem: & aduentum glorię
 (sequitur) magni dei. Illud (aduentum glorię) vr-
 get: vt referatur ad Christum: quum de patris ad-
 ventu nusq̄ legatur: de filij autem aduentu sepe:
 vt ibi primo ad Corinthios. j. Qui & cōfirmabit
 vos vsq; in finem sine termino in die aduentus do-
 mini nostri Iesu. & in Matthei. xxv. Quum vene-
 rit filius hominis in maiestate sua. Et Marci. xiiij.
 Tunc videbunt filium hominis venientem in nu-
 bibus: cum virtute multa & gloria. Nec est infir-
 ma occasio aduersus Arrianos ex hoc loco: vt me-
 rito triumphare possint de Arrianis Chryso-
 mus: & Hieronymus: & si qui alij hac auctoritate
 nitantur: vt comprobent filium magnum deum.
 Nam plane magnus deus non est: nec etiam deus
 qui non est consubstantialis patri. Itaq; palam cō-
 tra eos facit. Etenim si deus magnus est Christus:
 est & deus patri consubstantialis.

Nouæ annotationes

In Epist. ca. Io. j.

Annotatio. xxiiij.

Epist.
ca. Io. j.
ca. iij.

Qvisoluit Iesū). Er. Græcisichabēt
 ὁ μὴ ὁμολογεῖ ἰησοῦν χειρὶ ἑρσαεκι ἐλαλο
 θότα: id est q nō cōfiteē Iesum Chri-
 stū in carne venisse. Edo. Hæc ver-
 ba. (Omnis spūs qui soluit Iesum:
 ex deo non est): nostri codices ha-
 bent: q̄ epiphani⁹ græcus vetus author: in eo ope-
 re cui tripartita historia titulo est: affirmat sua eta-
 te fuisse ab hereticis: in quibusdam codicibus era-
 sa: qui volebant humanitatem Christi a diuinita-
 tate separare: vt purus putaretur sine deitate ho-
 mo. Quæ hæresis suos habuit: & authores: & fe-
 ctatores: Carpocratianos: Hebionæos. Theodo-
 cianos: & Paulianos a Paulo Samosethano: nec
 non & fotinianos: vt narrat Augustinus in li-
 bro de heresibus ad Quot uult deum. Verba
 Epiphani^j hæc sunt. Non mihi uideiur Nesto-
 rius: neq; Samosethanum secutus Paulum: neq;
 Fotinum: neq; purum hominem dixisse Chri-
 stum: sed sermonem tantummodo: quasi metuen-
 dum expauisse: & hoc passum: quia decenter non
 erateruditus. Qui dum naturaliter eloquens fuisset:
 se putabat doctum: & libris antiquorum in-
 terpretum dedignabatur incumbere: omniumq;
 se meliorem putabat: ignorans quia i canonica Io

annis epistola in antiquis exemplaribus habeatur
(Omnio spiritus qui soluit deum: ex deo non est).

Hunc enim sensum ex veteribus exemplaribus
abstulerunt: qui separare volunt ab hominis di-
spensatione: diuinitatem: Quapropter veteres in-
terpretes hoc ipsum designauerunt: quoniam ali-
qui adulterati sunt hanc epistolam: soluere homi-
nem a deo volentes. Hęc Epiphanius.

Annotatio. xxv.

TRes sunt qui testimonium dant in cœlo). Eiusdē
Eras. In græco codice tantum hoc reperio de ca. v.

testimonio triplici: ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες τὸ
πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα: id est. Quoniã tres
sunt qui testificantur: spiritus: aqua: & sanguis.

Ed. Et hunc etiam locum ab hæreticis adulteratū
testat Hieronim⁹ in prohemiali eplā in septē epi-
stolas canonicas ad Eustochium virginem: cuius
verba subscribo. Est enī prima earum vna Iacobī:
duę Petri: tres Ioannis: & Iudę vna. Quę si sicut
ab eis digeste sunt: ita quoq; ab interpretibus: fi-
deliter in latinum quoq; verterentur eloquiū: nec
ambiguitatem legentibus facerent: nec sermonū
sefe varietas impugnaret: illo præcipue loco: vbi
de vnitatis trinitatis: in prima Ioānis epistola po-
situm legimus: In qua etiam ab infidelibus trās-
latoribus multum erratum esse a fidei veritate com-
perim⁹: trium tantūmodo vocabula: hoc est aque:

sanguinis & spiritus: in ipsa sua æditiõne ponens
 tibus: & patris: filijq; ac spiritus: testimoniũ omi-
 tris: & filij: & spiritus sancti: vna diuinitatis sub-
 stantia comprobatur. Hæc Hieronymus. Iam se-
 cum reputet Christianus Lector: an fas sit oracu-
 la putare: quæ græci codices habent. Superiori
 annotatione docuimus ex Epiphano: decurtatã
 esse catholicã Ioãnis epistolã: ab hæreticis conãti-
 bus Christi diuinitatẽ ab humanitate diuellere.
 Hic rursus adducimus Heronymum contestan-
 tẽ: & aliã non leuis momẽti portionẽ ab hæreticis
 omissã: q; vnitatẽ diuinitatis i trinitate: ifestabãt.
 Et vtrumq; hũc locum sic ab hereticis deprauatũ:
 præbet nobis exẽplar Erasmi cũ: tum in priore: tũ
 in posteriore æditiõne. Vt nõ satis mirer: illũ in ta-
 le exẽplar incidisse: & sic iam bis emisisse: incõsul-
 tis (vt par est putare) alijs exẽplarib; (quãq; impũ
 quiddam sapit in dogmatibus tam sacris: tãq; ve-
 nerandis: & in locis fidei tam necessarijs tanta su-
 pinitas): ne dicã dissimulato: si quid secus haberẽt
 cetera exemplaria. Nã Laurentius qui se profiteẽ
 vsum septẽ exemplaribus græcis: nihil his locis of-
 fenditur: nec quicq; monet: quod tamen diligen-
 tissime solet. si quid deprehendit redundare: vel
 diminutum esse: vel variare inter se codices græcos
 Nec enim tam contemptibiles loci sunt: vt præte-
 ritos oportuerit: nisi forte conuiuere volens loco-
 rum errata in quibusdam codicibus: resartierit dã

na ex alijs: quò ne auctoritatem minueret græcis
 suis exemplaribus. In quo certe: si sic fecerit: pro-
 bo hominis & iudicium: & diligentiam. Vt qui
 in tam apertis mendis nec cæcutiuerit: nec hære-
 ticus hæc cornua: quibus sacram fidem impetant:
 prodiderit: ne quidem insinuauerit. Nunc etenim
 si resurgeret hæreticorum impia turba: quæ Chri-
 sto suam diuinitatem prorsus adimit: si denuo ca-
 pta exerent: vt inam profunde satis sepulti Ar-
 riani: & cæteri hæretici: qui vnitatem in trinitate
 non confitentur: quæ sibi placerent: quæ gestirent: quæ si
 bi viderentur triumphare: quæ quibus olim telis: vel
 maxime conficiebantur: nunc viderent irrita loco
 cessisse: vt ne quidē vestigia illic remanserint: Quā-
 tū sibi applauderent testimonio horū exemplariorū.
 Et quidem non immerito. Nam (exemptis his lo-
 cis) scrutatus omnē scripturam: nihil tam præsens
 tam irrepugnabile: tam forte inueneris. Vt etiam
 si alibi sæpe satis superque sit: vnde conuincantur:
 fuerit tamen ibi vt cumque contentioni locus: quū
 hic nullus sit prorsus. Cōtra hæreticum aduersan-
 tē vnitati in trinitate: nusquam inueneris testimoniū
 tam simplex: tam apertū: quæ hoc est Ioannis: in hac
 catholica epistola. Tres sunt qui testimoniū dant
 in cælo: pater: & verbū: & spiritus sanctus. Et hi
 tres vnum sunt. Statim hoc prolato obstruitur hæ-
 retico os: vt ne sibilare quidem vltius audeat.
 Hic nullo negotio viceris. Nullus est plane angulus:
 quo diuertat. Si ex euangelio afferes (Ego & pater

vnū sumus) adhuc manet scrupus de spiritu sancto. Ille scrupus hoc loco tollitur. Finge etiā qui clamet Christum purum esse hominem: nec habere in eadem hypostasi: cum humanitate diuinitatem. Si quæres mille locos ex scripturis: nullus tam proprius erit: nec tam vnde quaque obuians hæreticorum argutijs: nec tam accommodus: vnde elicias Christi hypostasim vtramque naturam & humanam & diuinam complecti: quæ iste Ioannis sermo: qui alium sensum: si quis locum compingat: pati non potest. Omnis spiritus qui soluit Iesum: non est ex deo. Protinus: vt hanc præfers: obmutescet hæreticus. Nam si locum conferas: si vides illic omnia pertinere ad mysterium Christi: statim comperies hūc germanum sensum esse: nec alium esse posse: etiam quantumuis torseris: vt omnis spiritus qui separauerit diuinitatem ab humanitate: vel humanitatem a diuinitate in Christo: ex deo non sit. Hoc est soluere Iesum. Audi quid præcedat hunc locum. Charissimi nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex deo sint: quoniam multi pseudo prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse: ex deo est. Hic vides tractari mysteriū Christi. (Sequitur nullo sermone intermisso) Omnis spiritus qui soluit Iesum: ex deo non est. Omnibus probe perpensis: quem hic sensum erues: nisi quem veteres interpretes interpretantur contra

hæreticos vt dicit Epiphanius? Siquidem contra hæreticos: palam est Ioannem hunc locum protulisse. Et nunquid putas hic bis triumphaturos hæreticos: tum q̄ tam insignibus contra se testimonijs liberant: tum q̄ fas arbitrabunt in nos retorquere crimen: q̄ sacræ scripturæ per nos vitiatæ sint: q̄ imposturis ac sycophantijs: nec non adulterinis testimonijs: contra se hæctenus certatum sit? Ad hoc: contra nos citabunt hos græcos codices. Quibus si fidem faciet celebris authoris fama qui eos emisit: malum alios prædiuinare: quid inde eueniet: q̄ vt ego dicam. Certe nimis q̄ timeo futurum formidabile schisma in ecclesia dei. Timeo ne iterum incidam⁹ in Arrianica tēpora: & in nunq̄ satis deplendā ecclesiæ sanctæ discordiā. Sepe fit vt noua ceu sacra amplectamur: & iudicium non ex rerum dignitate: sed ex authoris titulo expendamus. Quod si hic fiet: quid nō sequeſ tumultuū: quid non factionum: quid non rixarum: quid nō tempestatum? Nam ea est authoris existimatio: vt quiduis: ab aliquot etiam non infimatibus: vel autoritate sola impetrare possit. vt omittam flumen illud eloquentiæ quo vel hosti persuadere solet. Et nonnullos video vel solo nominis illius lenocinio captos: vt nihil præterea spectent: nisi q̄ is dixerit: hoc satis rati fore: vt velut oraculo blandiantur sibi. Iam viderit ecclesia an hæc tam parua sint vt contemni debeant. Exemplaria plus quam mille: per orbem Christianum dispersa sunt.

Nouæ Annotationes.

Omnia carent his testimonijs: quibus habet scriptura: nulla vel sanctiora: vel magis necessaria: ut cæteros locos taceam: quos sparsim annotauimus in græcis peius habere: quàm in latinis exemplaribus. Et tamen: ut hæc noua præ veteribus in pretio ac delitijs habeantur: cum alia: tum illud in primis efficiet: quod noua accesserit orationis facies: & sermonis nitore: & veluti Erasmica quædam mundicie. Siquidem hoc lucri reputabunt fecisse se: qui contemptis veteribus exemplaribus: his nouis in hærebunt: quod quum multas sermonis sordes euaserint: tum in hoc puro ac casto dicendi genere plurimam profecerint. Deinde ea iam multorum animos inuasit opinio: ut si quod secundum habeant græci codices quàm nostri: a græcis præteritus codicibus steterit contra nostros. His si accedat typographorum cupiditas: quæ vel modici lucelli gratia: qua vident hominum propensa studia: illac ferantur: ut nihil non ex officinis suis audeant promulgare: propediem fiet: ut nulla e prælis suis orbi daturi sint exemplaria: nisi ista: quando multo maximam doctorum & indoctorum partem: alium alio nomine istis exemplaribus viderint inhiantem. Et quis librum tam auide amplectitur: quem nolit quanto potest studio tueri. At hunc tueri nemo potest: nisi simul detrahat veteribus libris: fidem: auctoritatemque. Porro quum deus aliquot sibi relictorus sit semper: qui non curuabunt genu ante Baal: hi fortiter contra prophanata ab hereticis exemplaria stabunt pro zelo domus dei.

Sic pugna erit i ecclesia dei. Agitabitur nauicula
 Petri fluctibus. Orbis discordia miseranda seque-
 tur: vt non temere timeam futurum quod Chri-
 stus prædixit: tempus quale non fuit ab initio vs-
 q̄ tunc. Meminerit igitur ecclesia initijs occur-
 rendum: ne qui fumus esse cœpit: fiat ignis: & ta-
 lis ignis qui nō facile extinguetur. Meminerit sæ-
 pe medicinam sero parari. Ignis paulatim irrepēs
 tandem omnia consumit. Proinde opus est: quin
 & tempus est: vt vigilet pastor in ecclesia. Adhuc
 deo aspirante satis spei est: quando nondum fu-
 mus peruenit ad flammam: Non dormitabit neq̄
 dormiet qui custodit Israel: si nō dormitauerit ne-
 q̄ dormierit speculator in Israel.

K

V

IV

III

II

XI

X

ΟΠΟΙΑ Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΙΣΤΙΣ ΗΜΩΝ
 ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΗΓΟΥΜ
 Η ΘΕΟΤΗΣ

πατῆρ	υἱὸς	πνεῦμα ἅγιον
I	θεὸς εἶς.	πρόσωπα τρία.
II	οὐσία μία	ὑπόστασις τρεῖς.
III	φύσις μία	ιδιότητες τρεῖς.
III	μορφὴ μία	χαρακτῆρες τρεῖς.
V	βασιλεία μία	αρχαὶ τρεῖς.
VI	λόξα μία	λαμπρότιτες τρεῖς.
VII	ἀγαπίς μία	κυριότητες τρεῖς.
VIII	βούλησις μία	ἐνέργειαι τρεῖς.
IX	χάρις μία	ἐπιγνώσεις τρεῖς.
X	πίσις μία	ὁμολογίαι τρεῖς.

Dane confessionē nescio quo autho-
 re: inuenio in secunda editione eras-
 mica: quam vehementer optarim ex-
 planari. Quo minus mihi assumam
 eius interpretationē: terrent me no-
 ua quædam dogmata: quæ in ea sunt:
 nisi me fallat iudicium. Malim igitur: vt Erasmus
 vel author ipse: si quis alius in viuis sit: eam nobis
 ædifferat: ne vel inpingamus in tam profunda:
 vel alienæ fidei videamur nimium curiosi explora-
 tores. Præsertim: quando forte sermonis impieta-
 ti commoda possit interpretatione succurri. Ne
 tamen laruis: aut umbris: videamur territi: & qd
 nobis sapiat hæc confessio: partim interpretabi-
 mur: citra tamen præiudiciū authoris: si quis se
 authorem velit profiteri: aut authoris patrociniū
 velit suscipere. Mihi sane a quarto loco: & deiceps
 quædam sunt absurda: si tamen non allucinor: quæ-
 dam non intellecta. Quod primum ponit: pater:
 filius: spiritus sanctus. vnus deus: tres personę: de
 inde: substantia vna: subsistētie tres. & tertio loco
 natura vna: proprietates tres: bene habet ac catho-
 licū est. Sed quod quarto loco: formā ponit vnā:
 characteres tres: hic nescio an sane philosophetur
 author hic. Nam vt liceat nobis græcum verbum
 (characteres) latine reddere: vel figuras iuxta vete-
 rē interpretē capite primo ad Hebræos: vel expres-
 sas formas: iuxta Hieronymum quem citat Eras-
 mus eodem capite: non puto hanc appellationē
 cōuenire patri: vt figura dicat: vel forma expressa:

Nec puto in scripturis hunc sermonem haberi: nisi de solo verbo. Nec tamen inde argumentor non posse competere & in spiritum sanctum: ut & forma expressa vel figura dicatur. Certe non memini me apud veteres hunc sermonem de spiritu sancto legisse. Nec proprie mihi videtur posse dici: nisi de solo filio: qui a patre exit: non quomodo datus sed quomodo natus: ut dicit Augustinus de trinitate: qui & expressissima imago est: seu substantie: seu subsistentie patris. Quod quinto loco sequitur (regnum unum: principatus tres: vel principia tria) Si tres personae tres habent principatus: vel sint tria principia: tres sunt principes: & consequenter tres dii: tres rerum creatores: administratores: gubernatores. Contra Paulus clamat in epistola ad romanos. Ex ipso: & per ipsum: & in ipso sunt omnia. Ipsi honor: & gloria in secula. Et in epistola ad Ephesios: vnus deus & pater omnium: qui super omnes & per omnia: & in omnibus nobis. Et Moses vnum principem: ac creatorem omnium testatur. Nec minus tamen confitetur personarum pluralitatem. Nam qui prius refert deum dixisse: faciamus hominem ad imaginem: & similitudinem nostram: in quo utrumque aperte insinuat: personas plures: & creatorem unum: idem postea expressius dicit. Vidit deus cuncta quae fecerat: & erant valde bona. In quo vnum ponit omnium creatorem: principem: ac principium. Quod si vnum principium: & vnus princeps: vnus etiam est principatus. Deinde & sexto loco ponit. Gloria vna: splendores vel claritates tres. Et hic credo

patrem qui a nullo exit: sed est deitatis principium / non posse dici splendorem: sed proprie hoc conuenire filio: quem apostolus ad hebreos appellat splendorem gloriæ patris. Splendor & claritas ex alio nascitur / non ex se subsistit. Si tamē placet inter attributa essentialia: quæ vocant: numerare: (nam & filius legitur clarificare patrem): vnus est splendor / vna est claritas: quum in deo omnia vnū sint: excepto eo quod dicitur relatiue: vt dicit Augustinus de trinitate. Item quod septimo loco facit vni potentia respondere tres dominationes: siue tres authoritates: doceo ex sacris literis / tres personas vnum dominum dicere. Vnus dominus (inquit apostolus) ad Ephesios. Idem in Esaia: & in reuelatione Ioannis. Sanctus / sanctus / sanctus dominus deus &c. Et in symbolo Athanasij: quod vniuersa canit ecclesia. Non tamen tres domini: sed vnus est dominus. Si vnus dominus / vna dominatio / non tres dominationes. Iam octauo loco e regione voluntatis vnus: ponit actiones: siue actus tres. Moses contradicit. Vidit deus omnia que fecerat &c. Si vnus deus creator vna creatio. Et filius dicit. Pater meus vsque modo operatur: & ego operor. Et iterum. Pater in me manens ipse facit opera. Nescitis quia ego in patre: & pater in me est. Et ne quis diuisam arbitretur operationem: alio loco doceat. Omnia que habet pater / mea sunt. Et iterum. Ego & pater vnum sumus. Si singule persone singulas habeant actiones: vel est impotentia in singulis: vel superuacanea actio. Quod sequitur

177
nono loco: charitas: vna cognitiones tres: nescio
quo referatur. Nam si ad personas diuinas: illarū
vt est vna charitas: qua omnia amant: ita vna est co-
gnitio: qua omnia cognoscunt. Sin ad homines:
illorum vt diuersæ sunt cognitiōes: quibus deum
cognoscunt: sic diuersæ charitates quibus erga deū
afficiuntur. Pari modo: quod vltimum tenet locū
nequaquā intelligo. Videtur tamen nisi ad homines
posse referri: q̄ fidem dicit vnam: cōfessiones tres.
Si sic loquitur vt fides vna in hominibus respon-
deat vni deo: & tres confessiones tribus personis:
aliud docti sumus a Christo in euangelio. Ioan-
nis. Qui honorificat filium: honorificat patrem.
Creditis in deum (scilicet patrem) & in me credi-
tis. Et in epistola Ioannis canonica. Qui negat fi-
lium: nec patrem habet. Qui confitetur filium: &
patrem habet. Q̄ hoc non habet gr̄cum tuum:
sed ni fallor erasum: ab hæreticis. vt alia quædam
in hac epistola. Et iterum. Qui credit in me: non
credit in me: sed in eum qui misit me. Q̄ si qui cre-
dit in patrem: credit & in filium: & qui credit in fi-
lium: credit & in patrem: consequēs fuerit: vt qui
confitetur filium: confiteatur & patrem: & qui pa-
trem confitetur: confiteatur & filium: & qui pa-
trem & filium confitetur: simul & sp̄ritum sanctū
cōfiteatur: quia non sunt sine coæterno amore: pa-
ter & filius. Proinde mihi videtur: vna esse trium
personarum in vna deitate confessio: cui est gloria
sempiterna. Amen.

Edouardus Leeus Desiderio
 Erasmo Salutem.

E Am statuo esse commodissimam rati-
 onem Desideri Erasme: qua respō-
 deatur illi epistolæ tuæ: quæ nuper
 Basileę excusa: antea apud bibliopō-
 las prostackret: q̄ ad meas manus tota
 peruenerit: vt eius periodos: cola: ac
 commata: singulatim excutiam: præpositis primū
 ipsis verbis tuis: subinde nostra statim satisfactio-
 ne apposita. Sic fiet: vt & ordinē tuæ epistolæ sim-
 seruaturus: nec multa etiam omiffurus: quæ admo-
 dum ad rem pertineat. Sic ergo ordiris.
 Q̄ a nobis dissentis alicubi: non admodum
 Egre fero: semper hoc licuit inter eruditos: incolu-
 miamicitia. Q̄ istis rationibus rem tractas: demir-
 rabor si q̄sq̄ vir grauis p̄bet: q̄n nec ip̄e probat D.
 Ioānes Briareus A teus: tui (vt par est) amantissim⁹.
 Si dissentire licuit incolumi amicitia: cur has tra-
 gœdias moues: nulla prorsus alia causa: nisi q̄
 dissentiam: Porro quibus rationibus tracto rem:
 quas nec probet A tensis: non agnosco: nec credo
 illum agnoscere. Nam quæ postea in hac epistola
 contra nos exageras: suis locis diluemus. Sed q̄
 A tensem mei (vt par est) dicis amantissimum. Ego
 certe ne tantū adhuc ab illo meritus sum vllō meo
 officio: vt me vel vulgariter amet: quū cōtra illi a
 me debeat: nec minus a te ipso: q̄ tam candide:
 vtriusq̄ nostrum hortatu: susceperit prouinciā cō-
 ferēdi meas annotationes cū tua secūda æditione.

Id quod perfecturus erat: si per te licuisset.
Era. In tot milibus annotationum: in tanta sententiarum: aut ingeniorum varietate: quid nouum aut mirū: sicubi vidisses: quod me fefellit: aut tibi minus placeret: quod mihi non displicuisset?

Edo. Plane (vt dicis) nihil nouum aut mirum: & eo magis miror te: quum nulla prorsus sis re offensus tam odiose contra me ferri.

Era. Quis autem probaturus est: q̄ tam subito ex amico factus hostis: in absentem scripseris: quum nec laceffitus esses iniuria: nec vnq̄ expostulasses cum presente?

Edo. Erasmo nec adhuc quidem hostis sum tot iniurijs laceffitus. Hostibus tuis tam sum infensus: vt exterminare cupiam: si quo modo possim: hoc est erratis tuis. In absentem nō scripsi. Nam prius q̄ cōcederes Basileā vt denuo emitteres opus: annotationes meas ad calcem produxi. Id quod te ipso nemo meli⁹ nouit: qui ante discessum hinc tuū: omnes videris. An vlla fuerim laceffitus iniuria: viderit q̄ quis qui iuis: qui nostram lecturus est apologiam. Et tamen animus nō erat par pari referre: nec adhuc est. Cum præsente expostulassem: si vacasset verba prodigere. Nam quis nescit Erasimū posse nigra vertere in candida?

Era. Quod ni veterem æditionem scripseris: quum scires me adornare nouam: q̄ opus tuū per omnia monasteria sparseris. Præsertim vbi scires esse: qui mihi parum bene vellent: q̄ ijs modo communicaris: quos noueras iniquiores esse Erasmo: q̄ nunq̄

prouocari potueris: nec A tenfis autoritate: vt
 mihi voluminis tui faceres copiam: imo ne ad hoc
 quidē: vt voce vel vnū proferres locum quem rep̄-
 heudiffes: q̄ virulentis cōuicijs: imo mēdacijs op̄
 passim asperferis (idenī affirmāt qui viderūt: neq̄
 reclamāt pagine: quas ītercepī.) q̄ nusq̄ nō p̄dicas
 aciactitas sexcenta loca abs te reprehensa: nec vni⁹
 facis copīā: queso vnde istud exemplū: vel grauita-
 tis: vel animi christiani?

Ego in veterē editionē scripsi: id est veteris editione. Edo.
 nis: quę mihi videbantur errata: annotaui: nō fa-
 cturus: nisi ad hoc ipse: nec semel tantū miris p̄sti-
 gijs me incantasses: A edere nunq̄ instituerā: nisi
 tu sic vrgeres. Nullū orbis monasteriū exemplū ha-
 bet: qđ scīā p̄ter duo. Alterū sic habet: vt aut nulli
 aut non multis cōmunicet. Alterū vt mihi: sicuti
 mea oīa quę in illi⁹ fide sunt: seruet. Nā sic hoīes
 sum⁹: vt & nugas nostras ex osculemur: nec sinam⁹
 perire. Nulli cōmunicauī: quē scirē tibi iniquiorē
 esse: aut tibi male velle. Imo vero (vno A tense ex-
 cepto & aliquot notarijs) his tātū: aut q̄ amici tibi
 sint: aut q̄ te ne de facie qđ nōscāt. Nā Morus &
 Latimerus amici sunt: & Roffēsis tuo cōsensu vo-
 lumē habuit. Nec erat cur A tēsis autoritate: vel
 cuiusq̄ alteri⁹ puocari debueri: vt volumē meum
 tibi traderē: q̄ p̄ter meas insidias nihil cogitasti.
 Vt dixi animus nō erat ædere. Etiā si ædere voluī
 sem: nulla tum libri erat facies: nihil edolatū exa-
 sciatumue: nihil concinnatum: perfectū: nihil in
 toto opere erat. Qz si volumen in tuam potestate

fuisset nactus: mihi integrum postea non fuisset demutare quicquid: imo in tuo iam fuisset arbitrio: rude ac deforme opus publicare: quum velles. Itaque me: quod nulla non arte parabas / symoniam fecisses: ac fabulam vulgo. Voce quidem: ac scriptis multas annotationes impartisse me: non satis miror tam impudentem esse te: ut inficiari possis: quum apud me sint responsiones tua manu scripte. Et quid non ostendissem: nisi tu egre tulisses amicam monitionem? Atque id quidem testabunt aliquot responsiones tuae. Reliquarum vero quas ipse non nisi factam tibi copiam a meo proditore: ipsius proditoris epistola ad te missa: sed quae nunc in manibus meis est: apertissime probabit. Sed scio cur inficiaris te quicquid vidisse. Id prorsus caue ne vel iota per me profecisse videare. Et tamen hac parte contra te reclamabit aliquot locis secunda aeditio tua. Nam & hic verecundiam exuo: ut meatum agnoscam: tum repetam: quae mea esse tam ingratus homo non agnoscis. Virulentis conuictijs nullo loco vtor. Si paulo liberior sum alicubi quod tu velles: non sine exemplo id feci: quum res sic vrgeret. Nec puto Christum conuictio: sed castigatione usum: quum phariseos vocat ypochritas: ac sepulchra dealbata: nec Paulum: quando Ananiae dixit. Percutiet te paries dealbatae. nec Polycarpum Ioannis apostoli discipulum: qui Marcioni percontanti: an se cognosceret: respondit. Cognosco primogenitum satanae. Paulus iu-

bet peccantē corā oībus: corā oīb⁹ increpari. Et ta-
 men ego nusq̄ hoc mihi sumo: vt te increpem. Li-
 bere moneo: quid me offēdat. Alīcubī volui te re-
 uocare ob oculos tuos: quī mihi tuī ipsius oblitus
 videbare. Sed q̄ mendacia obijcis: insanum fuerit
 mentiri in opere quod orbis leget. Et quanq̄ tu id
 facis: nō inde mihi sumam exemplum. Imo quod
 coniectura tantū videbar consecutus: sub specie
 coniecturæ: & non certæ cognitionis profiteor.
 Si deprehenderis: vel vno loco mendacium fecis-
 se: (nam mentitum non esse: certo scio: nec tamen
 tam sum semper mei compos: vt nihil possit mihi
 excidere) monitus recantabo. Nam certe hoc fœ-
 dissimum est publice mentiri: quod miror te ali-
 quoties facere: hominem & theologum: & mona-
 chum. Nusq̄ iactitauī sexcenta loca a me repre-
 hensa. Hoc fingis vt cætera. Exemplum mei facti
 accipio ex sacris literis. Si peccauerit in te frater
 tuus: corripe eum inter te & ipsum. Si te non au-
 dierit: adhibe vnum vel duos testes. Si nec illos:
 dic ecclesiæ. Hunc ordinem adamussim observa-
 uī: vt nunc frustra tentatis duabus prioribus vi-
 is: tertiam cogar inire: ecclesiæ dicturus.
 Si prodesse vis omnibus: cur non ædis?
 Vtinam ea mea esset felicitas: vt prodesse possem.
 Certe vellem. Sed quominus liceret: quum vel-
 lem & tentarem: idem: qui nunc vrget vt adam:
 bis obstitit. Primū inturbato negotio: quum
 iam characteres essent compositi ad primū prælū.

Eraf.
Ed.

Deinde ita Fascinato altero typographo: quicum mihi postea conuenit: ut qui primo de ea re sermone: videbatur ambire opus/ postea tradita illi abs te paraphrasi ad Timotheum: nullas vellet equas conditiones recipere: ne quidem eas: quas antea ipse sua quidem sponte obtulit. Si tantopere cupiebas annotationum nostrarum æditionem: quum scires cum hoc typographo inisse me tractatum: imo & iam pactum esse de quibusdam articulis: cur paraphrasim obstruxisti: & illi typographo: quicum antea nulla tibi erat consuetudo: quin vero cui antea (ut aiunt) non satis faueras: quod domini Iacobi Latomii dialogum typis suis emiserit. Si tibi tam cordi erat liber meus: cur mihi bis clausisti officinas? Ego prorsus decreueram nullo sumptui parere: quo exderet. Nec te credo sumptui pepercisse quo reijceretur. Siquidem non puto tam negligentes esse sui compendij typographos: ut gratis tantum lucri vellent amittere.

- Eraf. Si me docere vis: cur solus non impetro: ut legam.
Ed. Ego te docebo: qui omnes veluti cum imperio doces: & cornicum (quod dicitur) oculos configis?
Eraf. Si tibi scripsi: cur tam late volitat liber?
Edo. Imo vero magis tibi scripsi: quam mihi. Nam meum commodum nullum est: nisi quod nunc per cotidianam plusquam semestri opera: odiosissime abs te infamior. Tu quantum inde commodi affecutus es: iudicabit secunda æditio. Quotum propterea potuisses: indicauerit lector Liber non late volitat. Nam qui ante æditionem viderint: in toto orbe non sunt viginti. Qui exem-

plaria habuerūt extra man⁹ meas: neq̄ dē quatuor.
 Si diffidis operi tuo: cur sic vbiq̄ iactas? Si fidis: Era.
 cur anxius es ne quis legat: nisi qui mihi parum
 sit æquus.

Lectoris iudicio librum permitto. Ego nec vsq̄ Edo.
 quequaq̄ diffido operi: nec tamen mihi ipsi satis
 fido: neq̄ tantū æstimo opus: vt vbiq̄ iactem. Nū-
 q̄ haftenus tam placui mihi: quin voluerim alio-
 rum subire censurā. Idem si ipse fecisses: non iam
 ageremus hanc tragœdiam.

Ita dum me traducis apud eos: qui tibi iurati: Era.
 mihi male cupiunt: nec me reddis meliorem: & il-
 los inficis.

Non ego te traduco apud eos: qui mihi iurati: Edo.
 tibi male volunt. A tenis quum meum librum ha-
 beret: tibi amicus erat. Postq̄ sensi resiliire te a cen-
 sura: librum e manibus illius reuocaui. Roffensis
 nec mihi iuratus est: nec tibi male vult. Vvinchel-
 combensis nemini male vult. Te credo nūq̄ vidisse.
 Et certe est summorum ingeniorum & bonarū
 literarum admirator. Oueriensis meus nulli com-
 municat. A nex nostris laboribus melior effectus
 sis: id est p̄feceris. viderit lector. Certe per me ne-
 mo infectus est: id est deterius de te sentit: q̄ merea-
 ris. Nam vbi ego a te dissentiens bene sentio: cur
 non sentiant eruditi mecum? At si a te dissentiens
 male sentio: nō tā suffenus sum vt velim mecū sen-
 tire quēq̄ cōtra te. Mihi semp̄ lucro fuerit doceri.
 Quid quod interim nec tuæ gloriæ quam hoc tu- Era.
 multu venaris non satis recte consulis? Si statim

ædidisses opus tuum: omnes admirati fuissent p^o
 digiosam ingenij tui felicitatē: qui pauculis men-
 sibus: tātum græcitatīs & hebraismi deuoraris vt
 tuo iudicio nihil sapiat in græcis Erasmus: in he-
 braicis Hieronymus: si tamen hæc est illius trans-
 latio: nam id honoris gratia soles addere: ne parū
 tribuere videare Hieronymo. Imo aiunt te mox
 triduo postq̄ hebraissare cœperas; mlt̄a damnasse
 in captione: nonnulla etiam in capitone.

Edo. Si gloriam sitissem: proxima ad eam via erat: a te
 nō dissentire: sed comice ludere: ait: aio, negat: ne-
 go. Hoc est: quod immortalitatis patronus pri-
 mo nostro colloquio: & item postea: nec tantum
 semel: pollicebare: redditurum te meum nomē im-
 mortale: si te in hoc opere iuuarem. Id quum ego
 iterpretarer: si ingenue: quūm res moneat: dissen-
 tirem: tu contra: si adblandiret & admiraret quid-
 uis abs te dictum: nec vllō pacto conuellerem.
 Quod me stupidum fefellit. Alioqui iam habi-
 tus essem tuo albo suffragio immortalitatis. Id ve-
 ro scilicet mire prodigiosum fuerit: si potui paucu-
 lis mensibus a deo profecisse: vt iudicare licuerit
 hæc verba græce sic haberi: vel non haberi: id quod
 tantum mihi sumo. Sed id parum nimium tibi vi-
 sum est: q̄ toties moneo: te contra fidem exempla-
 ris tui annotasse: oscitanter ne an de industria: alij
 viderint. Erasmus nunq̄ sensi parum scire græce:
 imo tantum quantum omnibus meis fortunis nō
 grauatim redimere vellem. Nec est tamen q̄ egre-
 feras: si sint qui quosdā tibi præponāt: aut saltem

sequent. Nec id tamē atrogo mihi: vt iudicare pos-
 sim: sed sic quorundam fert opinio. Nec tamen
 de hac re digladiabor. Nec vnq̄ dixi Hieronymū
 nihil sapere hebraice. Insanus plane essem: si sic di-
 cerem. Certe non inficiabor dixisse me olim tibi:
 quum varijs de rebus confabularem in templo
 diui Petri Louanij: videri mihi toto diametro ali-
 cubi distare a veritate hebraica: quod in templis ca-
 nitur psalterium: & non satis mirari me: si Hiero-
 nymi esset. Hic si quid peccauit: monitus ab hebrai-
 ce docto: paratus sum dare manus. Et q̄ Christiani
 pectoris hoc est: quod non male: nec arrogāter
 dixi: calumniæ miscere? Si ego par pari vellem re-
 ferre: credis te nūq̄ in sinum meum effutisse quod
 nolis publice spargi? Sed q̄ narras: nescio quibus
 authoribus (nam aiunt dicis) me mox triduo post-
 eaq̄ hebraiffare cœperā: multa damnasse in capnio-
 ne: multa in capitone: miror si quisq̄ tam perfrictę
 frontis sit: vt id: pene omnibus quibuscum coti-
 die verfor: notum mendacium: tibi potuerit refer-
 re. Ego capnionem capitonemve damnem? Quid
 omnium magis alienum sit a meo iudicio: q̄ vt
 præceptores meos in lingua hebraica: quos nunq̄
 satis veneror: damnem? Illum ceu parentē linguę
 hebraicę apud christianos: hnuc vt felicissimum
 hebraicę grāmatices cōcinnatorē: vtpote qui rudi-
 menta tam generose tradiderit: ac tam scite redege-
 rit in ordinem: vt nihil mihi desyderetur. Horum
 alteri: si cōsummate doctū requiro: plusculum for-
 te tribuerim: q̄ cuiq̄ alteri. Alterius ingenij felici-

SVXXV
tatem sepe admiror: qui cum optimis literis: id est
sacris: trium linguarum peritiam non vulgarem con-
iunxerit. Sed facile agis: quod semper soles agere.
Hæc fabula tibi perpetuo tractatur: ut mihi inuis-
diam facias apud omnes doctos viros. Bis iam de-
pinxisti me tanquam trium linguarum hostem: quum
nihil minus sim. Nunc obijcis procacitatem in do-
ctissimos viros: quum nihil sit minus verum. Te-
stes adhibeo conuictores meos. Ecquid his ratio-
nibus videri vis: me docere Christiani hominis of-
ficiam: qui nec sycophantijs parcas: quo meum no-
men doctis viris odiosum efficias? Vbi hoc exem-
plum grauitatis aut Christiani pectoris bone Eras-
me? Ego si quid tibi certo obiecturus sum: nisi non
dubia pertulero eorum quæ dicturus sum testimo-
nia: succubui. Literas tuas: & chartulas quibus re-
spondisti: & alia forte quædam non ancipitis fidei
argumenta producam. Indicijs & coniecturis non
cupio plus credi (si quæ allaturus sum) quam ipsa per se
nomina merentur. Nec sycophantijs acturus sum
tecum: nec incertis fabulis.

Era. (Et fieri poterat: ut summus pontifex admiratus
istud ingenium pene diuinum: tibi tradita virgu-
la: totius orbis censuram tibi fuerit mandaturus:
nec iam ullus liber aut æderetur: aut legeretur: nisi
Leei suffragio probatus: totius rei literarię aristarchi.

Edo. Sic tibi placet (quod consuesti) ridere me. Ego qui
conscijs sum mihi quam nihil sum: me hoc honore non
dignor: ut sim a consilijs pontifici. Scio quam sit mihi
curta suppellex. At quis nescit te ipsum: has tibi

partes: vel tua spē: iam olim præsumpſiſſe: vt to-
 tius rei literariæ ſis Ariſtarchus: qui nec veteribus
 nec neotericis parcas: qui cenſuram in omnes ve-
 luti cum imperio: ac cathedræ agas: qui damnas
 etiã ea quæ vix vnq̃ guſtaſti: q̃ veterũ dogmata con-
 uellas: qui nec eccleſiaſtica decreta patiaris eſſe
 intemerata: qui hēreticorũ delirijs in ſpecie: non
 mihi tantum: videaris patrocinarĩ: qui quaſi ius ti-
 bi in theologiã vendices: qui præter te omnes cõ-
 temnas. Id quod mihi exploratũ eſt: de quibusdã
 in theologia (ni fallor) doctoribus te ipſo. Ego
 ſic inſanio vt ambiam hunc locum: quando tu ſic
 præoccupas? Semper colui doctos. Nullũ vel tri-
 uiale opus cuiuſlibet authoris vnq̃ ſpreui. Nec
 tuum certe ſperno: etiam ſi aliquoties diſſentio.
 Studium tuum in hac re nunq̃ improbauĩ. Tantũ
 in te deſydero pluſculum diligentĩæ/ac modeſtiã:
 & forte in quibusdam locis: iudiciĩ. Satiuſ fuiſſet
 non facere: q̃ tumultuarie/ac præcipitanter/dor-
 mitanterq̃ facere. Opus orbi ſcribebatur: & opus
 (ni par eſſe poſſes) periculoſum: vt impium prope
 fuerit non omnibus oculis vigilaffe: nec tuis ſolũ:
 ſed & alienis.

Nũc pleriq̃ dicũt te hoc cõſilio p̃mere præclaras
 iſtas annotationes: vt me fatiſ functo: tum demũ
 edas: *ἐξ ἡμῶν* victurus: id eſt in gloriam victoriam re-
 portaturus: quum nemo ſit qui contra certet.
 Nihil mihi cum vmbra tua: quæ cum deus volet:
 & ſaluti tuæ hora ſit commoda: per me quieſcet in
 pace. Certe ego mortem tuã non optarim: quin

Era.

Edo.

- vero deum superosq; obtestor: vt bonis literis mul-
 tos annos supersis. si tamen is esse velis: quem ex-
 petunt: tum hæc ætas: tum præter christianum of-
 ficiũ: duplex hic qui in te est ordo.
- Eraf.** Alij prædicant interim vndiq; captare te: quid
 quisq; calumniẽt: nec tuum opus aliud futurum
 q̃ aliarum sycophãtiarum rhapsodiam: in qua mi-
 nima portio sit tui martis.
- Edo.** Si quis in meis annotationib⁹ suas plumas agnos-
 scet: licet repetat. Ego ne vnum quidem locum di-
 dici ab vlllo theologorũ. Si secus sit: sim apud istos
 mendax. Nec puto tam felices esse nostras anno-
 tationes: vt certare de his quisq; volet.
- Era.** Ita periculum est ne fiat: quum tibi speraris opi-
 mam laudem: minus ex tuo libro referas gloriae:
 q̃ latomus rettulit ex suo illo frigido dialogo: in
 quo ferũt totã theologorũ cohortẽ desudasse.
- Edo.** Sic mihi æqua doctorum virorum iudicia contin-
 gant: vt laudem ex hac re non spero: nisi forte eate-
 nus quatenus prodesse volui. Iam tu vrges vt expe-
 riar aleam. Scio quibusdã pbata iri nostra. contra:
 quibusdã tua. Forte neuter satis optimã laudem re-
 det fors: q; propiciam aleam non expectem: quãq;
 hoc meis rationib⁹ non nihil prodesse debet apud
 æquos rerum existimatores: q; inuitus trahor in
 harenam.
- Eraf.** Nec dubito quin tibi valde nunc arrideant quæ
 scribis: sed caue putes itidem omnibus arrisura:
 quũ clarę luci lese cõmiserint.

Mihi fausta erit alea: si post hac arridebunt. Arride Edo.
bunt autē si doctis arriserint. Adhuc certe nō ar-
rident. Stultum fuerit præiudicare tibi sententiā:
si orbis scribas.

Qui iuuenis gloriæ fama stimularis: ignoscendū ar Eras.
bitror. At q̄ ista via grassaris ad gloriam: qui non
solum theologus: ac vir bonus: verū etiam sanctu-
lus haberi vis: nulla non improbabit posteritas: etiā
si non desunt fortasse qui nunc applaudant.

Gloriæ quidē fama q̄ non stimulo: Erasmus ido Edo.
neus testis est: qui gloriā mihi immortalē non ro-
gatus obtulerit: nec acceperit: imo ne gratias quidē
egerim. Vtinā sim vir bonus. Sanctulū nescio cur
dicas: nisi id te forte male habeat: q̄ officia quę vo-
cant horaria cotidie persoluo: reliquū ferme diem
domi mihi viuo & literis. Nulla prebeo foras in-
dicia sanctitatis: nec sancti nomē vnq̄ ambiui. Mi-
hi sane satis sit: donec viuā: si christianus sim. atq̄
vtinā certe sim. Nā multa quę in me non agnosco:
cōplecti veri christiani nomen. Et tñ conabimur
esse aliquando: quod semper esse debemus.

Atq̄ hanc fabulā iā ferme biēniū agis: atq̄ ita dul Eras:
tescit actio: vt etiā immoriturus videaris.

Qui vero Erasmo egit. Nā Leeus nunq̄ egit q̄ cq̄: Edo.
nisi puocat⁹ ab Erasmo. Vtinā licuisset tibi oculis
in præcordia mea penetrare. vt videre posses: q̄ gra-
uatim quoties tu pungeres: relinquerim præscri-
pta studia mea: vt tuis notis responderem. Quum
ego altum quiescerem: beatum me putans: q̄ frue-
rer meo dulci ocio: ac vt mihi videbatur securo: in
nec opinantē: sed quæ pacis sūt: magis cogitantē:

Edo. subitaneū ex tua pharetra missum fuerat telum. & id quidē iam quater: qđ nō me solū: sed & meos cōmoueret: & vniuersum tumultū pareret: vt iā diu Erasmo p̄cone: nullus sit sermo habitus apud Louanos: & fere apud meos Anglos: nisi de Leo. Vtinā nō tibi dulcior sit hęc actio: q̄ mihi. Sic nūq̄ res eo tumult⁹ p̄cessisset. Nec sum in hac fabula imoritur⁹. Nā postq̄ nūc votis tuis satisfactū ē: vt ignorantia nostra orbī prodatur: forte postq̄ hac narraturus sis fabulā surdo. Si per te licuisset: iam aliqđ forte essem in græcis & hebraicis literis. Infelix prorsus ego: cui talis obuenit occasio: qua topalestram: nunq̄ antea doctus certare: & quidem certaturus tecum: vno omnium pugnacissimo: ac calidissimo bellatore.

Eraf. Nec tamen ita tibi sum infensus: vt cupiam quępiam amicum tibi: vel pilo minus amicū esse mea causa. Tantum abest: vt grauius aliquod malum optem accidere. Sed res nusq̄ gētiū sparsa nō est.

Edo. Mirum vero id quo pacto audeas dicere qui nullis non modis: totum doctorum orbem prouocare in meum caput: & aliquot amicos in Angliā contra me cōmouisti. Imo iam zizaniā seminas inter me & optimos ac doctissimos quosdā viros: qui tamen pro sua prudentia obsurdescēt (spero) ad hanc tuam incantationē. Et quod grauius malum cuiq̄ optes accidere q̄ vt nomen eius macules apud omnes: id quod de me: nullis non modis studes efficere. Sed quod hic ais: non diffimis

le illi est: quod quodam loco de te ipso tam sana
 te profiteris: putare te neminem esse: qui vel tua
 legerit: vel tecum aliquam egerit consuetudinem:
 quin perspectissimum habeat: te nihil æque dete-
 stari: q̄ exempla libelli famosi: aut violentiæ. Id sci-
 licet probe testantur duæ illæ virulentissimæ ac sy-
 cophantissimæ criminatiões: quas euomis in me
 in colloquijs familiaribus: quæ adolecens ædidi-
 sti: sed senex haud ita multo pridem: plusq̄ iuueni-
 liter: infano hoc auctario: & pene solo: nobilita-
 sti. A scribam ipsa colloquia. (Augusti. Quid si
 vnam aut alteram vmbra adduxero? Christi. Li-
 cet: modo ne nigras vmbra adduxeris. Augusti.
 Quid si. N. adduxero? Christ. Scotistam illum?
 Aug. Imo Scotum: si lubet. Chr. Age: admitte:
 modo domi relinquat gryphos sophisticos: ma-
 theologias: sycophantias: supercilium: virulenti-
 as: risum sardonum: glorias thraconicas: philautiã.
 Aug. Citius caudam reliquerit.) Orbis agnoscat
 ex his verbis suum theologum: suum censorem:
 suum monachum: modestum suum: simplicem il-
 lum. simulq̄ illum Erasmicum pudorem: grauita-
 tem: verecundiam: honestatem. Quid est: si hic li-
 bellus famosus non est? Sed vbi sonat hic nomen
 tuum iquis? Hic satis est: vnde facile sit augurari:
 quem perstringas. Quid tibi hic cum caudis bone
 vir? Num te pudet tam puerilis ac ridiculi scom-
 matis in gentem Anglicam: non male de te meri-
 tum: quum etiam probe scias rem secus habere?
 Si hæc tua modestia est: vtere ea erga alios: ego talẽ

modestiam nō opto. Mihi paulo satius fuerit alio-
 rum improbitate laceffi: q̄ tali modestia demulce-
 ri. Non potuisset ipsa procacitas procaciora dixif-
 se. Q̄ si vellem pari modestia tecum certare: quū
 nō desit occasio: minus forte deesset materia. Sed
 non imitabor te. Nihil acturus sum extra cau-
 sam: quum non sit mihi tecum de conuitijs certa-
 men: sed de sacris. Nec tamē destituor viribus: qui-
 bus virulentias tuas tuorumq; superē. Nam pro-
 fus cōtemnam. Nec est cur pili faciam: q̄ iam pro-
 pe vulgo iactata sit prouerbij loco Erasmi ca mo-
 destia: in rabulam: qui furijs quempiam: ac dicaci-
 tate laceffit. Quin & fide passim carēt criminatio-
 nes tuę: q̄ omnibus sit exploratum: odium parum
 vera loqui. Et tamē sūt qui te honestius excusant:
 q̄ rethoricaris. Iam puderet proferre alteram cri-
 minationem: q̄ tam spurca sit: tanq; foeteat podi-
 cem olens: nisi q̄ hæc alterum specimen præbeat
 Erasmi pudoris. Hæc igit̄ ē huiusmodi. (Quid
 emolumentiafferunt literæ inanes? Chri. Podici
 tergendo sunt vtiles: scombris obuoluendis ido-
 neæ &c. Aug. Equidem noui quendam cuius lin-
 gua malim ad hoc abuti. Christ. A te ego noui que-
 dā: cuius lingua nihilo tutius sit abstergi: q̄ aconi-
 ti folijs. Aug. Iste igit̄ dignus est: qui aconitū edat
 ardeleo.) Iam rogo te Erasme: heccine sunt verba
 te digna: qui videri vis solus theologus: ac censor
 orbis? Quid potuit dici spurci? odiosius: virule-
 ntius? Aut quis rabula: quis scurra: quis mimus:
 quis latrinarius: tam foeda expurcasset in quemq;

Ut cætera omittam quæ non tam contemptim ha-
 beri oportuit: vel huius sacerdotij ratio fuerat ha-
 benda tibi: quo ne me Christũ domini: ipse etiam
 Christus domini: tã fordidè fœdares. Sed me ma-
 gis miseret tui q̃ vt lubeat quicq̃ grauius in te retor-
 quere: quãdo tu teipsum vel indice prodis: fingis
 pingisq̃ tuis ipsius coloribus. Absit vero a me: id
 quod semper abhorruit a meis moribus: vt quẽq̃
 publicitus traducam. Nam q̃ toties virulentiã me-
 reum facis: id certe facis nimium suspicionibus in-
 dulgens: nullo certo argumento nec testimonio.
 Imo nec vnũ testẽ p̃ferre potes: qui vnq̃ audierit
 me extra argumentum huius disputationis de nouo
 testamento tuo: & defensionem meam contra
 calumnias: in te quicq̃ temere effutientem. Chri-
 stus retundens calumniam respondit: demonium
 se non habere. Et Paulus Petro restitit secundum
 faciem: quia non recte ambulabat. Et cur non mi-
 hi liceat his exemplis: hinc calumnias depellere:
 hinc fratrem errantem ingenue monere? Hæc fa-
 ciens si te offendi: nulla mea culpa est: sed tua: qui
 quod æquum est non patiaris in te fieri: quum nũ-
 q̃ cesses: quæ iniquissima sunt: facere. **Q** si q̃d pau-
 lo amplius iusto: excussit mihi calor: dum me pur-
 go: non id tã graue erat: vt nõ nisi impudētissimis
 ac mēdacissimis criminationibus in publicũ effla-
 tis: potuerit vindicari. Vnum illud quod memini
 te mecum expostulasse: q̃ in literis ad amicũ te fa-
 ciam calumniatorem literarum sacrarum: nec ad
 modum inficior: nec plane certus sum an sic scri-

1039
pserim. Forte paulo liberius effutiui quippiam
ad amicum quendam: non verum: sed fucatum:
nec meum (vt sero nimis sensi) sed tuum: imo
mei apud te proditorem. Is quum vtrinque ni-
mum officiosus: mihi proderet: quæ partim ex te:
partim ex tuis audisset: mihi non satis grata: quum
non admodum vacaret rescribere: & tamen vrge-
ret vt responderem: nescio si quid feruidius in illo
æstu emurmurai. Verum esto: ita sit. vel si tale quid
etiam ad alios amicos scripsi: postquam tu me iam tra-
duxeras non paucis in locis: non est adhuc hoc tam
capitale: quando id iam negocij agitur vt hoc pro-
bem. Quod nisi probauero: cecidi a causa. Nec ex-
tra causam est: si hoc dixi. Sed rogo te. Sum ego ti-
bi circunforaneus: leuis: inconstans: per momen-
ta in noua mutatus: nullis non negotijs illectus:
& errabundus Vlysses: vt me ardelionem voces: sed
elemeto primo a fine mutato: quo ad nostrum no-
men magis alludas? Risi certe humanitatem tuam:
quum primum hoc legerem: qui me omnibus or-
namentis tuis decores: vt nihil prope tibi reliqui
facias. Posses si vellem hoc in te aptius retorque-
re: sed non faciam: nec admodum opus fuerit. Nam
Erasmus probe notus est. Porro illud quod sapit mo-
destiam tuam: quod me in epistolis ad amicos: quodam
loco: virulentam bestiolam: alicubi: portentum ve-
rius quam hominem: alicubi insignem sycphantam
vocas? At illud quod nihil ad rem pertinet: nisi vt pus-
nulum non excrees: quod me homuncionem: pallidum:
macilentum: o quod inoffenso stomacho: nominas?

Si mihi etiam liceat paululum ineptire: proce-
 ritate tecum certo: quin verius te despecto: cras-
 sior aliquāto me es. Palloris & maciei pene æqua
 forte sum? nisi quid plus tu: tum pertinacior stu-
 dio: tum ætate non paulo grandiore: contraxeris.
 Verum succurrit mihi quid tibi blandiatur. Sunt
 qui te nuncupent magnum Erasmi: feliciter frue-
 re hoc titulo. Sunt & qui maximum: & his accedo
 ut si ego tibi homuncio sim: tu mihi sis atlas: qui
 cælum creditur sustinere: quum nō sustineat. Sed
 hoc quantum spirat christianum pectus tuum:
 & illam Erasmicam charitatem: quæ quodam illo
 in farragine epistolarum nuper Basileæ emissa:
 ad reuerendum Roffensem primum scribis: videri
 tibi me natū esse ad sycophantias. Deinde sic (Ego
 si mihi conscius essem minime portiunculæ tot sy-
 cophantiarum: non auderem ad Christi mensam
 accedere). Sycophantiæ: sycophantiarum: syco-
 phantias mire tibi placent: ut nihil tibi sit magis
 in usu. Cur tibi excidit: quod alibi iactitas: ex tuis
 scriptis neminē vel pilo factum esse nigriore? Hic
 ego nūquid per te: saltē voto: factus sum nigrior:
 quando famā meā denigrare summa vi conaris?
 Nam quid magis impium queas impingere: quæ quæ
 fordidus adhuc & tot sycophantiarū mihi cōsci?
 audeam accedere ad Christi mensam: ut reus sim
 corporis & sanguinis domini? Certes si non sum fa-
 ctus nigrior: non id tuæ modestiæ: sed lectorū pru-
 dentia fuerit ascribendum: qui nihil tibi credant
 tali auctori. Sed o homo: tu quis es: qui iudicas alie-

num seruum domino suo stantem aut cadentem?
Noli iudicare/vt non iudiceris. Hic ego si vellem
possem te remordere. Sed reprimo me. Nam nec
quæ dixi: plane dixissem: nisi vt modestiæ tuæ quā
tantopere ostentas: veluti simulachrū deliniarē:
quo ne ex nudis verbis gloriam reportes: quū fa-
cta nequaquā respondeant. Sed quod rem nusquam gentiū
sparsam non esse scribis: id tuis & tuorū literis fa-
ctum est: nō meis. Ego tantum ad aliquot amicos
in Anglia de hoc tumultu scripsi: & eos quidem
communes ac paucos. Tu vt vbiuis gentium ami-
cos habes: ita vbiuis sparsisti rumorem: nec satis
vere.

Eraf.

Et nosti impotentes germanorū animos: īgeniūque
violentiam. At in his plurimi sunt qui mihi plus
fauent: quā velim. Literis meis stilum quorundam
cohibui: & cohibebo: quod quidem erit ī me. Sed
audio quosdam minari atrociora. Quod genus si
quid accideret: & vt est nunc prona hominū suspi-
tio: inuidia facti in meum quoque caput recideret.
Vt spero nihil tale futurū: ita metuo ne quid acci-
dat. Si nihil eueniet: amice timui. Sin eueniet ali-
quid: amice præmonui: vt si videtur aliquo cōsilio
occurras malo: quod tuæ prudentiæ videbitur esse
commodissimum.

Ed.

Non facile adducor vt credam/hanc rē cordi esse
militibus germanis. Illis nihil cū balneo. At eru-
ditos Germaniæ: quorū: ex literis quarū hodie pri-
cipes sunt: metior pbitatē: nihil min⁹ cogitare pos-
sū: quā ad turpe scel⁹ p̄cipites fore. Nollē ego sic nos

tare meę Anglię viros doctos: vt tu notas Germa-
 nos. Imo q̄cqd dicas: psuadeo mihi eruditos Ger-
 manię hoies esse: q̄ nihil affectib⁹ decernāt: q̄ in cā
 rei literarię: sententiā gladijs nō pnūciēt. Si eo vē-
 tū est: vt ferro res decernatur: solus sedeat p me li-
 cet Erasmi⁹ i sua cathedra. Impune q̄ duis p̄scribat.
 Ego pugnare gladijs nō didici. Et tñ vtinā dign⁹
 sim: q̄ gladijs occūbā in tā pia cā. Si minant acro-
 ra stilo: q̄s eos in me concitauit: nisi tu ipse: qui ni-
 hil nō dicis: vn̄ me ledas? Quis tā fer⁹ est: vt seuiat
 sua ponte: nulla rōne puocat⁹? Imo quid tam gra-
 ue vn̄ irritari potuerint? Quin etiā si vera essent: q̄
 contra me non minus falso: q̄ virulente torques in
 hace pistola: nū tantū sceleris hīc est: vt nō nisi gla-
 dio vindicari possit? Plane si verū sit: quod obliq̄
 veluti sub aliena persona: mihi minaris: grauiora
 de me effutisti: q̄ scribis. Nam hęc leuiora sunt:
 q̄ vt aliquem bene sane stomachum ad fustes com-
 mouere possint. Et vbi nunc Christianum pe-
 ct⁹ tuū: q̄ nunq̄ spirat: nisi charitates: modestias:
 facilitates & simplicitates? Tātū ne tibi places hīs
 vocabulis? Siccine summā statuis Christianismū:
 vt si verbis queas adumbrare: nihil non audendū:
 sit sceleris: vt & tutus sit: qui crimen molitur: si in
 aliorū qui forte nihil cōscij sunt: caput possit rei-
 cere? Quī vero age aliquādo: aut exhibe te eum vi-
 rum: quem toties ostentas: aut exue personā: vt or-
 bis cognoscat te qualis sis. Disputationem de li-
 teris sacris: qui alicubi videri vis patronus pacis:

IIIXO. I
misces cum fustibus & gladijs: De me nihili homi-
ne: vt nihil sit iacturæ: præcogita tamen tecum:
quid ecclesia dei passura sit: si in eam (te authore)
hoc exemplum irreperit: vt de sacris literis diffi-
dium quoties occurret: ad sicariorum examen res-
reuocetur. Et certo crede fore: vt posteritas habi-
tura sit Erasmi nomen: tanq̃ pestilentia lue aliquã
& execrationem. Si quidem posteritati plus ob-
futurus es: etiam si moriar: q̃ mihi. Nec vero sic fi-
defucis tuis: si quicq̃ mali hac de causa: mihi acci-
derit: vt etiam si sacra omnia prophanæq̃ iures: ab
huius sceleris infamia queas elabi. Si quis mihi in-
sidiatur: Erasmus plane author est. Stilum vt co-
hibueris: docent apologia ad dominum Iacobum
Latonum: & Dialogus Trilinguũ: & infamatoriz
scedulae valuis templorũ Louanij affixe: ac demũ
epistolæ ex officina frobeniana nuper emissæ: &
epistola ad Lupsetum. Ego non tã stupidus sum:
vt hos tuos fuccos nõ persentiã. Oia agis: & nihil
vis videri agere. Hostis es: & tamen amici personã
induis. Sic fabulam agis: quasi spectatores habe-
res lapides: & te solum putas posse præstigijs vti:
quæ nemo præter te sapiat. Vtinam vere is esses:
quem vis videri. Sic nullum mihi tecum diffidium
foret. Sic felicius: ac pacatius haberent res ec-
clesiæ. Nam si pergis/vt cepisti: vt in literario cam-
po: si quisq̃ tecum nõ eat: tales concitatus sis tu-
multus: aut alij itidem facturi sint tuo exemplo:
vtinam non satis recte præslagiam fore aliquãdo:
vt his factionibus ecclesia sancta misere afflictetur

Ego si multis annis minor natu: exhortatione vel
 lem apud te vti: forte contemneres. Paulus te do:
 ceat: quiduis magis sustinere: q̄ vt ecclesia dei per
 te scādalum patiatur. Quem si sequeris magistrū:
 tum tibi bene consulturus es: tum ecclesiæ. Ego ve
 ro tā iuratus (vt forte tu putas) hostis: sedulo deū
 precabor: vt bonæ mentis: & pacis spiritu te inspi:
 ret: quo te ipsum possis cognoscere: & captiuare in
 tellectum tuum: in obsequium Christi: in ecclesie
 ædificationem: non in destructionem: quo sic ve:
 ram illam ac solidam gloriam: tum a deo: tum ab
 hominibus nancisci queas.

Iā q̄a nō libet: tā bonū ociū tā male pdere ī hoc ge
 nere certādi: qđ quū neutri nostrū futurū sit hono
 rificum: tum pio lectori ingratum: quædam capita
 epistolæ ad lupsetum: qua voluisti animos omniū
 ante libri nostri æditionē præoccupare: nec citatis
 huc: quod in priore epistola fecimus: verbis tuis:
 confutabimus. Et quoniā vehementer laboras: vt
 lectori persuadeatur te nihil impedisse: vt liber no
 ster æderetur: cogis nos quod sæpe diximus iterū
 ab ouo (quod aiunt) repetere: & apertius cumula:
 tusq̄ explicare.

Primum igitur id prorsus affirmo obstitisse te:
 quo minus liber noster æderetur. Indicia hæc
 sunt. Vesperī pridie q̄ typographus iam ha:
 bens characteres primæ formæ paratos ad præ:
 sum: indicauit mihi non ausum se progredi: q̄
 opus cōtra te foret: famulus tuus a quodam meo
 visus est ingredi domum typographi. Deinde:

quum mane a socijs illius sciscitarer: quid nam illic vesperi ageret famul⁹ Erasmi: alter respōdit: intellexisse a magistro eū illic fuisse & secū collocatū: sed qd habuissēt colloqui: ignorare se. Ego statim accuro ad typographum. Percontor illum. Nam certe nō nihil doli suspicabar esse in forib⁹: & res nostra lente processerat. Ille non tantum cōtentus inficiari famulum tuum apud se fuisse: etiā iusiurandum addit. Iam mihi suspecta erat hominis fides. Tacitus tamen mecum rem considerabam: & præsagiebam quod euenit. Vix altera hora peragitur: quum ille prorsus recusaret operam. Postea voluit nouasse pactum: sed satis inique. Nam qui antea: quum opus ambiret: spondit daturum se mihi triginta exemplaria: iam pascisti contendit: vt ducenta ab eo meo impendio sumerem. Et huic etiam conditioni accessissem: nisi mihi iam dubia hominis fides fuisset. Nam crede nō latuisse me: qd ipse molireris: vt quaterniones statim prælo per typographum tibi proderentur: vt tibi liberum esset: si res admodum vrgeret: sistere cursum in medio impetu: aut si forte opus procedere patereris: tantum intermissionis impetraturus esses: quo respondere interea potuisses: vt simul in publicum æderetur cū meo opere: etiam tua respōsio. Ipse fassus es mihi subridēs: etiā si prexisset typographus: fuisse tamē rem p̄trahendā in tertium mensem: quum is mecum trāsegisset: vt in tertiā ebdomadā prostaret. Vnde non obscurū

est: te dolum struxisse mihi. Nec etiam desunt qui putant: allatam ad te primam chartulam furtim excusam Cuius rei duo mihi fide faciunt. Alterum quod typographus: postquam retrocessit a pacto: monitus a me ut characteres a retinaculis in cellulas suas: statim meo quodam spectante: distribueret: (nempe & has technas ipse tunc praesens) noluerit id facere. quum alioqui nulla esset idonea causa: cur facere recusaret: nisi ut quaternionem furtim excusum tibi proderet. Alterum: quod e tuis quidam: primi illius quaternionis quandam annotationem audiente quodam meo: recitauerit. Quin & typographus ipse hanc praetextuit excusationem: e socijs quendam coluisse tibi chartulas statim a praelo prodidisse: & propterea descivisse se a pactione: ne alieno scelere: hac labe spargeretur. Et tamen quicquid ille nunc mentiatur: certum est se ipsum concinnasse hunc dolum: sed abs te plectum. Huc accedit quod quum postea in quodam nostro colloquio in templo diui Petri Louanij: negassem fuisse me traditurum typographo librum: nisi ipse monuisses id tibi gratissimum fore: plane inficiabar: te vnum id dixisse. Sed nisi premi posset rumor: dicebas maluisse te aedi: quam premi librum. At iam adest quiddam certius iudicio. Possem nominare cui dixisti: iam poenitere te: quod aeditionem libri impedisses. At nihil minus credo: quam voluisse illum quicquam fingere contra te. Nam ex his est: qui te obseruat. Postquam hic iam reiecisset rem: Hillemum postea tento:

& is prope ambiens rē: diē dicit Mercurij futurū
ad auspiciū operis. Vix iā præterierat horula: quū
aliā esset sentētia: dubio procul abs te & tuis: aut
pecunia corruptus: aut minis deterritus. Et tamē
rethoricaris: indigne tulisse te: q̄ res ad nihilum re
ciderit: & mox accito typographo: egisse vt pactio
nē iustauraret: sed me mutata sentētia: meme iā sub
duxisse. Ecquid nō pudet ipudētis mēdacijs? Ego
post reiectū opus sabbato hora decima ante meri
diana: māsi Anteuēpię sabbatū totū & dñicū to
tū: vsq̄ ad lune septimā antemeridianam. Necta
mē interea q̄sq̄ ad me accessit. Imo ne te rediēs fal
lerem: diligenter obseruans quid ego agerem: pro
ximo curru secutus es currū meū a Mechliniā vsq̄
Louaniū: nec sic contentus: quo certior esses me
esse in curru: descendisti & inspexisti in meum cur
rum: meis videntibus: & id mihi postea referenti
bus: quum ego alio tum intentus essem. Hoc scit
monoculus ille tuus Petrus: glorię tuę preco: qui
te tunc comitatus est. Ego mutata sentētia: subdu
xi me: Imo vehemēter mihi doluit: q̄ re infecta re
dissem domum. Nā rumor iā sparsus erat: q̄ ad
tionem libri molirer: ita vt puderet repulsę. Q̄ si
mori literæ iam noua cogitantem non me præuer
tissent: non sic cessassem: Et nunquid ipse passus es
mihi: postq̄ intellexisses etiam Hillemum mutaf
se sententiam: dixisse te (iam res salua est: alij non
sunt hic typographi præter hos duos qui habent
characteres gręcos.) Sed & iam secūdo quis in cau
sa erat: quominus successit res apud Hillemum?

Sic tractasti rem: vt pditis tibi in dies singulos sin-
 gulis chartulis: potuisses ex arbitrio tuo op^o quū
 velles reijcere e prelo: vt ego sic ex te penderē: tuo
 nutu oleum perditurus & impensam. Porro q̄
 Hillenio dubitanti quo animo esses laturus: si li-
 brum meum excuderet: dicis te respondisse: vt
 maturaret: nam id tibi vehementer probari: scio
 quibus affirmasti respondisse: nec inhibere velle
 te: quominus faciat: nec item hortari vt faciat.
 Hęc responsio erat ancipitis animi: & in eam
 partem magis propensi: vt ne faceret. At quo
 animum tuum hunc esse amplius testareris: statim
 ad illum mittis paraphrasim ī epistolas ad Timo-
 theum & Titum: quum alio qui scires me iam trās-
 egisse cum illo: id quod hic confiteris. Itaq̄ pa-
 rum tecum constas: imo te ipsum palam redar-
 guis. Si tam cordi fuisset tibi æditio libri mei: ni-
 hil debuisses ītermiscere: quo inturbaret nego-
 cium. Sed quis tam lapis est: vt non perspiciat: qui
 bus artibus aggressus es hanc rem. Postq̄ statim a
 pacto Antuuerpiam venisses: typographus: qui
 in omnem horam antea paratus erat pro meo li-
 bro: distulit rem ad duodecimum diem ante na-
 talem dominicum: hoc est in quadragesimum
 prope diem: post eum qui pręstitutus erat. Quis
 hic non videt: pręsertim successum rei spectans:
 tantum temporis ī rem tuam fuisse prorogatum:
 tum vt paraphrases absolueres: tum vt cōcinnares
 ac emitteres hanc tuam epistolam: quo fucis istis
 ac mendacijs omnium animos pręoccupares.

V. IXD. 67
Nempe scibas id tua plurimum interesse: & pri-
mis querimonijs plus æquo plerumq; soleat de-
ferri. Et tamen non omisi ad diem destinatum fra-
trem meum mittere Antuuerpian. Quem vt pri-
mum vidit Hillenius: dixit paraphrases tuas ha-
bere se in manibus. Postea tamen vbi vt consenta-
neum est tuos consulisset: (nam tu iam Louanij
eras: concinnans forte hanc epistolam) illum ipm
diem designauit ad auspiciu operis: quo primū
hæcepistola ad Lupsetum: apud Typographum
Theodericum Louaniensem e prelo mittebatur:
ac prostabat. Vt vel cæco appareat non alio conse-
lio procrastinatū esse: nisi vt prius q̄ me⁹ liber sub
prelo esset: tu iam omnium oculos noua hac fabu-
la perstringeres: quam ceu oraculum obtruderis
ignaro adhuc rerum lectori: simulq; videri posses
me urgere ad pmulgandū op⁹: quasi inde cupias fi-
dē eē factā lectori: nō te impedisse euulgationē opis:
qd̄ tā ipse ambis vt euulget. His præstigijs: & tā
fluenti calamo sisus: nihil non polliceris tibi posse
te persuadere: sed stupidis forte: & his qui in rē
ipsam nō satis penetrent. Mihi nūq; persuadebis:
etiam sitibi stupidus sum. Nā quasi quouis trahere
posses me in tuam sententiā: sic rethoricaris: (ni-
mirū ipse sibi satis cōscijs rem longe secus habere)
quū nō sim mihi cōscijs. Quin vero tu tibi cō-
scijs es: rem longe secus habere q̄ dicis. Et qui etiā
tibi a secretis sunt: sibi conscijs sunt: apud sese taci-
ti: mendacijs: nihil dubita: te redarguentes. Nec de
sunt qui arbitrantur: non alio tendere: & per tuos

quosdam: superiore estate a Germania & Lutecia
prohibitus sum: si vellem salutem meam consultum:
quod ut ne his locis liber meus excuderetur. Nam hic
certo scibas: omnes typographorum officinas per
te mihi esse praelusas. Hoc est principale caput il-
lius epistolae: quod videor mihi abscidisse. Iam ad
reliqua.

Nunquam mihi vel verbum fecisti de Theoderico:
quod alioquin nulla spes esset: ut is tibi tam iuratus:
satis ex fide ageret meum negotium.

Nec unquam dixi trecenta loca mihi notata: quod nemo
posset diluere. Dixi forte quaedam esse: quibus
non satis esset proclive: bene respondere.

Quod conditiones narras abs te mihi propositas: quod
dam immisces nunquam mihi audita. Quod omnium
equissimum erat: taces: videlicet quod domini Ioannis
Athenis censura: utriusque nostrum consensu: res
permitterebatur: & illud item: quod hanc censuram
subterfugas. Sed & de ocio ad quod me retere-
ras: ne verbum quidem facis. Nam haec contra te
faciunt: uti latius est videre ex nostra apologia. Et
ut summatim dicam: haec sic ut tu dicis esse gesta:
Leus inficias it.

Ad conditionem prouocatum me abs te: non nego. Et
tamen homo versipellis: alio videbaris niti. Nam
si per te licuisset: orbis iam diu habuisset librum.

Quod dicis: ab his iactatum qui mihi fauent: sic excu-
sum in librum: ut inter tibi maleuolentium manus
voluntas: post annum demum abs te deprehenderetur:
An quisquam tam insanus est: ut credat tibi haec dicere.

ti: Quis typographus non oibus & auide cōmunicat libros a se emissos: Et mihi plane decretum fuerat (quod sunt qui testari possunt) librū statim ad te mittere: postq̄ ad meas manus excusus peruenisset. Sed de mittendo libro Coloniae: nihil prorsus erat cogitatum.

Non suscepi negociū inimico animo. Nihil vnq̄ sincerius egi: & id quidem vsq̄ hunc diem. Ceterum q̄ a te abalienatus sum: id tuo vitio factum est nō meo. Nunq̄ tamē fui hostis: nec adhuc sum. Illud non memini dixisse me tibi: quum primum nouum testamentum tuum in manus susceperem: præteritis præfationibus ad rem properasse me. Et illud item me dixisse prorsus inficior: me multa resecurisse: vt iam a posteriore noui testamenti editione superuacanea: quam nec tum in illo proximo colloquio videram: aut si videram: non contuleram adhuc cum meis annotationib⁹. Nec est est quod obijcias mihi σφάλμα μη μικρόν q̄ vtrumq̄ dixerim: & retexuisse me opus: & etiam nunq̄ futurum: vt librum euulgarem. Etenim alterum feci in martio: quum (te consentiente) librum ad reuerendum Roffensem essem missurus. Et hoc quidem tempore: secunda editio tua nondum profestabat. Porro alterum dixi postea in Iulio: vbi multorum amicorum literas ad concordiam nos hortantes: accepissem. Hoc volui dare voluntatibus amicorum. Et plane tum habebam in animo quod dixi: modo reuerendus dominus Roffensis censurā dignaretur suscipere: nec tu amplius pungeres ad

ædendum. Nihil hic fuisse factum nisi simplicissimo animo deus scit: qui & scit: quātum abhorruerim ab hoc certamine: q̄ & dulce mihi fuerit illud meum ocium cum literis græcis & hebraicis: quod tu toties inturbasti: nulla prorsus a me iniuria lacesitus: sed (quod vero simile est) aut opimam tibi laudem: aut grande mihi malum pollicitus ex hac pugna: aut etiam forte aliud in pectore habēs: aliud in ore. Nam & rumoribus fuerat satisfaciendum: qui tua culpa sparsi sunt: non mea. Ego tantum partes meas tutatus sum contra calumnias. Tu nunq̄ cessasti apud pueros: apud laicos: apud essedarios. Nam & in essedo intellexi te quædam effutisse: vt in hoc: dodonq̄um es verius sis q̄ ego: qui vbiq̄ ac perpetuo tinnieris: nec vnq̄ quieueris ab illo die: quo primum te hortante hanc operam ingressus sum: nimirum quiduis æquiore animo ferens q̄ amicum monitorem: præsertim qui idem sit ingenuus ac ex animo moneat: qui mos est synceriter amicorum.

Sed q̄ tam sitientē gloriæ facis me: vt vel scelere: vel impudentia vel im eam mihi parare: (nam me Herostrato simile facis: & nescio cui ortu vino gratio) non videris mihi tecum satis constare: qui me simul & glorię cupidum facias: & prorsus insanū. Plane plusq̄ insanirem: si tam paratam habēs gloriam ex tuo pollicito: & tam leui opera: vt in tuis erratis cecutirem ad blandirerq̄: alia via quærerem cum laboriosa ac ancipiti: tum etiam multis nominibus periculosa. Tua illa iam præsens mihi erat:

190
F. XLV
ti: Quis typographus non oibus & auide cōmu-
nicat libros a se emissos: Et mihi plane decretum
fuerat (quod sunt qui testari possunt) librū statim
ad te mittere: postq̄ ad meas manus excusus per-
uenisset. Sed de mittendo libro Coloniam: nihil
prorsus erat cogitatum.

Non suscepi negociū in inimico animo. Nihil vnq̄
sincerius egi: & id quidem vsq̄ hunc diem. Cate-
rum q̄ a te abalienatus sum: id tuo vitio factum est
nō meo. Nunq̄ tamē fui hostis: nec adhuc sum.
Illud non meminī dixisse me tibi: quum primum
nouum testamentum tuum in manus susciperem:
præteritis præfationibus ad rem properasse me.
Et illud item me dixisse prorsus inficior: me mul-
ta refecuisse: vt iam a posteriore noui testamenti
ëditione superuacanea: quam nec tum in illo pro-
ximo colloquio videram: aut si videram: non con-
tuleram adhuc cum meis annotationib⁹. Nec est
est quod obijcias mihi σφέλα μικροῦ q̄ vtrumq̄
dixerim: & retexuisse me opus: & etiam nunq̄ fu-
turum: vt librum euulgarem: Etenim alterum fe-
ci in martio: quum (te consentiente) librum ad re-
uerendum Roffensem essem missurus. Et hoc qui-
dem tempore: secunda ëditio tua nondum prosta-
bat. Porro alterum dixi postea in Iulio: vbi multo-
rum amicorum literas ad concordiam nos hortan-
tes: accepissem. Hoc volui dare voluntatibus ami-
corum. Et plane tum habebam in animo quod di-
xi: modo reuerendus dominus Roffensis censurā
dignaretur suscipere: nec tu amplius pungeres ad

ædendum. Nihil hic fuisse factum nisi simplicissimo animo deus scit: qui & scit: quãtum abhorruerim ab hoc certamine: q̄ & dulce mihi fuerit illud meum ocium cum literis græcis & hebraicis: quod tu toties interturbasti: nulla prorsus a me iniuria laceffitus: sed (quod vero simile est) aut opimam tibi laudem: aut grande mihi malum pollicitus ex hac pugna: aut etiam forte aliud in pectore habes: aliud in ore. Nam & rumoribus fuerat satiffaciendum: qui tua culpa sparsi sunt: non mea. Ego tantum partes meas tutatus sum contra calumnias. Tu nunq̄ cessasti apud pueros: apud laicos: apud effedarios. Nam & in effedo intellexi te quædam effutisse: vt in hoc: dodonæum es verius sis q̄ ego: qui vbiq̄ ac perpetuo tinnieris: nec vnq̄ quieueris ab illo die: quo primum te hortante hanc operam ingressus sum: nimirum quiduis æquiore animo ferens q̄ amicum monitorem: præsertim qui idem sit ingenuus ac ex animo moneat: qui mos est synceriter amicorum.

Sed q̄ tam sitientē gloriæ facis me: vt vel scelere: vel impudentia velim eam mihi parare: (nam me Herostrato similē facis: & nescio cui ortu vino gratio) non videris mihi tecum satis constare: qui me simul & glorię cupidum facias: & prorsus insanū. Plane plusq̄ insanirem: si tam paratam habes gloriã ex tuo pollicito: & tam leui opera: vt in tuis erratis cęcutirem ad blandirerq̄: alia via quærerem cum laboriosa ac ancipiti: tum etiam multis nominibus periculosa. Tua illa iam præsens mihi erat:

si sic vellem: vt iam omnium ore cantarer: **Leus**
Erasmī ac musarum: omīumq; bonarum literarū
amicus. Ex dubio hoc certamine si quæ expectet:
serius tamen veniet: nec satis grata: q̄ cum multis
molestijs ac periculis sit cōiuncta: nec satis solida:
q̄ semper erit multorum Erasmeorum latratui ob
noxia. Sed ea est tua modestia: vt semper mihi tri-
buas: quod tibi peculiare est: qui vt gloriam tibi
parias: velut censoria virgula: de omnibus senten-
tiam fers: antiquitati non cedis: imo qui videri
vis: plus vnus videre: q̄ viderint omnes illi ecclesie
sanctæ sapientissimi heroes. Ego vni tantum tibi:
& tot modis vrgenti: etiam si paulo liberius forte
q̄ tu velles: nihil tamē plus iusto: aliquoties obstre-
po. Sed q̄ factum meum incendiarij exemplo no-
bilitas: viderit æquus quiuis: vter nostrum incen-
diarium magis referat: ego ne: qui pio zelo coner-
liberare sacram lectionem: & ecclesiastica dogma-
ta a calūnijs (vtinā q̄ velim tā par esse queā) an tu:
qui tot calumnijs impetas: qui fœdata ab hæreti-
cis exemplaria in orbem cures ppagari: vnde peri-
culum sit & veram ac Germanam lectionem ali-
quoties contaminari: qui etiam non semel patro-
cinium videris suscipere hæreticorū: vt si quis al-
ter: tu maxime ignem suscitare videaris: nō facti-
ciæ de templo exemplo Herostрати: sed ecclesie
Iesu Christi: quam redemit sanguine suo: exēplo
forte Arrhij & aliarum pestium: & talem ignem:
qui vix restingui queat: si qua cœpisti perges.
Argumentum abs te susceptum nunq̄ improba:

ui. Nec vnq̄ arrogauí mihi: vt possem gr̄ce aut la-
 tine: soluere (quod aiunt) corrigiã calciamenti tui.
 Nec certe cupiam par esse tibi: nisi & alia accedant
 quę defunt tibi. Ego quantum calamo possum: iã
 primum experior: & sentio me nihil posse. Et ta-
 men vtcũq̄ balbutiẽdũ est: quãdo tu sic pungis.
 Plus tibi permittis in nouo: q̄ ego mihi in veteri
 testamẽto. Nam in nouo sic notas quę tibi displi-
 cent: vt doceas: ego tantum labilis memorię meę
 subsidiarium compingo volumen: adhuc reptans
 non gradiens. Nam non procliue fuerit progredi
 in offensa in biblia hebraica: nisi primum hebrai-
 corum vocabulorum radices collegeris. Hęc mi-
 hi summa laboris est: vt memoriã iuuem: nõ vt
 doceam. Certe si per hos tumultus licuisset: iam
 rem vtcumq̄ perduxissemus ad calcem.
 Illud vero q̄ præferat simplex: modestum ac chris-
 tianum pectus tuum: q̄ zizaniã moliaris sem-
 inare inter fratres: quãdo scribis me in odium tui:
 amicissimum factum his: de quibus antea pessime
 & loquebar: & sentiebam. Nihil dubito prudẽ-
 tiores esse quos inuis: q̄ vt tibi tali authori credãt.
 Veneratus sum semper hunc ordinem. Arctę in
 nos amicitię: nullum hæctenus erat argumẽtum.
 Pręter vnũ & alterũ forte: vix noiatim adhuc salu-
 tare possum. Nec mihi vlla vnq̄ cum his fuit con-
 suetudo. Nunq̄ eorum quęq̄ instigauí contra te.
 Si apud eos mendax: si vnq̄ feci. Nec vnq̄ de eis
 minus q̄ par erat honorifice: aut locutus sum: aut
 sensi.

Calumniaris q̄ sparso rumore q̄ mortuus esses ba-
sileę: ego tum demum faustam occasionem (vt vide-
bar) nactus: totam hanc regionem & meā Angliā
sexcentis illis locis impleuerim. Ille rumor ad au-
res meas nunq̄ increbuit. Postq̄ iam redisses ex Ba-
silea: ac nescio quo morbo laborans decubares in
domo Theoderici Alustensis: memini semel mi-
hi nuntiatum a Matthæo Adriano hebreo: despe-
ratum prope esse de tua salute. Nunq̄ bene valeam:
nisi statim illi responderim: vehemēter dolere me:
si id verum sit. Nam facturas bonas literas magnā
in tua morte iacturam.

Impudēs essem si iactitasset sexcēta loca mihi col-
lecta: quando liber apud A tensem erat vno aut al-
tero prope mense: vt tibi mearum annotationum
copiam faceret: si velles. Itaq̄ præter notam: quam
incurrissem vani hominis apud A tēsem: tui ipsius
oculi vanitatem meam redarguissent.

Si tota hæc regio & mea Angliā exemplaribus re-
pleta sit: alterū sequi necesse est: aut te nec hic: nec
in angliā amicos habere: me vero magno numero
fidos Achates: aut te simulasse tantum cupere li-
brum habere: nec cupisse tamen: at me viam fecisse
quo haberes: qui tam late sparserim. Nam qui pos-
set fieri: vt tuas: ac tuorū manus tam diu euaderēt:
si tā late propagata fuissent: Hic nemo cui vel cor-
sit: tibi credat: vn̄ & metiri est: qualis sis & in reliq̄s
Et eiusdem farinae est: q̄ dicis me solis his negasse:
quos scirem tibi certos esse amicos: & percōctanti
tibi: cur illi cui dam non facerem copiam mei libri:

respondisse me: eum tibi synceriter amicum esse:
 Louanij præter A tēsem ex theologis vidit nemo:
 qui tum erat amicus tibi: nec adhuc hostē credo.
 Notarij q̄ descripserāt exēplaria: vtri nostrū meli⁹
 velint: mihi incertū est: nisi q̄ vnū ex his sciam meas
 tibi annotatiōes pdidisse. In Anglia viderūt tres
 amici tui: reuerēdus Roffēsis: Morus: & Latime-
 rus: & q̄ inimicus sit tibi: qđ sciam: nemo prorsus
 vidit. Nec præter hos in Anglia: conscius sum
 mihi: ex omni sorte quattuor vidisse. Sed q̄ dicis
 me respondisse: propterea non ostendisse me illi
 cuidam librum: q̄ synceriter fuerit tibi amicus: sic
 respōdisse me/ plane inficior. Mirum vero cur nō
 nomines illum quendam. Sed hæc vt cetera: quo fi-
 dem captes a lectore: sed quem spero: toties depre-
 hensus: non amplius falles. Sic iam præter q̄ expe-
 ctaram: duabus his epistolis coactus sum respon-
 dere. Nam quum putassem nostram apologiam
 ad omnes prorsus diluendas calumnias: iustam sa-
 tis/ ac plenam satisfactiōem complecti: noua cō-
 tra nos/ & specie certiora: quippe multis tuis pha-
 leris instructa: ingerunt hæc duæ epistolæ: quæ cō-
 filiū non videbatur præterire: ne videremur agno-
 scere. Qz si plus satis quibusdam respondi nimīū
 occasione indulgens: ad id extimulauit me/ eadē
 res repetita his duabus epistolis. Et hortāte loco.
 quæ antea non memineram: & tamen ad rem vi-
 debātur pertinere: memoriæ succurrebant. Porro
 si toties/ & etiā acerbe stimulat⁹: paulo vehemētī⁹
 videbor retorsisse telum: veniā mereor: q̄ prouo-

catus id fecerim: nec tam mea causa: quae ecclesiae: curius zelus interdum non nihil mihi excussit. Deus scit me non multum dedisse affectui: etiam si non potuerim ubique mihi imperare: qualem tu forte cuperes: temperantiam. Simpliciter ac aperte dixi: quod sensi. Non usus fucio: nec odio unquam habui a consilio. Et tamen ut ingenuum videbatur rejicere crimina quae non agnosco: ita graue erat ac permolestum tecum digladiari: homine tam ubique celebrato: & mihi aliquandiu habito amico: imo tot communibus amicis non vulgariter amico. Sed prestare non debeo: quod vitare non possum. Mihi prorsus decretum erat silere: & ocio meo frui: si per te licuisset. Nam nihil mihi unquam contigit molestius: quam hoc certamen. Vale Louanij. Calē. Februa. An. M.D.xx.

